

296 pav.
Šventosios 8-osios rad. 17-ojo šurfo
planas ir pjūvis

Radimvietė tyrinėta 1971 m. ir 1972 m., pradedant nuo vidurio (kvadratai vėliau pernumeruoti). Iš viso atkastas 392 m² plotas (pav. 297).

1990 m. paleogeografas Rimvydas Kuskas gręžiniais rekonstravo visą buvusią situaciją (pav. 16). Paaiškėjo, kad prataka buvo plačiai išsišakojusi. Ant atskirų atšakų buvo statomos užtvankos žuvims gaudyti. Tai patvirtino ir 1998 m. padaryta papildoma bandomoji perkasėlė 4 m į šiaurę nuo šiaurinio pagrindinės perkasos galo. Joje irgi aptikta statinių liekanų (pav. 298).

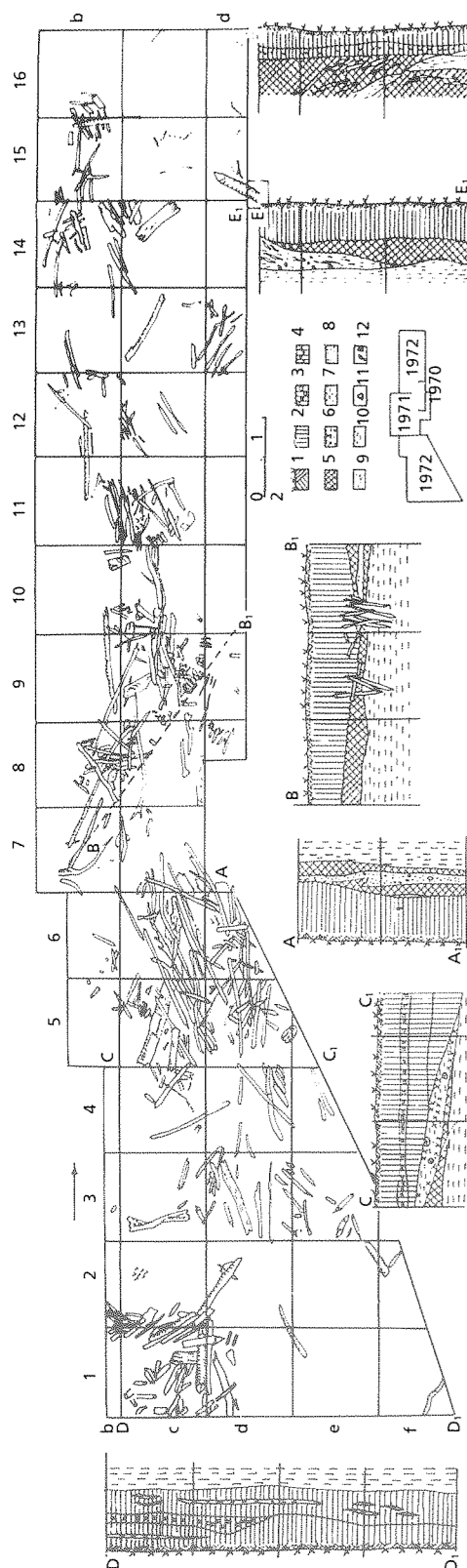
Stratigrafija ir chronologija. Iš stratigrafijos (pav. 297A–F) matyti, kad kultūrinis buvęs plonas gitijos sluoksnis, kiek sustorėjęs tik apie perkasos vidurį. Pietiniame perkasos gale (kv. 1–2) (pj. D₁) nuo paviršiaus iki 60 cm gylio buvo grynų durpių sluoksnis, po juo – apie 20 cm storio durpės su alksnių liekanomis. Žemiau vėl grynų durpės – vakariniame pakraštyje iki 100 cm gylio, rytiniame iki 130 cm gylio. Po jomis vakariniame pakraštyje dar 70 cm storio durpių sluoksnis su gausybe nendrių liekanų. Po šiuo sluoksniu, 1 metru į rytus žemėdamas, įstrižai perkasos ėjo gitijos sluoksnis su tankiais smulkaus smėlio intarpais. Rytinėje dalyje šis sluoksnis tiesiog perėjo į dugno smėlį, o vakarinėje po juo dar buvo 40 cm storio grynų žalios detritinės gitijos sluoksnis. Šis sluoksnis ir buvo kultūrinis. Toliau į šiaurę gitijos sluoksnelis buvo ryškesnis, bet ir tai tik vakarinėje pusėje (pj. C–C₁ ir A–A₁). Kv. 5–6 c–f paviršių dengė juodos durpės iki 50–70 cm gylio. Po jomis – plonas alksninių durpių sluoksnelis. Vakarinėje pusėje po jomis buvo smėlio su gitijos intarpais sluoksnis ir gitija. 120–140 cm gylyje pasirodė melšvas smėlis – lagūnos dugnas. Tuo tarpu rytiniame pakraštyje durpių sluoksnis siekė smėlį. Apie perkasos vidurį ryškiausiai matyti statmenai kuolai (pj. B–B₁), kurių viršūnės ėmė ryškėti 80–100 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Tuo tarpu gitijos sluoksnis slūgsojo apie 100 cm gylyje ir buvo 20–50 cm storio. Tiesiai po juo – melšvas smėlis. Dar toliau į šiaurę pastebėti tie patys sluoksniai, tačiau kitaip išsidėstę. Paviršių taip pat dengė 80–100 cm juosvų durpių sluoksnis, po juo buvo gitijos sluoksnis, kuris, priešingai negu pietinėse perkasose, storėjo iš vakarų į rytus (pj. E–E₁), o vakariniame pakraštyje buvo likę tik intarpai smėlyje. Rytiniame pakraštyje gitija sudarė 50–60 cm storio sluoksnį. Vos už 4 metrų stratigrafija visai pasikeitė: po juodų durpių sluoksniu gulėjo alksninių durpių sluoksnelis, o 60 cm gylyje prasidėjo gitija su gausiais smėlio intarpais (pj. F–F₁), tačiau nei karčių, nei kuolų čia nebebuvo.

Papildomoje 1998 m. perkasoje išryškėjo toks susisluoksniavimas: paviršių dengė 15–30 cm dirvožemio sluoksnis, po juo iki 45–100 cm grynų durpės, žemiau iki 150–180 cm durpės, maišytos su gitija ir augalų bei medienos liekanomis. Po jomis – baltai melšvas jūrinis smėlis (pav. 298).

Iš Šventosios 9-osios radimvietės turime tris radiokarbonines datas. Buvo datuotas užtvankos kuolas, iškastas apie perkasos vidurį 1971 metais:

(Vib-8) 3860±90 bp/cal 2466 (2305) 2149 BC

Kitos dvi datos gautos datavus medžius iš 1998 m. tyrinėtos papildomos perkasos. Pirmoji gauta iš gulsčios lentos, rastos 115 cm gylyje:

(Ki-7617) 3540±60 bp/cal 1943 (1882, 1836, 1834) 1770 BC

Antroji – iš statmeno kuolo iš to paties gylio:

(Ki-7618) 3490±60 bp/cal 1884 (1864, 1843, 1808, 1802, 1774) 1695 BC

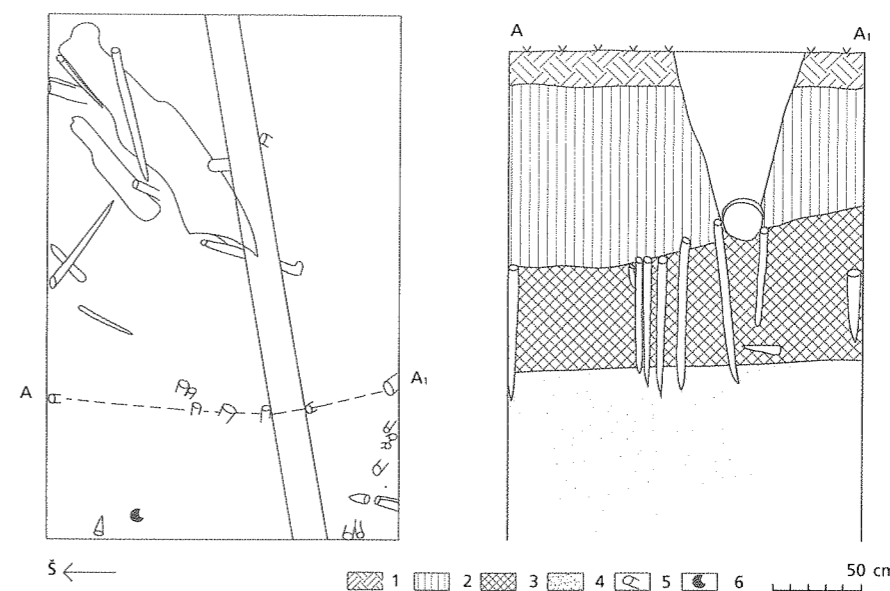
Statinių liekanos (pav. 297; 299; 300) visos gulėjo ant smėlio dugno, gitijos arba smėlio su gitijos tarpais sluoksnyje, o statmeni kuolai buvo perkalti per šį sluoksnį į smėlį. Tik mažais tarpeliais buvo galima atsekti pirmąją padėtį. Dauguma kuolų, ypač statmenų, buvo beržiniai, su gerai išlikusia žieve. Gulsčiosios kartys bei rąsteliai dažniau pasitaikė lazdyniniai, drebuliniai, juodalksniniai. Užtvanka buvo labai paplauta ir, matyt, daug kartų taisyta, todėl medžiai joje labai įvairaus ilgio ir formos, suplauti krūvomis ten, kur daugiau buvo išlikusių statmenų kuolų. Kuolų viršūnės pasirodė 50–100 cm nuo žemės paviršiaus, priklausomai nuo kultūrinio sluoksnio lygio.

Pačiame pietiniame perkasos gale, kv. 1–2 c–d, stovėjo 4 beržiniai kuolai – 120–140 cm ilgio ir 10 cm storio. Aplinkui gulėjo plonesnės kartelės ir pora 108 ir 110 cm ilgio ir 12 cm storio rąstelių. Kv. 2d gulėjo 100 cm ilgio beržinė kartis. Aplink buvo matyti angliukų ir nuodėgulių. Kartis nuėmus, pasirodė didelės pušų žievės. Toliau į šiaurę (kv. 3–4 c–e) gulėjo tik netaisyklingai išsibarstę storų rąstelių ir karčių gabalai, tarp jų tik vienas statmenas kuolas.

Labai daug medžių gitijoje ir apatiniuose durpių sluoksniuose pasirodė kv. 5–6 c–d 100–150 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Kartys ir rąsteliai buvo daugiausia ilgi – 240–160 cm ilgio. Tarp karčių buvo du statmeni kuolai. Už karčių krūvos į vakarus buvo vėl pora kuolų. Vakariame šios krūvos pakraštyje viršuje gulėjo 265 cm ilgio juodalksnio rąstelis. Šalia jo gulėjo 290 cm ilgio basliukas išsišakojusia viršūne, smailiai apkapotais galais. Aplinkui daug karčių, kurių smaigaliai susiėjo maždaug vienoje vietoje. Tarp karčių stovėjo keli beržiniai kuolai apie 50 cm tarpais. Kartis nuėmus, aptiktos kelios lentos ir skobtinio luoto dugninės dalys. Toliau į šiaurę kv. 7b, 8–9b, c, d likusios tik kelios kartelės, didelis 255 cm ilgio šakotis ir geriausiai

297 pav.

Šventosios 9-osių rad.–užtvankos 1970–1972 m. tyrinėtą plotą planas ir pjūviai. 1 – velėna, 2 – durpės, 3 – durpės su medžių liekanomis, 4 – durpės su nendrėmis, 5 – detritinė gitija, 6 – smėlinga gitija, 7 – melsvas jūrinis smėlis, 8 – gelsvas smėlis, 9 – kuolai, 10 – puodų šukės, 11 – pasvarėliai, 12 – mediniai dirbiniai

298 pav.

Šventosios 9-osių rad. 1998 m. perkasos ir jos pjūviai. 1 – velėna, 2 – durpės, 3 – gitija, 4 – jūrinis melsvas smėlis, 5 – kuolai ir kartys, 6 – mediniai dirbiniai

išlikusi beržinių kuolų eilutė (pj. B–B₁). Kuolai stovėjo labai glaudžiai, viršūnėmis kiek pakrypę į šiaurės vakarus. Jie buvo 122–143 cm ilgio ir 6–10 cm storio. Jų apačioje gulėjo dar keli nuvirtę kuoleliai. Vakariame pusėje už tos kuolų eilės 20–25 cm atstumu stovėjo antra kiek mažesnių, tačiau taip pat ilgų 134–145 cm ilgio kuolų eilutė. Visi statmenieji kuolai buvo beržiniai. Į tarpą tarp tų kuolų eilių buvo pastatytos didžiulės (iki 60 cm ilgio) pušų ir alksnių žievės. Už antrosios eilės gulėjo 158 cm ilgio ir 10 cm pločio pliauskos nusmailintais galais. Aplinkui daugiausia juodalksnio kartelės. Vakariame krašte gulėjo 220 cm ilgio ir 9 cm storio beržinis, o šalia 200 cm ilgio ir 6 cm storio drebulinis rąstelis. Jiems lygiagrečiai gulėjo dvi perskeltos ilgos – 205 ir 170 cm ilgio – pliauskos iš prastų šakotų lapuočių neapdailintu paviršiumi. Po jomis gulėjo 71 cm ilgio ir 22 cm pločio lenta. Daug karčių ir rąstelių buvo suvirtusių be jokios tvarkos. Tarp jų buvo 310 cm ilgio kartis dvišaku galu.

Toliau į šiaurę kartys ir kuolai išsibarstę labai netvarkingai ir retai. Beržinių kuolų čia buvo mažai, daugiausia juodalksniniai. Gulinčios buvo irgi vien juodalksninės, drebulinės bei lazdyno kartys. Kiek ryškesnių liekanų buvo matyti kv. 14 b–c. Skersai perkasą gulėjo dvi 140 ir 170 cm ilgio kartys, o šalia daug mažesnių kartelių. Tarp jų buvo stambių apkapotų pliauskų. Ant dugno buvo daug angliukų. Paskutiniuose perkasos kvadratuose medžių beveik nebebuvo, o pjūvyje buvo matyti staigiai pakitusi kranto linija.

1998 m. padarius bandomąją perkasėlę už 6 m į šiaurę nuo minėtosios perkasos šiaurinio galo, vėl išryškėjo, daugiausia alksninių, kuolų eilutė (pav. 298). Greičiausiai tai antros, vėlyvesnės, užtvankos eilė, einanti į pietvakarius.

Keramika. Rastos kelios atskiros puodų šukės ir trys ištisi puodai. Visi buvo prastai išlikę, nes jų molio masė buvo labai trapi, su gausiomis gana stambiomis mineralinėmis priemaišomis. Keramiką galima apibūdinti pagal

299 pav.
Šventosios 9-osios rad. –
užtvankos aptašyti kuolai
ir spyriai

atskirus radinius. Visi jie gulėjo rytinėje užtvankos pusėje gitijos sluoksnyje tarp suvirtusių užtvankos liekanų. Kv. 6d gulėjo 10 cm skersmens plokščias puodelio dugnas. Kv. 4c, nuėmus visas kartis, jų susikryžavimo vietoje, 120 cm gylyje nuo žemės paviršiaus ant šono gulėjo visiškai sukiužęs puodas, tačiau visos šukelės buvo vietoje. Jo molio masė labai trapi, su gausiomis grūsto granito priemaišomis. Puodas buvo kiaušinio pavidalo su trumpu stačiu kakliuku. Paviršius ištiesai papuoštas vadinamaisiais spygliuotos vielos išpaudėliais (pav. 301) – kriputėmis. Išpaučiai padaryti, matyt, titnago skeltę ar kaulo nuoskalą apvyniojus virvele. Puodas buvo 28,5 cm aukščio. Netoliese,

300 pav.
Šventosios 9-osios rad. –
užtvankos kasinėjimų pradžia

kv. 2c, taip pat ant perkaso dugno, atskirai nuo medžių gulėjo didelis sukiužęs plonasienis puodas brūkšniuotu paviršiumi (pav. 302). Jis buvo apverstas dugnu aukštyn, subyrėjęs dugnas buvo susmukęs į vidų, tačiau visos šukės buvo išlikusios vietoje. Kv. 11c 130 cm gylyje gulėjo taip pat brūkšniuotas nežymiai profiliuotas puodelis, tačiau taip suiręs, kad jo nebebuvo galima suimti.

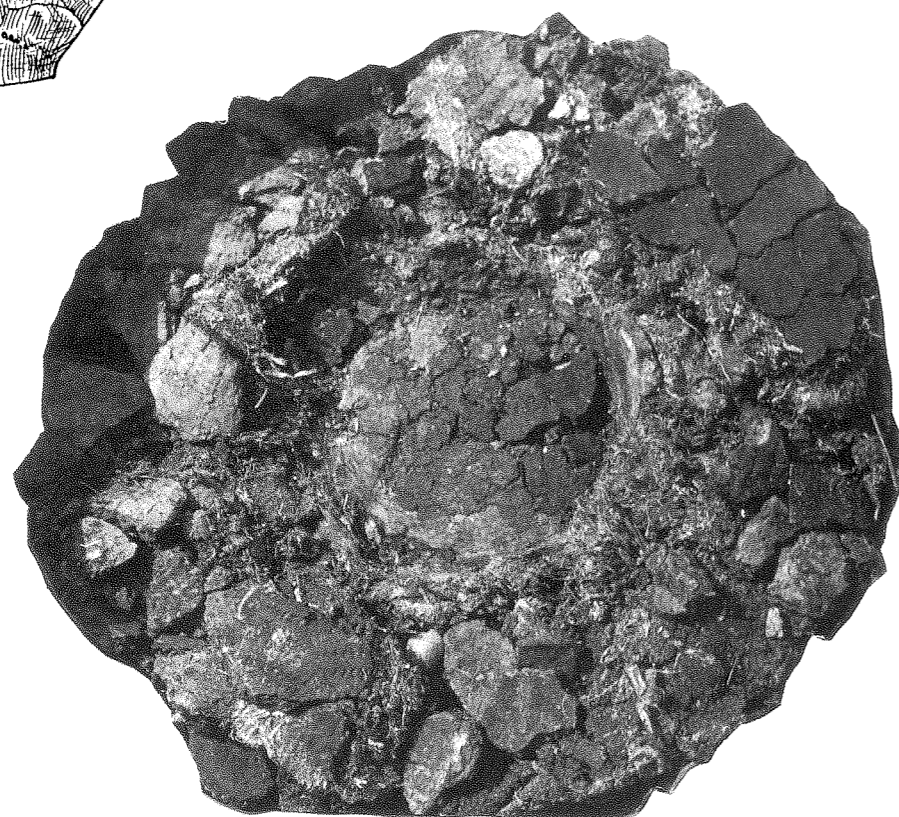
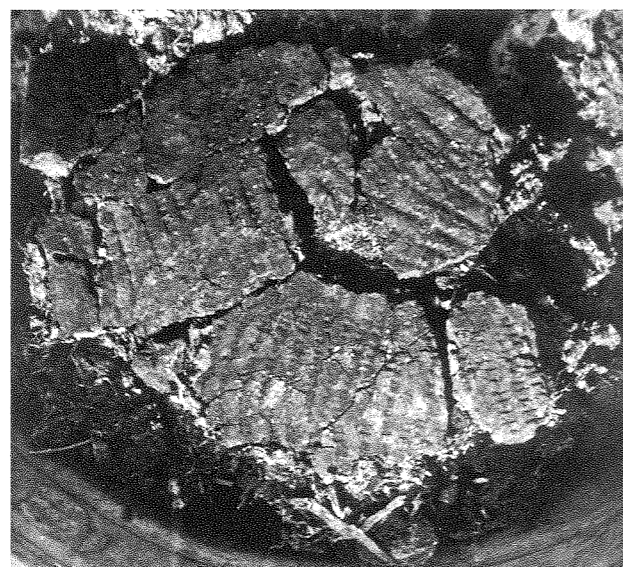
Akmeniniai dirbiniai – tai keli lauko akmenys, perskelti ir aprišti liepos karna ir taip paversti pasvarais. Pora vietinio titnago nuoskalų buvo atsitiktinės formos. Tik kv. 12c 130 cm gylyje, tarp sukaltų į dugną kuolelių buvo įstrigęs titnaginis kirvelis. Jis buvo ovalaus pjūvio, padarytas iš gero iveržtinio balkšvo titnago. Ašmenys kiek išriesti ir truputį įstriži, pjūvis ovalus. Pentis truputį siaurėjanti ir plonėjanti, taip pat ovalaus pjūvio. Kirvelis buvo 11,6 cm ilgio ir 2,7 cm storio, ašmenys 4,2 cm pločio (pav. 303:3).

Mediniai dirbiniai negausūs, bet susiję su užtvanka. Tai pora bučiaus lankelio dalių. Kv. 6c po suvirtusiomis kartimis gulėjo 48 cm ilgio ir 3 cm storio karklo lanko dalis (pav. 303:4). Antras 15 cm skersmens lankelis, rastas kv. 9c, buvo išlikęs beveik sveikas (pav. 303:5). Sujungimo vietoje išlikę liepos karnos raištelio pėdsakų. Išliko ir du nužievintų plonų kartelių pluoštai – be abejo, tai bučiaus liekanos. Vienas pluoštas buvo iš 60–100 cm ilgio kartelių ir gulėjo ant kv. 4c–d ribos (pav. 305:1), tarp suvirtusių medžių. Antras taip pat nužievintų kartelių pluoštas gulėjo kv. 11b–c 130 cm gylyje, perkaso dugne.

Rasta tik viena pušies žievės plūdė. Ji buvo 15 cm ilgio, apverstos trapecijos pavidalo, su išpjauta pailga skylute (pav. 303:6).

Gali būti, kad kv. 4c rasta tiesi, nužievinta, iš kamieno išskelta 185 cm ilgio kartis abiem nusmailintais galais buvo ieties kotas.

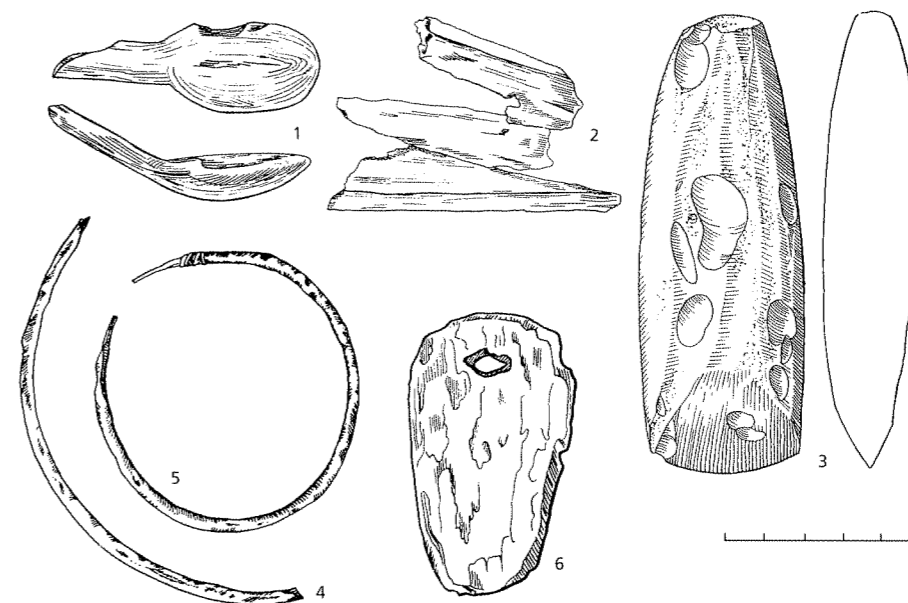
Įdomiausias radinys – tai skobtinio luoto dugninė, rasta kv. 5c perkaso dugne, po visais suvirtusiais medžiais (pav. 305:2). Lenta buvo labai

301 pav.
Šventosios 9-osios rad. puodas, papuoštas „skaitytuvų“ („spygliuotosios vielos“) ornamentu, ir jo šukės *in situ* (kv. 4c)

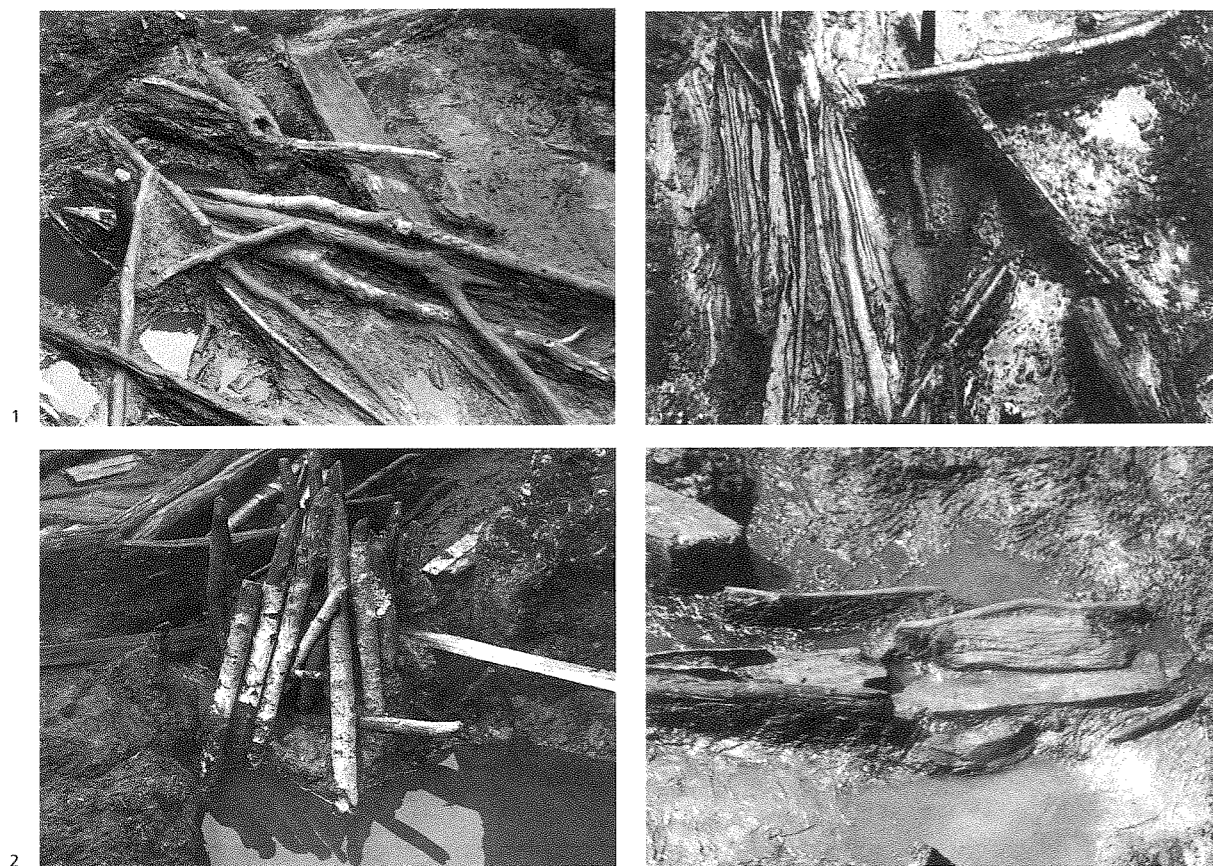

302 pav.
Šventosios 9-osios rad. antrasis puodas *in situ* (kv. 2c)

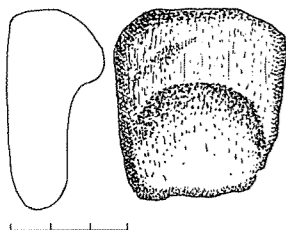
303 pav.
Šventosios 9-osios rad. mediniai ir akmeniniai dirbiniai: šaukštas (1), geldelė (2), bučiaus lankelių dalys (5, 4), pušies žievės plūdė (6), titnaginis kirvelis (3).
1, 4 – kv. 6c, 2 – kv. 3c, 3 – kv. 12c, 5 – kv. 9c, 6 – atsitikt. (LNM)

sukiužusi ir sutrešusi, tad nepavyko jos suimti konservavimui. Ji gulėjo 360 cm ilgio ir 25–35 cm pločio plotelyje. Šiaurinėje pusėje ant jos buvo suvirtusios kelios to paties luoto nuoplaišos. Vakariniame pakraštyje ant dugninės lentos krašto statmenai stovėjo 55 cm ilgio ir 7 cm pločio lentelė nuplokštintu pakraščiu. Jai lygiagrečiai stovėjo antroji. Jos, matyt, likusios nuo luoto pakraščio. Pati dugninė keliose vietose buvo perlūžusi ir stovėjo ne vienoje plokštumoje; jos galai siaurėjantys ir aprtrupę. Dugne, ypač pietiniame gale, buvo matyti aiškus įgaubimas.

304 pav.
Šventosios 9-osios rad.
tyrinėjimų detalės (kv. 5c ir 9c)

305 pav.
Šventosios 9-osios rad. bučiaus kartelių pluoštas
(kv. 4c-d) ir skobtinio luoto dugninė (kv. 5ce)

306 pav.
Šventosios 9-osios rad.
1998 m. kalto įtvara (LNM)

Šalia šių su žvejyba sietinų dirbinių, buvo ir keletas buitinių – namų ūkio įrankių. Pusė nedidelio kalto įtvaros, 4,8 cm ilgio, rasta papildomoje perkasoje (pav. 306). Gerai išlikęs šaukštas iš minkštojo lapuočio su aukštyn pakilusiu koteliu nulūžusiu galu (pav. 303:1) buvo rastas kv. 6c tarp suvirtusių medžių perkastos dugne. Jis buvo 20 cm ilgio, galva 11 cm ilgio. Savito medinio padėklo dalys rastos kv. 3c. Jis gulėjo 100 cm gylyje ir labai nukentėjęs kasant uždara drenažo kanalėlį. Padėklas buvo plokščias, tik su siaurais rumbeliais pakraščiuose, smailėjančiu galu (pav. 303:2). Išlikusių fragmentų ilgis 22 cm, plotis 14 cm.

ŠVENTOSIOS 10-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. Nuo rytinio (senojo) atvirojo melioracijos kanalo pietinės alkūnės 150 m į vakarus ir tiek pat į šiaurę, ką tik suartoje pelkiniu plūgu žemėje 1969 m. surinkta gana daug radinių. Plūgas siekė apie 0,5 m gylį ir visai sunaikino kultūrinį sluoksnį.

Keramika rusvos spalvos, plona, su kiaukūčių ir smulkiomis mineralinėmis priemaišomis molio masėje. Viena šukė papuošta šukų išpaudų imitacija, panašia į virvelinį išpaudą. Rastas juosvos spalvos puodo kraštas kiek atloštu kakleliu ir šiaip smulkių šukelių.

Akmeniniai dirbiniai – tai keli pasvarai su šoninėmis išskalomis.

Titnagai – tai daugiausia vietinio titnago nuoskalos, tačiau rasti du antgaliai iš geros įvežtinės medžiagos (pav. 307:16, 17).

Gintarai – daugiausia nuoskalos, tarp jų buvo aštuonios lėšinės sagutės (pav. 307:3, 8, 10–15), pragręžti natūralūs kabučiai (pav. 307:2, 4, 9), gerai gludinto kabučio viršūnė su ašele (pav. 307:1), beveik keturkampių kabučių ruošiniai (pav. 307:5, 7), gerai gludinto kabučio kampas (pav. 307:6).

Iš **kaulų** rasta tik kalcinuotų gabaliukų.

ŠVENTOSIOS 11-OJI RADIMVIETĖ

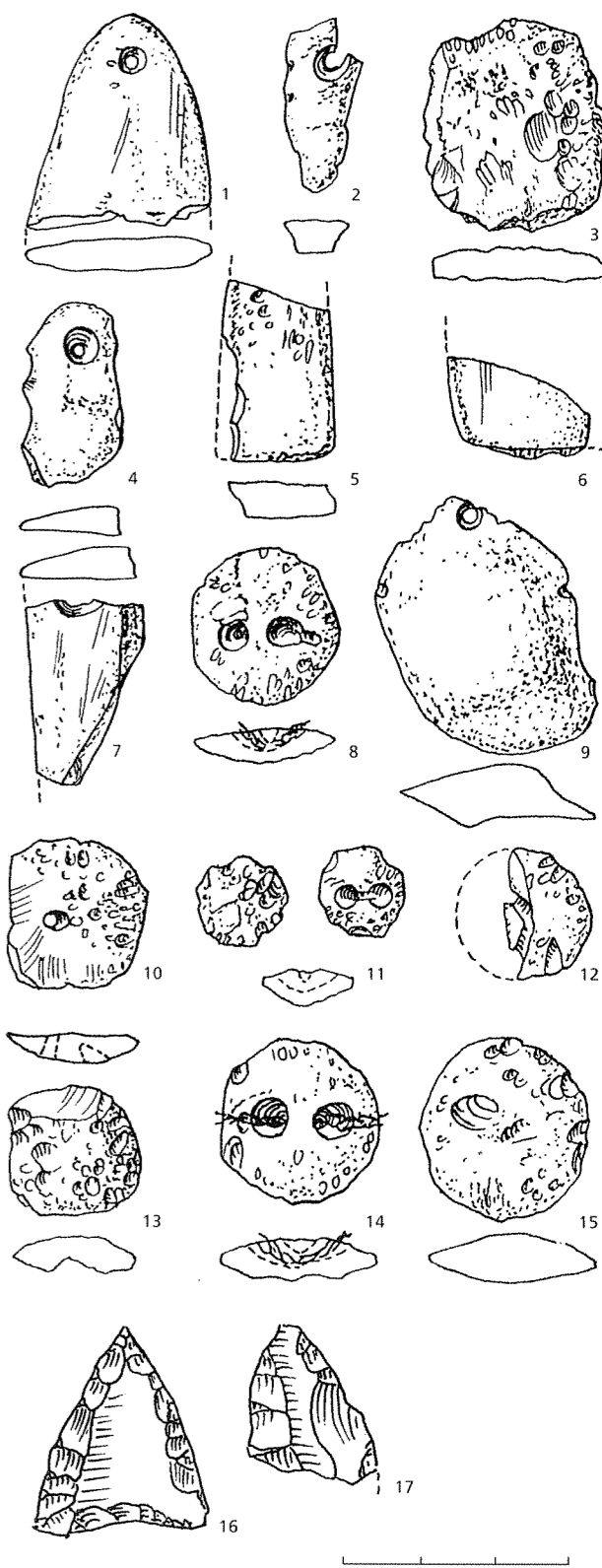
Situacija. Pietiniame pagrindinio kanalo gale eina įstrižinis kanaliukas. 30 m į pietvakarius nuo jo ir 50 m nuo pagrindinio drenažo kanalo galo nedideliame plotelyje ties III skersinio kanalėlio žiotimis 1967 m. pastebėta buvusios gyvenvietės pėdsakų. 1970 m. padarytoje bandomojoje perkasoje radinių – gintaro, vietinio titnago nuoskalų bei kalcinuotų kauliukų – aptikta tik ariamajame sluoksnyje.

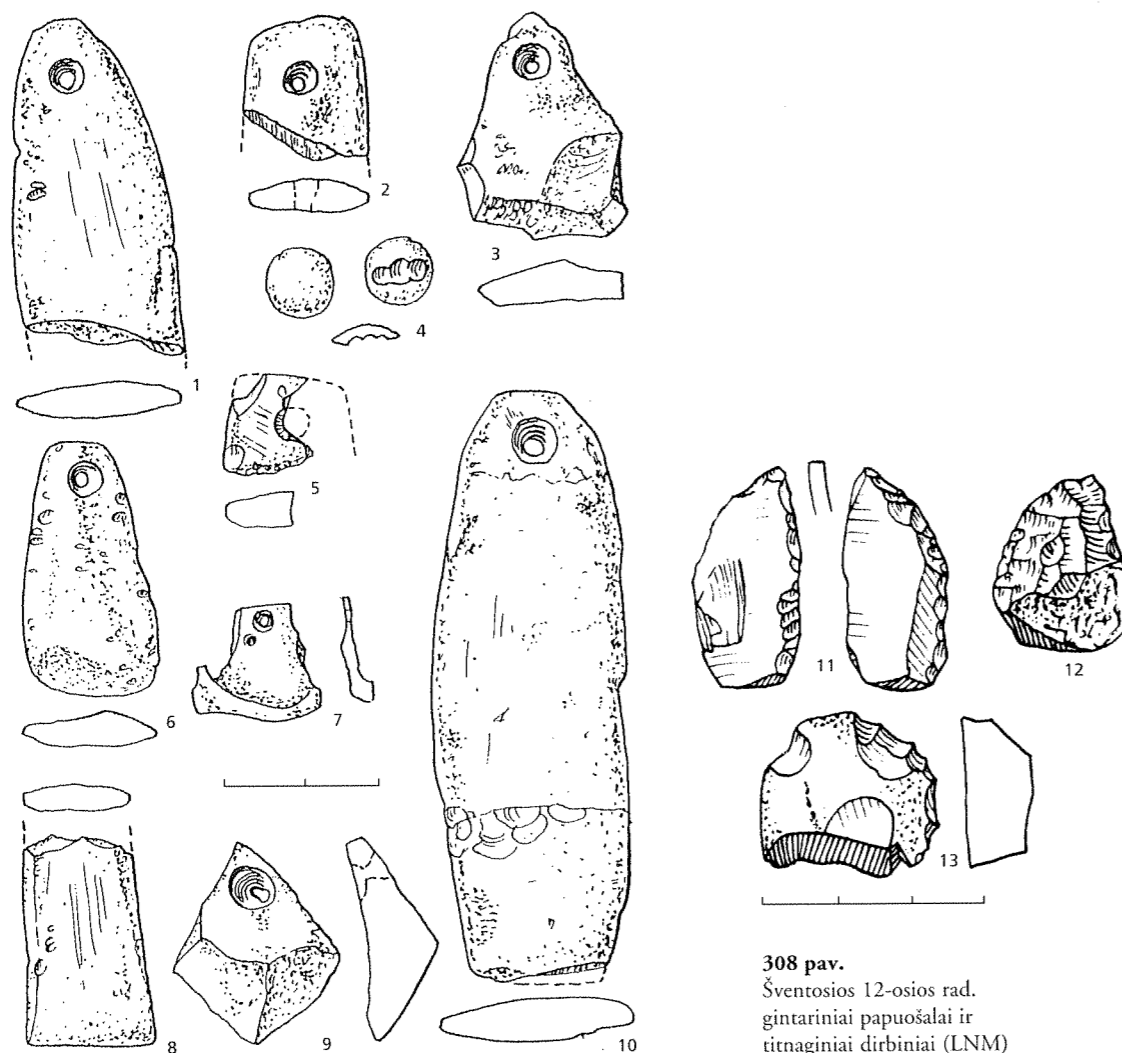
ŠVENTOSIOS 12-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. Į šiaurę nuo 11-osios radimvietės, tarp II ir III skersinių kanaliukų, ties juos kerančiu grioviu ariamos žemės paviršiuje 1967 m. pastebėta buvusios gyvenvietės pėdsakų. 1970 m. bandomuosiuose šurfluose radinių aptikta tik ariamajame sluoksnyje.

Keramikos neišliko.

307 pav.
Šventosios 10-osios rad. gintariniai papuošalai ir titnaginiai strėlių antgaliai (LNM)

308 pav.
Šventosios 12-osios rad.
gintariniai papuošalai ir
titnaginiai dirbiniai (LNM)

Vietiniai **titnagai** prasti. Daugiausia tai nuoskalos, bet buvo ir iš jo pagamintų dirbinių. Rastas apdegęs trikampis širdinis antgalis. Nuoskala buvo kiek persimetusi, stora, antroji antgalio pusė tik pradėta retušuoti, o paviršius atrupėjęs (pav. 308:12). Iš kitų dirbinių minėtinas storas, iš vietinio rieduliuko segmento nekuopščiai apdirbtas gremžtukas (pav. 308:13), grąžtelis, padarytas iš pailgos nuoskalos su smaigaliu šone ir rėžtukas (pav. 308:11).

Gintarų nuoskalų daug. Tarp jų dvi natūralios pragręžtos nuoskalos – kabučiai, 1 gludintas kabutis be ašelės, 3 pailgi mažai apdirbti kabučiai ir 1 dailaus kabučio ašelė, taip pat rasta gludintų ir retušuotų sagučių (pav. 308:4).

ŠVENTOSIOS 13-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. 50 m į rytus nuo pagrindinio drenažo kanalo ir 90 m į šiaurę nuo III uždarojo kanalo žiočių, skaičiuojant nuo pietinio kanalo galo, 1967 m. suartame ir išlygintame lauke pastebėta gyvenvietės pėdsakų ir surinkta radinių.

Keramikos visai neišliko.

Akmeniniai dirbiniai. Rasta iš smiltainio padaryto, greičiausiai galastuvo siaurėjančiu galu dalis, išlikusi 5 cm ilgio ir 3,2 cm pločio. Pjūvis primena trapeciją nusklembtomis briaunomis (pav. 309:4).

Titnagai vietiniai, daug nuoskalų. Tarp jų: vienas lyg migdolinis antgalis storu neapdirbtu pagrindu, retušuotas tik paviršiuje (pav. 309:1), visai mažas trapecinis kaltelio ašmenėlis (pav. 309:2), keli gremžtukai iš atsitiktinių nuoskalų, iš jų vienas beveik trikampis statmenais ir labai apspaudytais ašmenimis (pav. 309:3).

ŠVENTOSIOS 14-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. Apie 110 m į pietus nuo gelžbetoninio stulpelio (reperio), esančio pagrindinio drenažo kanalo gale, ir apie 60 m į rytus nuo 15-osios radimvietės 1967 m. pastebėta gyvenvietės pėdsakų.

Iš **keramikos** rasta tik viena išdūlėjusi šukelė.

Titnagai vietiniai, daugiausia nuoskalos ir labai menkos skeltelės.

Tarp **gintarų** rasta didelių perskeltų šiaip apskaldytų gabalų.

Iš **kaulų** rasta kalcinuotų kauliukų gabaliukų, keletas apdegusių.

ŠVENTOSIOS 15-OJI RADIMVIETĖ

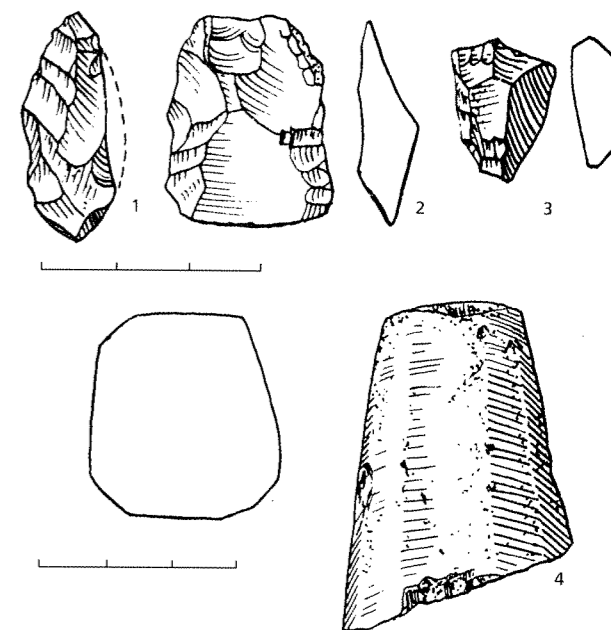
Situacija. 50 m į pietus nuo gelžbetoninio stulpelio (reperio), esančio pagrindinio kanalo pietiniame gale, ir nuo šio taško stačiu kampu pasukus į rytus, už 30 m ariamos žemės paviršiuje pastebėta gyvenvietės pėdsakų.

Iš **keramikos** išlikusi tik maža išdūlėjusi šukelė, gana trapi ir lengva.

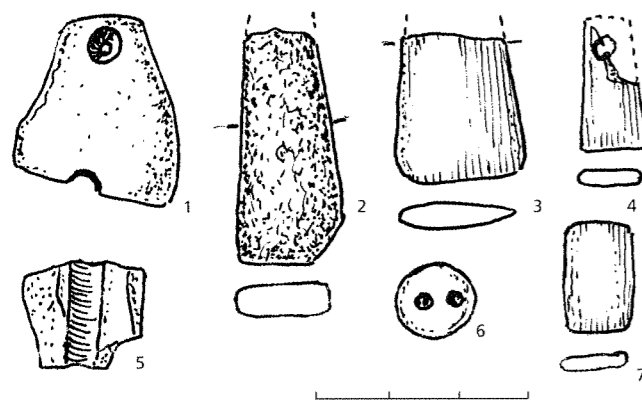
Titnagai vietiniai, daugiausia nuoskalos, tarp jų 1 lancetinis antgalis, 3 gremžtukai, 3 dailūs specialios paskirties dirbinėliai, 1 skaldytinio dugnelis, 1 retušuota nuoskala.

Iš **gintarų** daugiausia nuoskalų, tarp jų nemažai ruošinių ir papuošalų. Tai poliruota lėšinė sagutė ir antrosios fragmentas, 4 retušuotos sagutės (pav. 310:6) bei jų fragmentai, 5 kabučiai – visi įvairūs: vienas keturkampis poliruotas, bet dar be skylutės (pav. 310:7), 1 ryškiai trapecinis poliruotas su perlūžusia skylute (pav. 310:4), 1 visu retušuotu paviršiumi (pav. 310:2), kitas poliruotas buvęs trapecinis (pav. 310:3), dar vienas neaiškus kreivas su išretušuotu įlinkiu apačioje – matyt, perdirbinys (pav. 310:1). Be to, rasta keletas pradėtų vamzdelinių karolių ruošinių, retušuotų vamzdelinių karolių gabaliukų (pav. 310:5).

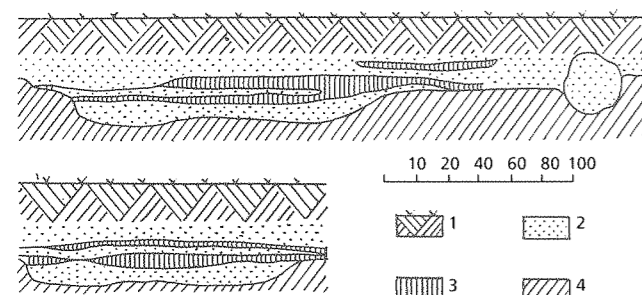
Iš **kaulų** rasti tik apdegę fragmentai.

309 pav.
Šventosios 13-osios rad. akmeniniai dirbiniai (LNM)

310 pav.
Šventosios 15-osios rad.
gintariniai papuošalai (LNM)

311 pav.
Šventosios 16-osios rad.
stratigrafija. 1 – dirvožemis,
2 – gelsvas smėlis, 3 – pilkas
smėlis – kultūrinis sluoksnis,
4 – durpės

ŠVENTOSIOS 16-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. Tarp 14-osios ir 15-osios radimvietės, 20 m į vakarus nuo pagrindinio kanalo 1967 m., kasant drenažo kanalėlius, atodangoje pastebėta smulkių labai sudulėjusių keramikos šukelių.

Stratigrafija. Pjūvyje po velėna buvo matyti plonas smėlio sluoksnelis, jame įsiterpęs plonas durpių sluoksnelis – kultūrinis, kuriame aptikta radinių (pav. 311). 1982 m. iškasta 11 bandomųjų šurfų, tačiau kultūrinio sluoksnio neaptikta. Iki 30–40 cm gylio buvo maišytos juodos durpės, po jomis iki 45–70 cm – dumblinos durpės, žemiau – sluoksniuotas smėlis ir grynas smėlis. Protarpiais durpėse buvo smėlio su gitija tarp sluoksnėliai. Sunaikinta ariant.

Iš **keramikos** rasta storokų labai apdulėjusių trapių šukių.

ŠVENTOSIOS 17-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. Abipus pagrindinio atvirojo drenažo kanalo, 60 m į pietus nuo antrųjų kanalo žiočių, skaičiuojant nuo pietinės kanalų san-

kirtos, suartame paviršiniame durpių sluoksnyje 1967 m. aptikta gyvenvietės pėdsakų. Po durpėmis prasidėjo įžemio smėlis.

Keramikos visai neišlikę.

Titnagas vartotas ir vietinis, ir įvežtinis. Rasta gludinto įvežtinio titnago kirvelio briauna, iš kurios matyti, kad kirvelis buvęs ovalaus pjūvio. Be to, rastas apskaldytas 3,2 cm ilgio kaltelio ašmenėlis, mažų menkai retušuotų gremžtukų (pav. 312:1), grandukas įgaubtais ašmenimis (pav. 312:2) ir iš tamsiai pilko įvežtinio titnago kiek lenktos nuoskalos pagamintas peilis buku galu, plačiai retušuotais ašmenimis (pav. 312:3), skaldytinis.

Gintarai – daugiausia nedideli natūralūs gabaliukai ir tik du buvo gražiai poliruoti. Vienas jų – buvusio trapecinio kabučio nuolauža (pav. 312:4), o kitas – ne visai taisyklingo pjūvio lęšinė sagutė su dvigubai gręžta, bet išlūžusia skylute (pav. 312:5).

Iš **kaulinių dirbinių** minėtina plokščios apskritos plokštelės su grioveliu pusė (pav. 312:6), be to, rasti keli apdegę kaulų gabaliukai.

ŠVENTOSIOS 18-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. 40 m į rytus nuo 17-osios radimvietės ir stačiu kampu pasukus 70 m į pietus rasta atskirais ploteliais išsibarsčiusių gintaro bei titnago nuoskalų ir dirbinėlių. Bandomojoje perkasoje tuoj po suartu durpių sluoks-

niu, kuriame aptikta radinių, prasidėjo smėlis – įžemis.

Tarp **titnagų** daugiausia tik vietinės nuoskalėlės. Tarp jų rastas ir iš abiejų pusių retušuotas smaigas. 100 m į šiaurę rastas iš vietinio titnago bandytas daryti ovalus kirvelis. Titnagas apskaldytas iš visų pusių taip, kad kirvelis būtų lęšio pjūvio. Ašmenys iš abiejų pusių formuoti retušu, bet jų briauna dar palikta stora. Ilgis 6,7 cm, plotis 4,2 cm, storis 2,6 cm.

Tarp **gintarų** daugiausia nuoskalėlės. Rasta retušuotų trapecinių kabučių ruošinių dalių.

ŠVENTOSIOS 19-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. 225 m į pietus nuo Manciskės kelio ir apie 50 m į rytus nuo pagrindinio kanalo maždaug 20 m ilgio ariamos žemės plotelyje 1967 m. rasta gyvenvietės pėdsakų.

Keramika – su organinėmis bei mineralinėmis priemaišomis, labai išdulėjusios, gana lengvos šukelės.

Titnagai vietiniai, yra nuoskalų ir keletas trumpų siaurų skeltelių, keli specialios paskirties dirbinėliai ir pradėtas dirbti trikampis antgalis, panašus į lancetinį antgaliukas iš nuoskalos. Pastarojo visa kraštinė smulkiai retušuota, tik viršūnėlė nusmailinta viena išskala.

Tarp **gintarų** taip pat daugiausia tik nuoskalos, tačiau tarp jų buvo lęšinių sagučių, trapecinio kabučio ir vamzdelinio karolio ruošinių.

Iš **kaulų** rasti tik degintų kauliukų fragmentai.

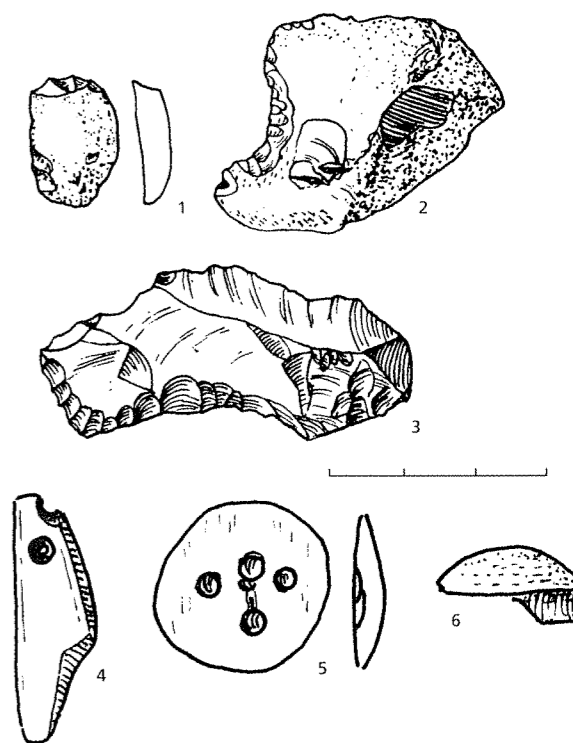
ŠVENTOSIOS 20-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. Tarp rytinio ir pagrindinio kanalo, 25 m į šiaurę nuo 18-osios ir 19-osios radimvietės apie 16 m ilgio ariamos žemės plotelyje 1967 m. aptikta gyvenvietės pėdsakų. Tai yra 290 m į pietus nuo Manciskės kelio ir 50 m į rytus nuo pagrindinio drenažo kanalo. 1982 m. toje vietoje iškasti 7 bandomieji šurfai.

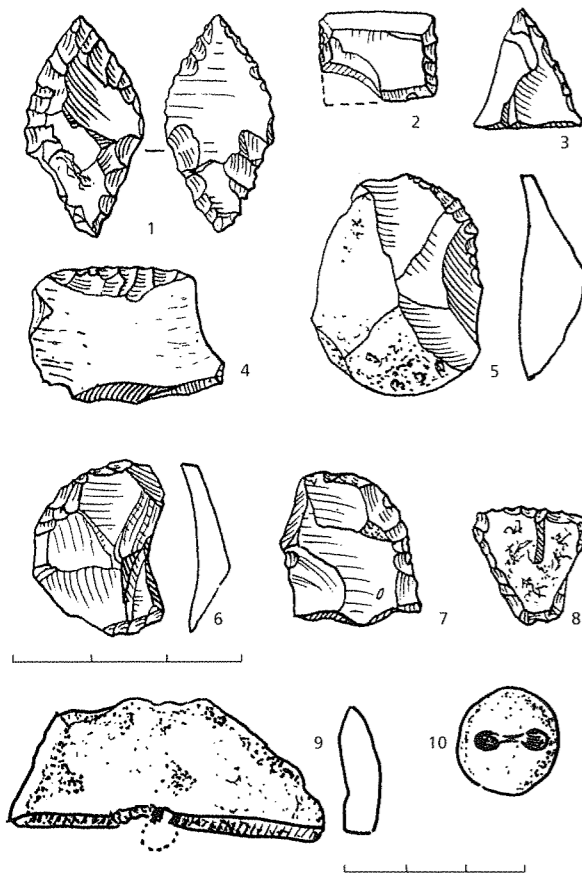
Stratigrafija labai nevienoda. Paviršiuje visur buvo apie 40 cm storio durpingas dirvožemis, kuriame ir aptikta radinių. Po durpėmis kai kuriuose šurfuose buvo plonas durpingos gitijos sluoksnelis, kituose – samaninės durpės arba tiesiog smėlis. Taigi kultūrinis sluoksnis sunaikintas.

Keramika blogai išlikusi – rastos mažos, plonos išdulėjusios šukelės su smulkiais mineralinėmis priemaišomis, viena buvusi lyg su virveliniais įspaudais.

Titnagai daugiausia vietiniai, nuoskalos, tarp jų pasitaikė ir labai ryškių formų. Tai dailus rombinis antgalis nežymiai įsmaugta įtvara, viena smailaus (širdinio ?) antgalio viršūnėlė, trikampio ietigalio pagrindas, viena trapecija

312 pav.
Šventosios 17-osios rad.
titnaginiai ir gintariniai
dirbiniai bei kaulinė sagutė
(LNM)

313 pav.
Šventosios 20-osios rad.
titnaginiai ir gintariniai
dirbiniai (LNM)

visai stačiais retušuotais šonais, 5 gremžtukai, 1 siaura retušuota skeltelė, 1 mažas storokas specialios paskirties dirbinėlis (pav. 313:1–8).

Tarp **gintarų** daugiausia nuoskalos. Yra ir keli dirbinėliai. Tai natūrali gintaro plokštelė su žieve iš abiejų pusių, grėžiant skylę per vidurį nulūžusi, greičiausiai buvo skridinio ruošinys (pav. 313:9). Be to, rasta poliruota lėšinė sagutė su ištrūkusia skylute (pav. 313:10), 2 pradėti lėšinių sagučių ruošinėliai ir 1 gal trapecinio kabučio ruošinio kampas.

Iš **kaulų ir dantų** likę tik smulkūs apdegę fragmentai.

ŠVENTOSIOS 21-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. 20 m į rytus nuo pagrindinio kanalo, tarp pirmųjų ir antrųjų kanalo žiočių, skaičiuojant nuo Manciškės kelio į pietus, 1967 m. žemės paviršiuje rasta smulkių titnagų ir gintarų bei kaulų trupinių. 1982 m. 290 m nuo Manciškės kelio į pietus ir 30 m nuo pagrindinio kanalo į rytus kas 10 m iškasta 13 bandomųjų šurfų.

Stratigrafija visuose šurfluose tokia pati: 30–33 cm durpingas dirvožemis, po juo iki 40 cm – samaninės durpės, žemiau – smėlis arba gitija su smėliu iki 50 cm.

Keramikos šukelės labai lengvos ir išdūlėjusios.

Iš **titnagų** likusios tik smulkios nuoskalos.

Tarp **gintarų** daugiausia nuoskalos, tarp jų buvo ir 1 gludintos lėšinės sagutės fragmentas, 1 natūralus kabutis su skylute, 1 perskilusio retušuoto vamzdelinio karolio dalis, 1 vamzdelinio karolio be skylutės ruošinys, 1 gludinto vamzdelinio karolio liekana, 1 pradėtas dirbti kabutis.

Iš **kaulų** likę tik apdegę ir neapdegę trupiniai.

ŠVENTOSIOS 22-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. 130 m į pietus nuo Manciškės kelio ir apie 50 m į rytus nuo pagrindinio kanalo, viduryje lauko buvo suartas maždaug 90 m ilgio plotelis lygiagrečiai su kanalu. Jame 1967 m. pastebėta gyvenvietės pėdsakų. 1982 m. padarytos bandomosios perkasos – 8 šurfai.

Stratigrafija visų vienoda: paviršiuje 22–28 cm durpingas dirvožemis, po juo iki 33–40 cm – samaninės durpės, žemiau iki 55 cm – gitija, po to – smėlis.

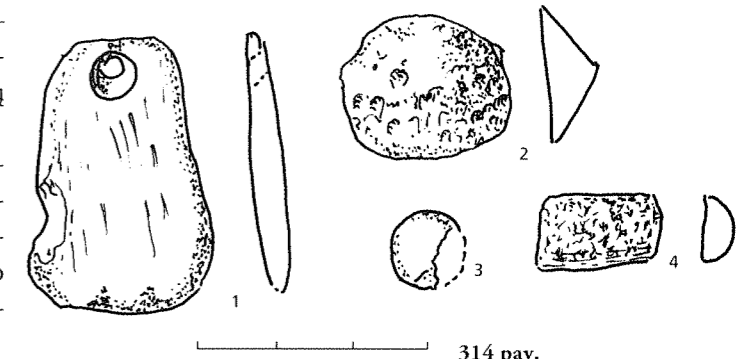
Keramika labai išdūlėjusiu paviršiumi, tačiau joje aiškiai matyti smulkių grūsto granito priemaišų, pasitaikė plokščio dugnelio šukė.

Titnagai vietiniai, daug nuoskalų, mažų skaldytinių. Tarp jų buvo ir keletas ryškesnių dirbinių: trikampio antgalio viršūnėlė, rėžtukų (?), gremžtukas, 3

iš abiejų pusių apskaldytos plokštelės – kaltelių ašmenėliai, įvairių specialios paskirties dirbinių ir retušuotų nuoskalų (pav. 314).

Tarp **gintarų** taip pat daugiausia smulkios nuoskalos ir gabalėliai. Buvo ir ruošinių bei gludintų dirbinių: lėšinių ir segmentinių sagučių, ovali sagutė kūgelio pavidalo viršūne, trapecinis kabutis, vamzdelinis karolis.

Pasitaikė **kaulų** ir dantų.

314 pav.
Šventosios 22-osios rad.
gintariniai dirbiniai (LNM)

ŠVENTOSIOS 23-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. Radimvietė buvo rytiniame buv. lagūnos krante vakarinėje pagrindinio kanalo pusėje ir siekė beveik patį kanalo krantą, apie 150 m į pietus nuo Manciškės kelio. Paminklas buvo rastas 1969 m. melioruojant šį plotą, iškasus uždarą kanalą, neišeinantį į atvirąjį. Per 30 m į vakarus nuo pastarojo, uždarojo kanalo gale rasta šiek tiek puodų šukių ir neblogai išlikusio medžio. Jokie kiti melioracijos kanalai šio ploto nekirto (pav. 315).

Tyrinėta 1970 ir 1971 m. 10 m pločio perkasomis, pradėdant nuo vakarų pusės (pav. 318). Atkastas 1500 m² plotas. Pradėta tyrinėti nuo vidurinės dalies, todėl teko perkasų numeraciją pakeisti, kiekvienoje paliekant buvusią kvadratų (2x2 m²) numeraciją. Radinius metrikoduojami žymėsime perkasos ir kvadrato numerius.

Stratigrafija ir chronologija. Paviršių ištisai dengė 40–60 cm storio lėnos ir durpių sluoksnis, kuris pačiame vakariniame gale, t.y. 7-ojoje perkasoje, siekė iki 60–70 cm storio (pav. 316). Po juo slūgsojo 7–15 cm storio juosvas su gitija maišyto iškastinio dirvožemio sluoksnelis. Po juo – 5–12 cm storio dumblinių aleuritų sluoksnelis ir galiausiai žemis – baltas smėlis. Toliau į rytus paviršių dengė durpių su nendrėmis sluoksnis, po juo – plonas gitijos sluoksnelis ir vėl durpės su medžių liekanomis. Jų dugne pasirodė plonas juosvos gitijos – kultūrinis – sluoksnis, gulintis ant žalsvos gitijos sluoksnelio (pav. 316D). Apie tyrinėto ploto vidurį kultūrinis sluoksnis buvo visai suplonėjęs ir jame buvo visai mažai radinių. Bet į rytus jis vėl kiek pastorėjo, ten jį dengė smėlingų, nendrinų ir alksninių durpių sluoksniai (pav. 316C).

Iš geologinės apžvalgos ir šių tyrinėjimų paaiškėjo, kad gyvenvietė turėjo būti įsikūrusi lagūnos pusiasalyje ar saloje, kuri ilgainiui uždurpėjo.

Radiniai kultūriniame sluoksnyje koncentravosi dviem ruožais. Vakarinėje pusėje buvo suplautos medžių liekanos ir daug dirbinių, rytinėje buvo išlikusių pastatų pėdsakų ir židinių. Juos skyrė tarpas su labai plonu kultūriniu sluoksneliu, kurį dengė nendrių priaugusios ir samaninės durpės (pav. 318).

Turime tris radiokarbonines datas – pirmoji iš pastato kuolelio, antroji ir trečioji iš žvėrių kaulų:

315 pav.
Šventosios 23-iosios rad.
tyrinėjimai 1971 m.

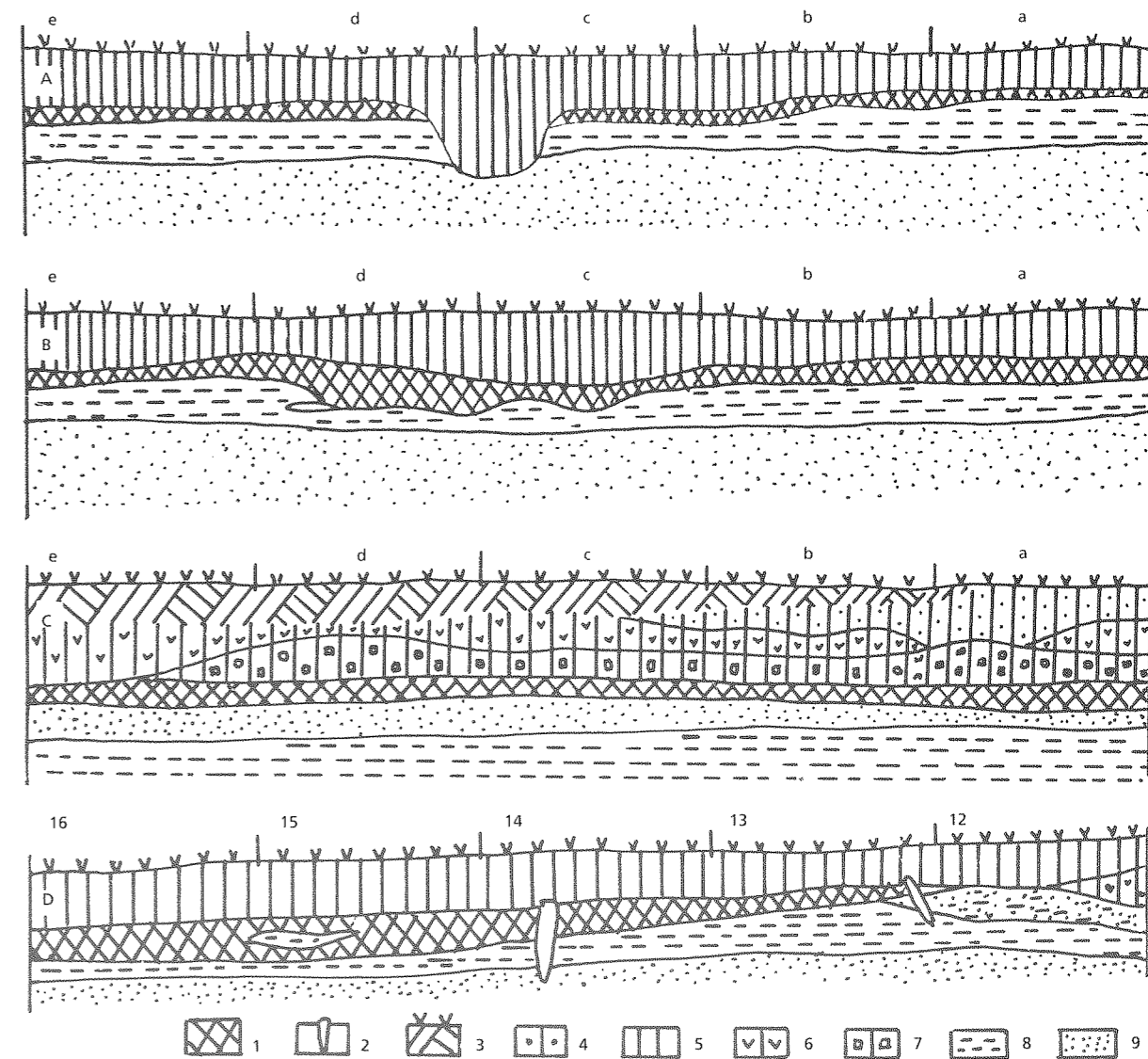
(Vib-1) 4190±80 bp/cal 2888 (2873, 2800, 2784) 2623 BC
(Ki-9458) 3790±80 bp/cal 2396 (2202) 2054
(Ki-9459) 3730±70 bp/cal 2271 (2139) 1984

Nijolės Savukynienės žiedadulkių analizės duomenimis (pav. 317), gyvenvietės egzistavimo metu gausiai augo kilnieji lapuočiai: ąžuolai, guobos, liepos, rečiau skroblai, bukai, klevai, uosiai. Pakrantėse vešėjo alksniai. Tarp spygliuočių vyravo pušys, tačiau augo ir eglės, pamiškyje vešėjo lazdynai ir putiniai. Lagūnos pakrantė buvo gana sekli, priaugusi meldų, šiurpių, plunksnalapių ir kitų vandens augalų, tarp jų ir vandens riešutų – agarų. Rasta ir įvairių augalų – gyvenviečių palydovų: kiečių, lakišių, usnių, dilgėlių, kraujažolių, gysločių, balandų ir kt. Aptikta ir pirmųjų kultūrinių augalų – karnapių ir sorų (?) žiedadulkių.

Žvejotos daugiausia gėlavandenės plėšriosios žuvys (ištyrė J. Sloka): 88,2% sudarė lydekų kaulai, 10% – starkių kaulai, 1,3% – šamų kaulai, 0,4% – otų kaulai.

Tarp medžiojamųjų žvėrių (ištyrė V. Danilčenko) pirmoji vieta tenka šernams – 22%, briedžių kaulai sudarė 15%. Lyginant su ankstesnių laikotarpių gyvenviečių radiniais, labai pagausėjo taurų – jų kaulai sudarė net 21%. Iš kitų žvėrių minėtini elniai (8%), bebrai (14%), stirnos (5%). Dar mažiau arklių, lokių, lapių, ūdrų bei kiauninių žvėrelių. Nemažą procentą (įskaitant iltis) (15%) sudarė šunys.

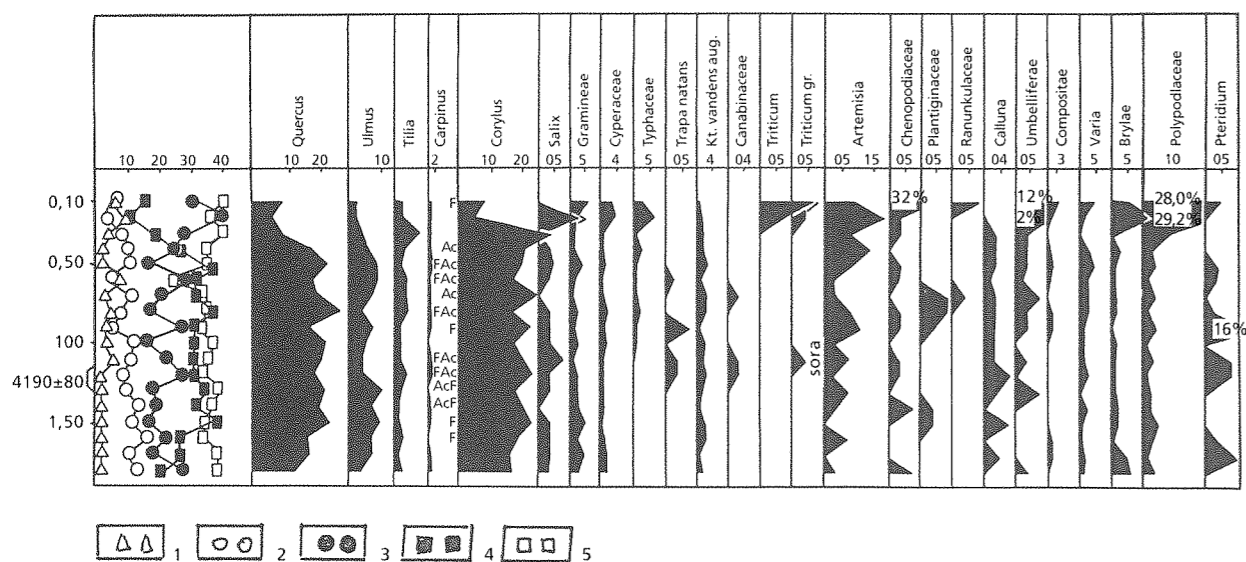
Statinių pėdsakus apžvelgsime iš eilės, pagal tyrinėtąsias perkasas (pav. 318). 1-osios perkasos vakariniame gale kultūrinio sluoksnio dugnas buvo lygus, o medžio kartys išsiblaškusios be jokios sistemos. Tik vienoje vietoje, kv. 5d, buvo apie 140 cm skersmens duobutė, įleista į smėlio pagrindą, kurios giliausios vietos siekė 20 cm nuo smėlio paviršiaus. Joje nebuvo jokių degėsių,

tačiau į rytus nuo jos, kv. 4d, buvo visai plonas smulkių degėsių, perdegusių kauliukų, smulkių pušies žievėlių sluoksnelis. Gal jie išplauti iš minėtosios duobelės? Ryškesnės degėsių dėmės pasirodė tik rytiniame perkasos gale – jose daugiau ir įvairių radinių, karčių gabalėlių. Tačiau buvo išlikęs tik vienas statmenas kuoliukas (kv. 9b) toli nuo degėsių dėmių.

2-osios perkasos vakarinėje dalyje degėsiai koncentravosi tik tose vietose, kur buvo židiniai, t.y. duobutėse arba šalia jų. Dvi tokios duobutės – židiniai buvo pietinėje pusėje – viena pailga netaisyklinga, 190 cm skersmens (kv. 4–5d–e), o antroji beveik apskrita, 60 cm skersmens. Nuo jos į rytus gulėjo keli dideli aprūkė akmenys. Šiaurinėje pusėje buvo keletas duobelėlių – židinių, iš kurių ryškiausios buvo kv. 7b ir 8b–c. Viena jų buvo apie 1 m skersmens, beveik apskrita, o antroji ovali, 190 cm ilgio, keliose vietose

316 pav.
Šventosios 23-iosios rad. būdingesni pjūviai. A – 1-osios perkasos vakarinis pjūvis, B – 2-osios perkasos pjūvis tarp 13 ir 13 kvadratų eilių, C – 2-osios perkasos rytinio galo pjūvis, D – pjūvis tarp 2-osios ir 3-osios perkasų rytiniame gale (kv. 12–16). 1 – durpės, sumišusios su gitijs-kultūrinis sluoksnis, 2 – kuolai, 3 – dirvožemis, 4 – smėlingos durpės, 5 – durpės, 6 – nendrinės durpės, 7 – alksninės durpės, 8 – aleuritai, 9 – gelsvas smėlis

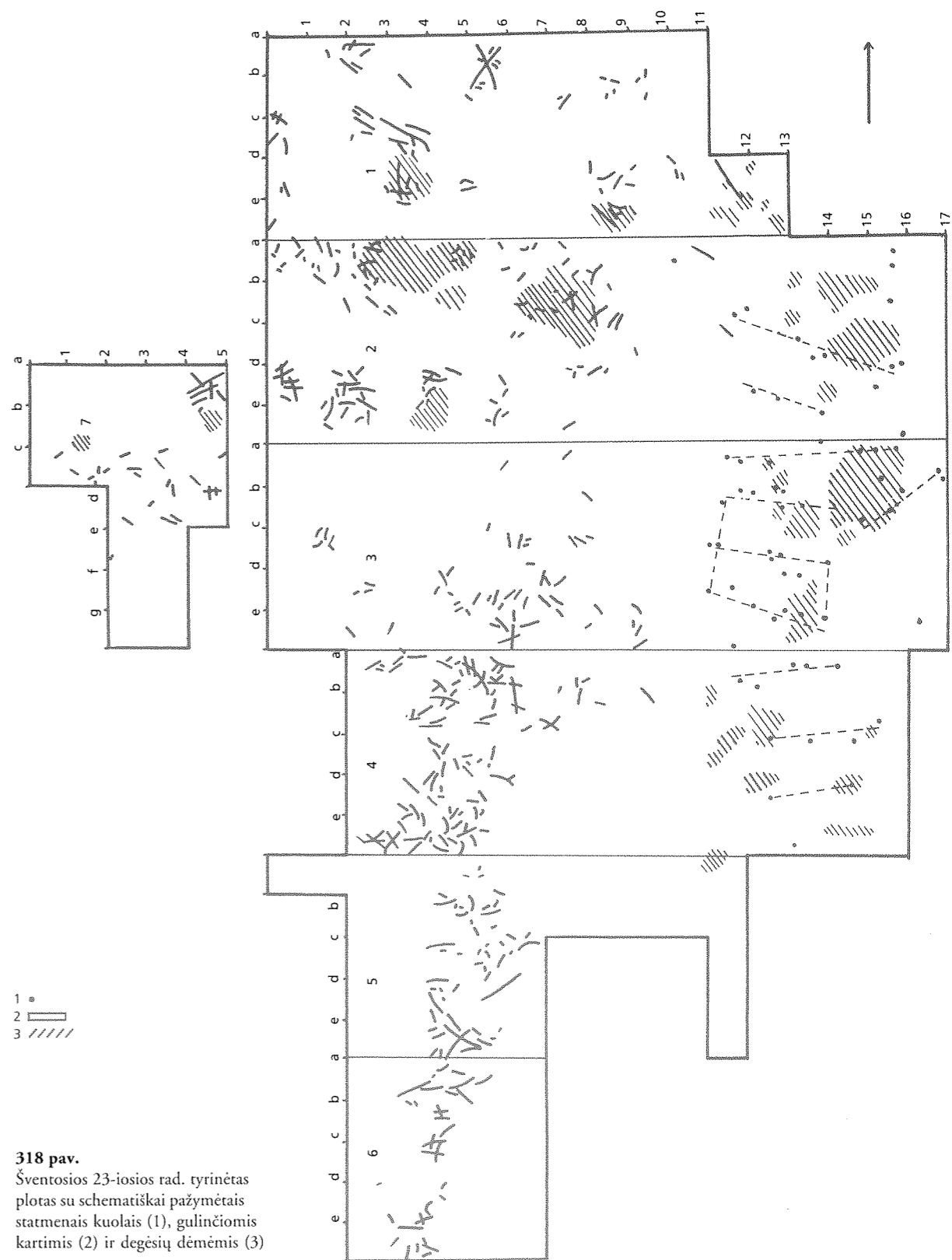
317 pav.
Šventosios 23-iosios rad.
žiedadulkių ir sporų diagrama
(analizavo Nijolė Savukynienė).
Sutariniai ženklai:
1 – eglės, 2 – beržai,
3 – pušys, 4 – kilnieji
lapuočiai, 5 – alksniai

dar pagilinta. Čia taip pat buvo aprūkusių akmenų. Būdinga, kad šiuose židiniuose šalia puodų šukių rasta ir įvairių kaulinių (neapdegusių) namų apyvokos reikmenų – ylių, peilių, kailių grandiklių ir pan. Toliau į rytus labai pagausėjo radinių – daugiausia rasta smulkių puodų šukių, kurios 2–3 m pločio ruožu ėjo įstrižai perkasos. Rytinėje šio ruožo pusėje žemėje vis daugiau buvo smulkių angliukų ir perdegusių žuvų ašakų, plačiai pasklidusių beveik iki pat rytinio perkamos galo. Čia buvo ir kelios duobelės (kv. 11–12a–c). Viena niekuo nesiskyrė iš aplinkos, šalia jos buvo tik keli statmeni kuoliukai, o antroje – šiaurinėje – buvo iki 50 cm storio angliukų ir perdegusių kauliukų bei žuvų ašakų sluoksnis. Jos dugne buvo plonytis (2–3 cm) žalias sluoksniukas. Kaip ir kituose židiniuose, čia rasta daug šukių, gintaro nuoskalų ir kaulinė yla. Rytinėje šio židinio pusėje buvo keletas plonų kuoliukų.

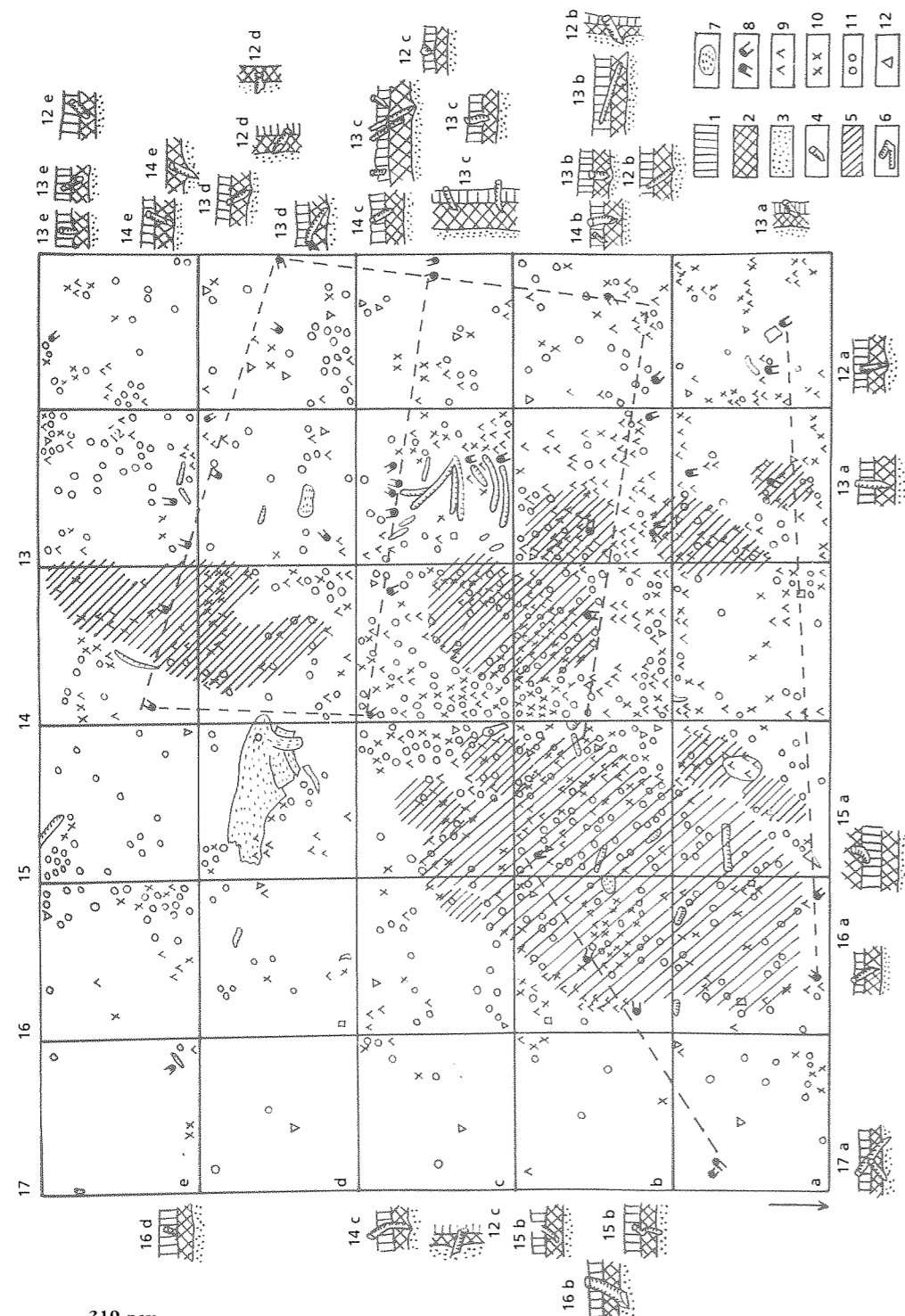
Dar toliau į rytus (kv. 14–16a–d) išryškėjo didelės tamsios degėsių dėmės – viena 360 cm, antroji 220 cm ilgio, jose buvo labai daug radinių, ypač puodų šukių, nors jokių duobelių po jomis nebuvo. Rytinėje šių dėmių pusėje ėjo netaisyklinga kuoliukų eilutė. Keli kuoliukai, sudarydami beveik taisyklingą sienelę, buvo ir pietiniame šių dėmių pakraštyje. Ypač ryškūs du uosiniai kalstai buvo kv. 13d. Jie buvo 12 cm storio ir išlikę 60 cm ilgio, įkalti 10 cm gilyn į smėlį po kultūrinio sluoksniu. Vakarinę ribą galbūt sudarė jau minėtieji kuoliukai prie duobių (kv. 12–13a–b). Taigi čia buvo likę keturkampio antžeminio pastato pėdsakai.

Pietinėje perkamos sienelėje (kv. 12–16 l) buvo matyti taip pat kalstų eilė.

3-iojoje perkasoje (pav. 319) 5-ojoje kvadratų eilėje visame plote ėmė ryškėti smulkūs perdegę kauliukai. Tarp degėsių buvo daugiausia radinių. Toliau į rytus (kv. 5–8 c–ė) kultūriniame sluoksnyje suplauta daug paskirų karčių bei rąstelių gabalų, o tarp jų rasta labai daug įvairių radinių. Tuo tarpu duobutėse (pvz., kv. 5d–e, 6c–d, 6–7e, 8d–c) radinių beveik nebuvo. Medžiai suvirte

318 pav.
Šventosios 23-iosios rad. tyrinėtus
plotas su schematiškai pažymėtais
statmenais kuolais (1), gulinčiomis
kartimis (2) ir degėsių dėmėmis (3)

319 pav.
Šventosios 23-iosios rad. 3-iosios perkasos rytinės dalies planas su kuolelių pjūviais, nuėmus dirvožemio ir velėnos sluoksni. 1 – dūrpės, 2 – dūrpės su gitija, 3 – balkšvas smėlis, 4 – kuoleliai, 5 – anglėtos dėmės, 6 – gulsčios kartys, 7 – pušų žievės, 8 – statmeni kuoliukai, 9 – puodų šukės, 10 – titnagai, 11 – gintarai, 12 – pasvarėliai

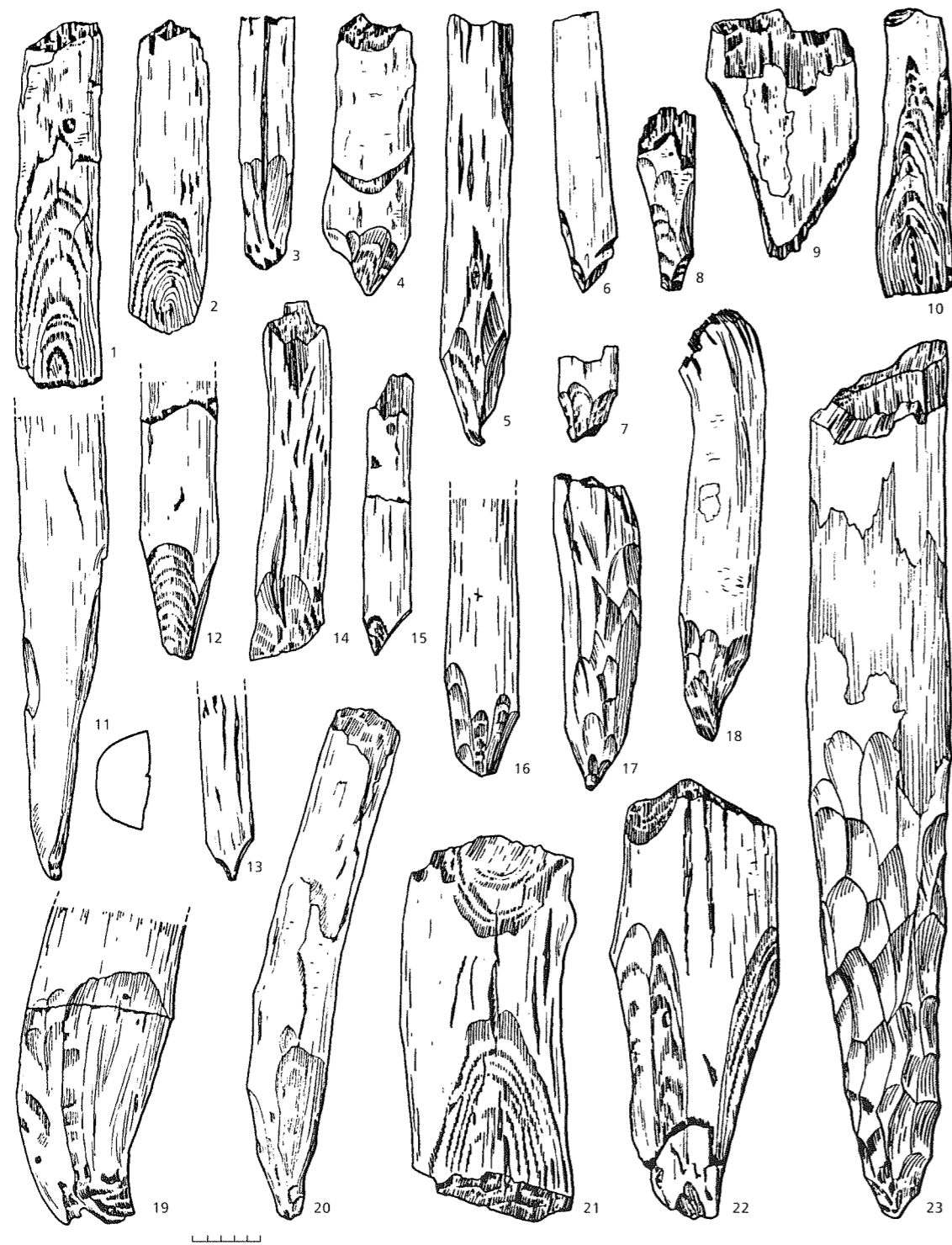
į degusių sluoksnį, net iš dalies jo dengiami, tačiau visai neapdege. Tarp jų ypač daug medinių radinių buvo kv. 7d–e: kultuvės, irklai ir kt. Čia rasta ir daugybė riešutų kevalų. Toliau į rytus kultūriniame sluoksnyje po truputį mažėjo degintų kauliukų. Tik kv. 10c buvo ryški 70 cm skersmens židinio duobutė, pilna anglių ir sudegusių kauliukų, o nuo jos į šiaurės rytus vėl buvo daug radinių. Visi medžių gabalai, kartys, rąsteliai ir pliauskos gulėjo gulsti, tik kv. 10e stovėjo vienas statmenas 5 cm storio kuolas. Toliau į pietryčius radinių visai nebuvo, kultūrinis sluoksnis suplonėjo, pranyko degėsiai, kol galiausiai sluoksnis visai pranyko, o tarpą iki pat smėlio užpildė samaninės durpės.

Nuo 12-osios kvadratų eilės vėl pasirodė kultūrinis sluoksnis, kuriame buvo matyti degusių ir perdegusių kauliukų dėmės, labai daug įvairių radinių – puodų šukių, gintarinių dirbinių, pušų žievių, gulsčių karčių gabaliukų ir statmenų kuolelių. Šiaurinėje šio ploto dalyje maždaug keturkampiam apie 7 m ilgio ir 5,5 m pločio sklype buvo išsibarstę angliukai ir labai daug radinių. Kai kur angliukų ploteliai buvo daug juodesni, tačiau aiškaus židinio duobutės nebuvo matyti. Tikrai vakariniame šio ploto pakraštyje išsiskyrė duobutė, kurioje sluoksniais buvo susiklostę perdegusių kauliukų trupiniai. Aplinkui tą dėmę ne visai taisyklingu keturkampiu stovėjo kuolai – daugiausia ploni, negiliai įkalti, paprastai tik viršūnėmis siekiantys įžemį – smėlį (pav. 320). Antra kuolų eilutė matyti vakariniame 12-osios kvadratų eilės pakraštyje, nors ten degusių nebuvo, taip pat visai mažai ir šukių.

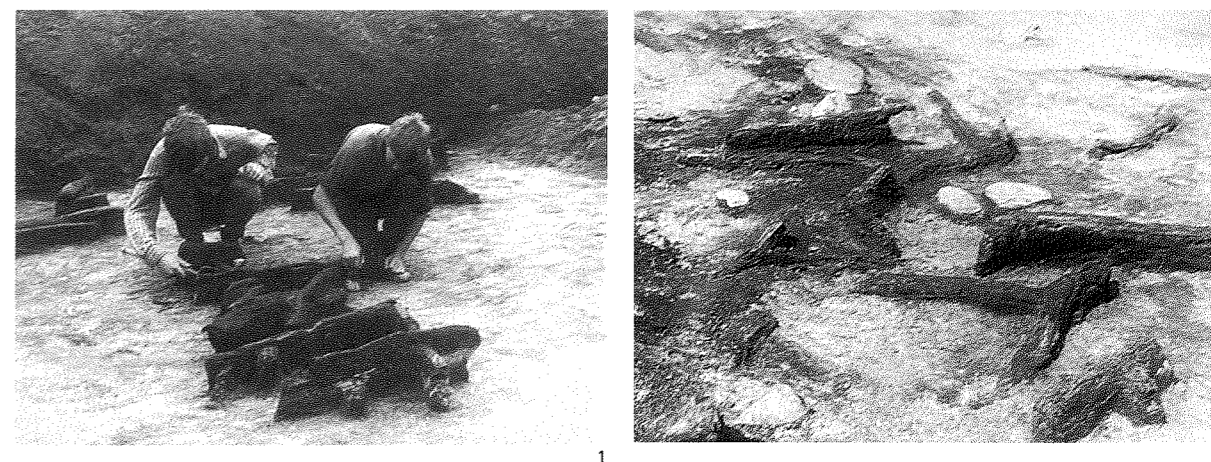
Į pietus nuo didžiosios dėmės matyti numestos didžiulės pušų žievės ir tamsi neaiškios formos 180 cm ilgio sudžių dėmė, kurioje taip pat daugiau keramikos negu aplinkui.

4-ojoje perkasoje radiniai taip pat koncentravosi dviem juostomis – vakariniame perkasoje gale, kur gulėjo daugybė suvirtusių medžio gabalų ir karčių, ir rytinėje, kur paskirų gulinčių karčių beveik nebuvo, tačiau buvo išlikę statmenų kuoliukų ir matėsi ryškios anglėtos dėmės. Vakariniame perkasoje gale suvirtusios kartys ėjo maždaug įstrižai 3–4 m pločio ruožu, be jokios tvarkos, nors dauguma jų vis dėlto gulėjo skersai perkasą, t.y. maždaug šiaurės–pietų kryptimi (pav. 321). Kartelės daugiausia buvo trumpos. Tarp jų buvo ir medinių bei kaulinių dirbinių, pvz., mediniai irklai, kaulinis žeberklas. Tačiau puodų šukių beveik nebuvo, tik šiek tiek gintaro, ypač šiaurinėje pusėje. Be to, šiaurinėje pusėje tarp medžių buvo matyti ryškių degusių pėdsakų su perdegusiomis žuvų ašakomis ir didelių eglių mauknų bei pušų žievių. Čia kv. 7–8 a–b buvo ir pora iki 15 cm gylio duobelių. Rytinėje duobelėje, be degusių, buvo aprūkusių gana stambių akmenų, daug puodų šukių, stambių gyvulių kaulų, žuvų ašakų ir riešutų kevalų. Į šiaurės vakarus nuo šio židinio buvo krūvelė puodų šukių ir šalia daugybė riešutų kevalų.

Rytinėje šios perkasoje dalyje buvo matyti ryškios juodos dėmės, kuriose ypač daug buvo puodų šukių, titnago ir gintaro. Šiaurinėje šių dėmių pusėje buvo netaisyklinga gana plonų kuoliukų eilutė. Antra eilutė ėjo lyg ir įstrižai šiaurinei. Be to, atskirų kuoliukų buvo įvairiose kitose šio ploto dalyse. Kartais kuoliukai stovėjo po porą.

320 pav.
Šventosios 23-iosios rad. aptašyti kuolelių smaigaliai

321 pav.
Šventosios 23-iosios rad. tyrinėto ploto vakarinėje pusėje suplautos kartys ir mediniai dirbiniai. 1 – kv. 6/5c, 2 – kv. 5/6c

5-ojoje ir 6-ojoje perkasose medžio gabaliukai ir kartys, kartu ir kiti radiniai, taip pat gulėjo 3–4 m pločio ruožu kaip ir kitose perkasose.

Iš šių liekanų galima restauruoti šiojį tokių gyvenvietės vaizdą.

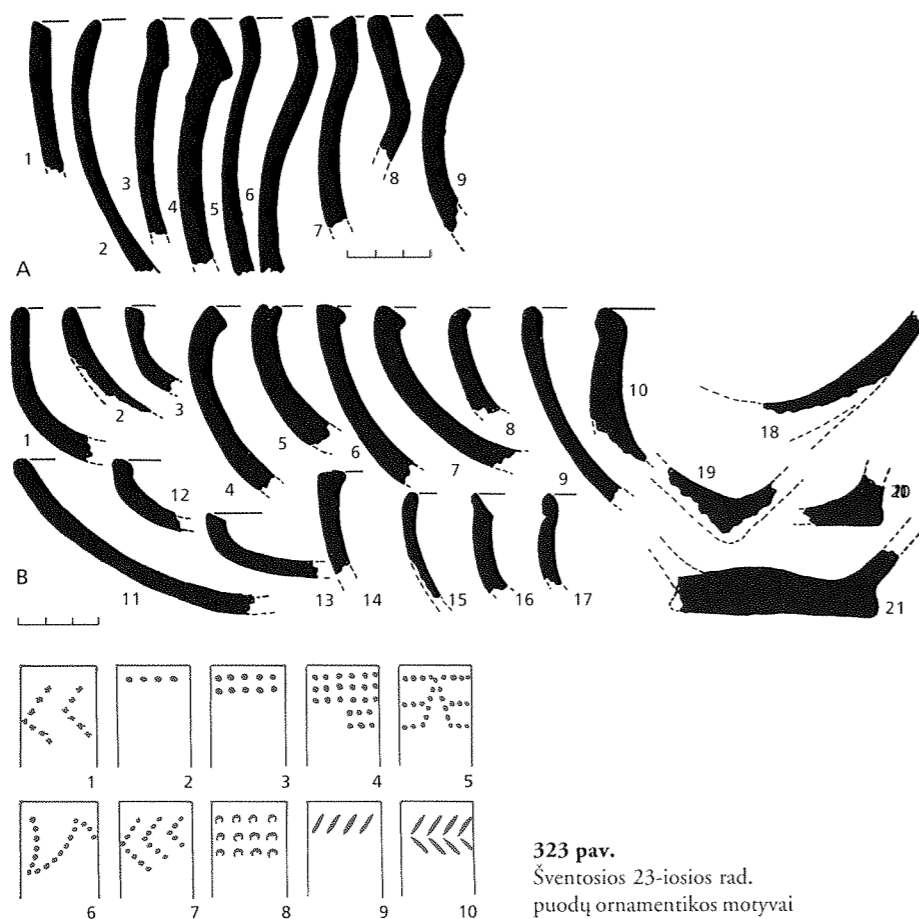
Keramika. Surinkta 16070 puodų šukių. Pagal kaklelius su briaunomis nustatytas minimalus indų skaičius – 593 puodai ir 114 dubenėlių. Puodų molio masė įvairi, tačiau molis daugiausia liesintas sugrūstų apdegintų kiaukutų bei kitokiomis organinėmis priemaišomis, pasitaikė ir grūsto granito.

Puodų kakleliai visų keturių pagrindinių formų. I pavidalo kakliukais nustatyti 9 puodai – tai sudarė mažiau negu 1%. Tokie kakleliai dažnai atrodo, lyg būtų tiesiog nepavykę suformuoti, ant jų matyti pirštų įspaudai. Puodai C pavidalo kakleliais (140 egz.) sudarė 23%. Iš jų apie 40% buvo apvalia briauna (C₁), dauguma be ornamentų, kiti 60% buvo į vidų nusklembta briauna (C₂), dažnai papuošta. 18% (106 egz.) sudarė puodai CS kakleliais, tarp jų maždaug vienodai abiejų pogrupių kaklelių. ¾ šių briaunų buvo ornamentuota. Tačiau didžioji dalis puodų (348 egz.) – 58% – buvo S pavidalo kakleliais. Tarp jų tik penktadalis buvo antrojo pogrupio (S₂), kurių daugumos kakleliai per 2–3 cm atlošti, kartais labai ryškiai matomu lūžiu. Jiems būdingas puošimas vidinėje atlošo pusėje.

Beveik visi puodų dugniukai buvo smaili, tik kažkodėl labai prastai išlikę. Aptikti tik du plokščių dugnelių fragmentai (pav. 322), abu buvę 8 cm skersmens. Nepavyko jų priderinti prie kokių nors šonų šukių. Abu gulėjo pačiame 2-osios perkasos dugne.

Dauguma puodų turėjo būti apie 25–30 cm skersmens anga, tik vienas kitas galėjo siekti 40 cm, geriamieji puodeliai buvo apie 15 cm skersmens anga.

Puodai ornamentuoti mažai (pav. 323). Dažnai pasitenkinama briaunos papuošimu: beveik pusės (45%) puodų briauna buvo ornamentuota duobutėmis, apvijiniais įspaudais. Tačiau puodų CS₂ ir S₂ kakleliais dažnai puošama vidinė atlošo pusė (pav. 324:1, 2, 4–9, 11) – kartais net 3,5 cm pločio juosta apvijiniais įspaudais ar jų imitacijomis, įstrižinėmis įpjovomis, kripute ar net rombeliais, duobutėmis ir kt.

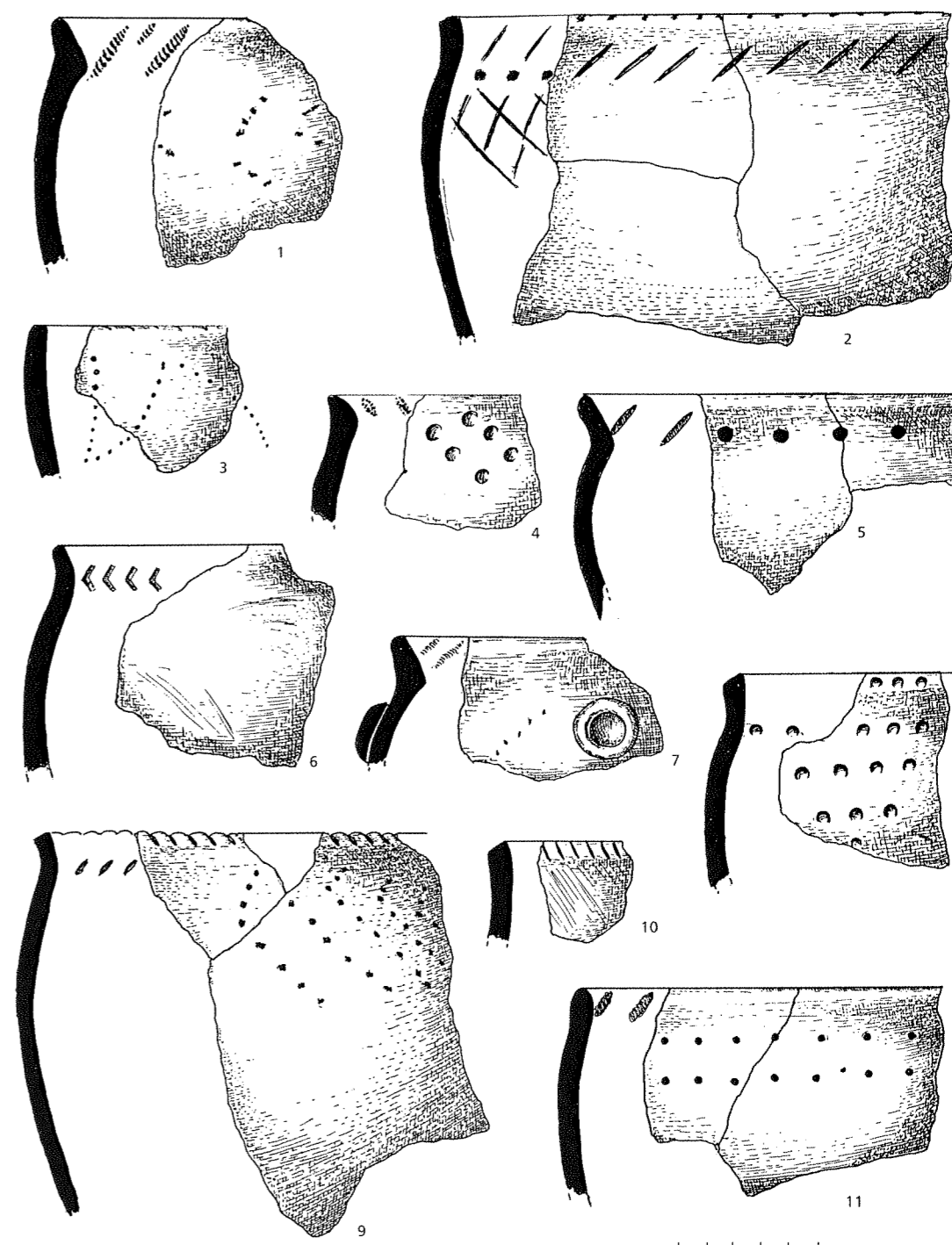
322 pav.
Šventosios 23-iosios rad.
puodų bei dubenėlių kaklelių
(A) ir dugnelių (B) pjūviai

323 pav.
Šventosios 23-iosios rad.
puodų ornamentikos motyvai

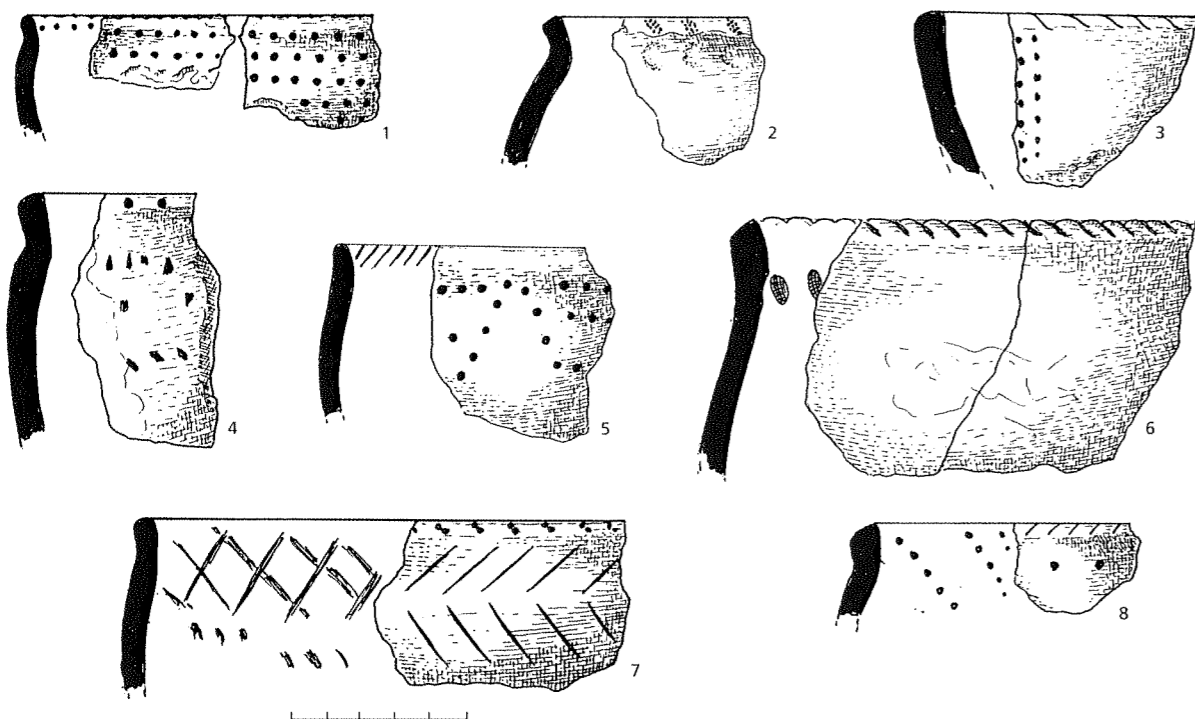
Dar rečiau ornamentuotas puodo paviršius. Iš 593 puodų su kakleliais tik 20, t.y. 3,4%, buvo šiek tiek papuoštu paviršiumi. Pagrindinis puošybos elementas – mažos duobutės, kurios grupuojamos eilutėmis ant kaklelio, retkarčiais žuvų ašakų ar žingsniuojančios kriputės motyvais (pav. 324:1, 3–5). Apvijiniams įspaudais buvo papuošti tik 3 puodai. 4 puodai buvo puošti giliomis įraižomis ar plokščiomis juostelėmis. Ant vieno puodo kaklelio (pav. 324:7) buvo gunklelis su duobute. Surinkta ir kitų puodų šukių be kaklelių, papuoštų tokiais pat elementais.

Dubenėliai sudarė net 16% visų atstatytųjų indų (pav. 325). Šalia įprastinių pailgų, luotelio pavidalo, dubenėlių apvaliu dugniuku, atsirado ir apskritų dubenėlių apvaliu arba plokščiu dugniuku. Lengviausiai pavyko atstatyti vieną apskritą dubenėlį, kurio visos šukės buvo židinyje (kv. 2/8c) (pav. 326). Jo skersmuo 26,5 cm, dugniukas šiek tiek priplotas, 15 cm skersmens, molio masė sunki, sienelės tiesios. Rasta dar apie 30 tokių fragmentų lygia apvalia briauna, kurie turėjo priklausyti 20–30 cm skersmens dubenėliams.

Pailgieji, luotelio pavidalo, dubenėliai dažniausiai (pav. 325) lipdyti iš molio su organinėmis ir mineralinėmis priemaišomis. Jie buvo įvairūs. Vieni gana gilūs, tiesiomis arba į vidų gaubtomis sienelėmis (pav. 322B:4–10), bet

324 pav.
Šventosios 23-iosios rad. ornamentuoti keramika. 1, 3, 9–1-osios perkasos rytinė dalis, 2, 4–3-iosios perkasos vakarinė dalis, 5, 6, 11–1-osios perkasos vakarinė dalis, 7–2-osios perkasos vakarinė dalis, 8–2-osios perkasos rytinė dalis (LNM)

325 pav.
Šventosios 23-iosios rad.
ornamentuotų dubenėlių ir
mažų puodelių dalys (LNM)

326 pav.
Šventosios 23-iosios rad.
restauruotas apskritas dubuo
(LNM)

buvo ir labai plokščių, tik 2,5 cm aukščio (pav. 322B:11, 12). Rastieji visai plokšti dubenėliai (tokių buvo 8 fragmentai) galbūt buvo dangteliai.

Atskirą grupelę galėtų sudaryti maži geriamieji puodeliai (pav. 325:1–5). Jų sienelės dažniausiai plonytės, paviršius kartais smulkiai ornamentuotas, briauna tiesi ar kiek atriasta į išorę, angos skersmuo 10–12 cm.

Dubenėlių bei mažų puodelių ornamentika skirtinga. 27% briauna papuošta smulkiais duobutėmis (pav. 325:1, 4, 7), 9% – įstrižomis įkartėlėmis (pav. 325:3, 5), kitos lygios, labai retai kitaip puoštos. Daugumos paviršius lygus, tik 10 dubenėlių (nepilni 9%) buvo ornamentuotu paviršiumi. Visi ornamentuoti ryškiai ir skirtingai, įvairiomis duobučių kombinacijomis.

Akmeniniai dirbiniai. Neskaitant titnaginių kaltelių ašmenėlių, iš vietinių akmenų kirvelių negaminta. Vietiniai akmenys daugiausia naudoti pasvarams ir galąstuvams.

Tinklų pasvarai buvo visų įprastų pajūryje formų. Tai perskelti akmenys, perrišti karna, tačiau daugiausia – tai ovalūs pajūrio gargždo akmenėliai su 2–4 išskalomis kraštuose (pav. 327) bei maži akmenukai, apvynioti beržo tošimi.

Nebetinkami galąstuvams (gludintuvams) jau vartoti smiltainiai dažnai būdavo paverčiami pasvarais. Jų buvusią paskirtį išduoda paviršiuje išgludinta duobutė, nors šonuose matyti pasvarų išskalos. Iš jų visų išsiskiria mentelės pavidalo gludintuvas su koteliu (pav. 328:1). Jo ilgis 13,2 cm, plotis 7,2 cm, storis 2,6 cm. Jis padarytas iš pilkšvo smiltainio, paviršius paliktas natūralus, tik trijose vietose išgludinti platūs įlinkiai. Jis patogiai paimamas į ranką ir dirbamas visomis kraštinėmis.

Kiti dirbiniai iš įvežtinių akmenų. Tai 7 skalūno skobteliai. Du iš jų maži ir ploni – tik įstatomieji ašmenėliai (pav. 328:3). Vienas stambesnis, nežymiai facetuotu paviršiumi ir išduobtais ašmenimis (pav. 328:2), buvo pagamintas iš kambrio argilito. Be to, rasta keletas skalūno skobtelių nuolaužų. Iš vienos šono nuolaužos (pav. 328:6) matyti, kad jis buvęs storo lęšio pjūvio, išduobtais ašmenimis. Antrojo išlikęs gerai gludintų ašmenų gabalėlis, be to, rasta pora gludintų skalūno gabalėlių (pav. 328:4, 5).

Rastas ir vienas skalūno ietigalis (pav. 329:1). Jis turėjo būti apie 9 cm ilgio (dabar abu galai nulūžę). Jo pjūvis rombinis, įtvara nuplokštinta iš abiejų pusių.

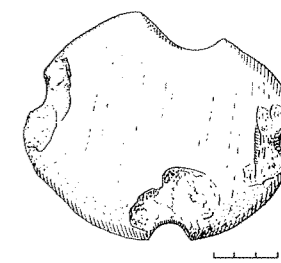
Titnaginiai dirbiniai sudarė gana didelę inventorius dalį: kartu su nuoskalomis bei žaliava surinkta 1330 vienetų (VI lent.).

Visi strėlių antgaliai (20 egz.) buvo padaryti iš prasto vietinio titnago ir menkai apdirbti. Turime visą seriją netaisyklingų trikampių, padarytų iš storių netaisyklingų nuoskalų, neapdorota įtvara (pav. 329:2–13, 16, 17, 20). Šalia jų, rasta ir daugiau ar mažiau taisyklingų, tiesiu ar įgaubtu pagrindu – širdinių, retušuotų daugiausia tik pakraščiais, kartais pakaitomis (pav. 329:21–24).

Ietigaliai (6 egz.) buvo abipus retušuotais smaigaliais, apie 4 cm ilgio, trikampi primenančių formų, neretušuotu arba retušuotu pagrindu (pav. 329:14, 15, 18, 19, 25, 26).

Ypač daug buvo įvairių gremžtukų (26 egz.), pagamintų ne tik iš vietinių rieduliukų, bet ir iš gero įvežtinio titnago, ir net iš kitokio, į titnagą panašaus, akmens. Pailgieji (pav. 330:1–4, 22) padaryti iš neilgų skelčių, beveik tiesiais ir statmenais ašmenimis. Išsiskiria vienas savitai retušuotas gremžtukas (pav. 330:2). Trumpųjų gremžtukų ilgis maždaug du kartus mažesnis už plotį (pav. 330:5). Dauguma vidutinių – tokio paties ilgio kaip ir pločio. Jie dažnai daryti iš nuskeltos titnago konkretijos išaugos (pav. 330:6–21). Tokių proporcijų aptikta ir plonų gremžtukų su siauru retušu (pav. 330:10). Jie kartais būdavo paretušuojami ir iš nugarėlės pusės (pav. 330:13). Rasta ir netipiškų specialios paskirties gremžtukų (pav. 331:19, 23, 27, 29).

Rėžtukų daug mažiau (11 egz.). Tarp jų išsiskiria du viduriniai nuskeltiniai visai be retušo (pav. 331:20, 21) ir keli šoniniai su nuskėlimu ir retušu (pav. 331:4, 18, 22). Saviti trys kombinuoti dirbinėliai – gremžtukas su rėžtuku (pav. 331:15).

327 pav.
Šventosios 23-iosios rad.
tinklo pasvarėlis (LNM)

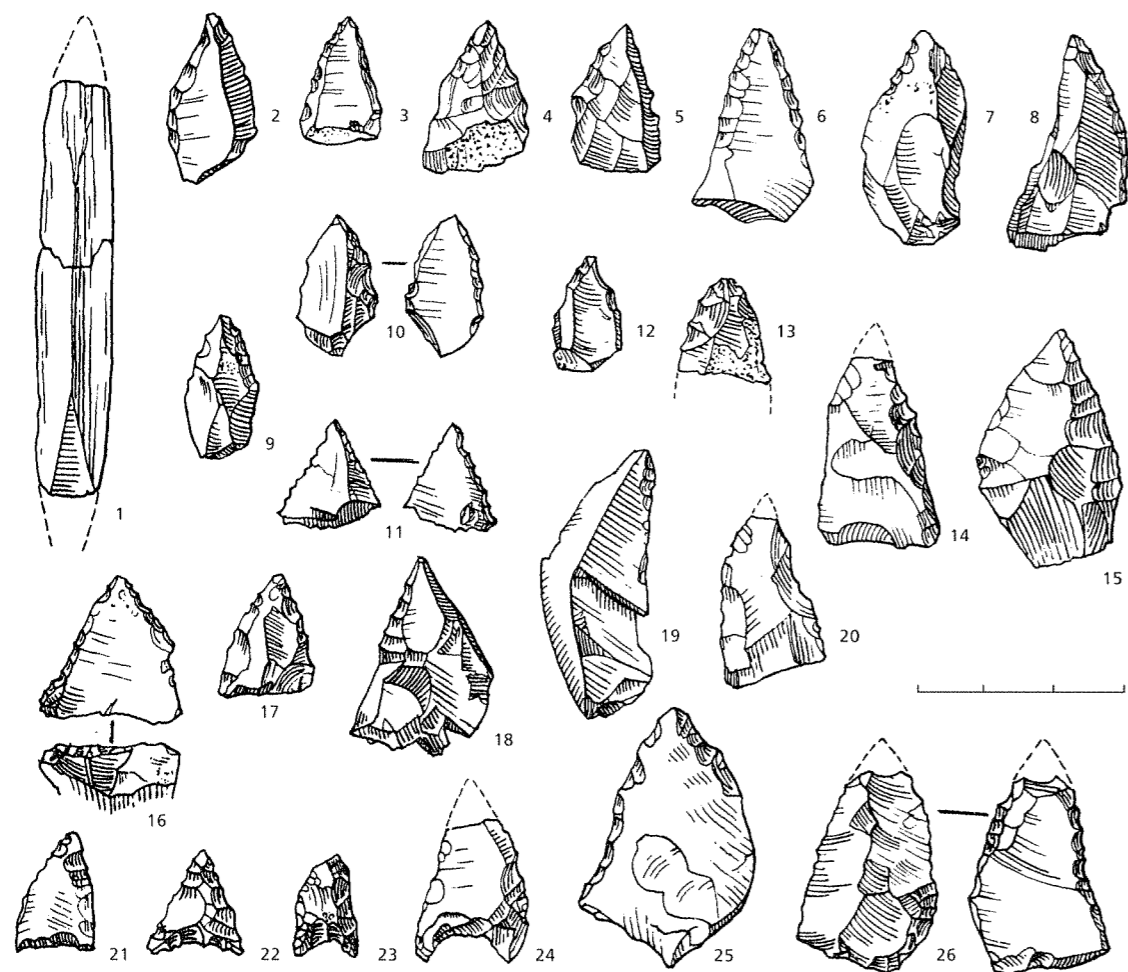
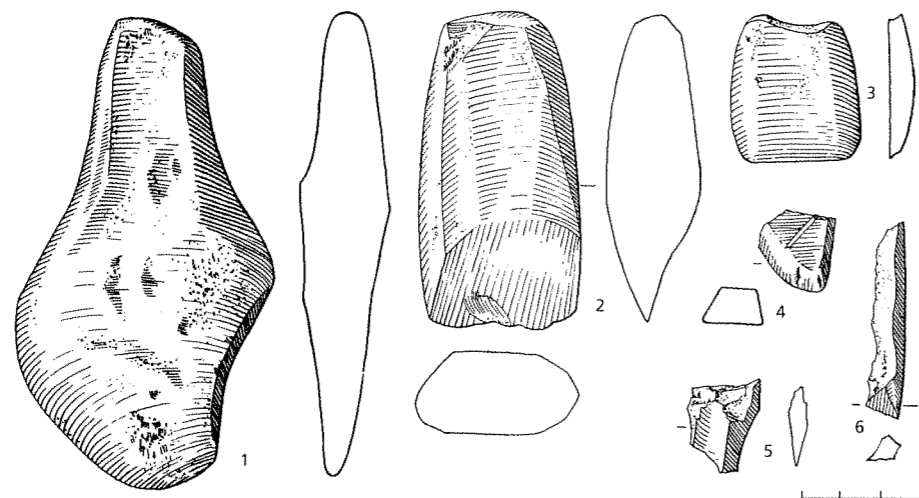
VI lentelė.

Titnaginiai dirbiniai

Strėlių antgaliai	20
Ietigaliai	4
Gremžtukai	26
Rėžtukai	11
Kirveliai	11
Skeltuvai	13
Retušuotos skeltės	4
Skeltės be retušo	25
Retušuoti fragmentai	162
Skaldytiniai	34
Nuoskalos	1012
Natūralūs	8
Iš viso:	1330

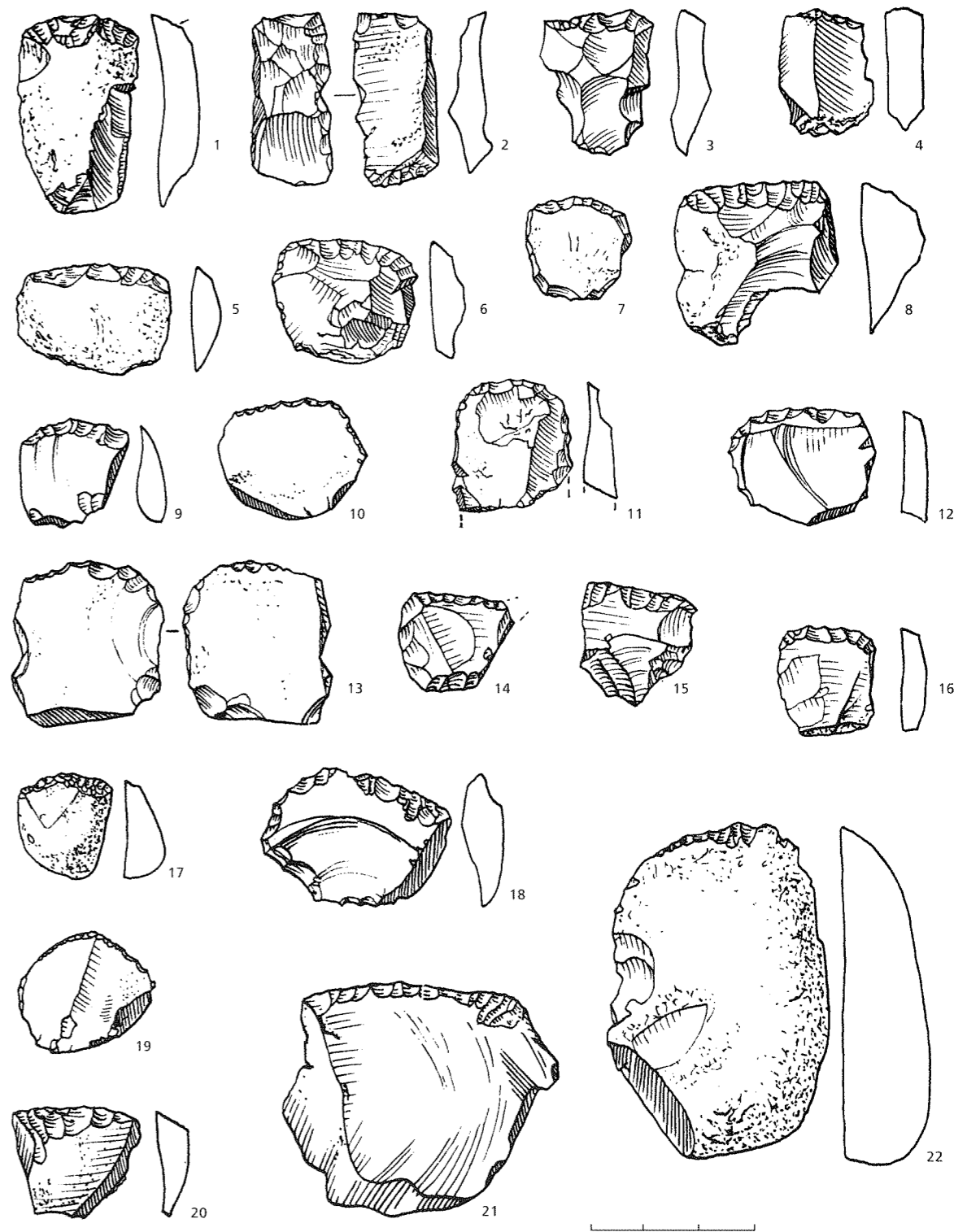
328 pav.

Šventosios 23-iosios rad. akmeniniai dirbiniai:
1 – smiltainio galastuvas,
2–6 – skalūno skobteliai ir jų dalys. 1 – kv. 4/6b,
2 – kv. 3/5e, 3 – kv. 2/9d,
4 – kv. 3/14c, 5 – kv. 1/9d,
6 – kv. 1/10c

329 pav.

Šventosios 23-iosios rad. skalūno ietigalis ir titnaginiai strėlių antgaliai (LNM)

330 pav.

Šventosios 23-iosios rad. titnaginiai gremžtukai (LNM)

Labai daug rasta ir dailiai apdirbtų grąžtelių. Išlikusi viena stambaus grąžto dalis nulūžusiu smaigaliu, retušuotais šonais (pav. 331:28). Rasti dar 5 nedideli pailgi grąžteliai storu trikampio pjūvio smaigaliu (pav. 331:7–9, 11, 12). Du grąžteliai buvo visai siauri, plokšti, ilgais smaigaliais. Iš plonų platesnių plokštelių buvo padaryti grąžteliai staigiai susiaurintais trumpais smaigaliukais (pav. 331:1–6), dažnai retušuotais tik iš vienos pusės. Retkarčiais smaigaliai būna nusukti į šoną.

Iš titnago gaminti ir kaltelių ašmenėliai (11 egz.), tačiau jie buvo atlikti nerūpestingai. Ryškesnis egzempliorius (pav. 331:26) savo pavidalu primena mažą kirvelį truputį siaurėjančiais ašmenimis. Turbūt kaltelių ašmenėliai buvo ir disko pavidalo dirbinėliai iš abiejų pusių aptašytu iškiliumi paviršiumi, retušuoti pakaitomis (pav. 331:24, 25).

Skaldytiniai (34 egz.) atsitiktinio pavidalo. Visos skeltės (30 egz.) iš vietinio titnago, todėl netaisyklingos, kreivos, panašios į nuoskalas. Tik kelios truputį retušuotos. Be to, rasta nemažai retušuotų nuoskalų (162 egz.) be ryškesnės formos, skeltukų (13 egz.), padarytų iš rieduliukų, šiek tiek vietinės žaliavos ir daug nebenaudotinių nuoskalų.

Kauliniai ir raginiai dirbiniai buvo naudojami ir visuomeniniame, ir namų ūkyje. Rastos trijų skirtingų ietigalių dalys. Ryškiausia yra labai plono, aštriomis briaunomis ir labai dailiai gludinto ietigalio 6,5 cm ilgio ir 0,35 cm storio plokščio lėšio pjūvio viršūnėlė (pav. 332:3). Dar dvi apvalios lazdelės (pav. 332:1, 2) galėjo irgi būti adatiniai ietigaliai, nes vienos kotelis charakteringai nuplokštintas (o gal tai ungurių šakių smaigai?).

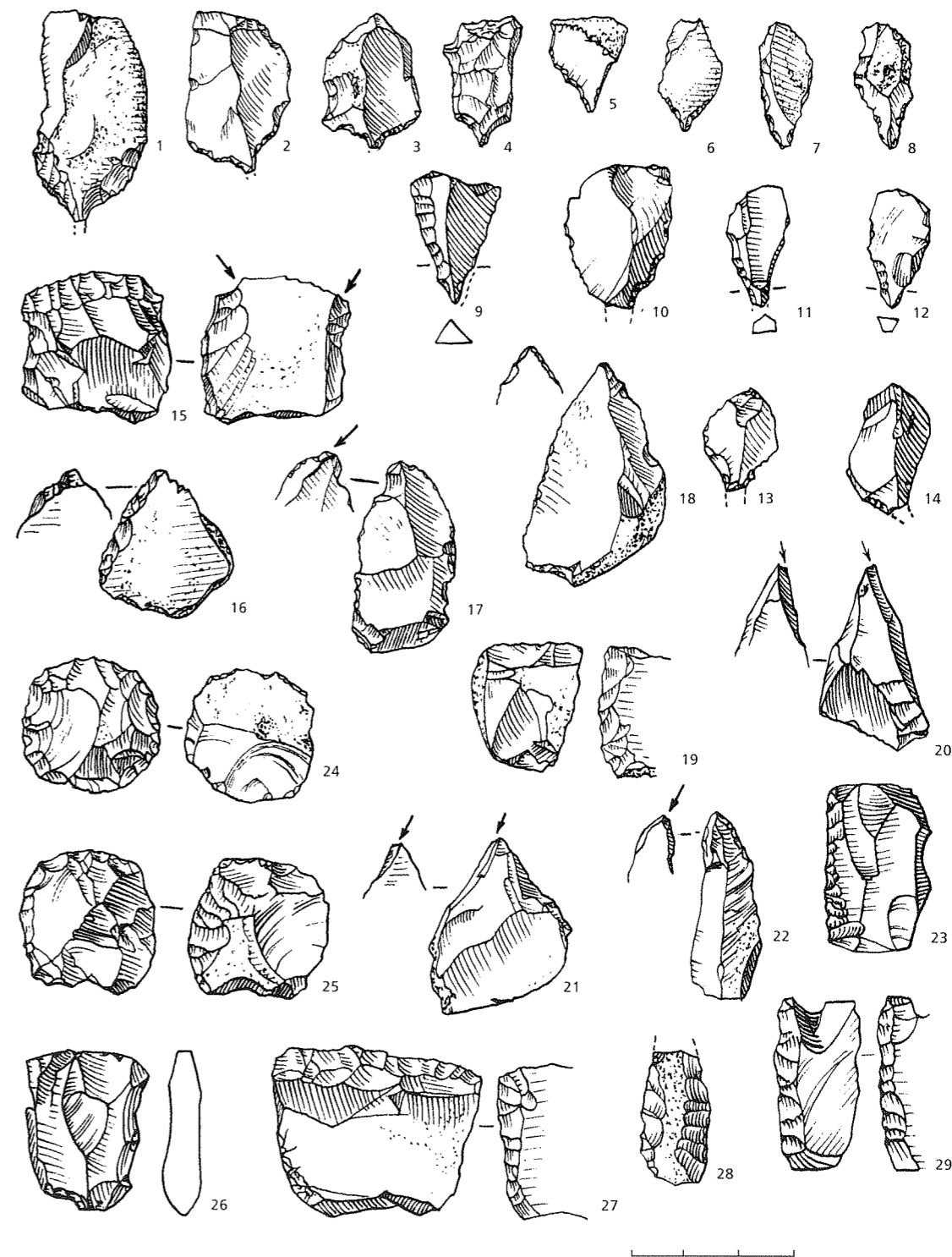
Žvejybai irgi naudoti kauliniai įrankiai. Du maži smaigaliukai (pav. 332:4) galėjo būti sudėtinių meškerės kabliukų dalys. Trys stambūs žeberklai, be abejo, buvo skirti ruoniams medžioti. Aptiktas vienas beveik sveikas 21 cm ilgio žeberklas iš nuskelto labai stambaus žvėries kaulo, todėl jo įtvaros galas storas, netaisyklingo trikampio pjūvio (pav. 332:5). Jo viršūnė smaili, bet neaštri. Šone išpjauta stambi užbarzda. Antro žeberklo likusi tik užbarzda (pav. 332:12). Trečiojo – tik įtvara su užbarzdos pėdsakais (pav. 332:10).

Iš kauliukų daugiausia gamintos ylos (14 egz.). Iš nuoskalų buvo pagamintos ylos ilgu tolygiai plonėjančiu smaigaliu (pav. 333:1–6) ir trumpu staigiai užkirstu smaigaliu (pav. 333:7, 8), padarytu iš plokščios kaulo nuoskalos. Trumpos, aštrios, dažnai lenktos ylos gamintos iš šernų ilčių (pav. 332:12).

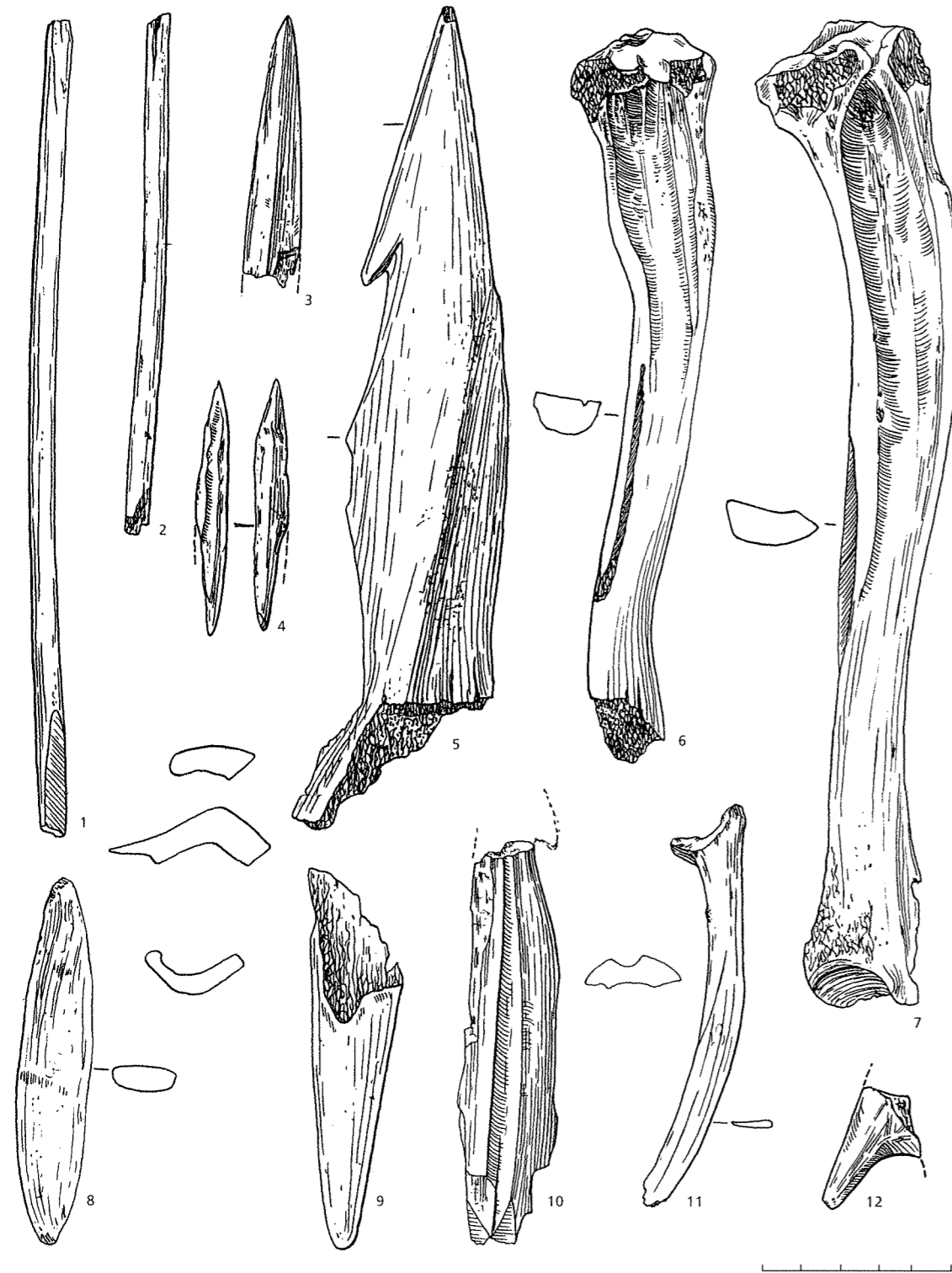
Iš kaulo buvo padaryti ir 6 labai ploni ir gerai gludinti peiliukai (pav. 333:13–18). Dažniausiai jų kotas būna tik tiek aplygintas, kad būtų patogų paimti į ranką. Tik vieno kotas buvo labai dailiai modeliuotas.

Kaip ir visose pajūrio radimvietėse, rasta nemažai (6 egz.) gerai išlikusių kailių grandiklių iš ruonių galūnių kaulų (pav. 332:6, 7).

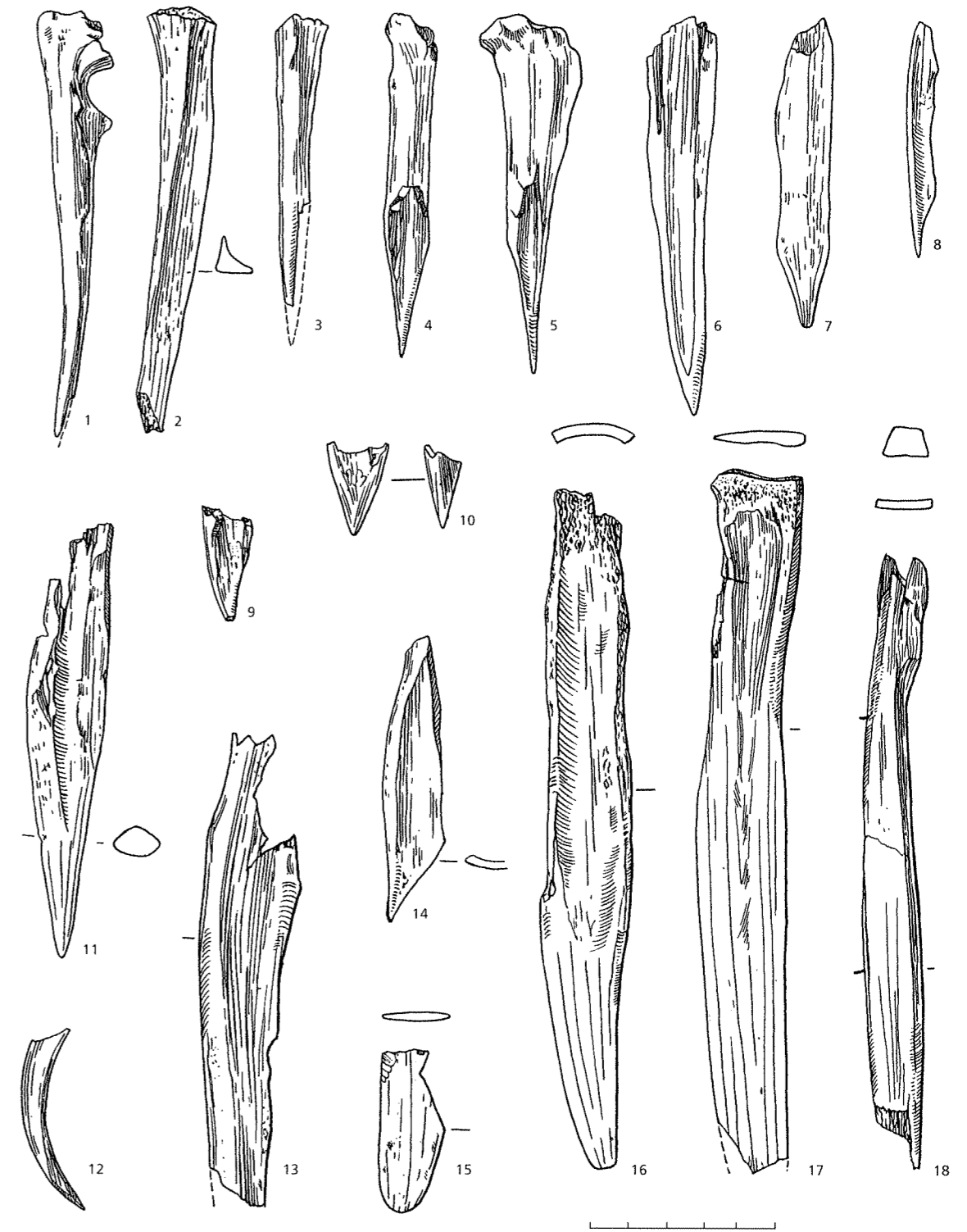
Be to, rasta gana įvairių atsitiktinių formų dirbinių bukais nugalūntais galais. Jie buvo padaryti iš ragų viršūnių, kaulų nuolaužų, vamzdinių kaulų dalių. Specialios formos šie dirbiniai neturi, juos vienija buka nuplokštinta viršūnė (pav. 332:9, 11). Manoma, kad jie naudoti odai minkštinti bei siūlėms išlyginti. Prie tos grupės priskirtinas ir ovalus dirbinėlis bukais kraštais (pav. 332:8).

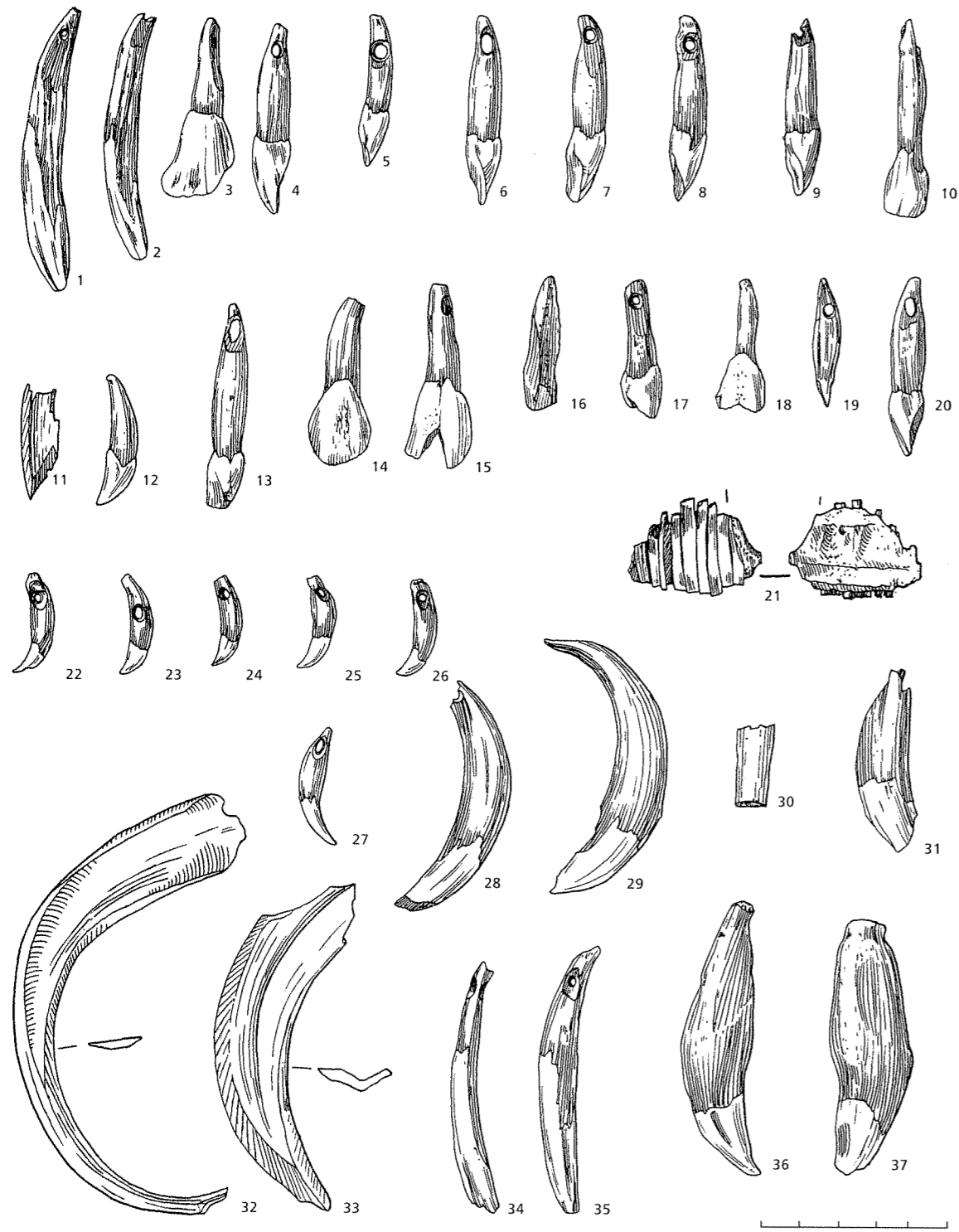
331 pav.
Šventosios 23-iosios rad. titnaginės ylos bei grąžteliai (1–14),
rėžtukai (15–22), peiliai (23, 27–29), kaltelių ašmenėliai (24–26) (LNM)

332 pav.
Šventosios 23-iosios rad. kauliniai ietigaliai (1-3), meškerės spruduliukas (4), žeberklai (5, 10, 12), kailių grandikliai (6, 7), lygintuvai (8, 9, 11) (LNM)

333 pav.
Šventosios 23-iosios rad. kaulinės ylos bei adikliai (1-12) ir peiliukai (13-18) (LNM)

334 pav. Šventosios 23-iosios rad. žvėrių dantų bei ilčių kabučiai-amuletai (LNM)

Labai daug papuošalų daryta iš žvėrių dantų bei ilčių. Iš viso jų surinkta 72 egzemplioriai. Daugiausia (46 egz.) rasta briedžių bei elnių priekinių dantų (pav. 334:3–10, 13, 15, 17, 18, 20). Pasitaikė ir labai nusenusių žvėrių. Būdavo pragręžiami ir priekiniai šerno dantys (pav. 334:1, 2, 34, 35), panaudojamos ir nudilusios apatinės iltys, nors šios dažniausiai negręžiamos, o pririšamos už natūralaus šaknies gunklelio (pav. 334:28, 29, 31). Negręžiamos ir retai pasitaikančios (3 egz.) lokio iltys (pav. 334:36, 37). Rečiau pasitaikė ir šunų (pav. 334:12, 27) bei ruonių iltinių dantų (pav. 334:22–26). Iš šerno ilčių išpjautomis plokštelėmis (pav. 334:11, 32, 33) taip pat puošėsi. Nedidelis odos gabaliukas (pav. 334:21) buvo apdėtas mažo bebruko iltiniais dantukais. Rasta ir plokštelių, išpjautų iš bebro ilčių (pav. 334:30), kurios būdavo prisiuvamos prie drabužių.

Gintariniai dirbiniai 23-iojoje radimvietėje (VII lent.) užima labai svarbią vietą, nes čia buvo gintaro dirbtuvė. Daugybė smulkių titnaginių įrankių kaip tik buvo naudojami gintarui apdirbti. Įvairios gludintuvų nuolaužos, be abejo, irgi pasilikusios iš šios dirbtuvės.

Didžiąją apdirbtų gintarų dalį (VII lent.) sudarė sagutės, kurių kartu su liekanomis priskaičiuota 232 egzemplioriai (pav. 336; 337:7–10, 12–21). Sagutės buvo 0,8–2,2 cm skersmens. Daugumos jų pjūvis buvo lėšinis, retai pasitaikė segmentinio pjūvio. V pavidalo skylutė kartais gręžiama iš plokščiosios, kartais iš gaubtosios pusės. Viena kita buvo jau nupoliruota, bet dar be skylutės, tačiau dažniau skylutės būdavo gręžiamos ruošiniuose, tik pasukui gludinama (pav. 337:13, 18, 19). Kai kurie ruošiniai panašūs į keturkampį (gal atsitiktinai?) (pav. 337:14). Paviršius paprastai šiek tiek gaubtas ir apvaliai nugludintas. Retkarčiais paviršiuje matyti kūginis pakilimas (pav. 337:12). Rasta ir taisyčių sagučių – su dviguba skylute.

Antra didelė gintarinių papuošalų grupė – tai trapeciniai kabučiai, kurių kartu su ruošiniais surinkta 49 egzemplioriai, bet jų liekanų, be abejo, buvo daug daugiau – jie pateko į neaiškiųjų grupę. Iš ruošinių matyti, kad buvo stengtasi išnaudoti visą gintaro plokštelę, kuo mažiau nuo jos nuskaldant. Rasta tik retušuotų tokių kabučių su pragręžta V pavidalo skylute (pav. 338:8, 14, 20, 23) – gal tai tik ruošiniai, bet kai kurie, atrodo, tokie buvo ir nešioti, nes iš dalies apgludinti (pav. 338:16). Pagrindinis tipas yra trapeciniai kabučiai buka ašelės dalimi (pav. 338:1). Pasitaikė keli nulūžę smaili ašelės galiukai (pav. 338:3). Kabučio pagrindas dažniausiai tiesus, suapvalintais kampais (pav. 338:5, 7). Tačiau iš kai kurių nuolaužų (pav. 338:13, 19) matyti, kad būta kabučių ir įgaubtu pagrindu ir iškilomis šoninėmis briaunomis, bet tai tik reti egzemplioriai. Jie būna labai ploni, todėl greitai dūžta. Visų jų pjūvis plokščio lėšio. Pats didžiausias kabutis buvo apie 7 cm ilgio, labai nusiglundinęs nuo nešiojimo, rastas prie pat kranto, greičiausiai buvęs vandenyje (kv. 7/3a) (pav. 338:1). Ornamentuojami jie būdavo retai. Rasta tik vieno didelio plokščio kabučio dalelė su taškučių eilute prie briaunos (pav. 338:6). Kitas trapecinis, neskaidraus gintaro, kabutis (pav. 338:2) buvo papuoštas trimis nesusieinančiomis dvigubomis taškučių juostelėmis. Jo ašelė buvo labai išdilusi nuo virvutės.

VII lentelė.

Gintariniai dirbiniai

Sagutės	64
Jų ruošiniai	138
Jų nuoskalos	130
Kabučiai	9
Jų ruošiniai	40
Vamzdeliniai karoliai	3
Jų ruošiniai	4
Skridiniai	2
Išskirtiniai dirbiniai	3
Gludintų dirbinių nuoskalos	38
Ruošiniai	103
Jų nuoskalos	195
Neapdirbtos nuoskalos	4233
Natūralūs gabalai	208
Iš viso:	5170

335 pav.
Šventosios 23-iosios rad.
gintariniai papuošalai (LNM)

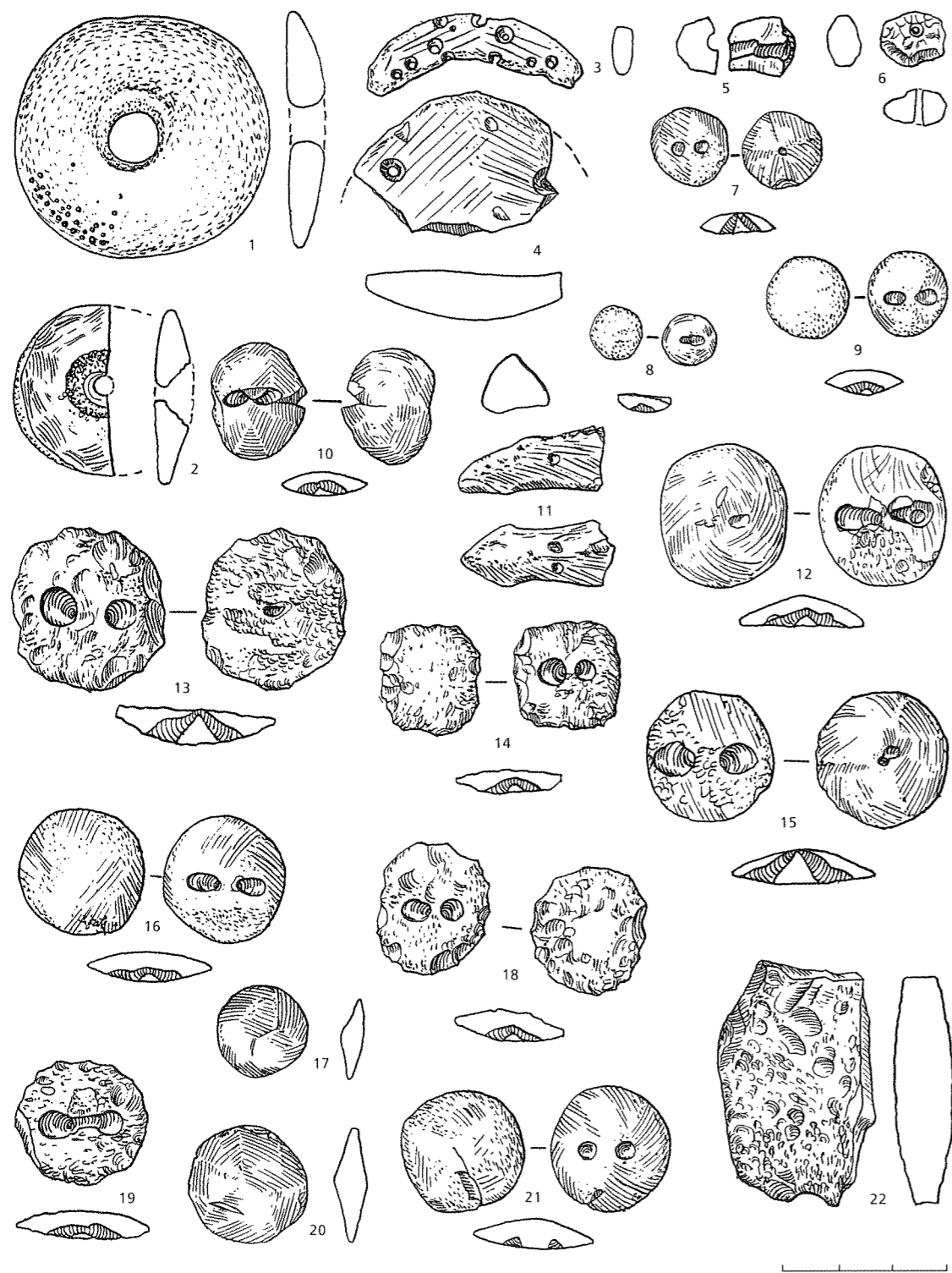

336 pav.
Šventosios 23-iosios rad.
gintarinės sagutės (LNM)

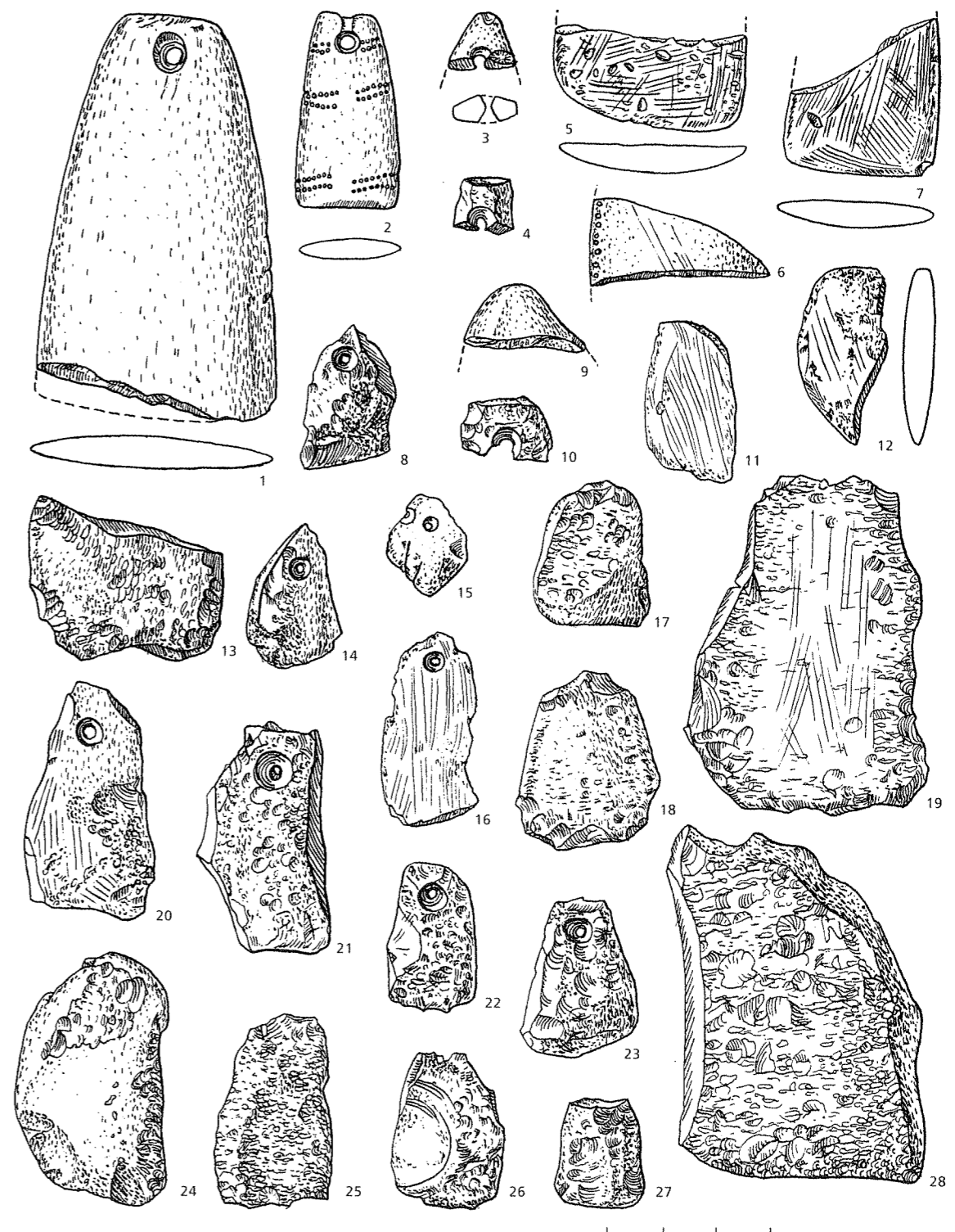
Keistai mažai buvo vamzdelinių karolių bei jų ruošinių (7 egz.). Tokia, matyt, šios gyvenvietės specifika. Rastos tik kelios ruošinių dalys, kurių viename aiškiai matyti, kaip buvo gręžtos skylutės iš abiejų galų (pav. 337:5). Šių karolių atmaina – tai trumpi rutuliniai karoliukai. Karoliukas buvo ne visai taisyklingai apvalus, su tiesia maža skylute, pragręžta ne pačiame viduryje (pav. 337:6).

Rasti tik 2 skridiniai. Patsai gražiausias (pav. 337:1) gulėjo pačioje pakrantėje dumblo sluoksnyje (kv. 7/3a) šalia didžiojo kabučio. Jo skersmuo 4,3–4,5 cm, pjūvis plokščio segmento, skylutė V pavidalo. Viename kraštyje – dvi įgręžtų taškučių eilutės. Antrojo buvo išlikusi tik pusė. Jis buvo gludintas, bet nepoliruotas. Pjūvis segmento. Skylutė gręžta labai plačiai paviršiuje, o nugarėlės pusėje – siaura (pav. 337:2).

Keletas buvo išskirtinių dirbinių. Tai skaidraus raudono gintaro kažkokios figūrėlės (elnio? gyvatės?) galvutė (pav. 337:11) kiek palenktu snukučiu. Antrasis buvo lenkta keturkampio pjūvio, 3,8 cm ilgio plokštelė nesimetriškai beveik statmenai išgręžiotomis skylutėmis (pav. 337:3). Viršuje skylutė buvusi visai pakraštyje, todėl išlūžusi. Gali būti, kad jis perdirbtas iš kokio kito papuošalo. Trečio dirbinėlio išlikusi taip pat tik dalis (pav. 337:4). Dirbinys buvęs ovalaus pjūvio, su dviem V pavidalo skylutėmis. Visas jo pavidalas neaiškus.

337 pav.
Šventosios 23-iosios rad. gintarinės grandys (1, 2), figūriniai dirbiniai (3, 4, 11), karoliai (5, 6), ruošinys (22), sagutės (7-10, 12-21) (LNM)

338 pav.
Šventosios 23-iosios rad. gintariniai kabučiai ir jų ruošiniai (LNM)

339 pav.
Šventosios 23-iosios rad.
kanapinė virvelė, kv. 2/16b
(LNM)

Mediniai dirbiniai buvo prastai išlikę, nes kultūrinis sluoksnis plonas ir slūgsojo negiliai. Be to, aiškiai matyti, kad, palikus gyvenvietę, sluoksnis buvo paplautas ir dauguma liekanų nuplauta iš jų pirmąsias vietas į pakrantę. Radiniai labai netolygiai atspindi įvairias ūkio šakas, kuriomis vertėsi šie gyventojai.

Iš medžiotojų palikimo teturime vieną 61 cm ilgio šaudomojo lanko dalį su buožele gale, po kuria medis nusklemtas (kv. 5/6d) (pav. 344:1).

Kad pagrindinis verslas buvo žūklė, rodo nepaprasta daugybė pušies žievės plūdžių, tačiau kitų tinklų pėdsakų beveik nėra. Rasta tik viena 21 cm ilgio virvutė (pav. 339), bet toji buvo kanapinė, taigi ne taip greit pūvanti, tuo tarpu liepos karnos virvelės buvo sunykusios.

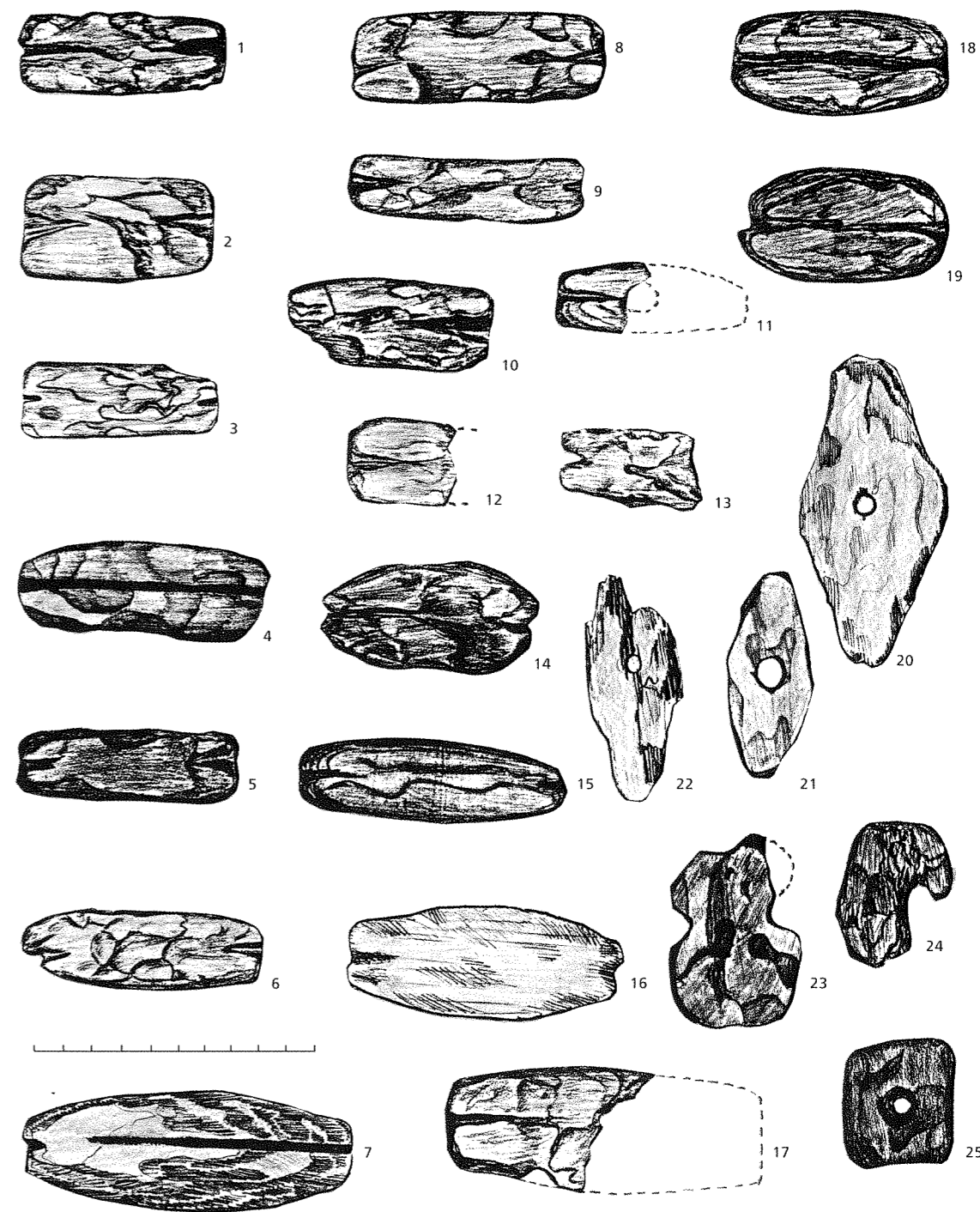
Nuo tinklo likęs tik vienas 61 cm ilgio branktas (kv. 5/6d), padarytas iš kiek kreivos perskeltos šakos, buoželės galuose su įkarpomis (pav. 346:1).

Tačiau visą žvejybos mastą gali apibūdinti 122 pušies žievės plūdės. Joms buvo lemta išlikti, nes tai nepūvanti medžiaga. Pagrindinis šios gyvenvietės plūdžių tipas – ovalios, priplotais galais ar pailgos, beveik keturkampės plūdės, kurios sudarė 70% rastųjų plūdžių (pav. 340:1–19). Tarp jų maždaug pusė buvo ovalios, antra pusė – keturkampės plūdės. Jos turi įpjovas galuose, kartais dar išilginį griovelį viršutinėje pusėje. Kai kurios jų buvo su skylute per vidurį (pav. 340:11). Antrasis tipas – tai rombinės plūdės su skylute per vidurį (pav. 340:20–22). Jos sudarė 16% visų plūdžių. Nuo aukščiau minėtųjų skiriasi tuo, kad jų galai neįrantyti. Trečiasis tipas – trapecinės plūdės su skylute gale. Jos tesudarė 13%, rasti 8 egz., bet iš jų tik tris galime laikyti tipiškais egzemplioriais (pav. 341:5, 8, 9).

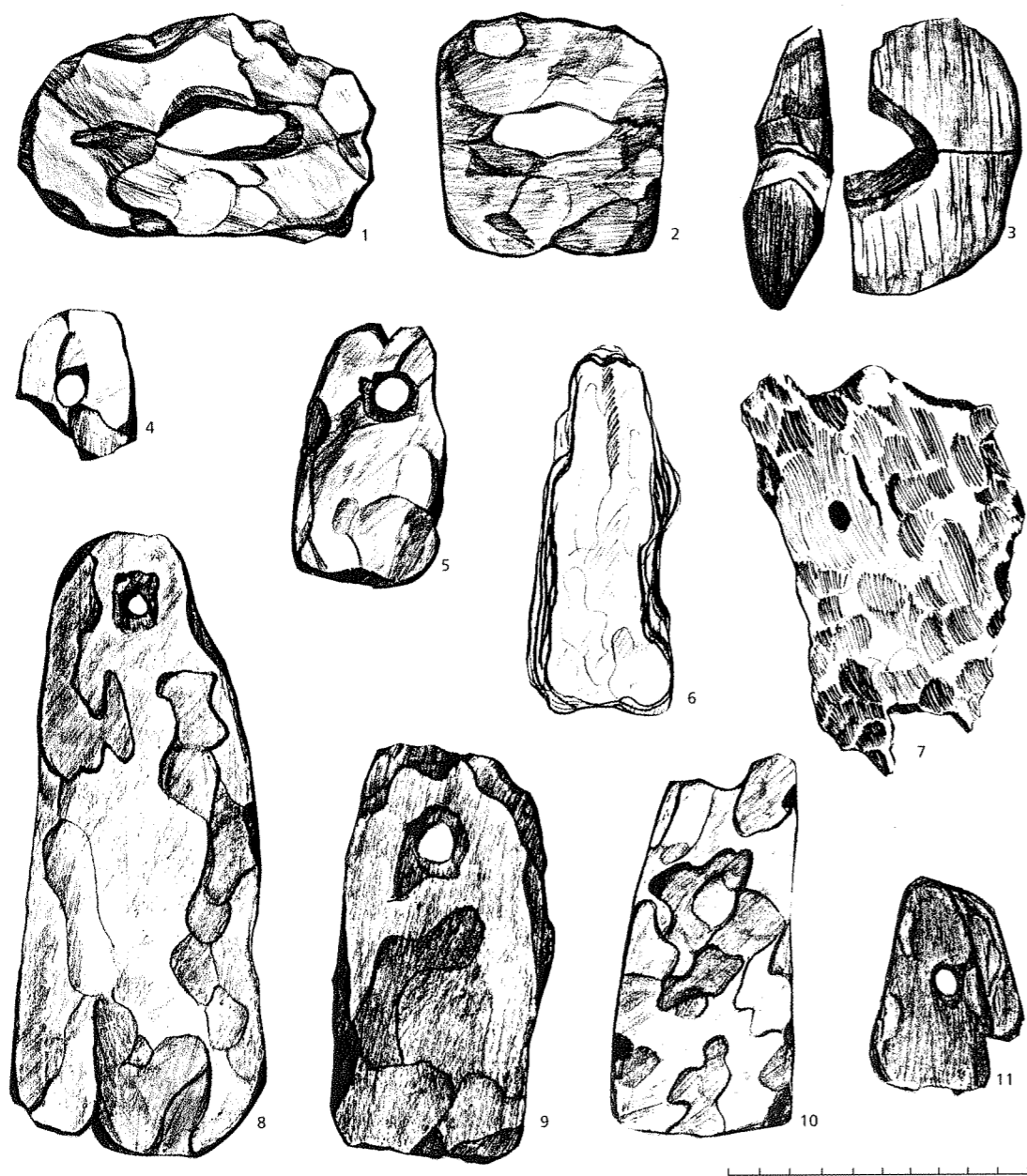
Be šių pagrindinių tipų plūdžių, rasta nedaug ir atsitiktinių. Tokia yra maža keturkampė plūdelė su skylute per vidurį (pav. 340:25). Be to, rasta ir kitų atsitiktinių formų plūdžių (pav. 340:23, 24) ar tiesiog pušies žievės gabaliukų (pav. 341:6, 7, 10, 11).

Iš kitų žvejybos įrenginių minėtinas vienas vienintelis butinis, tačiau jis buvo sutrupėjęs į 8 gabalus (kv. 3/5 b–c).

Visi 8 irklai, matyt, buvo išmesti pakrantėje kaip nebenaudojami (pav. 342) ir rasti peraugę vandens augalų šaknų. Tik vienas (kv. 6/4e) išlikęs daugmaž visas, nors ir tai labai aptrupėjęs (pav. 343:2). Jo ilgis 130 cm, mentė 70 cm ilgio ir 9 cm pločio. Kitų išlikusių tik mentės – viena 73,5 cm ilgio (kv. 4/5 c–d) (pav. 343:6). Kito irklo (kv. 4/5e) buvo išlikusi 70 cm ilgio dalis siaura, trumpa, ovalia 36 cm ilgio mentele (pav. 343:5). Labai aptrupėjusi irklo dalis nulūžusiu kotu (kv. 1/1c) buvo 57 cm ilgio ir 9 cm pločio (pav. 343:3). Labai plono irklo dalis (kv. 1/1c), taip pat aptrupėjusi, buvo 61 cm ilgio, o mentelė – 41 cm ilgio (pav. 343:1). Kito irklo (kv. 3/7d) tebuvo išlikusi 49 cm ilgio dalis (pav. 341:4). Juos papildė du atskirai rasti irklų smaigaliai (kv. 3/8c, 5/6g). Tuose pačiuose kvadratuose rasti irklų galai gali būti tos pačios poros.

340 pav.
Šventosios 23-iosios rad. pušies žievės plūdės. 1 – kv. 2/4c, 2 – kv. 4/4d, 3 – kv. 4/7a, 4 – kv. 1/2d, 5 – kv. 4/4c, 6 – kv. 4/5d, 7 – kv. 2/10b, 8 – kv. 4/8a, 9 – kv. 2/5b, 10 – kv. 2/2a, 11 – kv. 2/6a, 12 – kv. 2/5d, 13 – kv. 2/8e, 14 – kv. 2/4d, 15 – kv. 4/3c, 16 – kv. 6/5d, 17 – kv. 2/8b, 18 – kv. 3/8c, 19 – kv. 2/1a, 20 – kv. 2/9e, 21 – kv. 6/7d, 22 – kv. 2/10d, 23 – kv. 2/10b, 24 – kv. 3/7d, 25 – kv. 4/7d (LNM)

341 pav.
Šventosios 23-iosios rad.
skridiniai (1-3) ir plūdės
(4-11). 1 - kv. 5/6k,
2 - kv. 5/5h, 3 - kv. 1/4d,
4 - kv. 6/4c, 5 - kv. 5/6d,
6 - kv. 2/10b, 7 - kv. 6/5e,
8 - kv. 6/4a, 9 - kv. 6/3a,
10 - kv. 6/5b, 11 - kv. 4/3c
(LNM)

Atsispiriamųjų lazdų tik viena galva buvo medinė. Tai 10 cm ilgio skridinio su pailga skylute pusė (kv. 1/4d). Pora skridinių buvo pagamintų iš pušies žievės - vienas ovalus, kitas keturkampis (pav. 341:1, 2).

Rastos 8 ungurių šakių liekanos. Sveika buvo išlikusi tik viena šaka (pav. 344:5). Ji buvo 36 cm ilgio, tiesia nugarėle, smailiu galu (kv. 3/6 b-c), padaryta iš minkštojo lapuočio. Rastas dar vienos šakos tokio pat ilgio ruošinys. Visų kitų buvo tik aptrupėję gabalai (kv. 2/1a; 8e; 3/7e; 3/8d; 4/6a; 5b), tačiau tipas tas pats - šakės tiesia nugarėle (pav. 344:6-10). Kai kurios

nuo ankstesnių skiriasi ir plokščiu kotelio (pav. 344:7, 8, 10. Geriausias egzempliorius, nors ir tai perlūžusiu kotelio, buvo 15 cm ilgio ir 4 cm pločio galvute (pav. 344:7).

Rasta nemažai ir namų ūkyje naudotų įrankių liekanų. Tai kablo pavidalo kirvių kotai, padaryti iš medžio šakumos. Dauguma jų buvo sulūžę, numesti, net apdegę (pav. 345:1, 10). Sveikesnių (kv. 2/6e) egzempliorių ilgis didesnis negu 40 cm, o atšaka, prie kurios tvirtinama mova - 13-17 cm ilgio. Galbūt kirvio koto ruošinys buvo 70 cm ilgio kablys su buožele viršūnėje ir kiek atriasta 15 cm ilgio atšaka (kv. 7/1b).

Surinkta net 12 kirvių movų dalių. Visos jos taip pat suplautos pakrantėje. Movų ilgis nuo 14,5 cm iki 18 cm, plotis nuo 6,5 cm iki 9 cm (pav. 345:2-9). Nevienodo ilgio užrantomai paprastai abiejuose galuose, tačiau pora movų (kv. 2/7b, 3/4a) buvo su užrantomu tik viename gale (pav. 345:6). Beveik visos jos ažuolinės, kai kurios uosinės.

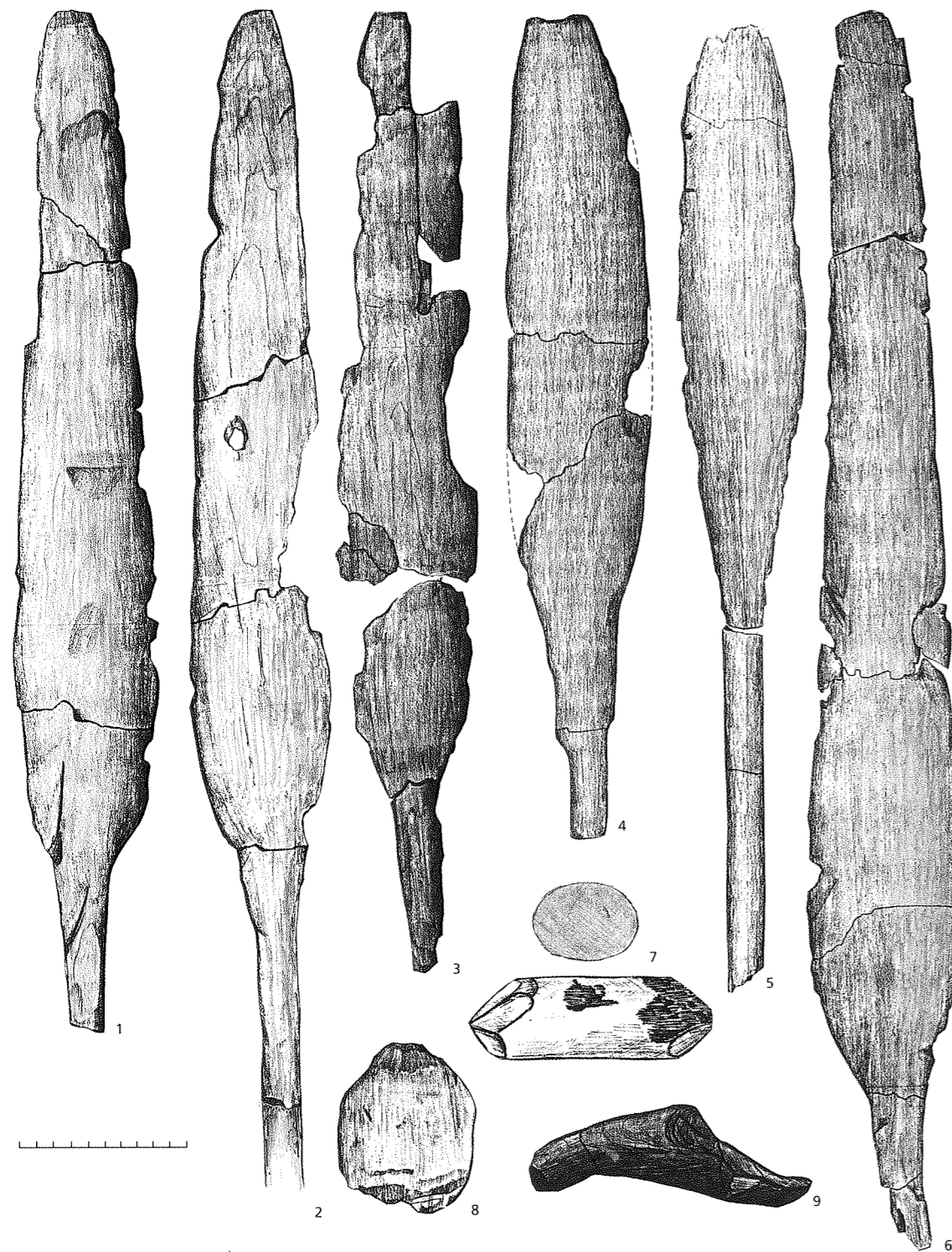
Rastos ir dvi kapliukų galvos. Galvutės išskaptuotos iš gilesnių kamieno dalių. Vieno kaplio (kv. 2/4b) 13 cm ilgio galvutė buvo ovali, koto likę tik pėdsakai (pav. 346:7). Antrojo (kv. 3/8d) išlikusi tik 10 cm ilgio galvutės dalis, tačiau buvo didesnė koto liekana (pav. 346:10).

Svarbus namų ūkio įrankis buvo kultuvė. 23-iojoje radimvietėje rastos 6 kultuvės (pav. 344:2-4, 11, 12). 4 buvo beveik vienoje vietoje, prie židinio (kv. 3/7e, 7d). Visos padarytos iš medžio šakumos. Viena buvo uosinė, 31 cm ilgio ir 15,5 cm pločio, trapeicine galva, su natūraliu įlinkiu viršūnėje (pav. 344:2). Antroji buvo ažuolinė, 23 cm ilgio ir 9 cm pločio (pav. 344:3). Viršūnėje likę ryškūs medžio šakumos pėdsakai, o paviršiuje aiškiai matyti išmušta duobutė su įstrigusiais agarų spygliukais. Trečioji (kv. 3/12o) buvo uosinė, 23 cm ilgio (pav. 344:12). Ketvirtoji buvo padaryta iš atsitiktinės storos minkštojo lapuočio lentelės, atitinkamai ją tik apkapojus (pav. 344:11). Dar dvi kultuvės rastos atskirai. Viena (kv. 6/3b) buvo klevinė, 23 cm ilgio ir 6 cm pločio, labai aplūžusi. O antroji (kv. 5/5h), 27 cm ilgio ir 6,5 cm pločio, buvo visai kito tipo (pav. 344:4). Ji buvo alksninė, jos galvutė buvo keturkampė, suapvalintais kampais, įdubusi per vidurį, kiek aukštytyn pakeltu kotelio, panašiai kaip etnografinių kultuvių.

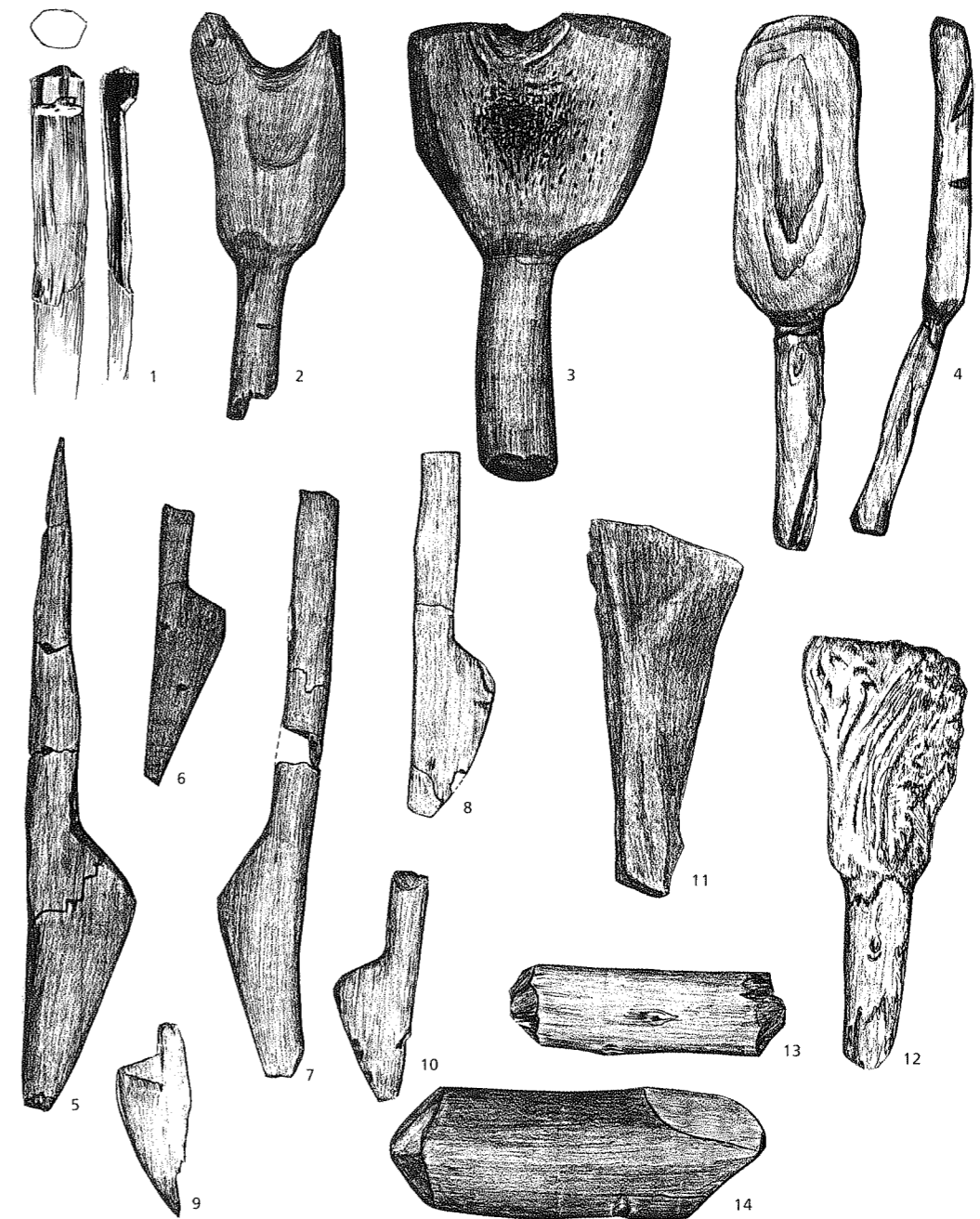
Rastos ir trijų uosinių dubenų, ar geldų, dalys. Viena dalelė (kv. 6/6c) buvo nuo kiek gaubto plonasienio indo. Antroji dubens (kv. 6/5a) išlikusi 25 cm ilgio ir 12,5 cm pločio gaubto dugno dalis (pav. 346:6). Geriausiai išlikusi dalis priklausė labai plonai ir dailiai nugludintai uosinei geldelei (kv. 6/5d). Jos vienas galas buvo bukas, antrasis smailus (pav. 345:13). Jos ilgis 47 cm, plotis 6 cm. Geldelė turėjo būti penkiakampė. Visos trys kraštinės gaubtos.

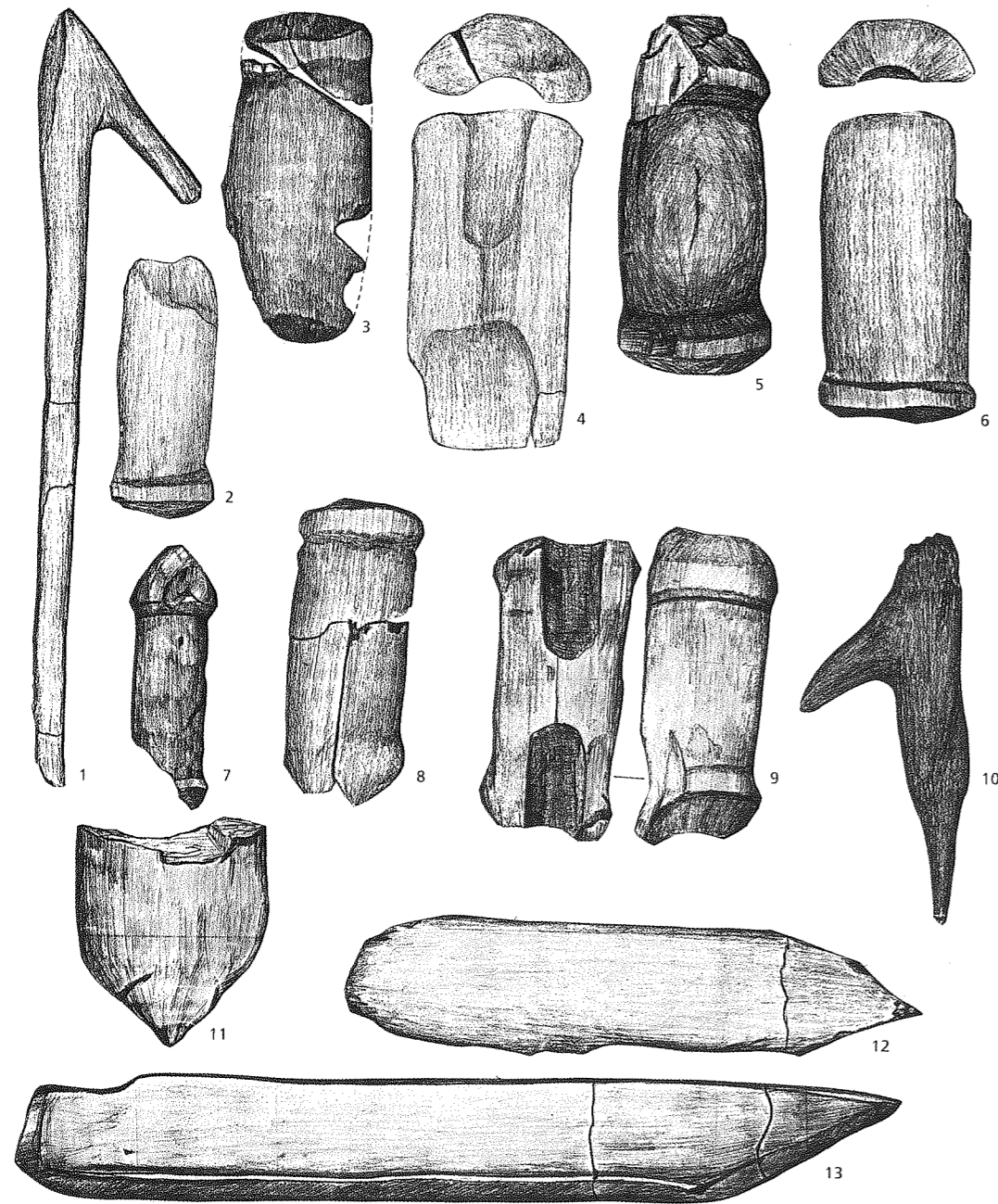
342 pav.
Šventosios 23-iosios rad.
irkklas *in situ*

343 pav.
Šventosios 23-iosios rad. irklai (1-6), ruošiniai (7, 8), samtukas (9). 1 - kv. 1/1c, 2 - kv. 6/4e, 3 - kv. 1-1c, 4 - kv. 3/7d, 5 - kv. 4/5e, 6 - kv. 4/5cd, 7 - kv. 1/4a, 8 - kv. 6/6b, 9 - kv. 7/2a (LNM)

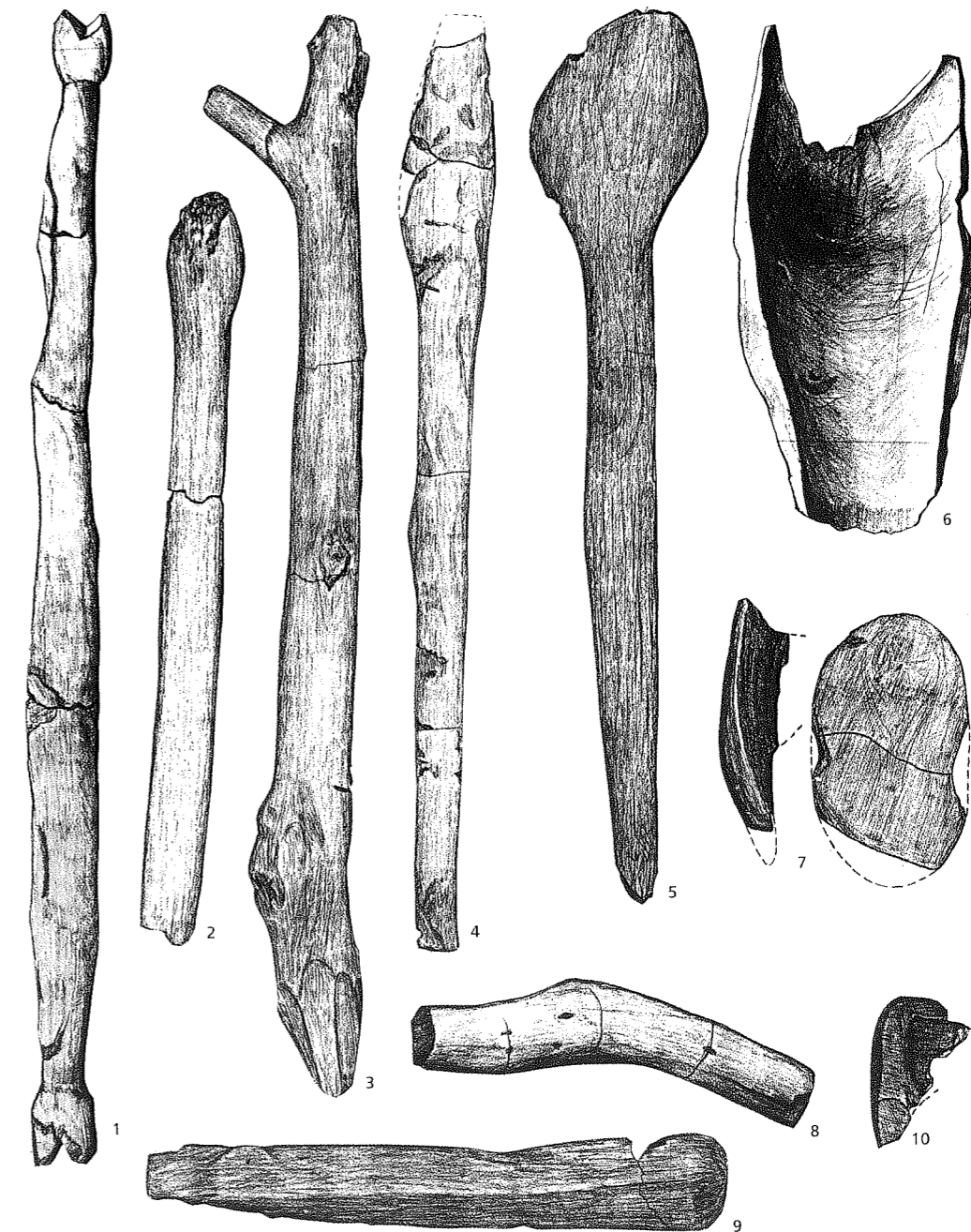

344 pav.
Šventosios 23-iosios rad. mediniai dirbiniai: šaudomojo lanko dalis (1), kultuvės (2-4, 11, 12), ungurių šakių dalys (5-10), ruošiniai (13, 14). 1 - kv. 5/6d, 2 - kv. 3/7d, 3 - kv. 3/7e, 4 - kv. 5/5h, 5 - kv. 3/6bc, 6 - kv. 4/6a, 7 - kv. 3/7e, 8 - kv. 2/6a, 9 - kv. 2/8e, 10 - kv. 2/1a, 11 - kv. 3/7d, 12 - kv. 3/12o, 13 - kv. 3/7e, 14 - kv. 2/8d (LNM)

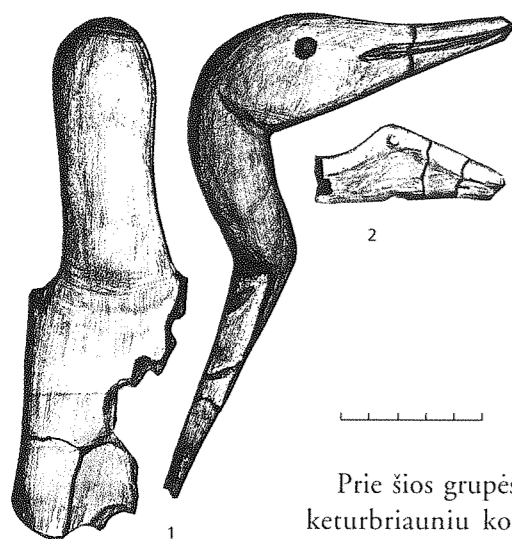
345 pav.

Šventosios 23-iosios rad. mediniai dirbiniai: kirvių kotai (1, 10), movos (2-9), ruošiniai (11, 12), geldelės dalis (13). 1 – kv. 1/9d, 2 – kv. 2/9b, 3 – kv. 5/5a, 4 – kv. 2/2a, 5 – kv. 5/5c, 6 – kv. 2/7b, 7 – kv. 4/3c, 8 – kv. 2/7b, 9 – kv. 3/4a, 10 – kv. 3/4d, 11 – kv. 2/9b, 12 – kv. 4/5d, 13 – kv. 6/5d (LNM)

346 pav.

Šventosios 23-iosios rad. mediniai dirbiniai: branktas (1), mentelės (2, 4, 5), dvišakis (3), kaplių galvutės (7, 10), dubuo (6), ruošiniai (8, 9). 1 – kv. 5/6d, 2 – kv. 4/4e, 3 – kv. 4/5cd, 4 – kv. 4/5b, 10 – kv. 3/8d (LNM)

347 pav.
Šventosios 23-iosios rad.
medinės paukščių galvutės.
1 – kv. 6/4a, 2 – kv. 6/3a
(LNM)

Rasti 3 tik iš dalies išlikę kaušeliai – visi skirtingo pavidalo. Vieno ažuolinio kaušelio (kv. 6/4a) išlikusi tik 12,5 cm ilgio rankena su laukio galvute ilgu snapu (pav. 347:1). Ji rasta pačioje lagūnos pakrantėje tarp suplautų karčių gabalų. Kaušelis buvo sudužęs dar tais laikais, kai buvo vartotas, tada, ir buvo taisytas – suraišiotas per pragręžtas skylutes. Antro kaušelio (kv. 3/5c) likusi tik 21 cm ilgio plokščia uosinė rankena su maža 7 cm pločio galvutės dalele. Trečias kaušelis (kv. 7/2a) greičiausiai buvo samtukas vandeniui iš luoto semti, nes jis buvo trikampis, storas ir, atrodo, atviru galu, nors jo kampas ir nuskilęs (pav. 343:9). Jis buvo 18 cm ilgio ir 6 cm pločio.

Prie šios grupės radinių derinasi ir mentelė (kv. 4/4e) – plokščia galva ir keturbriauniu kotu (pav. 346:5), padaryta iš minkštojo lapuočio. Jos ilgis 47 cm, galvos plotis 9 cm. Rastas dar vienas į mentelę panašus dirbinys keturbriauniu kotu ir suplota, kiek paplatinta ovalia viršūne (kv. 4/4e) (pav. 346:2). Namų ūkyje galėjo būti naudota ir 42 cm ilgio ovalaus pjūvio lazdelė su 4 cm pločio buožele viršūnėje (kv. 4/5b).

Rasti ir įvairūs dvišakiai. Iš jų ypač išsiskiria vienas (kv. 4/5 c–d) 57 cm ilgio, su dvišaka viršūne ir storesniu smaigaliu (pav. 346:3). Lęšio pjūvio, 16 cm ilgio ir 8 cm pločio dirbinys su grioveliu šone (kv. 1/7d), matyt, turėjo būti vartotas su įstatomais ašmenimis. Neaiškaus dirbinio (kv. 5/5h) apie 25 cm ilgio dalis buvo viena gaubta puse ir storesniu galu su skylute (pav. 346:9). Prie neaiškių dirbinių priskirtina 7 cm ilgio ir 2,5 cm pločio plokštelė (kv. 6/3a), panaši į paukščio galvutę (pav. 341:2), kitas 22 cm ilgio ir 5 cm pločio dirbinys (kv. 1/2a) primena šuns galvą.

Minėtinos iš kukmedžio padarytos trumpos trinkelės – galbūt tai kokios nors jungiamosios dalys (pav. 344:13, 15). Taip pat rasta ilgesnių, iki 40 cm, rąstelių gabalų abiem nusmailintais galais, kurie galėtų būti kitų dirbinių ruošiniai.

Iš organinių radinių svarbi yra odos skiautė (kv. 2/14c). Ji buvo be plaukų, 7,2 cm ilgio ir 5,5 cm pločio, su keliomis durtinėmis skylutėmis pakraštyje.

Antropologija. 2-osios perkasos vakarinėje dalyje aptikti du gerai išlikę žmonių žandikauliai ir trečiojo nuotrūpa (tyrė Raisa Denisova ir Rita Graverė). Pirmasis buvęs 30–35 metų moters, iš kampų sprendžiant, kaukolė buvusi dolichokraninė. Nemažai požymių – kūno alveolinės dalies aukštis, dideli alveolinio lanko tarp dantų matmenys, dideli krūminių dantų rodikliai – patvirtina kaukolės senumą. Senumą taip pat rodo makrodontija. Dantys turi aiškių europidinių antropogeninių ypatybių.

Antrasis žandikaulis buvo 6–7 metų vaiko. Tai matyti iš prasikalusio pastovaus krūminio danties. Odontologiniu požiūriu, tai visiškai europidinis tipas.

ŠVENTOSIOS 24-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. Tarp rytinio ir pagrindinio atvirųjų drenažo kanalų, apie 80 m į pietus nuo pirmųjų žiočių, esančių prie Manciskės kelio, viršutiniame durpių sluoksnyje 1967 m. ariant pelkiniu plūgu buvo išverstas vienoje krūvelėje gulėjęs gintaro ruošinių depozitas (pav. 348).

348 pav.
Šventosios 24-osios rad.
gintarinių ruošinių depozitas
(LNM)

Gintarai. Depozite buvo 53 didelių trapecinių kabučių ruošiniai (arba jų fragmentai), apie 110 neapdirbtų gintaro gabalų, vienas vamzdelinio karolio ruošinys ir vienas netaisyklingas, į trapeciją panašus kabutis (tikslų skaičių nustatyti sunku, nes kai kurie buvo sutrupinti ariant). Iš neapdirbtos žaliavos matyti, kad dirbiniams buvo parenkami atitinkamos formos gabalėliai. Depozite buvo gintaro plokštelės su žieve ir tik keletas buvo plokščiai nuskeltų. Matyt, pasitaikė per stori gabalai ir iš jų pagaminti keli ruošiniai. Ruošiniai daugiausia buvo retušuoti iš abiejų plokštelės pusių, tačiau išlikusios žievės liekanos pakraščiuose rodo, kad nulyginti nedaug tereikėjo. Visų ruošinių briaunos neretūšotos, retkarčiais tik nuskeltos, dažniausiai palikta natūrali žievė. Tai dar kartą rodo, kad būdavo parenkama atitinkamo dydžio žaliava. Ruošiniai buvo skirti 5–6 cm ilgio, 2–3 cm pločio ir apie 0,5 cm storio, t.y. plokščiems, dideliems, kabučiams.

Vamzdelinio karolio ruošinys buvo 7 cm ilgio, beveik keturkampio pjūvio, vieną šoną dengė žievė, o kiti buvo smulkiai retušuoti.

Gintaras daugiausia skaidrus, tik kai kuriose plokštelėse matyti balkšvų intarpų. Jis pasidarė raudonos spalvos greičiausiai veikiamas durpių, kurių sluoksnyje depozitas buvo rastas.

ŠVENTOSIOS 25-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. Abipus Manciškės kelio, tarp pagrindinio ir rytinio atvirųjų kanalų, 50 m į rytus nuo pagrindinio kanalo 1967 m. durpių sluoksnyje rasta išblaškytų radinių. 1982 m. šurfuota. Vėliau, vedant vandentiekį ir kabelį, įvairiose vietelėse darbininkai surinko ir perdavė Palangos gintaro muziejui įvairių radinių.

Stratigrafija. Paviršių iki 36 cm dengė maišytos durpės, žemiau, iki 58 cm, baltas smėlis, po juo, iki 90 cm, kultūrinis sluoksnis – durpės su gitija ir vėl baltas smėlis. Protarpiais pasirodydavo samaninės durpės. Sluoksnis apnaikintas.

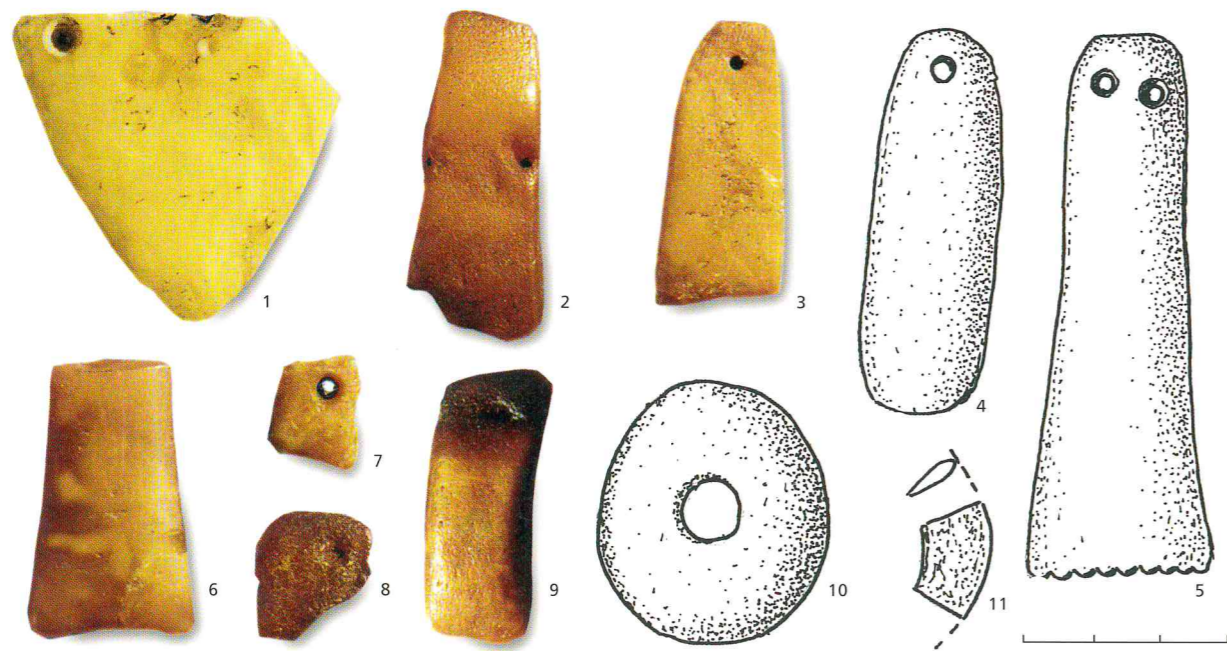
Keramika menkai išlikusi, išdūlėjusi, lengva, bet matyti smulkios mineralinės priemaišos.

Titnagai vietiniai, daugiausia nuoskalos, tarp jų buvo dailus trikampis antgalis su žieve, retušuotas tik pakraščiais, 1 migdolinis antgalis, retušuotų nuoskalų, pailgas gremžtukas.

Be to, kasant griovelį kabeliui, labai apgadinta nevietinio uralitinio porfiro (devono laikotarpio) laivinio kirvelio 7,2 cm ilgio, 4,3–4,5 cm pločio ir 2,6 cm storio ašmenų dalis (pav. 350).

Gintarinių dirbinių gana daug, tačiau daugiausia nuoskalų ir natūralių gabaliukų. Tarp jų buvo 3,5–3,8 cm skersmens lėšis su skylute per vidurį (pav. 349:10), grandelės fragmentas (pav. 349:11), 3 sagučių ruošiniai, 1 glu dintos plokščios lėšinės sagutės pusė, 2 vamzdelinių karolių ruošiniai. Vedant vandentiekį, dar rasta trapezinių kabučių (pav. 349:4, 5), laivelinės sagės dalis (pav. 349:1), skirstiklis su dviem skylutėmis šonuose (pav. 349:2) ir kt.

349 pav.
Šventosios 25-osios rad.
gintariniai papuošalai (GM)

Kaulai smulkūs, daugiausia apdegę, tik vienas dirbinių fragmentas – iš perskelto kauliuko nugludintu smailiu.

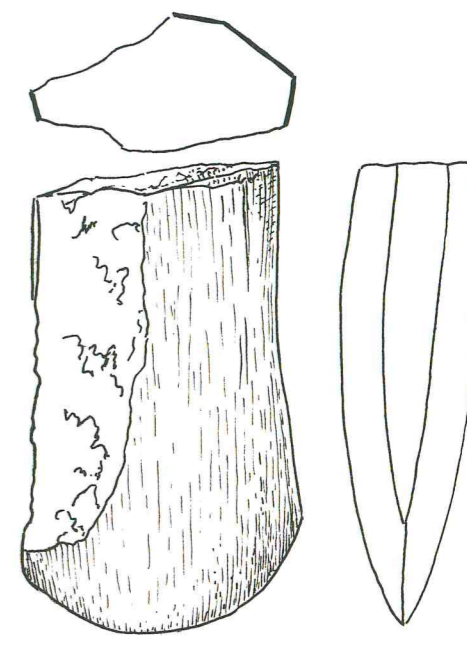
ŠVENTOSIOS 26-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. Ties pirmosiomis nuo Manciškės kelio į šiaurę uždarojo kanalo žiotimis, išeinančiomis į pagrindinį atvirąjį kanalą, 1966 m., melioruojant rytinę Pajūrio pelkės dalį, išmestose žemėse surinkta daug gintaro nuoskalų bei dirbinėlių, šiek tiek puodų šukių bei titnagų. Tais pat metais į pietus nuo minėtojo uždarojo kanalo ir 10 m nuo atvirojo kanalo padaryta 10 m ilgio 2 m pločio bandomoji perkasa (pav. 351). 1970 m. į šiaurę nuo uždarojo kanalo, 35 m nuo atvirojo kanalo vėl padaryta 14 m ilgio ir 2 m pločio bandomoji perkasa. 1971 m. atlikti pagrindiniai tyrinėjimai, kurių plotas nusitęsė iki 50 m nuo atvirojo kanalo į rytus. Į šiaurę nuo uždarojo kanalo iškastos 6, o į pietus 2 perkasos, kurių kiekvienos palikta pirminė kvadratų numeracija (pav. 352). Iš viso atkastas 400 m² plotas.

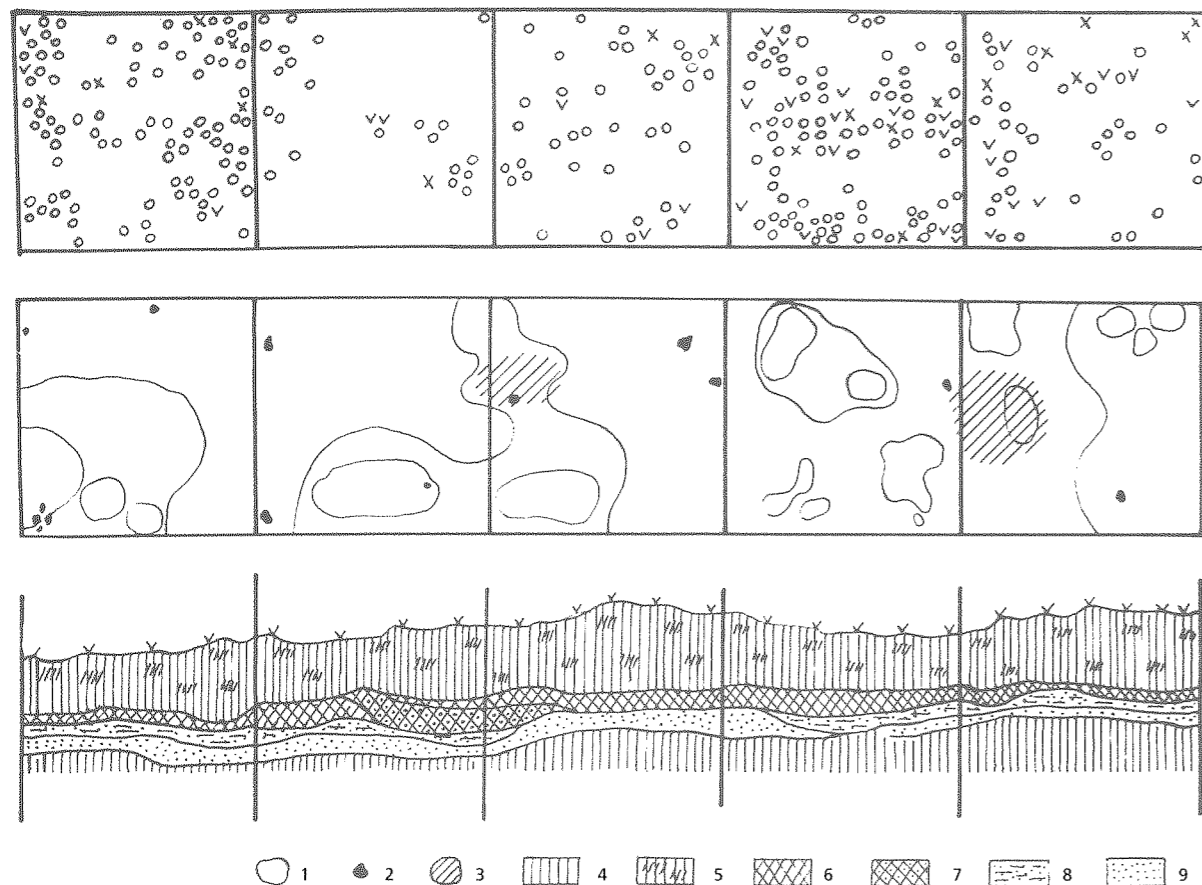
Stratigrafija ir chronologija. 1966 m. bandomoji perkasa buvo giliausia. Iš jos paimti pavyzdžiai žiedadulkių analizei. Paviršius buvo suartas pelkiniu plūgu, todėl labai nelygus. Jį dengė 50 cm storio durpių sluoksnis – paviršiuje smėlingos viksvinės durpės, po jomis alksninės durpės ir galiausiai nendrinės durpės ir gitija. Po šiuo sluoksniu slūgsojo 10–15 cm storio dumblingo juodo smėlio kultūrinis sluoksnis, žemiau pilkas smėlis, vėl dumblingas juodas smėlis ir gitija. Galiausiai apie 1 m gylyje – vėl alksninių durpių sluoksnis ir humusingas smėlis. Vėlesnėse perkasoje (pav. 352) buvo toks pat susisluoksniavimas: paviršiuje 25–30 cm storio velėna ir durpės, po jomis 10–15 cm storio kultūrinis sluoksnis – dumblinas smėlis, kurio viršutinėje dalyje surinkta radinių, o apatinėje dalyje nebuvo nieko. Po kultūrinio sluoksniu buvo baltas smėlis, į kurį buvo įleistos kultūrinio sluoksnio duobutės. Iš visko matyti, kad tai buvo daug kartų plaunama buvusios lagūnos pakrantė. Žmonės joje gyveno neilgai, apleista gyvenvietė vėl sudrėgnėjo, į sluoksnio paviršių iškilo radiniai. Daugiau joje niekas neapsigyveno. Vėliau sluoksnis apnaikintas vietinių gyventojų kasant durpes.

Kaip matyti iš Rimvydo Kunsko žiedadulkių analizės (pav. 353), prieš pat įsikuriant gyvenvietei buvo ryškus klimato padrėgnėjimas ir pašaltėjimas – kilo eglė, beržų ir alksnių kreivės, o krito kilniųjų lapuočių, nors pačios gyvenvietės horizonte trumpam staigiai sumažėjo eglė bei beržų žiedadulkių, bet padaugėjo alksnių. Tolygiai vis mažėjo lapuočių.

Žuvų kaulų buvo nedaug (ištyrė A. Cepkinas), tačiau vyravo vis tos pačios plėšriosios gėlavandenės žuvis, kurios dar vis išaugdavo labai didelės – lydekos iki 50–120 cm ilgio, starkingai apie 50 cm ilgio.

350 pav.
Šventosios 25-osios rad.
akmeninio kirvelio nuolauža
(GM)

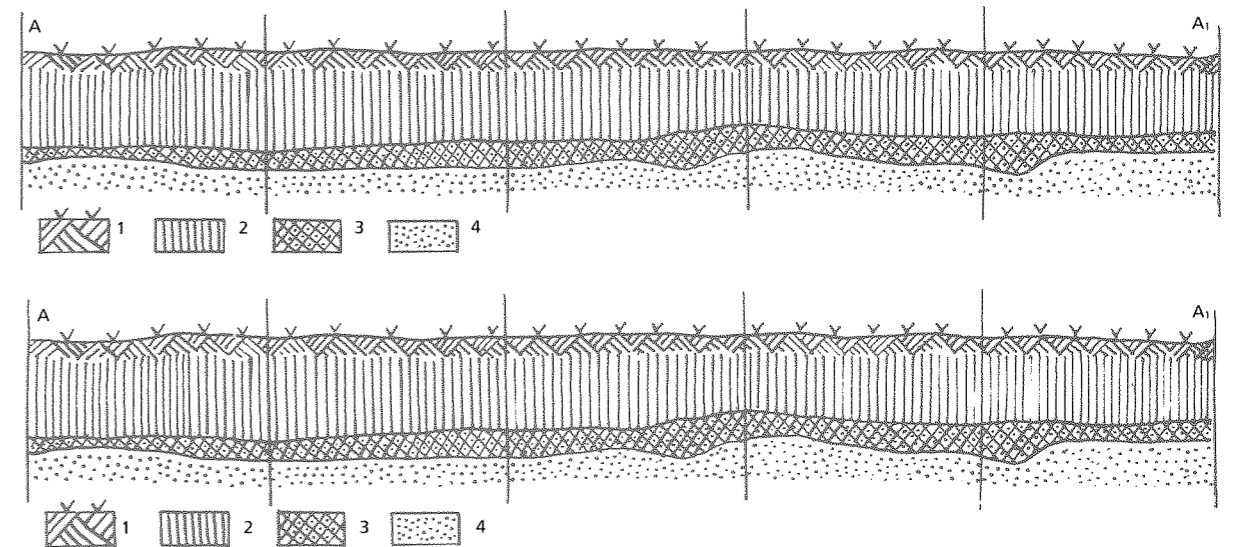

351 pav.

Šventosios 26-osios rad. 1966 m. bandomoji perkasa ir jos pjūvis. 1 – duobelė, 2 – akmuo, 3 – anglėta žemė, 4 – smėlingos durpės, 6 – dumblinga smėlinga gijija, 7 – detritinė gijija, 8 – aleuritinis smėlis, 9 – šviesus smėlis

Nedaug išliko ir medžiojamųjų žvėrių kaulų (ištyrė V. Danilčenko). Matyti, kad pirmąją vietą užėmė taurai/stumbrai – 27%, tuo tarpu šernų, bebėrų bei ruonių kaulų rasta po 24%.

Statinių liekanos labai menkos – tai negilios duobutės, įleistos į baltą smėlį po kultūrinio sluoksnio, kai kuriose iš jų buvo smulkių angliukų. Kelios buvo panašios į sunykusias stulpavietes. 1966 m. bandomojoje perkasoje (pav. 351) buvo keletas 10–20 cm gylio duobučių, net su išplaukusiais smulkiais angliukais, tačiau jų konfiguracija neaiški. Šiek tiek ryškesnių pėdsakų buvo išlikę 1-ojoje – 10 m ilgio ir tiek pat pločio – perkasoje (pav. 352). Jos pietrytinėje dalyje buvo keletas labai negilių – 10 cm gylio – duobučių – atrodo, tai židinėlių liekanos su smulkiais angliukais ir žuvų ašakomis ir plačiau išsklidusios pelenų dėmės. Aiškesnis židinys buvo kv. 2e. Jis buvo apie 1 m skersmens ir 20 cm gylio, jame buvo daug smulkių angliukų ir kauliukų (lyg šonkaulių gabaliukų), titnagų, gintarų ir didoka puodo šukė. Vakarinis šios perkastos kraštas jau siekė buvusią lagūną. 2-ojoje perkasoje buvo 6 duobelės – kultūrinio sluoksnio pagilėjimai iki 7–13 cm gylio, neryškiais iki 2 m skersmens kontūrais, tik pietrytiniame perkastos kampe (kv. 2–3b–c riboje) buvo 32 cm skersmens ir 13 cm gylio į smėlį įleistas židinėlis –

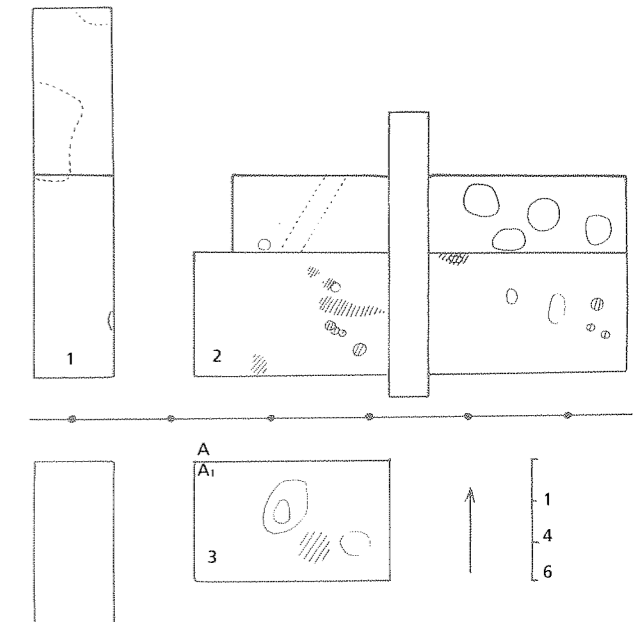
duobelė su smulkiais degėsiais ir keliomis šukelėmis, aplinkui dar kelios panašios, tik gilesnės duobelės – gal stulpaviečių pėdsakai.

Dar ryškesnių duobelių aptikta 3-iojoje perkasoje. Kultūrinis sluoksnis visur buvo apie 10 cm storio, tik duobelėse storesnis – iki 35 cm. Apie perkastos vidurį buvo 3 m ilgio ir 2 m pločio duobutė, jos viduryje dar 130 cm ilgio ir 90 cm pločio pagilėjimas. Antroji duobė buvo 180 cm ilgio ir 150 cm pločio, tokio pat gylio. Abi jos pripildytos kultūrinio sluoksnio žemės. Tarp jų buvo visai negili 70 cm ilgio ir 65 cm pločio beveik apskrita degėsių ir pelenų dėmė. Kitos perkastos dar neaiškesnės ir labai apnaikintos.

Keramika (pav. 354) išlikusi prastai, šukelės nuzulintos, tad jas sutaikyti labai sunku. Keramikos molio masėje matyti organinių ir mineralinių priemaišų. Puodų paviršius paprastai išlygintas. Tik retkarčiais paviršius buvo ryškiai brūkšniuotas, net įvairiomis kryptimis, arba padengtas tekstiliniiais atspaudais.

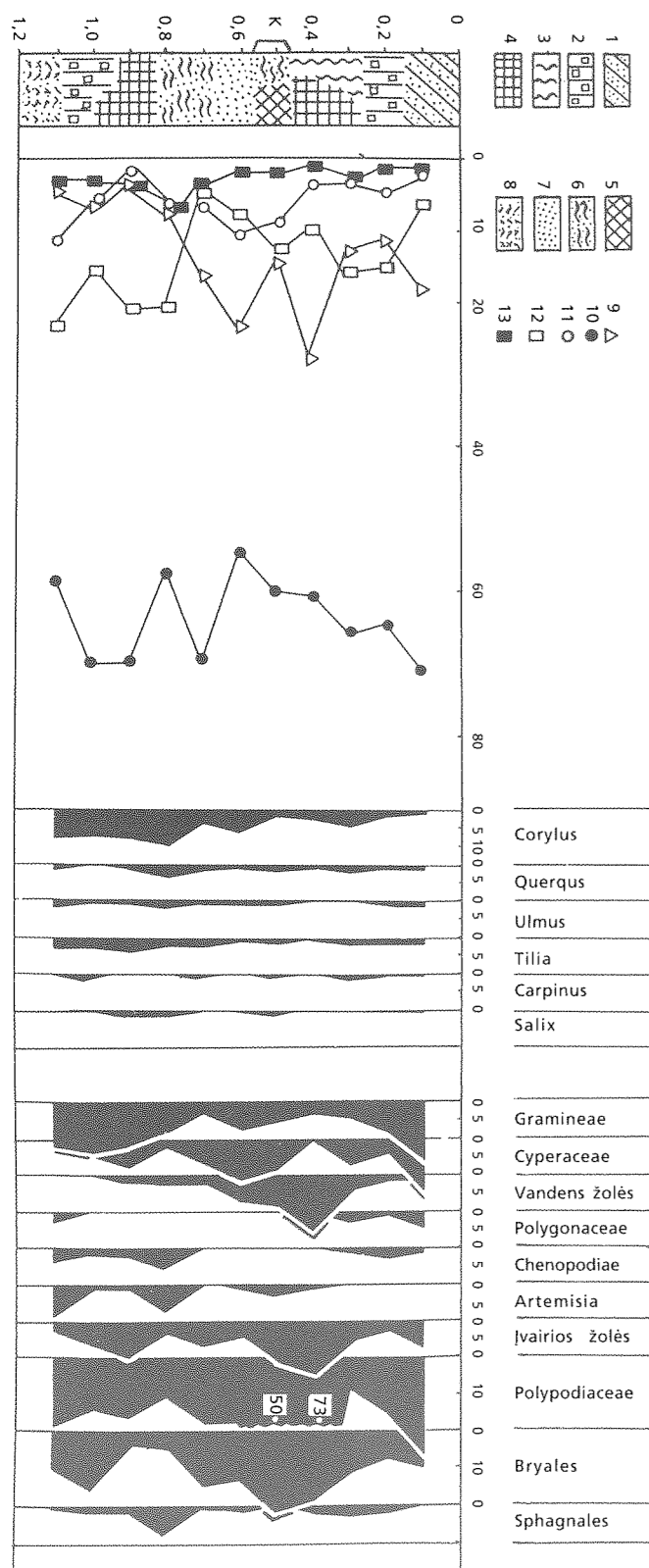
Surinkta 650 puodų šukių, tačiau pagal išlikusius kaklelius minimalus puodų skaičius galėjo būti apie 70. Puodai daugiausia S pavidalo kakleliais (56%), tarp jų net 22% sudarė S₂ formos kakleliai. Didelė dalis puodų CS pavidalo kakleliais (35%), nors dauguma pirmojo varianto. Tuo tarpu visai mažai buvo puodų I ir C pavidalo kakleliais (pav. 355).

Iš likusių dugnelių šukių matyti, kad dugnelių būta smailių, apvalių ir plokščių. Plokščio dugnelio išliko apie 6 cm skersmens dalis (be pakraščių) su gausiomis grūsto granito priemaišomis molio masėje. Puodų sienelės

352 pav.

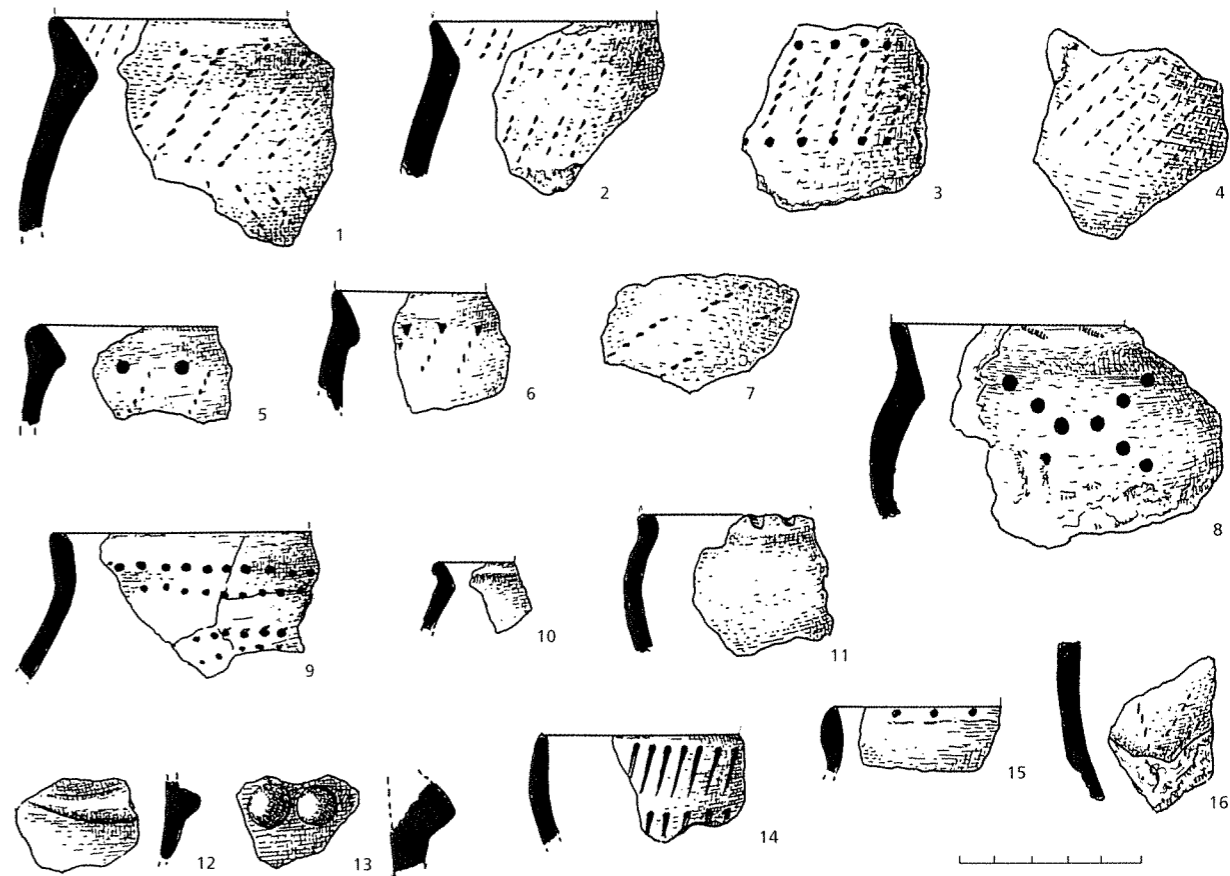
Šventosios 26-osios rad. 1970 ir 1971 m. tyrinėtasis plotas ir pjūvis. 1 – velėna, 2 – durpės, 3 – smėlinė gijija – kultūrinis sluoksnis, 4 – smėlis

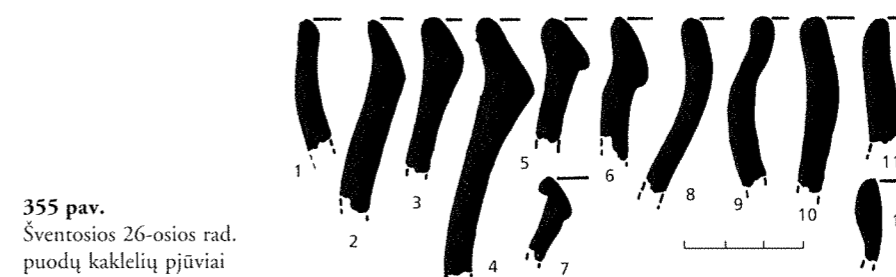
plonos – nuo 0,5 cm iki 1 cm storio. Puodai buvo nedideli, didžiausio, kurio skersmenį pavyko išmatuoti, angos skersmuo siekė 20 cm, o daugumos angos skersmuo buvo 10–12 cm. Puodai buvo taip aptrupėję, kad nebuvo galima atstatyti nei visos formos, nei proporcijų.

Puodai mažai ornamentuoti (pav. 356): 70% puodų buvo lygiu paviršiumi, nors ketvirtadalis jų turėjo kiek ornamentuotą briauną. 57% ornamentuotųjų puodų paviršius buvo puoštas dantukų įspaudais (pav. 354:1–7, 16). Ornamentai atlikti šukučių pavidalo įrankiu smiliais ir gana retais dantukais. Dantukų įspaudai – taškų pavidalo, įkypai ir atrodo panašūs į tariamus virvelinius įspaudus. Jų motyvai labai neįvairūs – viena ar kelios vertikalių įspaudų juostos. Eilutės dažnai baigiasi mažomis duobutėmis, kartais įspaudai sudėti žuvų ašakų pavidalu. Antra didelė ornamentų grupė (35% puodų) – tai įspaustos duobutės (pav. 354:8, 9). Jos smulkios, durtinės, išdėstytos dviem gana retomis eilutėmis, protarpiais perskirtomis statmenomis tokių pačių įspaudų eilutėmis. Kitų ornamentų pasitaikė vos 1–2 kartus. Tai įkypų siaurų pleištukų įspaudai (pav. 354:14). Dvi šukės buvo papuoštos tankiai įspaustomis juostelėmis, viena terasinių įspaudų eilute. Tarp kitų ornamentų išsiskiria nagų įspaudai ir įgnybimai. Dviejose šukelėse buvo išlikę kažkokių reljefinių pagražinimų liekanų (pav. 354:12, 13). Briaunos daugiausia puoštos mažomis giliomis duobutėmis, kurios kartais briauną padaro banguotą (pav. 354:8, 11, 15). Iš kitų ornamentų

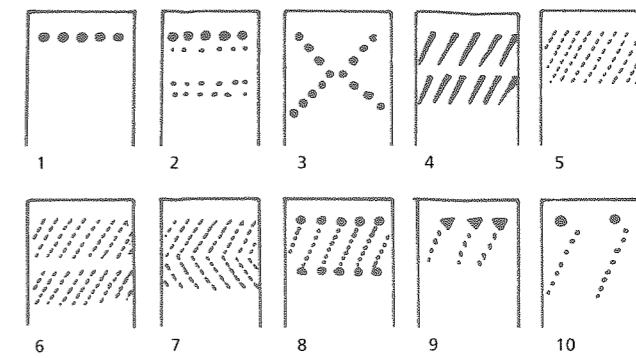
353 pav. Šventosios 26-osios rad. 1966 m. bandomosios perkastos žiedadulkių–sporų diagrama (analizavo R. Kunskas). 1 – smėlingos vikšvinės durpės, 2 – alksninės durpės, 3 – nendrinės durpės, 4 – detritinė gitija, 5 – molinė smėlinė gitija, 6 – dumblingas smėlis, 7 – šviesus smėlis, 8 – humusingas smėlis, 9 – eglės, 10 – pušys, 11 – beržai, 12 – alksniai, 13 – kilnieji lapuočiai

354 pav. Šventosios 26-osios rad. keramika (LNM)

355 pav. Šventosios 26-osios rad. puodų kaklelių pjūviai

356 pav. Šventosios 26-osios rad. keramikos ornamentikos motyvai

dažniau pasitaikė įstrižinės įraižos, katpėdėlės ir apvijiniai įspaudai. Dantukų įspaudais briauna ir net atlošas puošti tikrai tų puodų, kurių ir paviršius puoštas dantukais (pav. 354:1, 2).

Be kasinėjimų medžiagos, būtina paminėti ir radinius, kuriuos surinko M. Balčius prieš tyrinėjimus šalia šios radimvietės ariant žemę ir greičiausiai jai ar šalia jos buvusiai panašiai radimvietai priklausiusius. Be įvairių gintarinių dirbinių, jis aptiko ir puodų šukių su tikrais šukiniais ornamentais. Šukės yra labai lengvos molio masės, trapios, su gausiomis kiaukutų ir mineralinėmis priemaišomis molio masėje. Įspaudai atlikti ne tik tiesiomis šukutėmis su keturkampiais dantukais, bet ir lenktomis šukutėmis, greičiausiai įpjautomis kiaukuto krašte. Juostos baigiasi keliomis gana tankių ir didelių duobučių eilėmis.

Titnaginiai dirbiniai (pav. 357; 358) gaminti iš vietinių prastų rieduliuokų nuoskalų, tik svarbesnieji – iš gero įvežtinio titnago. Surinkta 12 trikampių strėlių antgalių ir dar 2 antgalių nuoskalos. Beveik visi pagaminti iš gero įvežtinio titnago. 6 iš jų buvo mažai apdirbti, natūraliu ar menkai retušuotu pagrindu, panašūs į migdolinius (pav. 357:1–9). Nors jie retušuoti iš abiejų pusių, tačiau tik prie briaunų, o paviršius grubiai aptašytas, neišbaigtas. 6 buvo taisyklingi trikampiai. Jų pagrindai tiesūs arba tik nežymiai įgaubti. Forma artima lygiašoniui trikampiui, tik vienas buvo siauras pailgas. Rombinis antgalis (pav. 357:10) buvo tik vienas – nežymiai įsmaugta įtvara, iš abiejų pusių retušuotas. Prie antgalių reiktų skirti ir nebaigtą lapelio pavidalo dirbinėlį (pav. 358:1) bei smailai ovalų dirbinėlį (pav. 357:11).

Rasti ir 3 titnaginiai ietigaliai (pav. 357:12–14). Visi trys, atrodo, neišbaigti, tačiau pakraščiais retušuoti iš abiejų pusių.

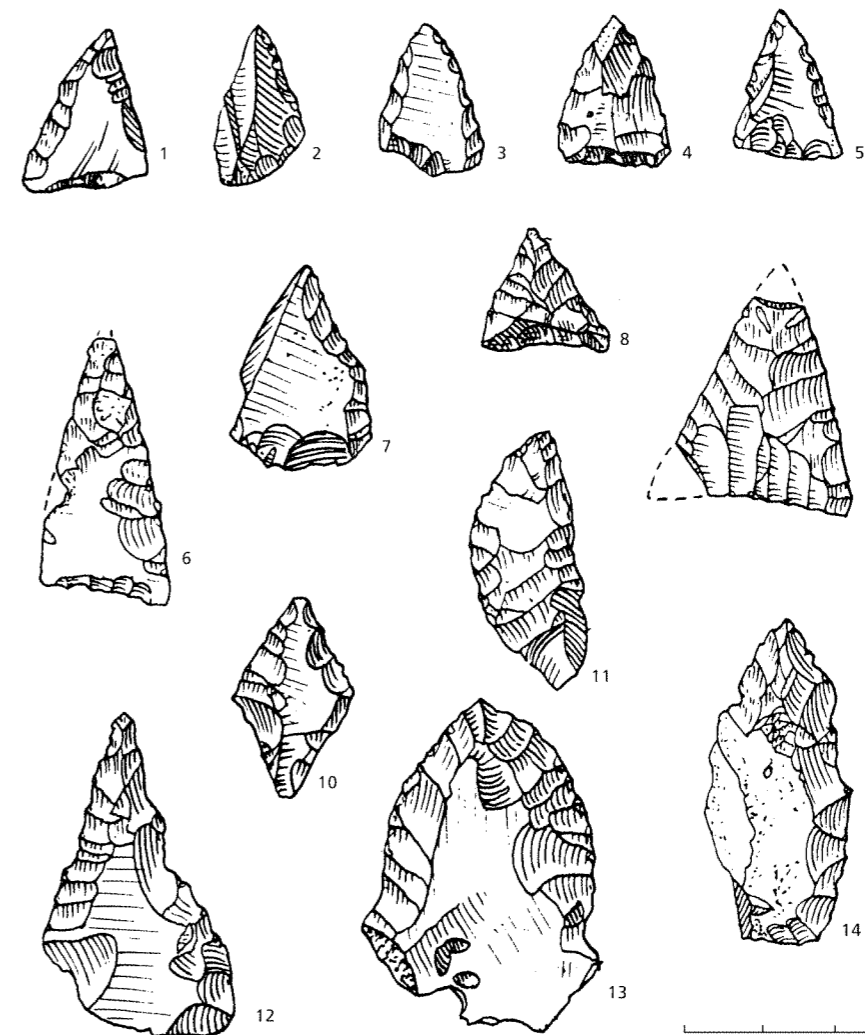
Rasti ir 3 skirtingi peiliai. Vienas buvo padarytas iš plačios geltonos skeltės abiem nusklemtais galais, aplink retušuotais, o kampe rėztuko nuoskala (pav. 358:2). Antrasis buvo šoninis peilis, padarytas iš pilko vietinio titnago nuoskalos, tačiau gražiai išriestais ašmenimis. Trečiasis (pav. 358:22) – iš labai lenktos gero įvežtinio titnago nuoskalos, pakraščiai retušuoti iš abiejų pusių.

Surinkta apie 30 įvairių gremžtukų (pav. 358:14–20, 24–26), pagamintų daugiausia iš netaisyklingų vietinio titnago nuoskalų, todėl jų forma atsitiktinė. Nuoskalos menkai apdorotos, tačiau ašmenys dailiai išriesti ir retušuoti tvirtu retušu. Paviršius nelygintas, kartais ir nugarėlės pusė nelygi. Buvo ir visai mažų, beveik apskritų ar primenančių ovalą.

Labai svarbus, kaip ir kitose gintarų apdirbančiose gyvenvietėse, dirbinys yra gražtelis (pav. 358:6–13). Jų surinkta apie 20 egzempliorių, dviejų pagrindinių tipų: siauro trikampio formos tolygiai siaurėjančia viršūne ir iš plokštelių padaryti su trumpu atsikišusiu smaigaliu.

Rėztukai (pav. 358:3–5) rasti keturi: trys iš jų viduriniai (vienas kiek paretušutas, du be retušo) ir vienas neretušutas kampinis.

Iš kitų dirbinių minėtinas kaltelio ašmenėlis (pav. 358:27). Plačiajame gale dirbinėlis storokas, vienas šonas retušuotas iš abiejų pusių, antras iš vienos. Ašmenys paaštrinti nuskeliant skersai skeltę.

357 pav.
Šventosios 26-osios rad.
titnaginiai strėlių antgaliai
ir ietigaliai (LNM)

Gintarinių dirbinių labai gausu (pav. 359–361) (VIII lent.). Kaip ir kitose, šioje radimvietėje daugiausia rasta sudužusių sagučių (122 egz.). Dauguma jų aiškiai lėšinės, tik keletas artimesnių segmentinėms (pav. 359:2–10). Jų skersmuo nuo 1 cm iki 2,7 cm. Rasta ir keletas nebaigtų sagučių ruošinių. Iš sagučių 79 egzemplioriai buvo tik retušuotu paviršiumi, pasitaikė visai paruoštų, tik nepagręžtų, bet daug buvo begrežiant perlūžusių. Retušuotosios perlūžusios nebetaisytos. Tačiau poliruotos perlūžusios dažnai dar būdavo taisomos. Rasta sagučių su buvusios V skylutės pėdsakais ir per vidurį, kilputei ištrūkus, dar pagręžta kiaura skylute, o vienoje net dvi skylutės pagręžtos, visai sugadinant formą (pav. 359:3).

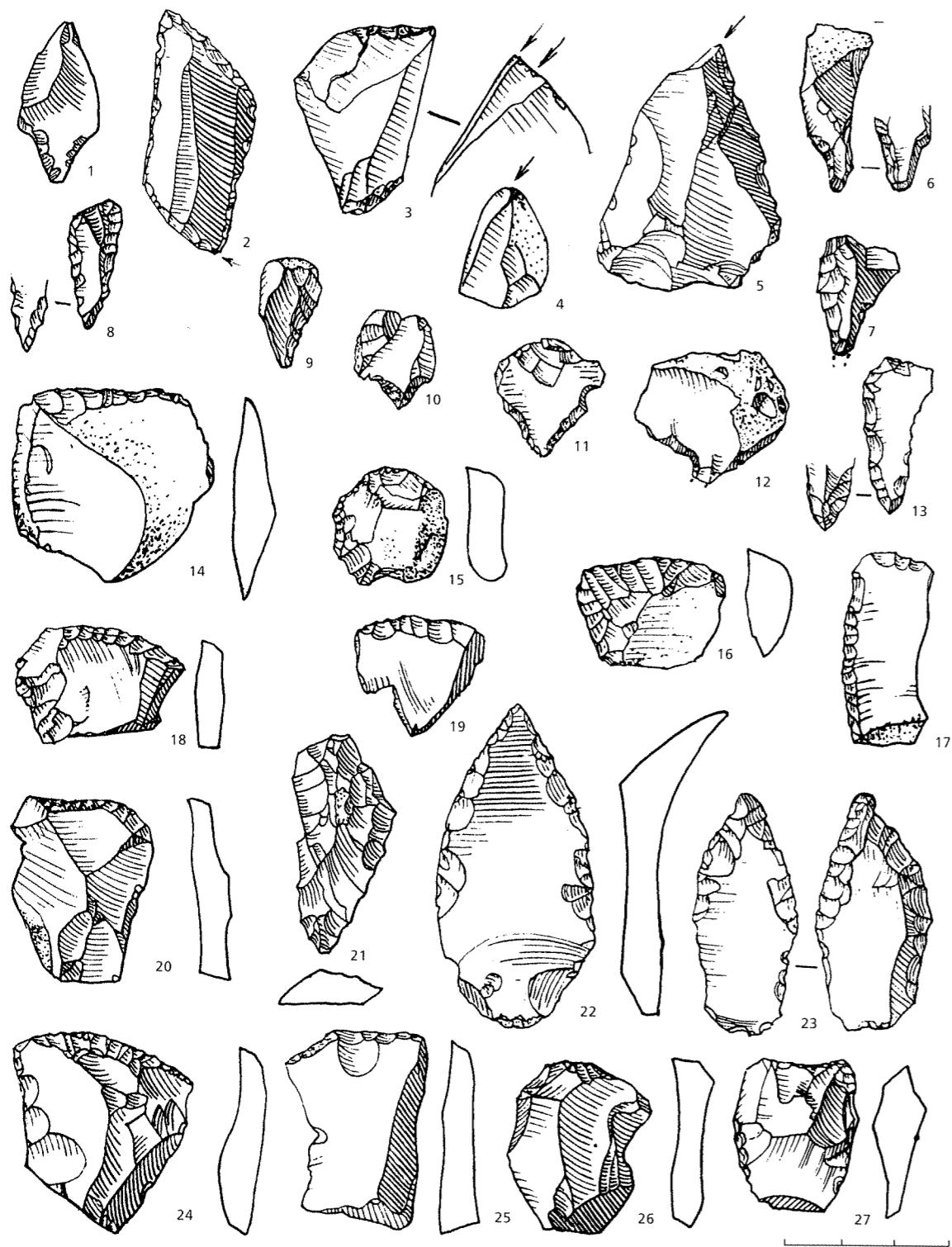
Tik vienas ruošinys galėjo būti skirtas keturkampei sagutei.

Buvusios dvi laivelinės sagės (pav. 359:11, 12). Vienos išlikęs tik kampelis, antra, nors ir apgadinta kasant kanalą, išlikusi visa. Ji buvo lėšio pjūvio, 7 cm ilgio (likusi 6,3 cm), 3,8 cm pločio ir 0,8 cm storio. Jos paviršius

VIII lentelė.

Gintariniai dirbiniai

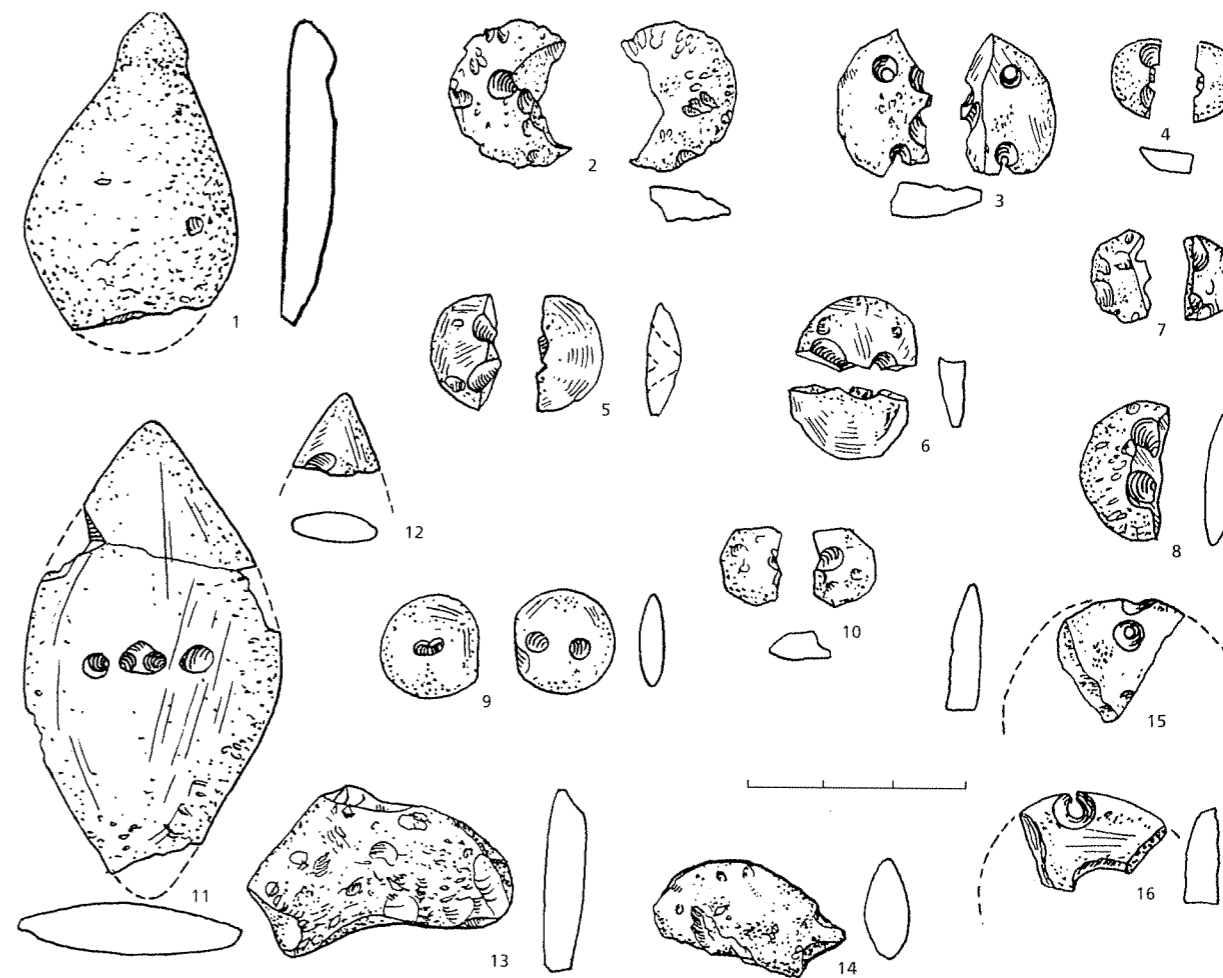
Sagučės	122
Laivelinės sagės	2
Kabučiai	54
Vamzdeliniai karoliai	20
Lėšiai ir grandys	5
Ruošinių fragmentai	7
Nuoskalos	413
Natūralūs gabalai	207

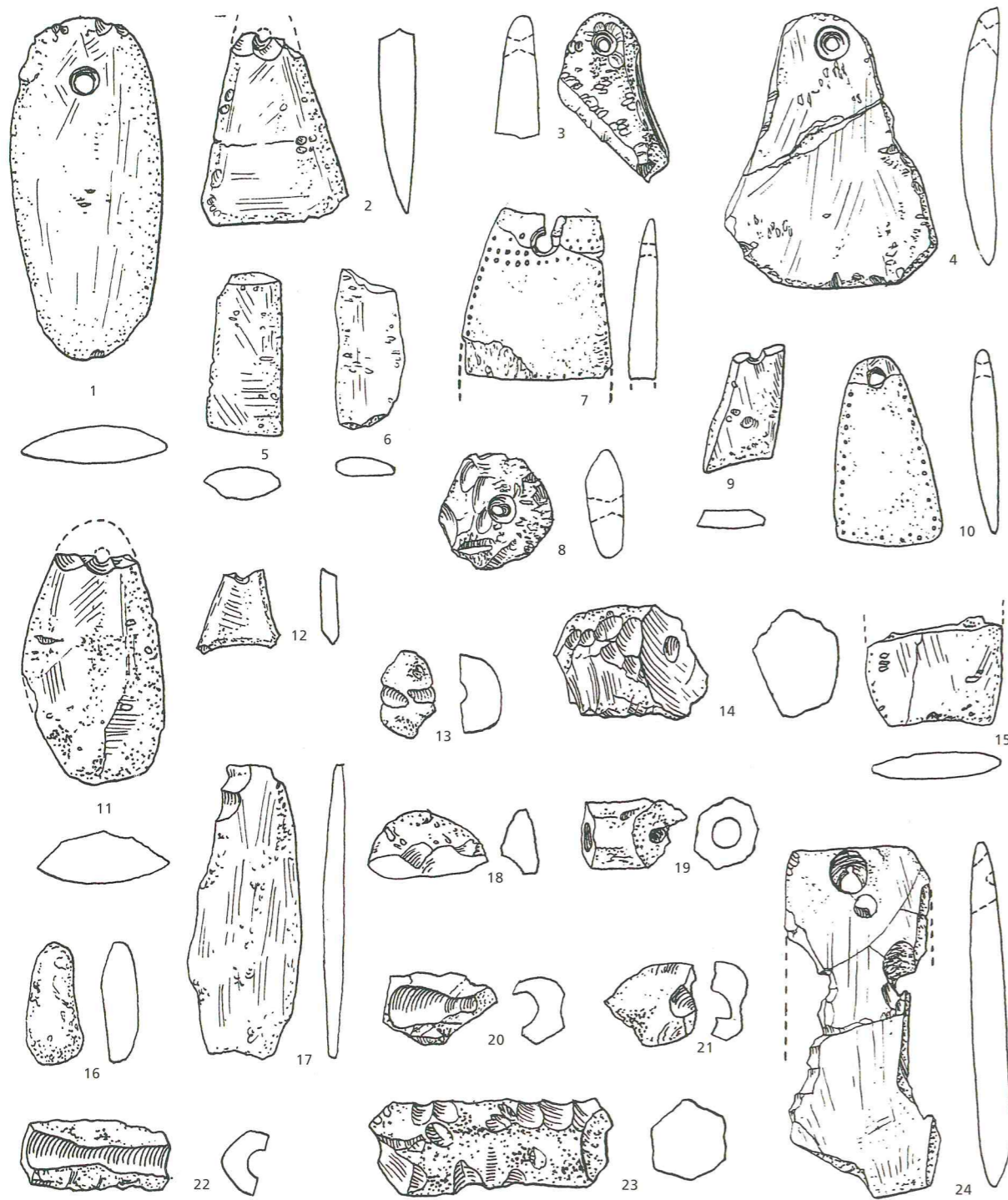
358 pav.
Šventosios 26-osios rad. titnaginiai dirbiniai: rėžtukai (3–5), gremžtukai (14–16, 18–20, 24–26), grąžteliai (6–13), peiliai (17, 22, 23), ruošiniai (1, 21), kaltelio ašmenėlis (27) (LNM)

lygus, poliruotas, antroje pusėje išgręžtos dvi V pavidalo skylutės, susieinančios per vidurį (pav. 359:11; 361:5).

Kabučiai, kuriuos sujungėme į vieną trapecinių grupę (54 egz.), buvo gana įvairūs, nes taikytasi prie natūralių formų. Tokie natūralūs, beveik nepataisyti yra pailgi ovalūs kabučiai, paprastai dar iš dalies su žieve pakraščiuose (pav. 360:1, 11, 16, 17). Antra natūrali forma – tai į apačią netolygiai plėtėjantys (pav. 360:3, 4), taip pat nedaug gludinti kabučiai. Buvo ir visai beformių gabalėlių ar nuoskalų su skylutėmis. Tačiau šalia jų buvo ir taisyklingų geometrinių formų kabučių. Rasta keturkampio (pav. 360:24) ir taisyklingos trapecijos pavidalo (pav. 360:2, 5, 10) kabučių. Pastarieji kartais būna įtrauktu pagrindu (pav. 360:12, 15), ypač ploni, labai gerai gludinti ir poliruoti. Kai kurie trapeciniai buvo papuošti įgręžtų taškiukų skersinėmis

359 pav.
Šventosios 26-osios rad. gintarinės figūrėlės (1, 13, 14), laivelinės sagės (11, 12), sagutės (2–10), grandžių dalys (15, 16) (LNM ir GM)

360 pav.
Šventosios 26-osios rad. vamzdeliniai karoliai (14, 19–23), rutuliniai karoliai (13, 18), kabučiai (1–12, 16, 17, 24), skridinėlis (8) (LNM)

eilutėmis (pav. 360:7) arba eilute pagal pakraščius (pav. 360:10).

Nemažą dalį sudarė vamzdeliniai karoliai. Daugiausia tai nepavykę ruošiniai, kartais dar be skylutės arba numesti nepavykus išgręžti skylutės (pav. 360:14, 19–23). Šiuose radiniuose gerai matyti, kaip skylutė būdavo gręžiama iš abiejų galų. Tarp jų išliko tik vienas gerai gludintas ir pragręžtas, lyg kūginės formos karolis. Prie šios grupės, kaip atskira atmaina, priskirtini rutuliniai karoliukai (pav. 360:13, 18), kurie gaminti panaudojant natūralius gintaro sakų lašus.

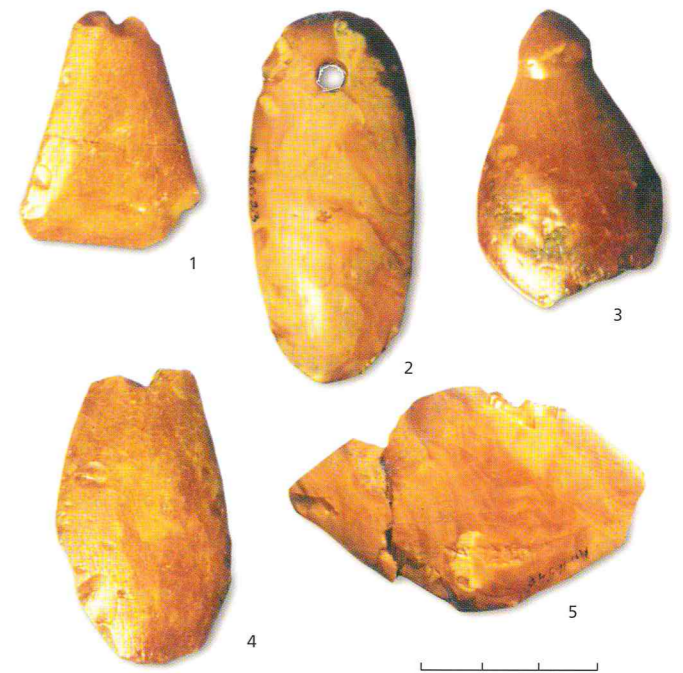
5 liekanos rodo buvus grandeles ir lėšius. Du buvo aiškūs grandelių fragmentai (pav. 359:15, 16). Abu buvo ne iki galo nupoliruoti, ovalaus pjūvio lankeliu, dar su papildoma skylute. Galbūt lėši norėta pagaminti ir iš apskrito ruošinio (pav. 360:8).

Keli dirbinėliai, kuriuos galėtume vadinti figūriniiais, labai nevienodi ir gana neryškūs. Vienas iš jų – 4,5 cm ilgio, 2,9 cm pločio suploto kiaušinio pavidalo dirbinėlis su kūgine galvute (pav. 359:1; 361:3). Jo paviršius gerai nugludintas, be to, labai nuzulintas nuo nešiojimo prie drabužių. Kiti du yra galbūt žvėrių galvučių ruošiniai (pav. 359:13, 14).

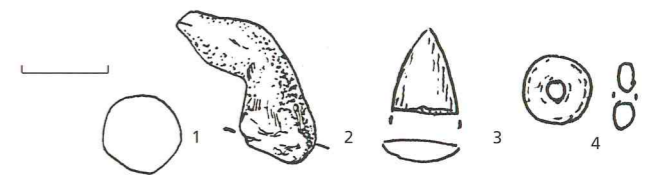
26-ajai radimvietai, atrodo, priklausė ir atsitiktinai rasti dirbiniai su šukinės keramikos šukelėmis. Tai 9 lėšinės sagutės bei jų dalys: viena jų, visai mažytė, buvo gludinta, 1 segmentinė su dviem dvigubai gręžtomis išlūžusiomis skylutėmis plokščiojoje pusėje, antros segmentinės sagutės skylutės buvo išgręžtos iškilioje pusėje, be to, rastas 1 vamzdelinio karolio ruošinys, 1 didelio kabučio ruošinys. Dar rasta trapecinio kabučio dalis, tokia kaip iš 30-osios radimvietės depozito, ir plonos grandelės su įstrižinėmis įraižomis dalis.

Kiti papuošalai. Čia reikia paminėti į jokią sistemą neįtelpančius papuošaliukus iš kitokių medžiagų. Tai molinė 2,7 cm ilgio anties galvutė (pav. 362:1), kuri galbūt buvo miniatiūrinio samtuko rankenėlė, ir 0,8 cm skersmens dolomito karoliukas labai gerai nugludintu paviršiumi (pav. 362:2).

Kauliniams dirbiniams išlikti nebuvo gerų sąlygų. Išlikusi tik viena ietigalio viršūnėlė (pav. 362:3). Ietigalis buvęs labai plonas, plokščio lėšio pjūvio. Kiti radiniai – tai labai aprupėję žvėrių dantų kabučiai.

361 pav.
Šventosios 26-osios rad. svarbesnieji gintariniai dirbiniai (GM)

362 pav.
Šventosios 26-osios rad. molinė anties galvutė (1), kaulinio ietigalio viršūnėlė (2), dolomito karoliukas (3) (LNM)

ŠVENTOSIOS 27-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. 70 m į pietryčius nuo 26-osios radimvietės, prie rytinio drenažo kanalo, netoli Manciskės kelio (ties Žibo sodyba) 1966 m. aptikta sunaikintos gyvenvietės pėdsakų ariamame durpių sluoksnyje.

Keramika labai sudulėjusi, tad ornamentų beveik nematyti. Molio masėje ryškios organinės priemaišos, bet yra ir mineralinių. Rasta smailių ir plokščių dugnelių liekanų, papuoštų durtinėmis duobutėmis ir įstrižinėmis įraižomis ant briaunos.

Titnagų gana daug. Tarp jų nemažai įvairiose vietose paretuotų nuoskalų, kai kurios jų artimos gremžtukams. Tačiau tipišku dirbinių nerasta.

Iš **gintarų** daugiausia rasta nuoskalų, tarp jų yra ruošinių ir dirbinių: dvi retuotuose lėšinių sagučių ruošinių be skylučių pusės, vamzdelinių karolių ruošinių fragmentai, natūralaus gintaro kabučio su skylutės puse dalelė.

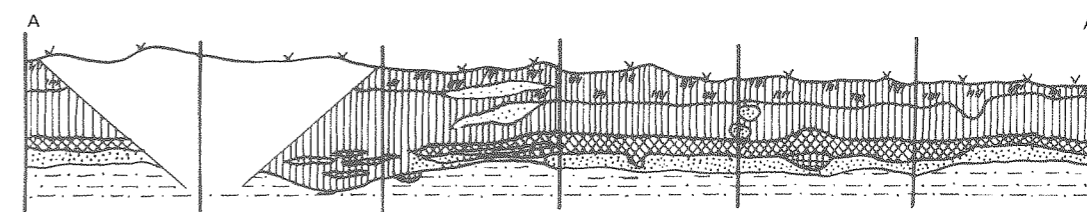
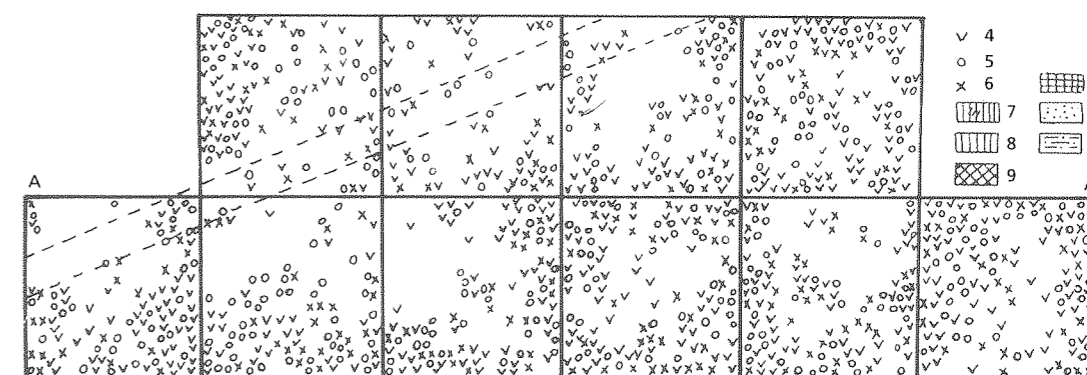
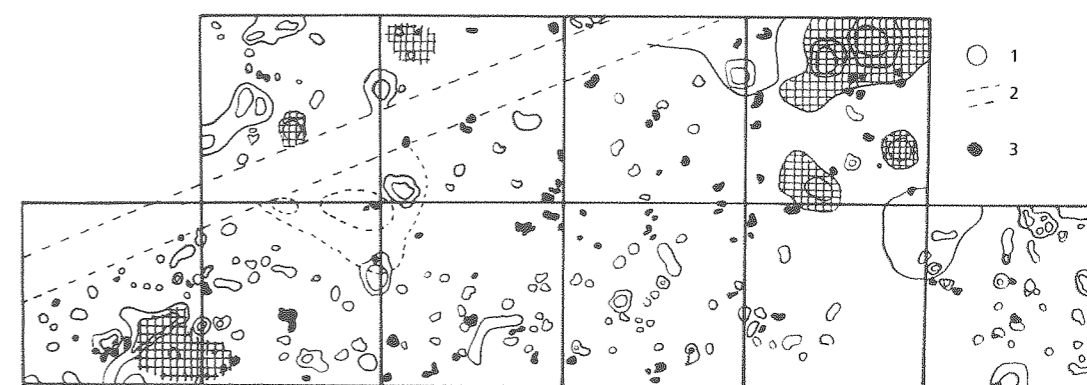
ŠVENTOSIOS 28-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. Nuo Manciskės kelio į šiaurę, ties antrosiomis pagrindinio kanalo žiotimis, kasant uždarytą kanalą, 1966 m. buvo rasta titnaginių ir gintarinių dirbinių. Tą patį rudenį 55 m į rytus nuo pagrindinio kanalo ir į pietus nuo antrųjų drenažo žiočių buvo padaryta bandomoji perkasa. Atkastas 40 m² plotas, kurį kirto įstrižas uždaras drenažo kanalas (pav. 363). Tai buvo pirmoji tyrinėta Šventosios radimvietė. 1970 m., ieškant gyvenvietės centro, visas plotas iškasinėtas 2 m pločio bandomosiomis perkasomis, visur pasitaikė pavienių radinių, šiek tiek puodų šukelių, gintarų, angliukų bei sudegusių kauliukų ir žuvų ašakų, tačiau tikrų gyvenvietės pėdsakų buvo mažai. Atrodo, ji buvo sunaikinta ariant pelkiniu plūgu, daugelyje perkasų vietų užsidurta ant permaišytos žemės.

Stratigrafija visose perkasose labai vienoda – tokia pati kaip 1966 m. bandomojoje. Paviršių iki 50–70 cm dengė velėna ir durpės. Po jomis gulėjo 10–20 cm storio dumblino juosvo smėlio sluoksnis, matyt, buvęs paplautas, nes jame buvo matyti plonų smėlio intarpėlių. Žemiau prasidėjo įžemio smėlis. Jo paviršius nelygus, matyti išplautų, o gal kai kur ir iškastų negilių duobučių, kuriose kaupėsi daugiau radinėlių.

Keramika (pav. 364) išlikusi labai prastai, tad negalima išvesti jokių statistinių duomenų. Molio masėje daug mineralinių priemaišų, todėl dauguma šukių buvo gana sunkios ir tankios konsistencijos, tačiau plonos (0,5–0,6 cm storio), lygiu, kai kurios kiek brūkšniuotu paviršiumi. Pasitaikė ir lengvų storesnių šukių su organinėmis priemaišomis molio masėje ir apie 1–1,2 cm storio sienelėmis, lygiu arba brūkšniuotu paviršiumi. Puodų kakleliai daugiausia S₁ pavidalo, nežymiai profiliuoti, C₁ ir C₂ profilio kaklelių nedaug.

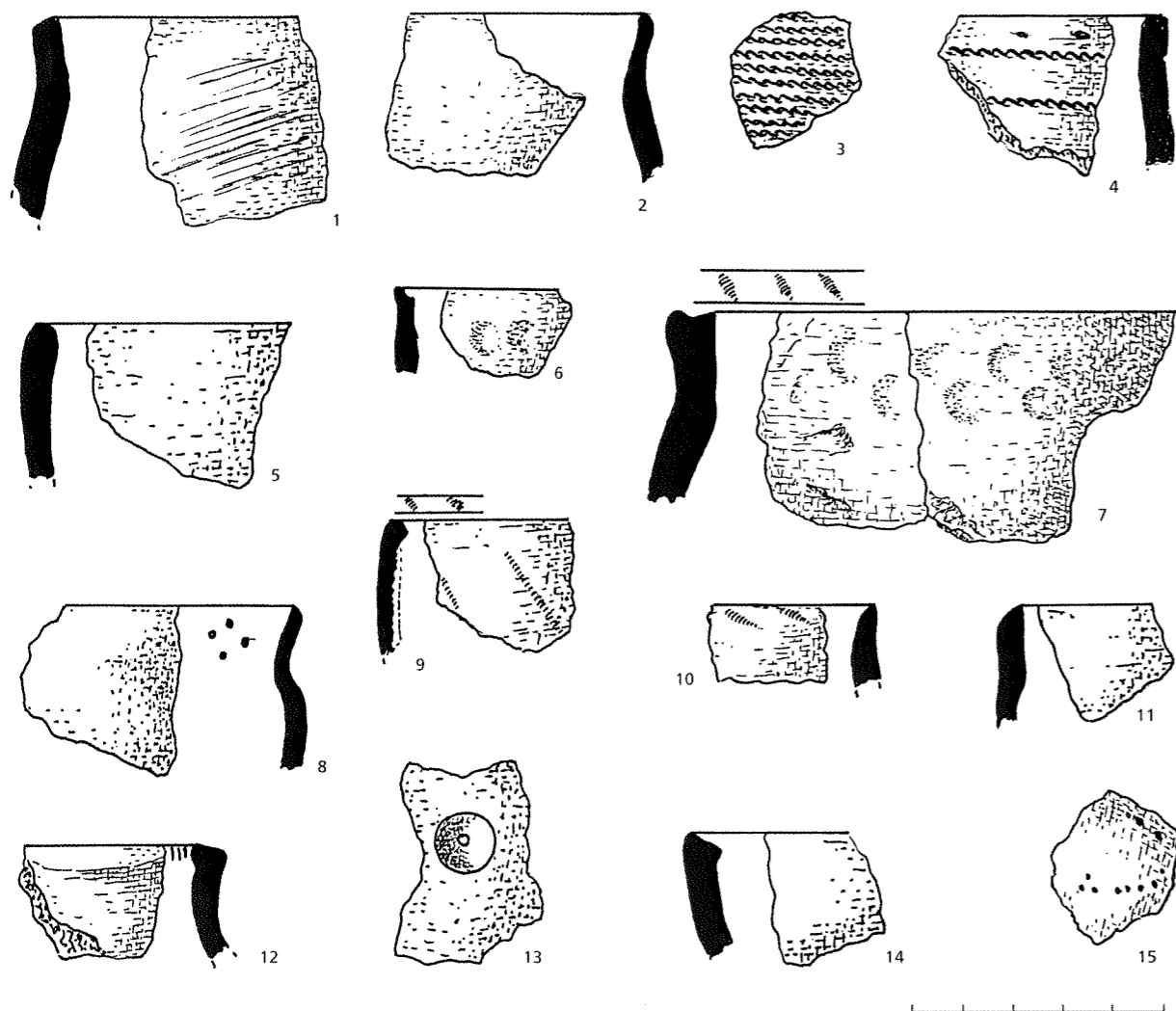
Puodų dugneliai neaiškūs. Rasta labai gaubtų šukių, iš kurių matyti buvus ir smailių, ir apvalių dugnelių. Kai kurios plokščios šukės su gausiomis grūsto granito priemaišomis, atrodo, buvo plokščių dugnelių liekanos.

Puodų ornamentika labai menka. Mažųjų puodelių plonomis sienelėmis briaunos dažnai apvalios ir nepuoštos, o stambesniųjų (apie 30 cm skersmens anga) pagražintos apvijiniais įspaudais (pav. 364:7). Vienas plonas juosvas puodelis buvo puoštas labai plonyčiais ilgais apvijiniais įspaudais (pav. 364:9). Minėtina plona šukytė, pagražinta tankiais lygiagrečių virvelių įspaudais (pav. 364:3). Ant S₁ pavidalo kaklelių pasitaikė ir pirštų įspaudų, atsiradusių gal tik formuojant kaklelį, o ne puošiant. Rasta ir šukių su skylutėmis, gręžtomis sausame molyje. Kelios dubenėlių (pav. 364:10–12, 14, 15) šukytės buvo C₂ ir S₁ pavidalo kakleliais.

Akmeniniai dirbiniai – tai beveik neapdirbti tinklų pasvarėliai ir kelios gludintuvų nuoskalėlės. Svarbiausias radinys – tai gerokai apdužęs įvežtinio diabazo skobtelis (pav. 365). Jis buvo pilkos spalvos, viena pusė apvaliai gaubta, antroji kertuota, todėl pjūvis primena šešiakampį. Ašmenų sritis išdužusi, išlikusios dalies ilgis 6,7 cm, plotis 3,4 cm, storis 1,8 cm.

363 pav. Šventosios 28-osios rad. 1966 m. bandomoji perkasa ir jos pjūvis. 1 – duobelė iki 10 cm gylio, 2 – velėni perkasimai, 3 – akmuo, 4 – puodo šukė, 5 – gintarai, 6 – titnagai, 7 – smėlingos durpės, 8 – durpės, 9 – dumblina smėlinga gitija – kultūrinis sluoksnis, 10 – anglys ir suodžiai, 11 – gelsvas smėlis, 12 – smėlis su aleuritais

364 pav.
Šventosios 28-osios rad.
keramika (LNM)

Titnaginiai dirbiniai (pav. 366) šioje radimvietėje išliko geriausiai. Jie daugiausia buvo padaryti iš vietinės medžiagos, tik svarbesnieji iš įvežtinės. Surinkti 5 trikapiai strėlių antgaliai. Du iš jų beveik lygiašoniai (pav. 366:4), paviršiuje retušuoti beveik ištiesai, o nugarėlėje tik pakraščiais. Trečiasis (pav. 366:3) buvęs širdinis, nors pagrindas neaiškus, aptrupėjęs. Keturtašias (pav. 366:1) turbūt irgi buvęs antgalis (migdolinis), nors jam panaudota atsitiktinė smaila nuoskala. Penktasis buvo jau tikrai migdolinis, retušuotas tik pakraščiais iš paviršiaus, viršūnėlė dar iš nugarinės pusės (pav. 366:2).

Be to, prieš tyrinėjimus išverstose žemėse 26–28-osios radimviečių rajone rasta keletas menkai apdirbtų rombinio tipo antgalių.

Rasti ir 3 ietigaliai. Vienas ietigalis likęs sveikas, didelis, taisyklingos formos, 4,7 cm ilgio (pav. 366:20), gražiai iš abiejų pusių retušuotu smaigaliu, nors jo pagrindas visai neapdirbtas, net kuprelė neišlyginta. Kitų dviejų

(pav. 366:5, 6) išlikusios tik dalys. Atrodo, tai buvę siauri, ilgi, tačiau iškaštu pagrindu, lėšio pjūvio, dailiai retušuoti iš abiejų pusių ietigaliai. Ketvirtojo ilgo ietigalio karpymais pakraščiais dalis rasta prieš kasinėjimus.

Gremžtukai (pav. 366:18, 23) buvo padaryti iš atsitiktinių nuoskalų, trumpi, ašmenys gale arba šone, dažniausiai gana nuolaidūs. Taisyklingesnis tik vienas pailgas, retušuotu galu ir šonu (pav. 366:17).

Rasta skelčių iš gero įvežtinio titnago (pav. 366:12), yra ir retušuotomis briaunomis. Viena skeltė nuo titnago konkretijos paviršiaus iš nugarėlės retušuota lyg pjūklelis (pav. 366:10). Iš gero titnago buvo padaryta taisyklingų peilių. Ryškesnis pavyzdys (pav. 366:7) – tiesus peilis iš gero pilko titnago smulkiai retušuotais pakraščiais. Ant rasis peilis (pav. 366:21) buvo lenktas, padarytas iš šviesiai pilko gludinto buvusio keturkampio pjūvio įvežtinio kirvelio nuoskalos. Jo pagrindas neapdirbtas, matyt, buvęs įtvirtas į kotą.

Surinkta daugiau kaip 10 grąžtelių (pav. 366:8, 11, 14–16). Daugiausia tai stori iš mažai apdirbtų nuoskalų padaryti dirbinėliai tribriaunėmis viršūnėmis. Rečiau daromi iš plokštelės su trumpa atsikišusia viršūnele. Gali būti, kad grąžtelis buvo ir siaura ilga trikampi pjūvio skeltelė, gale retušuota pakaitomis (pav. 366:9). Vienas dirbinys (pav. 366:24), matyt, taikytas įvairiam darbui – tai grąžtelis, kombinuotas su granduku.

Iš prasto vietinio titnago gaminti kaltelių ašmenėliai. Vienas jų (pav. 366:22) buvo net su kvarco intarpu, aptašytas iš abiejų pusių, retušuotas tik prie ašmenų, ant kurių matyti darbo žymės.

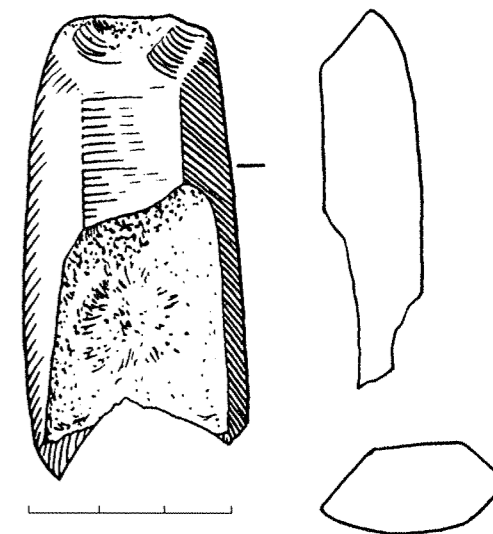
Būta ir titnaginių gludintų kirvelių, tačiau jų likusios tik paviršiaus nuoskalos. Ryškiausias yra minėtasis peilis (pav. 366:21), padarytas iš keturkampio pjūvio kirvelio nuoskalos.

Skaldytiniai nelabai taisyklingi, kūginiai, skelčių negatyvai platūs ir trumpi (pav. 366:25).

Gintariniai dirbiniai taip pat sudaro nemažą radinių dalį: kartu su nuoskalomis ir natūraliais surinkta apie 1500 vienetų (pav. 367) (IX lent.).

Iš dirbinių daugiausia buvo lėšinių sagučių (pav. 367:19–24) (80 egz.). Dauguma jų buvo lėšio pjūvio, tik kelios segmentinės. Iš jų 52 buvo retušuotos, o 28 gludintos. Dauguma jų vidutinio dydžio – 1,5–2 cm skersmens, tačiau pasitaikė gludinta bei poliruota ir 0,8 cm skersmens sagutė. Beveik visų paviršius šiek tiek gaubtas, tik vienos (pav. 367:19) paviršiuje matyti iškilęs lyg kūgelis. Rasta ir nevykusiai kiaurai pragręžtų sagučių (pav. 367:21).

Buvusi ir viena laivelinė sagė (pav. 267:7), kurios išlikusi tik pusė, vėliau, pragrėžus skylutę, paversta kabučiu. Sveika ji turėjusi būti apie 4,5 cm ilgio. Pjūvis per vidurį trikampis, galas plokščias, ovalaus pjūvio, padaryta iš neskaidraus balkšvo gintaro.

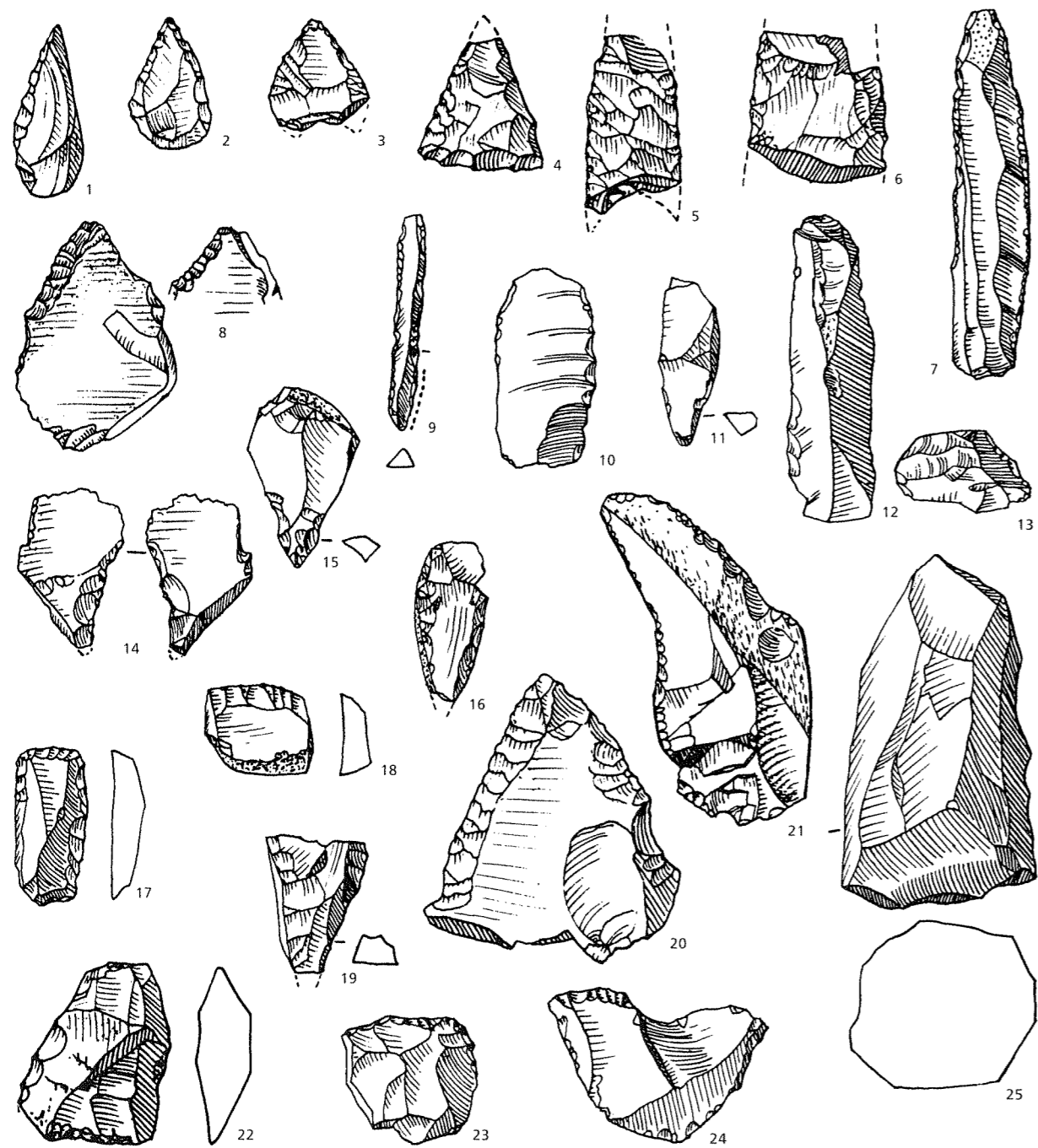

365 pav.
Šventosios 28-osios rad.
diabazo skobtelis (LNM)

IX lentelė.

Gintariniai dirbiniai

Sagutės	80
Kabučiai	13
Vamzdeliniai karoliai	13
Lėšiai ir grandys	3
Laivelinė sagė	1
Apdirbti fragmentai	559
Nuoskalos	Ca 900
Natūralūs	2
Iš viso	Ca 1500

366 pav.

Šventosios 28-osios rad. titnaginiai dirbiniai: strėlių ir iečių antgaliai (1-5), peiliukai (7, 10-13, 20, 21), gremžtukai (17, 18, 23, 24), grąžteliai ir ylos (8, 9, 14-16, 19), kaltelio ašmenėlis (22), skaldytinis (25) (LNM)

367 pav.

Šventosios 28-osios rad. gintariniai papuošalai: kabučiai (1-6, 8-16), laivelinės sagės dalis (7), sagutės (19-24), vamzdeliniai karoliai (25-29), skridinių (?) dalelės (17, 18) (LNM)

Kabučiai beveik visi taikyti prie natūralios gintaro plokštelės formos, net iš dalies su žieve. Taip atsirado gana plokšti ovalūs kabučiai (pav. 367:1, 2), storo lašo pavidalo kabučiai susmaugtu pagrindu ar ašele (pav. 367:4, 5, 14, 16). Nemažai ir visai neapdirbtų, tik pragręžtų kabučių (pav. 367:5, 6, 11, 13). Tik iš vieno fragmento (pav. 367:8) galima spręsti buvus ir taisyklingų gerai gludintų kabučių. Yra ir neiškių.

Vamzdelinių karolių išlikę arba tik retušuoti ruošiniai, arba nepavykusių pragręžti karolių gabalėliai (pav. 367:25–29).

Rasta ir keletas fragmentų, galbūt likusių nuo lęšių ar grandžių. Tai labai dailiai nugludintas trikampio pjūvio fragmentas aštria briauna, plokščia nugaros puse (pav. 367:18). Viršus papuoštas giliais taškais. Iš vieno gabalėlio atrodo, kad tai buvo nebaigtas retušuoti grandelės ruošinys.

ŠVENTOSIOS 29-OJI RADIMVIETĖ

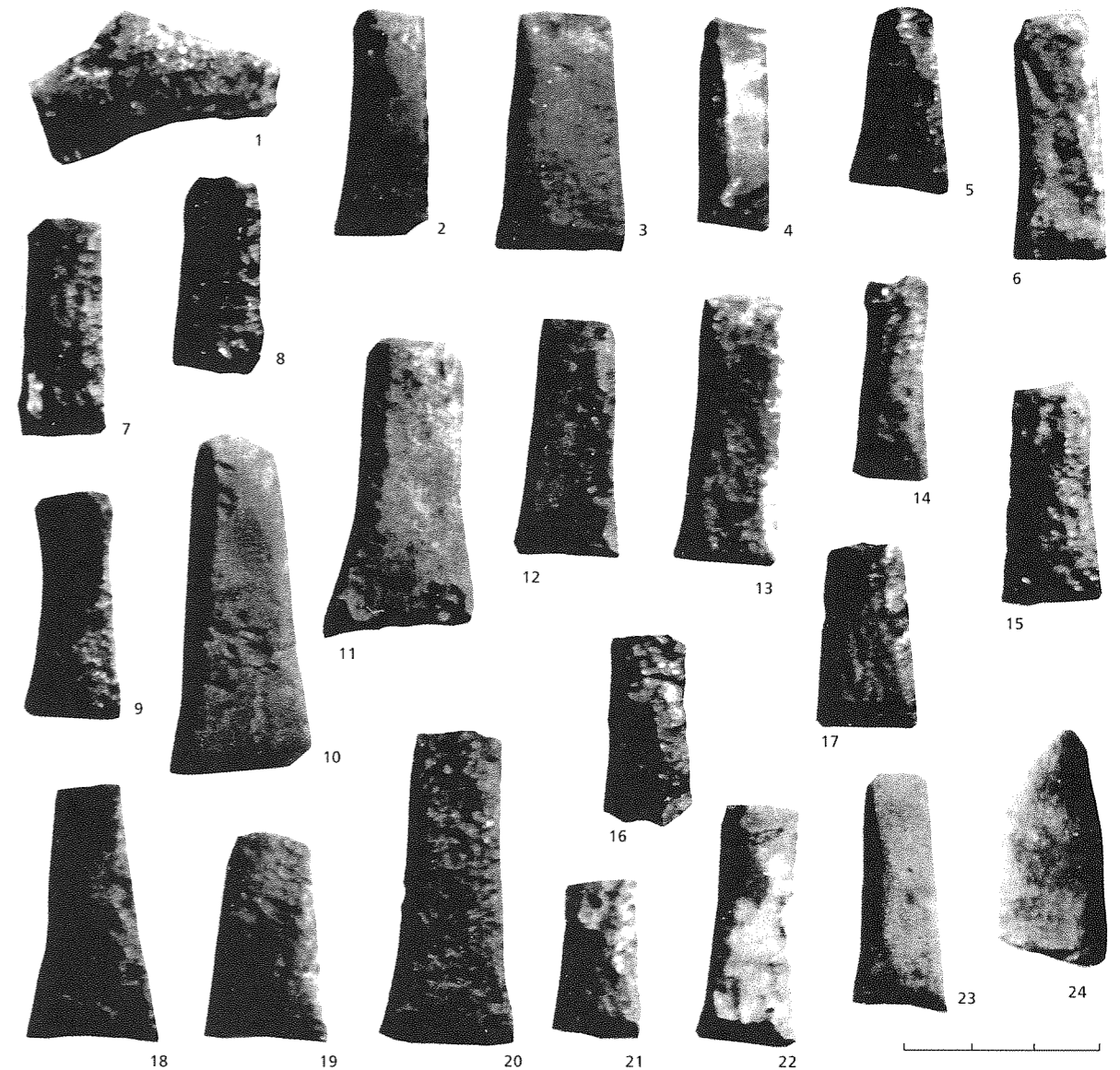
Situacija. Apie 50 m tiesiai į rytus nuo 28-osios radimvietės (ties Kasparienės sodyba) 1966 m. ariamoje dirvoje aptikta gyvenvietės pėdsakų.

ŠVENTOSIOS 30-OJI RADIMVIETĖ

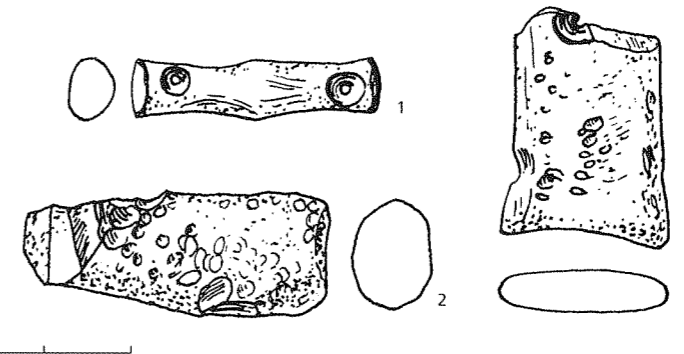
Situacija. Apie 100 m į rytus nuo antrojo iš rytų kanalo, ties antrosiomis jo žiotimis, skaičiuojant nuo Manciškės kelio, ir į šiaurės rytus nuo 28-osios radimvietės (priešais A. Dievinio sodybą) 1966 m., ariant pelkiniu plūgu melioruotą dirvą, buvo išverstas gintarinių ruošinių depozitas (pav. 368).

Gintarai. Depozite buvo 23 kabučių be skylučių ruošiniai ir vienas briedės galvutės ruošinys. Be to, netoliese, vėliau kasinėjant, rastas dar vienas šio tipo kabutis su skylute (pav. 369:1). Visi kabučiai trapeciniai, beveik tiesiais pagrindais ir nežymiai įsmaugtais šonais. Pjūvis – priplotas ovalas, tik šoninės briaunos statmenai nulygintos. Kai kurių ir apatinė briauna nulyginta. Visų paviršius retušuotas, kai kurių daugiau ar mažiau gludintas, bet nė vieno nėra poliruotas. Tarp jų buvo ir viena natūrali plokštelė visai tokios pat formos kaip ir šie kabučiai. Atrodo, jiems buvo parenkama atitinkama žaliava. Ilgiausi kabučiai buvo 5,3 cm ir 4,8 cm ilgio, trumpiausi – 2,7 cm ir 3,1 cm ilgio. Plotis apatiniame gale 1,3–2,6 cm. Jie buvo padaryti iš įvairaus gintaro: yra skaidrių, bet daugiau neskaidrių, su ryškiais baltais intarpais. Dauguma taisyklingai simetriškų, bet pasitaikė ir į vieną pusę nutįsusių apatiniu kampu, matyt, tai priklausė nuo gintaro žaliavos formos. Tokio pat tipo ir kabutis su skylute. Skylutė buvo gręžta V pavidalu iš abiejų pusių. Pjūvis plokščiai ovalus, nugludintomis briaunomis, pagrindas kiek įgaubtas.

Briedės galvutės ruošinys buvo 4,2 cm ilgio ir 1 cm pločio, kaklo plotis – 1,5 cm (pav. 368:1). Paviršius labai smulkiai retušuotas, bet ngludintas. Pjūvis beveik lęšinis. Snukio dalis plonesnė ir siauresnė, kai kurie pėdsakai rodo, kad bandyta pabrėžti lūpas. Ant sprando nežymus užkirtimas sprandai atskirti.

368 pav.
Šventosios 30-osios rad.
gintarinių ruošinių depozitas
(GM)

369 pav.
Šventosios 30-osios a rad.
gintariniai papuošalai (LNM)

Be to, atskirai nuo depozito, apie 300 m į šiaurę (30-oji a radimvietė), rasta keletas gintarinių dirbinėlių (pav. 369). Tai branktelis (skirstiklis ?), panašus į vamzdelinį karolį pastorintu viduriu, tačiau su dviem V pavidalo skylutėmis, vamzdelinių karolių ruošiniai, kabučiai ir skridinio fragmentas.

ŠVENTOSIOS 31-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. 130 m į rytus nuo 30-osios radimvietės (depozito) ir stačiu kampu pasukus 25 m į šiaurę, suartoje dirvoje 1966 m. pastebėta neaiškių gyvenvietės pėdsakų. Radiniai ariamame sluoksnyje.

Keramika labai apzulinta, lengva, Narvos tipo, molyje priemaišos organinės ir mineralinės, smulkios, nei ornamentų, nei puodų formos nematyti. Keletas papuošta dantukų įspaudais.

Titnagai vietiniai. Rasta jų nuoskalų, skeltelė, kelios retušuotos nuoskalos, vienas panašus į granduką titnagas. Be to, rastas 1 rombinis strėlės antgalis iš prasto vietinio titnago – gana storas, ne visai taisyklingas, tačiau ryškiai išmaugta įtvara nukirstu galu. Paviršius beveik ištisai retušuotas, antroji pusė tik truputį (pav. 370).

Tarp **gintarų** daug apskaldytų nuoskalų ir gabaliukų, kai kurie apdegę. Iš dirbinių – tik viena mažytė lėšinė sagutė pertrūkusia ašele ir vieno išilgai perskilusio retušuoto vamzdelinio karolio fragmentėlis.

ŠVENTOSIOS 32-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. 60 m į šiaurę nuo 31-osios radimvietės ir stačiu kampu pasukus į rytus 30 m, abipus uždarojo kanalo (ketvirtosios žiotys, skaičiuojant nuo Manciskės kelio į šiaurę), suartoje dirvoje 1966 m. pastebėta gyvenvietės pėdsakų. Radiniai suartoje dirvoje.

Keramika labai sudūlėjusi, lengva, šukelės plonos. Vienos šukės paviršius brūkšniuotas.

Titnagai vietiniai. Daugiausia nuoskalų. Tarp jų ir vienas trikampis širdinis strėlės antgalis paretušuotu išmaugtu pagrindu, tačiau labai plonas (pav. 371:2). Siauras, ilgas, dailiai iš abiejų pusių retušuotas ietigalis kiek karpytais pakraščiais buvo nulūžusiais galais (pav. 371:1).

Iš **gintarų** likę smulkių nuoskalėlių.

Iš **kaulų** rasta nuolaužų, šerno ilties gabalėlių, žuvų slankstelių.

ŠVENTOSIOS 33-IOJI RADIMVIETĖ

Situacija. 100 m į vakarus nuo pagrindinio drenažo kanalo pirmųjų žiočių, skaičiuojant nuo pietinio įvažiuojamojo kelio, ties 2-ąja radimvieta, suartoje žemėje (gal buvusioje saloje) 1967 m. pastebėta gyvenvietės pėdsakų. Kultūrinis sluoksnis neišlikęs, radiniai dirvožemyje, po juo iškart smėlis. Pasitaikė angliukų.

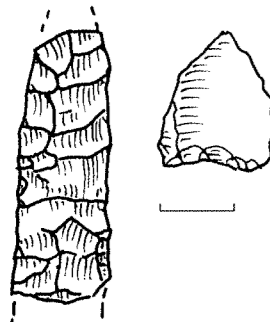
Keramikos molyje smulkios priemaišos, šukių vidinė pusė brūkšniuota.

Titnagas vietinis, likę nuoskalų.

Iš **gintarų** rasta nuoskalų ir apskaldytų gabalėlių, nemažų natūralių plokščių kabučiams.

370 pav.
Šventosios 31-sios rad.
titnaginys strėlės antgalis
(LNM)

371 pav.
Šventosios 32-osios rad.
titnaginiai antgaliai (LNM)

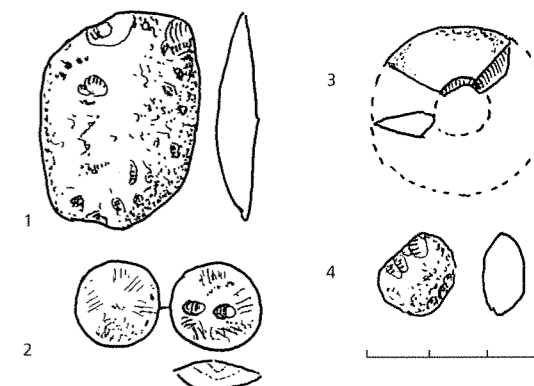
ŠVENTOSIOS 34-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. 140 m į rytus nuo pagrindinio drenažo kanalo ir į šiaurę nuo pietinio įvažiuojamojo kelio, ties aukštos įtampos elektros linijos stulpu 1966 m. pastebėta suartos ir sunaikintos gyvenvietės pėdsakų.

Iš **keramikos** likusios tik labai nuzulintos šukelės su smulkiomis mineralinėmis priemaišomis molio masėje.

Titnagai prasti, vietiniai, rasta keletas paretušuotų nuoskalų, kaltelio ašmenėlis.

Gintarų nedaug, daugiausia nuoskalos ir gabaliukai, bet tarp jų buvo beveik keturkampis retušuotas kabučio ruošinys, gludintas trapezinis kabutis, rutulinio karoliuko ruošinys, lėšinių sagučių. Apie 100 m nuo šių radinių rasta lėšio pjūvio grandelės dalelė, viduryje iš viršaus gręžta V pavidalo skylute (pav. 372:3).

372 pav.
Šventosios 34-osios rad.
gintariniai papuošalai (LNM)

ŠVENTOSIOS 35-OJI RADIMVIETĖ

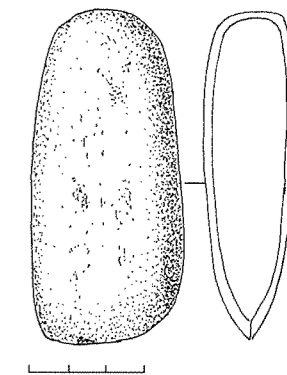
Situacija. 240 m į šiaurę nuo aukštos įtampos elektros linijos stulpo, ties kuriuo buvo 34-oji radimvietė, vidury lauko 1967 m. pastebėta dar vienos suartos gyvenvietės pėdsakų.

Keramikos šukelės lengvos, išdūlėjusios.

Titnagai vietiniai, nuoskalos, rasta gremžtuko ar peilio ašmenų dalis.

Iš **gintarų** daugiausia nuoskalų, tarp jų 2 sveikos sagutės ir 2 mažų gludintų lėšinių sagučių pusės. Pasakojama, čia rasdavę daug gintaro.

300 m į šiaurę nuo šios radimvietės (35-oji a radimvietė) rastas įvertiamasis panašaus į keturkampį pjūvio kirvelis iš vietinio gabro. Ilgis 8,5 cm, plotis 4,3 cm, storis 2,5 cm (pav. 373).

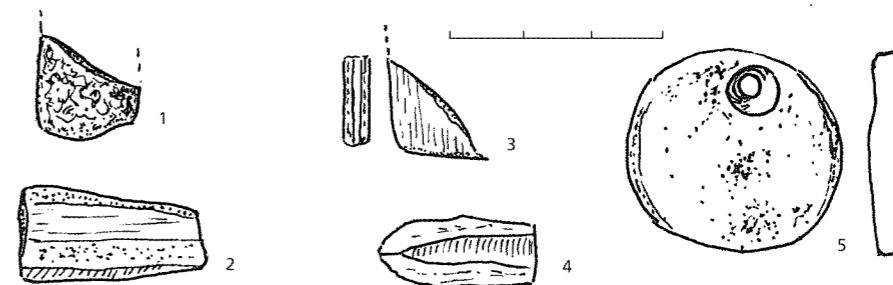
373 pav.
Šventosios 35-osios a rad.
įvertiamasis kirvelis (KrM)

ŠVENTOSIOS 36-OJI RADIMVIETĖ

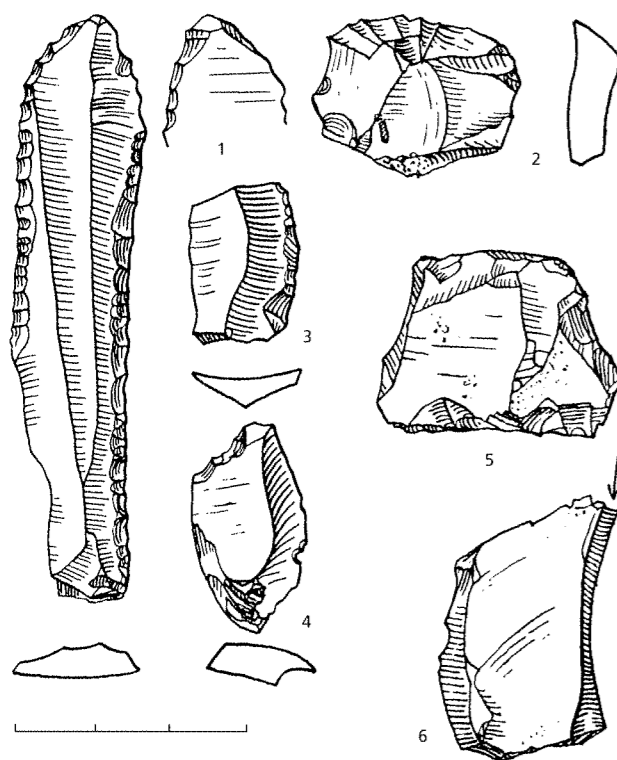
Situacija. Tiesiai į rytus nuo M. Balčiaus sodybos, Žuvėdrų gatvės, einančios lygiagrečiai su pagrindiniu drenažo kanalu, gale, ariamoje dirvoje 1967 m. pastebėta plačiai pasklidusių sunaikintos gyvenvietės pėdsakų.

Keramika: gana lengvos šukelės su smulkiomis organinėmis ir mineralinėmis priemaišomis.

Titnagai vietiniai, apskaldyti, smulkūs, yra panašių į skeltes.

374 pav.
Šventosios 36-osios rad.
gintariniai dirbiniai (LNM)

375 pav.
Šventosios 38-osios rad.
titnaginiai dirbiniai (LNM)

ŠVENTOSIOS 38-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. Į pietus nuo šiaurinio įvažiuojamojo kelio, tarp pagrindinio ir rytinio kanalų, ariamame lauke prie Brinkmano sodybos 1966 m. buvo aptikta gyvenvietės pėdsakų.

Keramika neišlikusi.

Rasta šiek tiek **titnaginių dirbinių**. Tai iš gero balkšvo titnago pagamintas 7,8 cm ilgio peilis (pav. 375:1) retušuotomis briaunomis ir iš antros pusės paretuotu smaigaliu, trumpasis gremžtukas (pav. 375:2), rėžtukas (pav. 375:6), šiaip retušuotos skeltės ir nuoskalos. Viena siaura gero balto titnago skeltė viename pakraštyje buvo retušuota ištiesai, o antrajame iš apatinės pusės tik vietomis (pav. 375:3).

Gintarų mažai. Tai tik nuoskalos ir perskelti gabalėliai. Išsiskyrė retušuota lešinė sagutė ir kažkokio dirbinio ruošinys.

Apie 200 m į pietus nuo šios radimvietės (38-oji a radimvietė) aptiktas keturkampio pjūvio per skylę lūžęs vietinio gabro akmeninis kirvukas (pav. 376).

ŠVENTOSIOS 39-OJI RADIMVIETĖ

Situacija ir stratigrafija. Šventosios paupyje, tarp šiaurinio įvažiuojamojo kelio ir ryškaus upės vingio į pietus yra smėlio kopos, žmonių vadinamos Bertulio kopomis. Kopos buvo labai apnaikintos vežant iš jų smėlį. 1966 m. aptikta išblaškytų radinių. 1967 m., nulyginant nugriautą kopos šlaitą, pietinėje pusėje padaryta bandomoji perkasa. Išryškėjo toks susisluoksnivimas:

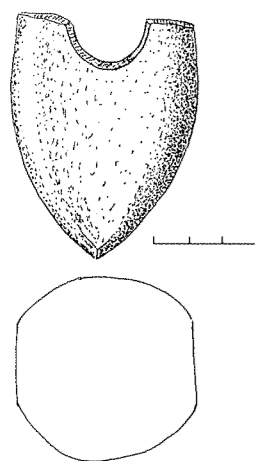
Gintarų nedaug, gabalėliai ir nuoskalos, tarp jų 2 vamzdelinių karolių ruošiniai, iš jų vienas gręžiant perlūžęs. Be to, rasta trapecinių kabučių, keturkampių sagučių ruošinių gabalėlių, labai gražiai poliruoto trapecinio kabučio ryškiomis facetėmis nugaludinta briaunele kampeilis (pav. 374:1–4). Netoliese atskirai rastas apskritas plokščias kabutis su V pavidalo skylute krašte (pav. 374:5).

ŠVENTOSIOS 37-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. Į vakarus nuo Žuvėdrų gatvės, einančios lygiagrečiai su pagrindiniu drenažo kanalu, ir į šiaurę nuo skersinio kelio 1967 m. aptikta gyvenvietės pėdsakų. Ją sunaikino XVIII a. čia stovėjęs pastatas, vėliau paverstas šiukšlynu, kuriame rasta ir akmens amžiaus radinių.

Iš **titnagų** išlikę didelių gabalų, panašių į skaldytinius ar muštukus, ir retušuota nuoskala.

Tarp **gintarų** daugiausia natūralūs gabaliukai, tarp jų keturkampės sagutės ruošinys.

376 pav.
Šventosios 38-osios a rad.
pusė akmeninio kirvelio (MB)

paviršiuje 80–120 cm storio supustyto smėlio sluoksnis, po juo 20 cm storio tamsiai pilko smėlio kultūrinis sluoksnis. Žemiau apie 15 cm storio visai balto smėlio sluoksnis. Dar giliau 20–30 cm storio rudo geležingo smėlio sluoksnis ir pagaliau gelsvas smėlis.

Kultūriniame sluoksnyje radinių labai nedaug.

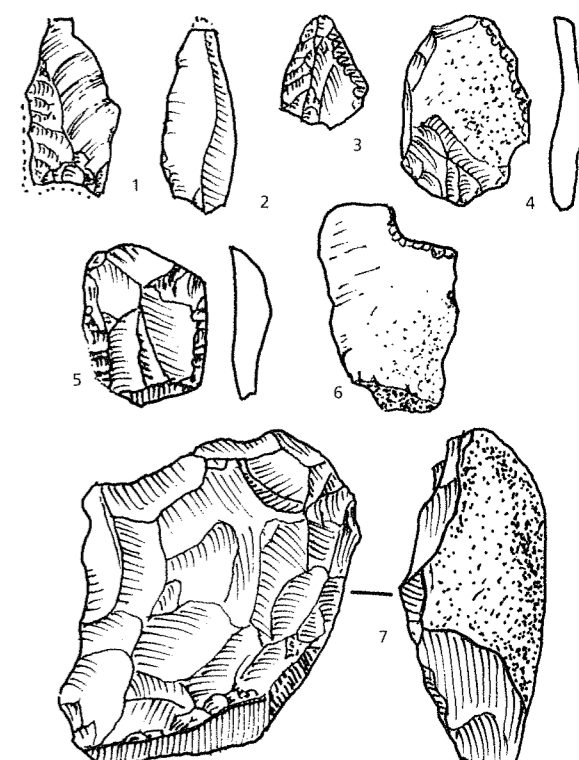
Iš **keramikos** likusios tiktai plonos rusvos šukelės su grūsto granito priemaišomis molyje, tarp jų plokščio dugnelio dalelė.

Kiek daugiau pasitaikė **titnagų**, nors daugiausia tai vietinių prastų rieduliukų skaldytiniai bei nuoskalėlės. Tačiau būta ir ryškesnių geresnio titnago dirbinių. Rasta pora trikampių antgalių (pav. 377:1, 3). Pirmasis yra nebaigtas širdinis, antrasis turbūt irgi nebaigtas, migdolinis. Gal antgalis buvo ir šiek tiek retušuota smaila skeltė (pav. 377:2). Aptiktas iš skaldytinio dugno padarytas gremžtukas (pav. 377:4), beveik keturkampis abiejuose kraštuose retušuotas dirbinėlis (pav. 377:5) bei grandukas išretušuotu kampu (pav. 377:6). Iš prasto vietinio titnago buvo padarytas vienašonis skaldytinis nuoskaloms (pav. 377:7), su kuriuo vėliau, matyt, dirbta, nes vienas jo kraštas retušuotas ir apspaudytas. Rastas ir titnaginys 8,4 cm ilgio bei 2,8 cm storio keturkampio pjūvio kirvelis kiek platėjančiais ašmenimis, pasidengęs rusva patina (pav. 378).

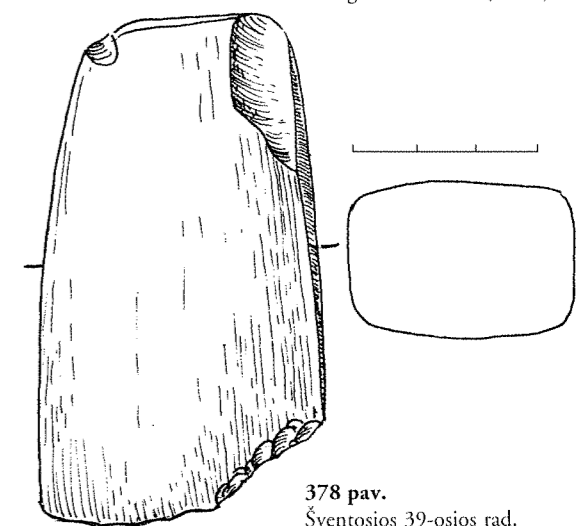
ŠVENTOSIOS 40-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. Apie 70 m į pietus nuo Šventosios upės ir tiek pat į vakarus nuo kelio, einančio palei dabartinių kapinių vakarinį pakraštį, buvo ariama dirva, kurioje aptikta akmens amžiaus radinių, žalvarinis pjautuvėlis ir daug įvairių XVIII a. dirbinių – glazūruotų koklių gabalėlių, pypkių, puodų šukių. Aukščiausioje Šventosios kranto dalyje, 76 m į vakarus nuo ežiaženklio prie kapinių kelio 1967 m. buvo padaryta 14 m ilgio ir 2 m pločio bandomoji perkasa. Paviršiuje buvo apie 20 cm storio pilko ariamo dirvožemio sluoksnis, po juo juosvo smėlio kultūrinis sluoksnis, kuriame susimaišę visų minėtų laikotarpių radiniai. 60–70 cm gylyje prasidėjo įžemis – su graužu maišytas smėlis.

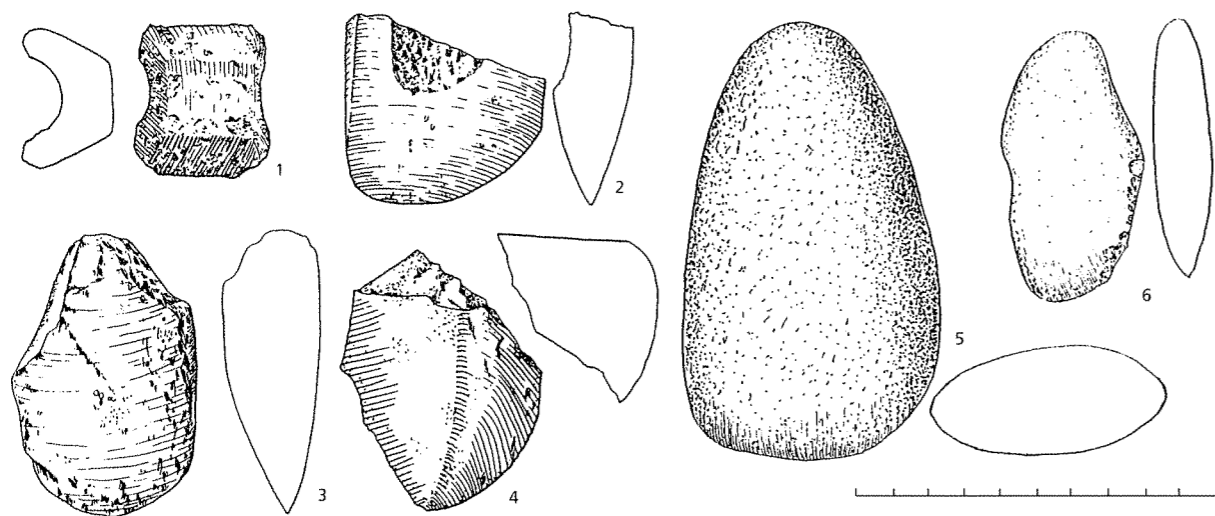
Keramika išlikusi prastai – šukelės smulkios, tačiau su ryškiomis grūsto granito priemaišomis molio masėje. Rasta puodų kaklelių gabalėlių, papuoštų tankiais virveliniais išpaudais ir įkartėlėmis papuošta atlošta puodo briauna, kai kurios šukelės papuoštos lyg žuvų ašakų pavidalo įraižėlėmis.

377 pav.
Šventosios 39-osios rad.
titnaginiai dirbiniai (LNM)

378 pav.
Šventosios 39-osios rad.
titnaginys kirvelis (LNM)

379 pav.
Šventosios 40-osios rad.
akmeniniai kirveliai
(1-4 - LNM, 5, 6 - MB)

Akmeniniai dirbiniai. Surinktos 9 gludintų akmeninių kirvelių dalys. Keturi kirveliai buvę su skylė kotui. Rasta trumpa facetuota kirvelio pentis (pav. 379:1) iš uralitinio porfirito. Likusi 3,7 cm ilgio ir 4,7 cm storio dalis. Iš penties galima spręsti, kad tai buvęs laivinio tipo kirvelis susiaurintu penties galu. Be to, rasta plonų uralitinio porfirito kirvio (laivinio ?) ašmenų dalis (pav. 379:2) – ašmenys įstriži, pjūvis artimas keturkampiiui, kiek gaubtu viršumi ir apačia, 5,7 cm storio ir 2,2 cm pločio. Kito panašaus, tik turbūt didesnio kirvio buvo išlikusi dar mažesnė ir neaiškesnė dalis (pav. 379:4). Kirvis turėjo būti didelis, nes išlikusi tiesios šoninės plokštės ir gaubto viršaus dalis. Tai greičiausiai buvęs didysis kirvis keturkampe pentimi. Antroji grupė – tai įtveriamieji kirveliai. Vienas (pav. 379:3) buvo storo ovalo pjūvio, riestais ašmenimis, perdirbtas į kaplį negrabiai aptašius jo pentį. Likusi dalis buvo 8 cm ilgio. Du įtveriamieji kirveliai buvo pagaminti pritaikius atsitiktinius, į kirvelius panašius, vietinius riedulius. Vienas, pagamintas iš piroksinito, buvo 12,5 cm ilgio, 6,9 cm pločio ir 3,7 cm storio, smulkiai kalinėtu paviršiumi (pav. 379:5). Antrasis buvo iš gana plokščio vietinio diabazo, 7,5 cm ilgio ir 1,7 cm storio rieduliuko, visai natūraliu paviršiumi, pagludintas tik prie ašmenų. Ašmenys nuleisti į vieną pusę (pav. 379:6). Be to, dar rastos 3 neaiškios kirvių nuoskalos.

Titnaginiai dirbiniai sudarė didelę radinių dalį. Šalia prasto vietinio titnago nuoskalų ir dirbinių, rasta padarytų ir iš gero šviesaus įvežtinio, kurio, matyt, būdavo įsivežama skaldytiniais.

Rasta ir didelių balto įvežtinio titnago skaldytinių su ryškiais skelčių negatyvais. Skeltės buvo skaldytos nuo plačiojo pagrindo ir tikrai vienoje pusėje. Įvežtinis titnagas ypač buvo naudotas peiliams gaminti. Nemažai rasta peiliams tinkamų skelčių. Būdingesni 7 peiliai retušuotais šonais ir smaigaliu (pav. 380:4). Iš jų išsiskiria viena net 3 cm pločio skeltė nulūžusiu galu, retušuota pakraščiais. Penkios skeltės-peiliai buvo į vieną pusę nusklembtomis ir nuretušotomis viršūnėmis. Iš įvežtinio titnago buvo gaminami ir

380 pav.
Šventosios 40-osios rad. titnaginiai dirbiniai: strėlių antgaliai (1-3), gremžtukai (8, 9, 13-19, 22-24), peiliai (4-7, 11, 21), rėžtukai (10, 20), kirveliai (27, 28), perforatorius (12) (LNM)

strėlių antgaliai. Tačiau šioje radimvietėje aptiktas tik vieno lygiašonio trikampio antgalio pagrindas (pav. 380:3). Jis buvo padarytas iš tamsaus įvežtinio titnago, retušuotas pakraščiais plačiai iš abiejų pusių. Pora skeltelių nusklembtais galais (pav. 380:1, 2) greičiausiai irgi buvo antgaliai. Buvo rastas ir vienas storas nebaigtas ietigalis.

Pagrindiniai titnaginiai dirbinėliai – gremžtukai bei grandukai (pav. 380:8, 9, 13–19, 22, 23). Tai daugiausia smulkūs, miniatiūriniai, beveik apskriti dirbinėliai. Vienas savotiškas platusis šoninis gremžtukas (pav. 380:21) buvo neišlyginta antrąja puse. Iš viso surinkti tik 4 siauri ilgi gremžtukai, padaryti iš storų geros rūšies titnago skelčių, statmenai retušuotais galais ir šoninėmis briaunomis (pav. 380:8, 9).

Gražteliai irgi buvo pagaminti iš gero įvežtinio titnago. Rastas vienas dvigubas dirbinėlis (pav. 380:10), aplinkui statmenai nuretušutas, abiem nusmailintomis storomis viršūnėlėmis. Antrasis buvo iš nuoskalos, su trumpu smaigaliuku (pav. 380:20). Trečiasis (pav. 380:12) buvo storas titnago dirbinys – perforatorius retušuota ir labai nudirbta viršūne.

Būdingas gero titnago dirbinys – kaltelio ašmenėlis – dažniausiai būdavo gaminamas ten, kur titnagas brangintas. Vienas buvo visai mažiukas trapecinio pavidalo (pav. 380:26), antrasis kiek didesnis keturkampis, iš abiejų pusių retušuotas plokščiai (pav. 380:25), ašmenys tik nuskelti. Be to, rasta dar pora didesnių iš šviesaus gero titnago (pav. 380:27, 28).

Aptikta nemažai skiltuvų, tačiau jų laikotarpis neaiškus.

Kaulinių dirbinių nebuvo, nors rasta paukščių kauliukų ir šerno ilčių, bet jų laikotarpis neaiškus.

Gintarai buvo pasidengę stora sudūlėjusia luoba, tad neaišku, ar tarp jų buvo apdirbtų.

BŪTINGĖS 1-OJI RADIMVIETĖ

Situacija. Būtingės 1-oji radimvietė buvo dešiniajame Šventosios upės krante, apie 300 m į vakarus nuo Liepojos plento, į pietus bei pietvakarius nuo grūdų sandėlio (pav. 381). Tai nuožulnus smėlėtas dirbamas laukas, maždaug per 50 m neprieinantis melioracijos griovio palei upę.

Stratigrafija. Radiniai buvo surinkti perartos dirvos paviršiuje. Dirvoje buvo matyti pilkai rusvo kultūrinio sluoksnio liekanų apie 70 m ilgio ir tiek pat pločio plotelyje. Viršutinėje šlaito dalyje pjūvyje buvo matyti 20 cm storio dirvožemis, po juo 5 cm storio rusvos žemės su angliukais ir perdegusiais kauliukais – kultūrinio sluoksnio – liekanos. Žemiau baltas smėlis.

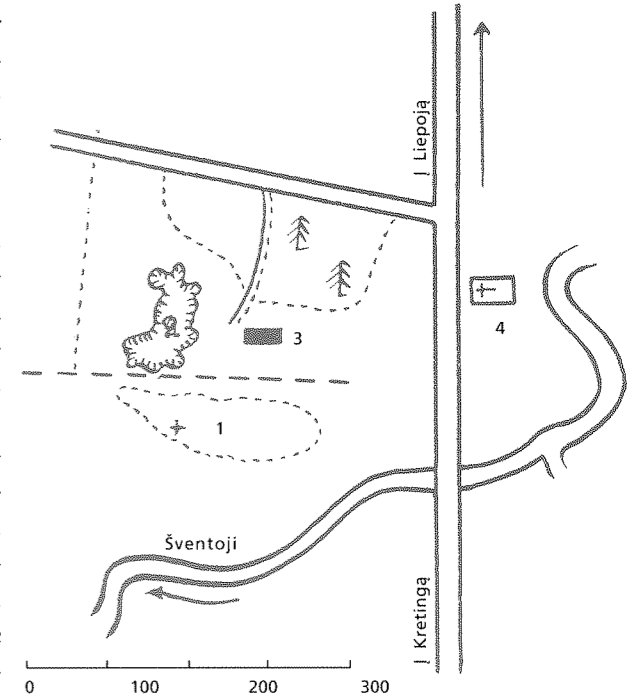
Iš **keramikos** išlikę tik menkų šukelių su grūsto granito priemaišomis molio masėje.

Iš **akmeninių dirbinių** minėtini 4 geriau išlikę kirveliai ir kelios nuoskalos. Trys buvo įtveriamieji kirveliai. Vienas keturkampio pjūvio, buvai nudažytais ašmenimis, iš vietinio diabazo, išdūlėjusiu paviršiumi, 6,8 cm ilgio, 5,1 cm pločio ir 2,8 cm storio (pav. 382:5). Antrasis taip pat iš vietinio amfibolito, grublėto, natūraliai plokščio akmens, tik šiek tiek pataisytos for-

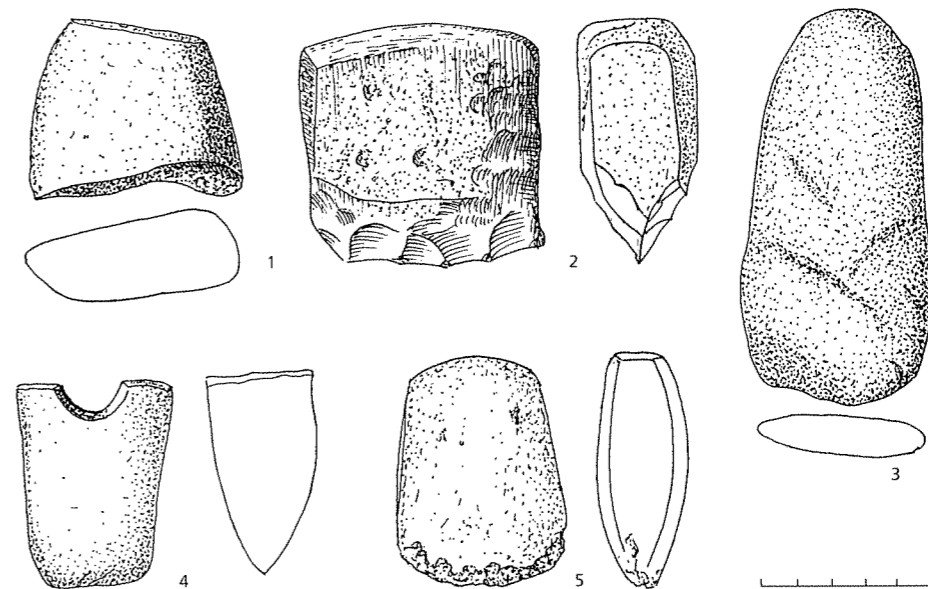
mos ašmenimis, 11,6 cm ilgio, 5,5 cm pločio ir 2,2 cm storio (pav. 382:3). Trečiojo išlikusi tik-tai kiek siaurėjanti ir plonėjanti pentis iš piroksenito (?) smulkiai grublėtu paviršiumi, 5,4 cm ilgio, 6,3 cm pločio ir 2,5 cm storio (pav. 382:1). Rastas ir kirvelio gabalėlis iš skalūno.

Iš vienos liekanos (pav. 382:4) galima spręsti, kad Būtingės 1-ojoje radimvietėje buvęs ir gyvatgalvis kaplys, kurio išlikusi 6 cm ilgio, 4,5 cm pločio ir 3 cm storio dalis. Tai rodo paplatėjimas prie skylės kotui, storas liemuo ir, matyt, antrąkart nudažus kruopščiai apdoroti ašmenys.

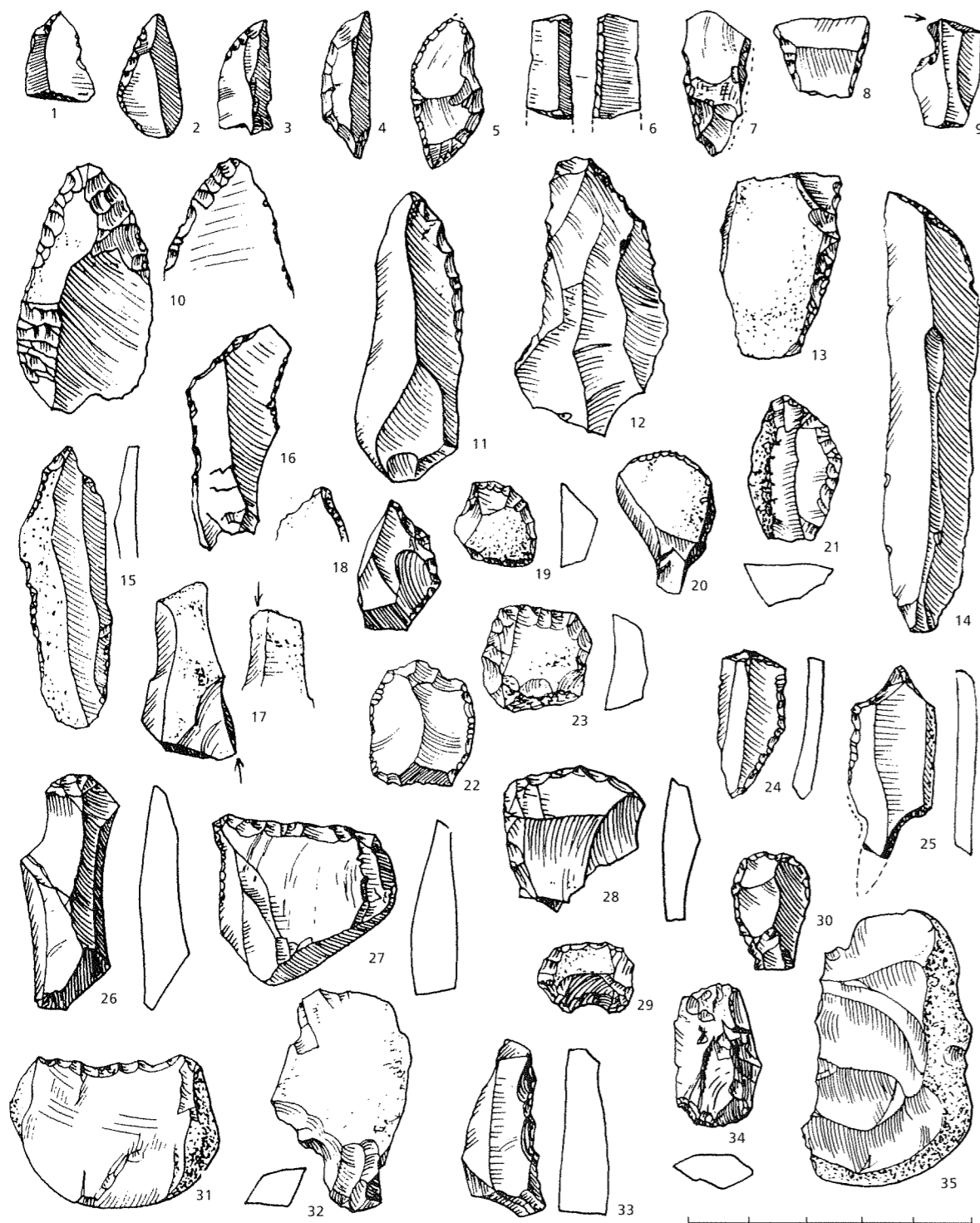
Titnaginiai dirbiniai sudarė svarbiausią inventorius dalį. Jie daugiausia pagaminti iš įvežtinės žaliavos. Tarp strėlių antgalių, matyt, tik atsitiktinai neaptikta trikampių. Išsiskiria 3 trapecijos, visos iš gero įvežtinio titnago (pav. 383:7, 8). Viena – klasiška trapecija, retušuota šonuose ir šiek tiek prie pagrindo. Antroji – ne tokia taisyklinga. Trečioji – pailga, šonai retušuoti statmenu susikertančiu retušu. 7 nusmailintas skelteles (pav. 383:1–3) tik sąlyginai galėtume pavadinti lancetinėmis antgaliais. Išsiskiria vienas antgalis, artimas netaisyklingam rombiniam, retušuotas tik iš viršutinės pusės (pav. 383:5), ir segmentinis (pav. 383:4), pasmailintas viena išskala ir truputį įsmaugta įtvara. Iš gero įvežtinio titnago buvo padaryti ir įstatomieji ietigalių ašmenėliai retušuotomis briaunomis (pav. 383:6).

381 pav. Būtingės 1-osios rad. situacija: 1 – radimvietė, 2 – smėlio duobė, 3 – grūdų sandėlis, 4 – bažnyčia

382 pav. Būtingės 1-osios rad. akmeniniai kirveliai ir kapliai (1, 3, 5 – MB, 2, 4 – KrM)

383 pav.
Būtingės I-osios rad. titnaginiai dirbiniai: strėlių antgaliai (1–5, 7, 8), įstatomasis ašmenėlis (6), peiliai (10–16), gremžtukai (19, 21–24, 26–30), grandukai (31–33), rėžtukai (9, 17, 20), perforatorius (32), kirveliai (34, 35) (LNM)

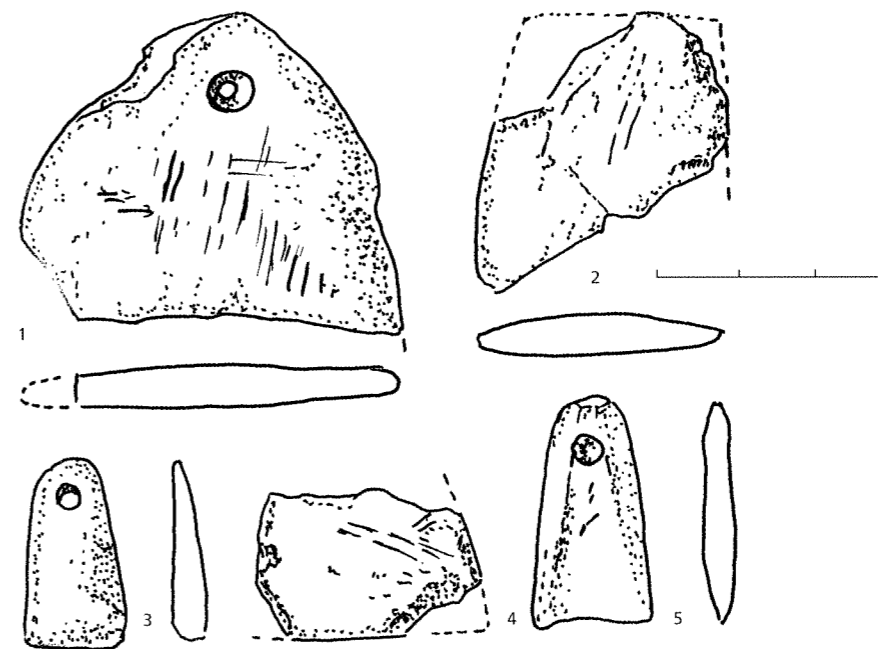
Surinkti net 25 gremžtukai (pav. 383:19, 22, 23, 26–30), padaryti iš netaisyklingų vietinio titnago nuoskalų. Tik 3 buvo pailgi, tačiau taip pat netaisyklingi, iš įvežtinės žaliavos. Grandukai tiesiais arba įgaubtais ašmenimis (pav. 383:31) buvo pagaminti iš atsitiktinių nuoskalų.

Visi rėžtukai (pav. 383:9, 17) buvo pagaminti iš tamsaus įvežtinio titnago. Dviejų rėžiamoji briauna suformuota tik retušu. Vienas iš jų kombinuotas su gremžtuku. Trys likusieji buvo rėžtukai, kurių rėžiamoji briauna sudaryta nuskėlimu ir retušu, o dar keturi buvo nuskeltiniai kampiniai rėžtukai.

Peiliai gaminti tik iš įvežtinio titnago gerų ilgų skelčių (pav. 383:10–16). Rasta ir tiesių skelčių dalelių retušuotomis briaunomis. Vienos tokios skeltės galas buvo statmenai nuretušuota viršūne. Du gero titnago peiliai buvo įstrižai nusklembtomis viršūnėmis (pav. 383:14, 16). Pasirodė ir vėlyvo tipo peilių, kurie buvo lapo pavidalo, nors ne visuomet taisyklingo. Vienas iš jų (pav. 383:10) pagamintas iš plonos pilkos nuoskalos, iš abiejų pusių plokščiai retušuotais pakraščiais. Antrasis (pav. 383:12) – iš plačios, lenktos gero gelsvai pilko titnago nuoskalos. Trečiasis (pav. 383:11) – dailiai retušuota briauna – buvo padarytas iš storos skeltės.

Grąžteliai taip pat buvo pagaminti iš gero įvežtinio titnago. Išsiskiria vienas, pagamintas iš tvirtos gero juodo titnago skeltės, dvigalis įrankis (pav. 383:25), kurio viename gale trumpas tvirtas smaigalys, o antrajame buvęs ilgesnis grąžtelis (nulūžęs). Rastas ir stambus grąžtas trikampio pjūvio viršūne – retušuota pakraščiuose pakaitomis (pav. 383:32).

Aptiktas ir trapecijos pavidalo 2,5 cm ilgio iš visų pusių apskaldytas kaltelio ašmenėlis (pav. 383:34) ir 4,7 cm ilgio nebaigtas apskaldytas kirvelis su žievės liekanomis (pav. 383:35).

384 pav.
Būtingės I-osios rad. gintariniai papuošalai (LNM)

Būta ir gludintų titnaginių kirvelių – tai liudija rastos trys jų nuoskalos: viena buvo išriestų ašmenų dalis ir dvi paviršiaus nuoskalos. 1975 m. šiaurinėje šio ploto dalyje rastas ir visas titnaginys kirvelis (pav. 382:2). Jis, matyt, ilgai buvo vartotas, apdužęs, daug kartų aštrintas, likęs 7,3 cm ilgio, 7,2 cm pločio ir 3,6 cm storio, stora keturkampio pjūvio pentimi. Jis buvo pagamintas iš gana prasto vietinio rudo titnago su žieve.

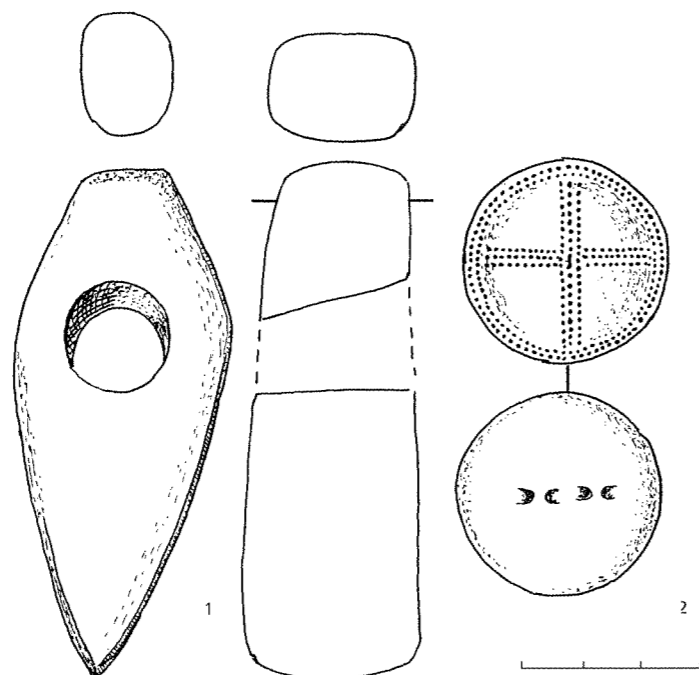
Skaldytiniai – iš įvežtinio ir vietinio titnago, žemi, vienagaliai, platusis pagrindas paprastai išlygintas nuoskalomis, o siaurasis natūralus. Nuo tokio galima skaldyti tik siauras trumpas skeltes.

Gintariniai dirbiniai labai nukentėję ariant dirvą. Gintarai nėra labai apdulėję, tokie būna, jei guli atvirai smėlyje. Matyti, kad kultūrinis sluoksnis ilgai slūgsojo nejudintas. Tarp daugybės smulkių nuoskalų rastos ir kelios gerai gludintų kabučių dalys. Didysis lėšio pjūvio kabutis (pav. 384:1) savo pirmąją formą greičiausiai buvo ovalus, pritaikytas prie natūralios gintaro plokštelės. Dar trijų kabučių nuoskalos (pav. 384:2, 4) rodo, kad tai turėjo būti ploni, taisyklingi geometriniai kabučiai išgaubtomis aštriomis kraštinėmis, nors visas jų pavidalas neaiškus. Sveiki išlikę tik du taisyklingi trapeciniai (pav. 384:3, 5), vienas iš jų facetuotas.

BŪTINGĖS 2-OJI RADIMVIETĖ

Šiai radimvietai sąlyginai priskyrėme įvairias atskirų dirbinių radimvietes. Visos jos yra dešinėje Šventosios upės pusėje.

Prie pat upės žiočių pajūryje rasta iš jūros išmesto neapdirbto gintaro, tačiau rasta ir gintaro dirbinių – gludinta segmentinė sagutė, gerai gludintas trapecinis kabutis, natūralus kabutis, plokščias karoliukas ir pan.

385 pav.
Būtingės 2-osios rad.
depozito dalis: laivinis
kirvelis ir gintarinis
skridinys (1 – MB,
2 – KrM)

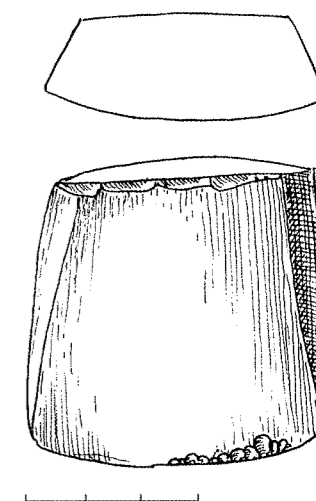
Už kanalizacijos į jūrą, ties ta vieta, kur susikerta drenažo kanalai, rastas briedžio kaktikaulis su nupjautais ragais ir 3,5 cm skersmens gintarinis skridinys, papuoštas kryžma (pav. 385:2). Skridinys buvo gerai gludintas ir poliruotas, viena kiek iškilėse puse, papuošta trijų eilių taškučių kryžma ir dviem taškučių eilutėmis pakraščiais. Suskaičiuota apie 250 taškučių. Užpakalinėje, plokščiojoje, pusėje matyti dvi poros V pavidalo skylučių. Šalia jo gulėjo dailiai gludintas ir visai nenaudotas 8,7 cm ilgio, 2,8 cm ašmenų pločio ir 3,1 cm storio vietinio plagioklazinio porfirito kirvelis (pav. 385:1).

Toliau į pietus, buvusioje lagūnoje, aptiktas gintarinis kabutis.

Įvairių gintaro dirbinių pastebėta maždaug 100 m nuo senojo geležinkelio sankasos į šiaurę, apie 10 m nuo kanalo.

Būtingės terminalo vietoje žvalgomosios ekspedicijos metu buvo rasta 5,5 cm ilgio, 5 cm pločio ir 2,4 cm storio titnaginio kirvelio ašmenų dalis. Kirvelis buvęs savito, beveik trapecinio pjūvio, iškilium paviršiumi (pav. 386).

Maždaug 500 m nuo vandens perpumpavimo stoties prie pagrindinio melioracijos kanalo ir 30 m nuo kanalo smėlyje buvo matyti plonytis žuvų ašakų sluoksnelis. Jame rasta plona puodo šukelė, šiek tiek titnago nuoskalų, pasvarų, gludinimo akmuo su dubens pavidalo įduba.

386 pav.
Būtingės terminalo teritorijoje
rastas titnaginys kirvelis (MB)

LITERATŪROS SANTRUMPOS

- AAB – Acta Archaeologica Budapesta.
 AAL – Acta Archaeologica Lundensia. Bonn. Gleerup, Lund.
 Aarbøger – Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie. København.
 AChM – Die absolute Chronologie in Mitteleuropa 3000–2000 v. Ch / The Absolute Chronology of Central Europe 3000–2000 BC. Ed. Czerbreszuk, I., Müller, J. Poznań. Bamberg.
 AP – Archeologia Polski. Warszawa.
 AR – Archeologické rozhledy. Praha.
 ATL – Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje. Vilnius.
 AuE – Arheologija un etnografija. Rīga.
 BECHERKULTUREN – Die neolithischen Becherkulturen im Gebiet der DDR und ihre europäischen Beziehungen. 1969. Berlin.
 BPS – Baltic-Pontic Studies. Poznań.
 CHRONOLOGIE – Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik. Die Chronologie der regionalen Gruppen. Zusammenfassungen. Freiburg i Br.
 CSAB – Congressus secundus archaeologorum balticorum Rigae 19. – 23.VIII.1930. Riga 1931.
 ESA – Eurasia Septentrionalis Antiqua. Helsinki.
 FFT – Finska Fornminnenföreningen Tidskrift. Helsinki.
 EJhr – Elbinger Jahrbuch. Königsberg.
 FE – J.Filip (ed.) Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas. Bd. 1, 1966, Bd. 2. 1969. Praga.
 FM – Finsk Museum. Helsinki.
 FSK – Frühe schnurkeramischen Kulturen. Der A-horizont-Fiktion oder Faktum? Arkaeologiske Rapporter nr. 2 1997 Esbjerg Museum.
 GK – Gimtasai kraštas. Šiauliai.
 HSFF – Harvesting the Sea, Farming the Forest. 1998. Sheffield.
 JDA – Journal of Danish Archaeology. København.
 JIES – The Journal of Indo-European Studies. Washington.
 JMV – Jahresschrift für mitteleutschen Vorgeschichte. Halle (Saale).
 JWP – Journal of World Prehistory. New York, London.
 LA – Lietuvos archeologija. Vilnius.
 LVIŽ – Latvijas vēstures institūta žurnāls. Rīga.
 LZAV – Latvijas PSR zinātņu Akadēmijas vēstis. Rīga.
 MAD'A – Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai. A serija. Vilnius.
 NiP – The Neolithic in Poland. 1970 Wrocław, Warszawa, Kraków.
 PABR – Prehistoric Art in the Baltic Region. Acta Academiae Artium Vilnensis, 20. 2000. Vilnius.
 PrPS – Proceedings of the Prehistoric Society.
 PZ – Prähistorische Zeitschrift. Leipzig, Berlin.
 PZP – Prahistoria Ziemi Polskiej. II. Neolit. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk.
 SbFAW – Sitzungsberichte der Finnischen Akademie der Wissenschaften. Helsinki.
 Sb. Prussia – Sitzungsberichte der Altertumsgesellschaft Prussia. Königsberg.
 SM – Suomen Museo. Helsinki.
 SMYA – Suomen Muinaistutkimuslaitoksen Aikakauskirja. Helsinki.
 SPÖG – Schriften der Physikalisch-ökonomischen Gesellschaft zu Königsberg. Königsberg.
 SuM – Senātnē un Māksla. Rīga.
 TALJ – De temporibus antiquissimis ad honorem Lembit Jaanits. Tallinn.
 VMP – Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam.
 WA – Wiadomości Archeologiczne. Warszawa.
 КСИА – Краткие сообщения института археологии. Москва, Ленинград.
 КСИИМК – Краткие сообщения института истории материальной культуры. Москва, Ленинград.
 МИА – Материалы и исследования по археологии СССР. Москва, Ленинград.
 ПАВ – Петербургский археологический вестник. Ст. Петербург.
 РМП – Рыболовство и морской промысел. 1991. Ленинград.
 СА – Советская археология. Москва.
 СЭ – Советская этнография. Москва, Ленинград.

LITERATŪRA

- Ailio, J.** 1909. *Die steinzeitlichen Wohnplatzfunde in Finland I-II*. Helsingfors.
- Ailio, J.** 1912. Zwei Tierskulpturen. *FFT*, 26:265 tt.
- Ailio, J.** 1922. Fragen der russischen Steinzeit. *SMYA*, 29:1.
- Äyräpää, A.** (Europaes). 1930. Die relative Chronologie der steinzeitlichen Keramik Finnlands. *AA*, I, 2:165–190, I, 3:205–220.
- Äyräpää, A.** 1936. Die geographischen Datierungen in der Vorgeschichte Finnlands. *Šwiatowit*, XVI, 1934/35:35–46.
- Äyräpää, A.** 1940. Die Kulturformen der finnischen Steinzeit. *SbFAW*, 1937:87–116.
- Äyräpää, A.** 1945. Die Verbreitung des Bernsteins in kammkeramischem Gebiet. *SMYA*, XLV:10–25.
- Äyräpää, A.** 1950. Die ältesten steinzeitlichen Funde aus Finland. *AA*, 21:1–43.
- Almgren, O.** 1934. *Nordische Felszeichnungen als religiöse Urkunden*. Frankfurt a. M.
- Andersen, A. B.** 1948. Et forhistorisk påbyggverk fra Kyles i Hoyland. *Stavanger Museums Årbok*: 77–98.
- Andersen, K., Jørgensen, S., Richter, J.** 1982. Maglemoshytterne ved Ulkestrup Lyng. *Nordiske Fortidsminder, serie B in quarto*, 7. København.
- Andersen, N. H.** 1981. Befæstede neolitiske anlæg og deres baggrund. *KUML*, 1980:63–97. Aarhus.
- Andersen, N. H.** 1997. The Sarup Enclosures. *Jutland Archaeological Society Publication*, XXXIII:1. Aarhus.
- Andersen, S. H.** 1984. Møstredre åreblade fra Tybrind Vig. *KUML*, 1982–83:11–30. Aarhus.
- Andersen, S. H.** 1987. Tybrind Vig: A Submerged Ertebølle Settlement in Denmark. *European Wetlands in Prehistory*: 253–280. Oxford.
- Andersen, S. H.** 1987a. Mesolithic dugouts and paddles from Tybrind Vig, Denmark. *AA*, 57:87–106.
- Antanaitis, I., Girininkas, A.** 2000. Neolithic Chronology and Periodization in Lithuania. *Chronology of the Neolithic period in Eastern Europe*. Abstracts:5–7. St. Petersburg.
- Antoniewicz, W.** 1938. Z dziedziny archeologii ziem Polski. *Šwiatowit*, XVII:341–422.
- Apanavičius, R.** 1994. *The Origin of the Musical Instruments of the Ancient Balts*. The Theses of the Habilitation Work. Vilnius.
- Arnal, J.** 1954. Les boutons perforés en V. *Bulletin de la Société préhistorique Française*, 51:255–268.
- Babel, J.** 1980. Kult topora w neolicie ziem polskich. *WA*, XLV, 1:3–44.
- Bagušienė, O., Rimantienė, R.** 1974. Akmeniniai gludinti dirbiniai. *Lietuvos TSR archeologijos atlasas I*: 84–205. Vilnius.
- Balcer, B.** 1975. *Krzemień Świeciechowski w Kulturze Pucharów Leykowskich. Eksploatacja, Obróbka i rozprzestrzenienie*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk.
- Balcer, B.** 1983. *Wytwarzanie narzędzi krzemianych w neolicie ziem polskich*. Wrocław.
- Basalykas, A.** 1965. *Lietuvos TSR fizinė geografija, II*.
- Becker, C. J.** 1941. Fund af ruser fra Danmarks stenalder. *Aarboger*, 1941:131–149.
- Becker, C. J.** 1948. Mosefundne lerkar fra yngre stenalder. Studier over Tragbægerkulturen i Danmark. *Aarboger*, 1947:1–313.
- Becker, C. J.** 1952. Die nordschwedischen Flintdepots. *AA* XXIII:31–79.
- Becker, C. J.** 1962. A Danish Hoard containing Neolithic Chisels. *AA* XXXIII.
- Becker, C. J.** 1981. Probleme der ältesten Phase der Einzelgrabkultur in Dänemark. *JMV*, 64:109–116.
- Bechrbohm, W.** 1833. Nachricht von heidnischen Gräbern auf der Kurischen Nehrung. *Preussische Provinzialblätter*, 9:84–89.
- Behrens, H.** 1964. *Die neolithisch-frühmetalzeitlichen Tierskelettfunde der Alten Welt*. Halle.
- Behrens, H.** 1969. Die Einzelgrabkultur im nördlichen Mittelddeutschland und in der Altmark. *Becherkulturen*: 71–100.
- Behrens, H., Schröter, E.** 1980. *Siedlungen und Gräber der Trichterbecherkultur und Schnurkeramik bei Halle (Saale)*. Berlin.
- Benecke, B.** 1881. *Fische, Fischerei und Fischzucht in Ost- und West-preussen*. Königsberg.
- Beran, J.** 1997. Thesen zur Entstehung und Ausbreitung der Schnurkeramischen Kultur. *FSK*: 31–42.
- Beranová, M.** 1987. Zur Frage des Systems der Landwirtschaft im Neolithikum und Aeneolithikum in Mitteleuropa. *Archeologické rozhledy*, 39:141–198.
- Berziņš, V.** 2000a. Keramikas darināšana un lietošana Sārnatē. *AuE*, XX:44–63.
- Berziņš, V.** 2000b. The Conditions for Travel and Transport in Stone Age. *TALJ*: 27–48.
- Bezenberger, A.** 1893a. Bericht des Vorsitzender über die von ihm im vorigen Jahre auf der Kurischen Nehrung gemachten steinzeitlichen Funde. *Sb. Prussia*, 18:36–45.
- Bezenberger, A.** 1893b. Accessionen des Prussia-Museums. *Sb. Prussia*, 18:128–132.
- Bezenberger, A.** 1895. Accessionen des Prussia-Museums. *Sb. Prussia*, 29:235–267.
- Bielenstein, A.** 1918. *Die Holzbauten und Holzgeräte der Letten, I, II*. 1907, 1918. St. Petersburg.
- Bieliukienė, S.** 1958. *Agaras. Mūsų girios*. 8. Kaunas.
- Bielskienė, R., Daugnora, L.** 2000. Paukščiai akmens amžiaus gyvenvietėse. *ATL*. 1998 ir 1999 metais: 567–580.
- Birket-Smith, K.** 1936. *The Eskimos*. London.
- Bohne-Fischer, H.** 1941. Ostpreußens Lebensraum in der Steinzeit. *Schriften der Albertus – Universität. Naturwissenschaftliche Reihe*, 2.
- Brade, Ch.** 1975. Die mittelalterlichen Kernspaltflöten Mittel- und Nordeuropas. *Schriften Zur Vor- und Frühgeschichte, Neumünster*, 14:13.
- Bradley, R.** 1990. *The Passage of Arms. An Archaeological Analysis of Prehistoric Hoards and Votive Deposits*. Cambridge.
- Braižys, B.** 1942. Žvejyba Pyvesoje (Rudikių k., Kupiškio vls., žvejybos būdai senovėje). *GK*, 30:43–50.
- Brinkhuisen, D. C.** 1983. Some Notes of Recent and Pre- and Protohistoric Fishing gear from Northwestern Europe. *Palaohistoria*: 1–53. Groningen.
- Broadbent, N.** 1979. Coastal Resources and Settlement Stability. *AUN*, 3. Uppsala.
- Brøndsted, J.** 1938. *Danmarks Oldtid. I. Stenalderen*. København.
- Brøndsted, J.** 1960. *Nordische Vorzeit. I. Steinzeit in Dänemark*. Neumünster.
- Browall, H.** 1986. *Alvastra påbyggnad social och ekonomisk bas*. Stockholm.
- Buchvaldek, M.** 1961. Die Schnurkeramik in Böhmen. *Inventaria arch. ČS*: 1–10. Bonn.
- Buchvaldek, M.** 1969. Schnurkeramische Kulturen. *FE*, 2:1239–1245.
- Buchvaldek, M.** 1986. Zum gemeineuropäischen Horizont der Schnurkeramik. *PZ*, 61/2:129–151.
- Buchvaldek, M.** 1997. Bemerkungen zum A-Horizont in Mitteleuropa. *FSK*: 43–51.
- Buchvaldek, M.** 1998. Kultura se šušurovou keramikou ve střední Evropě II. Skupiny mezi horním Rýnem, Mohanem a středním Dunajem. *Præhistorica*. XXIII: 17–60.
- Buchvaldek, M., Koutecký, D.** 1970. Vilectice, ein schnurkeramisches Gräberfeld. *Præhistorica*, III. Praha.
- Buchvaldek, M., Strahm, Chr.** 1992. Schlußbetrachtung. Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik. *Præhistorica*, XIX:349–356.
- Burov, G. M.** 1981. Der Bogen bei den mesolithischen Stämmen Nordeuropas. *Das Mesolithikum in Europa*. VMP:14–15:373–388.
- Burov, G. M.** 1998. The Use of Vegetable Materials in the Mesolithic of Northeast. *HSFF*: 53–63.
- Butrimas, A.** 1982. *Akmens amžius Žemaičių aukštumoje. Daktariskės neolito gyvenvietė*. Vilnius.
- Butrimas, A.** 1985. Duonkalnis: vėlyvojo neolito gyvenvietė, alkas ir kapinynas (Janapolės apyl., Telsių raj.). *Archeologiniai tyrimai*. *LA*, 4:30–49.
- Butrimas, A.** 1988. Daktariskės 5-os neolito gyvenvietės tyrinėjimai 1987 m. *ATL* 1986/87:5–7.
- Butrimas, A.** 1992. Corded Pottery Culture Graves from Lithuania. *Præhistorica*, XIX:307–311.
- Butrimas, A.** 1994. Žmogus priešistorinėje dailėje. *Europos dailė. Lietuviškieji variantai*: 7–38. Vilnius.
- Butrimas, A.** 1996. Šarnelės neolito gyvenvietė. *LA*, 14:174–191.
- Butrimas, A.** 2000. Humans Figurines in the Eastern-Baltic Prehistoric Art. *PABR*: 7–29.
- Butrimas, A.** 2001. The Amber Ornament Collection from Daktariskė 5 Neolithic Settlement. *Baltic Amber. Proceedings of the International Interdisciplinary Conference: Vilnius Dailės akademijos darbai*, 22:7–19.
- Butrimas, A., Česnys, G.** 1990. The Emergence of the Pamarių (Baltic coastal) Group of Indo-Europeans according to Archaeological and Anthropological Data. *The Journal of Indoeuropean Studies*. 18–3/4:377–395.
- Butrimas, A., Kazakevičius, V., Česnys, G., Balčiūnienė, I., Jankauskas, R.** 1985. Ankstyvieji virvelinės keramikos kultūros kapai Lietuvoje. *LA*, 4:14–24.
- Carpelan, Ch.** 1975. Älg- och björnhuvudföremål från Europas nordliga delar. *FM*, 82:5–67.
- Chachlikowski, P.** 1990. Stone industry of the Globular Amphorae people in Kujavia. *Cofia-Broniewska* (ed) 1990:155–200.
- Charniauskis, M. M.** 1996. Materials of Globular Amphora Culture in Belorus. Eastern Exodus of the Globular Amphora People: 2950–2350 BC. *BPS*, 4:87–97.
- Charniauskis, M. M.** 2001. Amber on Archaeological Sites of Belarus. *Baltic Amber. Vilnius Dailės akademijos darbai*, 22:141–144.
- Childe, V.G.** 1925. *The Dawn of European Civilization*. London.
- Chmielewski, W.** 1952. *Zagadnienie grobowców kujawskich w świetle ostatnich badań*. Łódź.
- Cimermanis, S.** 1973. Zvejas rakstura un svarīgākie riki Latgalē 19. gs. otrajā pusē un 20 gs. *AuE*, 10:115–139.
- Clark, J. G. D.** 1952. *Prehistoric Europe. The Economic Basis*. London.
- Clark, J. G. D.** 1954. *Excavations at Star Carr*. Cambridge.
- Clark, G.** 1964. *Frühgeschichte der Menschheit*. Stuttgart.
- Cofia-Broniewska, A., Kóska, A.** 1982. *Historia pierwotna społeczeństw Kujaw*. Warszawa, Poznań.
- Cofa-Broniewska, A.** (red.) 1990. *Kultura amfor kulistych w rejonie Kujaw*. Poznań.
- Coles, Br.** 1990. Antropomorphic wooden Figures from Britain and Ireland. *PrPS*, 56:315–333.
- Coles, J. M.** 1990. *Images of the Past*. Uddavalla.
- Crowfoot, G. M.** 1965. Textiles, Basketry and Mats. *A History of Technology, I. From Early Times to Fall of Ancient Empires*: 413–431. Oxford.
- Czerebreszuk, J., Szmyt, M.** 2000. The 3rd Millenium BC in Kujawy in the Light of 14C Dates. *ACHM*: 177–208. Poznań, Bamberg.
- Czerniak, L.** 1990. Kultura amfor kulistych a późnowstęgowy model kultury neolitycznych społeczeństw niżu. Problem genezy systemu. *Cofia-Broniewska* (red.) 1990:29–44.
- Czerniak, L.** 1998. The Neolithic – what's that? *HSFF*: 29–30.
- Czerniak, L., Czerniak, L.** 1985. Z badań nad genezą i rozwojem kultury amfor kulistych na Kujawach. *Folia Praehistorica Posnaniensia*. 1:23–62. Poznań.
- Czerniak, L., Kóska, A.** 1980. Zagadnienie efektywności poznawczej analizy chronologicznej ceramiki na podstawie technologii. *AP*, 25/2:247–280.
- Czerniak, L., Szmyt, M.** 1990. Z badań nad periodyzacją rozwoju kultury amfor kulistych. *Cofia-Broniewska* (red.) 1990:53–78.
- Černjanskij, M. M.** 1987. The Neolithic in Northwestern Byelorussia. *Neolit i pozatki epoki brązu na Ziemi Chełmińskiej*: 429–440. Toruń.
- Česnys, G.** 1990. *Lietuvių etninės paleoantropologijos pagriniai*. Vilnius.
- Česnys, G.** 1991a. The Neolithic and Bronze Age man in South-East Baltic area. I. An inventory of recent and old chronological materials from an univariate view point. *Homo*, 42/1:1–20. Stuttgart.
- Česnys, G.** 1991b. The Neolithic and Bronze Age man in the South-East Baltic area. 2. Multivariate approach. *Homo*, 42/2:130–149. Stuttgart.
- Česnys, G.** 2001. Reinventing the Bronze Age man in Lithuania: Skulls from Turlojiškė. *Acta medica Lituanica suppl.* 8:4–11.
- Dąbrowski, M. J.** 1971. Analiza pyłkowa warstw kulturowych z Sarnowa, pow. Włocławek. *Prace u materiały muzeum Archeologicznego i Etnograficznego Łodzi. Seria Archeologiczna*, 18:147–164.
- Daugnora, L.** 2000a. Šventosios gyvenvietėse iškastų žuvių kaulų analizė. *ATL* 1998 ir 1999 metais, 580–599.
- Daugnora, L.** 2000b. Fish and Seal Osteological Data at Šventoji Sites. *LA*, 19:85–101.

- Daugnora, L., Girininkas, A.** 1995. Neolithic and Bronze Age mixed farming and stock breeding in the traditional Baltic culture-area. *Archaeologia Baltica*, 1:43–51. Vilnius.
- Daugnora, L., Girininkas, A.** 1996. *Osteoarcheologija Lietuvoje*. Vilnius.
- Daugnora, L., Girininkas, A.** 1998. Stock Breeding in the Baltic Culture Area. *Archaeologia Baltica*, 3:223–225.
- Davidson, K.** 1974. Neolitische Kerkiver be-lyst of danske fund. *Aarboger*. 1973:5–72.
- Davidson, K.** 1976. Single-Grave Pottery from Danish Bogs. *AA*, 47.
- Dennel, R.** 1985. The Hunter-gather Agricultural Frontier in Prehistoric Temperate Europe. *The Archeologic of Frontiers and Boundaries*: 113–140. New York.
- Dolukhanov, P. N., Gay, N. A., Niklaev, A. M., Mazurkiewicz, A. N.** 1989. Runya – Sereya, a stratified dwelling-site in the Upper Duna basin (a multidisciplinary research). *Fennoscandia Archeologica*, 5:23–29.
- Domańska, L.** 1990. Z badań nad genezą krzemieniarnstwa kultury amfor kulistych. *Cofia-Broniewska (red.)* 1990:45–51.
- Dresely, V., Müller, J.** 2001. Die absolut-chronologische Datierung der Schnurkeramik im Tauber- und im Mittelelbe-Saale-Gebiet. *ACHM*: 287–318.
- Du Gardin, C.** 1992. The Circulation of Amber in Prehistoric Europe. *Proceedings of a Conference hold at the University of Bristol, April 1992:131–133*. Oxford.
- Dundulienė, Pr.** 1963. *Žemdirbystė Lietuvoje*. Vilnius.
- Duoba, D., Daugnora, L.** 1994. Osteologinių radinių Sventosios gyvenvietėje tyrimas. *Lietuvos Veterinarijos instituto Mokslo darbai. Veterinarija*, 22:24–29. Kaunas.
- Ebbesen, K.** 1975. *Die jüngere Trichterbecherkultur auf den dänischen Inseln*. København.
- Eberhards, G.** 2000. Rīgas līča Kurzemes ziemeļu priekrastes Litorīnas jūras krasta veidojumi un akmens laikmeta apdzīvotības rašanās ģeoloģiskās vides apstākļi. *AuE*, XX:211–222.
- Edgren, T.** 1959. *Kolmhaara-gravarna*. FM.
- Edgren, T.** 1960. *Jäkärilä-gruppen en Västfinsk kulturgrupp under yngre stenaldern*. SMYA, 64.
- Edgren, T.** 1970. *Studier över den snörkeramiska kulturens keramik i Finland*. Helsingfors.
- Edgren, T.** 1993. Den förhistoriska Tiden. *Finlands Historia*, 1:9–270. Esbo.
- Edgren, T.** 2000. A Harpoon Head from the Depths of the Sea. *TALJ*: 49–56.
- Egg, M., Goedecker-Ciolek, R., Watteringe van W. G., Spindler, K.** 1993. *Die Gletschermumie vom Ende der Steinzeit aus den Öztaleralpen*. Mainz.
- Ehrlich, B.** 1923. Das neolithische Dorf bei Wieck-Luisenthal (Kr. Elbing) am Frischen Haff. *Prussia*, 24:115–142.
- Ehrlich, B.** 1925. Eine zweite Siedlung der jüngeren Steinzeit bei Wieck-Luisenthal, Kr. Elbing. *Ejhr*, 4:113–122.
- Ehrlich, B.** 1936. Succase. *Ejhr*, 12/13:41–98.
- Ehrlich, B.** 1941. Schnurkeramische Pfostenhäuser bei Tolckemit, Kr. Elbing. *Mannus*, 32:44–56.
- Engel, C.** 1931. Vorgeschichte der Kurischen Nehrung. *Mannus. Ergänzungsband*, 8:97–121.
- Engel, C.** 1935. *Vorgeschichte der altpreu-sischen Stämme*. I. Königsberg.
- Erä-Esko, A. E.** 1958. Die Elchkopfskulptur von Lehtojärvi in Rovaniemi. *SM LXV*:8–18.
- Fairbridge, R. W.** 1960. The changing level of the Sea. *Scientific American*, 202.
- Fettich, N.** 1958. Über den Sinn prähistorischen Ornamente. *AAB*, 9:115–125.
- Fischer, U.** 1969. Strichbündelamphoren in der Saaleschnurkeramik. *Becherkulturen*: 39–69.
- Fraenkel, E.** 1955–1965. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg, Göttingen.
- Frödin, O.** 1910. Ein schwedischer Pfahlbau aus der Steinzeit. *Mannus*, 2:109–152.
- Frödin, O.** 1912. Die vorgeschichtliche Forschung in Sweden 1908 bis 1910. *PZ*, 5/1–2:192–241.
- Gaerte, W.** 1923. Die neolithische Ostpreußenhackle mit Schlangenkopf, ihre Entwicklung und Verbreitung. *Ejhr*, 3:140–143.
- Gaerte, W.** 1927. *Die steinzeitliche Keramik Ostpreußens*. Königsberg.
- Gaerte, W.** 1929. *Urgeschichte Ostpreußens*. Königsberg.
- Gaerte, W.** 1933. Die ostbaltische Erdhackle mit Schlangenkopf und ihre europäische Beziehungen. *Prussia*, 30/1:241–254.
- Gaerte, W.** 1938. Gebänderter Feuerstein aus Ostpreußen. *Ejhr*, 15:34tt.
- Gandert, O. F.** 1939. Nordischer Schmuck der Steinzeit. *Tracht und Schmuck im nordischen Raum*, 1:71–89.
- Gandert, O. F.** 1964. Zur Frage der Rinderanschlirung im Neolithikum. *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz*, 11:34tt.
- Gimbutas, M.** 1980. The Kurgan wave 2, 3400–3200, into Europe and the Following Transformation of Culture. *JIES*, 8/3–4:273–317.
- Girininkas, A.** 1977. Šiaurės rytų Lietuvos akmens amžiaus paminklai. Jaros I neolito (III tūkstantmetis prieš m. e.) gyvenvietė. *MAD'A*, 3(64):63–72.
- Girininkas, A.** 1986. Žemaitiškės 3-čios gyvenvietės tyrinėjimai 1984–1985 m. *ATL 1984/1985* m.:7–9.
- Girininkas, A.** 1977/78. Šiaurės rytų Lietuvos akmens amžiaus paminklai. *MAD'A*, 4(61):77–91; *MAD'A*, 3(64):63–72.
- Girininkas, A.** 1989. Narvos kultūra ir baltų kilmės klausimas. *Lietuvos istorijos metraštis* 1988:5–28.
- Girininkas, A.** 1994. *Baltų kultūros ištakos*. Vilnius.
- Girininkas, A.** 2000. Baltai prie Suomijos įlankos. *LA*, 19:103–108.
- Glob, P. V.** 1944/45. Studier over den jyske Enkelgravskultur. *Aarboger*: 1–283.
- Glob, P. V.** 1945. Ploughs of the Døstrup Type Found in Denmark. *AA*, 16/1–3:93–111.
- Glob, P. V.** 1951. Ard og Plov i Nordens Oldtid. *Jysk Arkeologisk Selskabs Skrifter*. 1:14–20. Aarhus.
- Glob, P. V.** 1952. *Danske Oldsager. II. Yngre Stenalderen*. København.
- Götze, A.** 1900. Neolithische Studien. *Zeitschrift für Ethnologie*, 32:140–177.
- Gramsch, B., Kloss, K.** 1990. Excavations near Friesack, an Early Mesolithic Marshland Site in the Norther Plain of Central Europe. *The Mesolithic in Europe*: 313–324. Edinburg.
- Grigalavičienė, E.** 1975. I tūkstantmečio pr. m. e. Lietuvos piliakalnių kaulo dirbiniai (1. Darbo įrankiai). *MAD'A*, 4(53):73–83.
- Grigalavičienė, E.** 1976a. I tūkstantmečio pr. m. e. Lietuvos piliakalnių kaulo dirbiniai (2. Medžioklės ir žvejybos įrankiai, ginklai). *MAD'A*, 1(54):51–56.
- Grigalavičienė, E.** 1976b. I tūkstantmečio pr. m. e. Lietuvos piliakalnių kaulo dirbiniai (3. Papuošalai). *MAD'A*, 2(56):69–80.
- Grigat, F.** 1927. *Aus grauer Vorzeit. Prähistorisches aus dem Mauerseegebiet*. Langensalza.
- Grigelis, A.** 2001. Outline of Geology of Amber-bearing Deposits in the Sambian Peninsula. *Baltic Amber. Vilniaus Dailės akademijos darbai*, 22:35–40.
- Grinevičiūtė, G.** 2000. Virvelinė keramika Pietų Lietuvoje. *LA*, 19:109–122.
- Gross, E., Jacomet, S., Schibler, J.** 1990. Selbstversorgung in neolithischen Dörfern am Zürichsee. *Die ersten Bauern. I. Pfahlbau-funde Europas*: 105–116. Zürich.
- Guyan, W. U.** 1954. *Mensch und Urlandschaft der Schweiz*. Zürich.
- Guyan, W. U.** 1966. Zur Herstellung und Funktion einiger jungsteinzeitlicher Holzgeräte von Thayngen Weier. *Helvetica Antiqua. Festschrift Emil Vogt*: 21–31. Zürich.
- Guyan, W. U.** 1990. Bogen und Pfeil als Jagdwaffe im "Weier". *Die ersten Bauern. I. Pfahlbau-funde Europas*: 135–138. Zürich.
- Guilaine, J.** 1980. *La France d'avant la France. Du néolithique à l'âge du fer*. Hachette.
- Hagberg, U.** 1966/67. *The Archeology of Skedemose*, 1, 2. Stockholm.
- Hansen, K. M.** 2003. Pre-Boreal elk bones from Lundby Mose. *Mesolit on the Move*. Papers presented at the Sixth International Conference on the Mesolithic in Europe, Stockholm 2000: 521–526. Oxford.
- Häusler, A.** 1966. Die Gräber der Kugelamphorenkultur in Wolhynien und Podolien und die Frage Ihres Ursprungs. *JMV*, 50.
- Häusler, A.** 1981. Zur Frage der Beziehungen zwischen dem nordpontischen Raum und den neolithischen Kulturen Mitteleuropas. *JMV*, 64:229–236.
- Heydeck, J.** 1909. Kultur- und Wohnstätten der Steinzeit in Ostpreußen. *Sb. Prussia*, 22:202–206.
- Höckmann, O.** 1972. Andeutungen zu Religion und Kultur in der Bandkeramischen Kultur (Die aktuelle Fragen der Bandkeramik. Szekerefehrvar. Ungarn). *Alba Regia*, 12:187–209. Budapest.
- Höckmann, O.** 1990. Frühneolithische Einhegungen in Europa. *JMV*, 73:57–86. Berlin.
- Hollack, E.** 1895. Bericht des Herrn Lehrer Hollack über seine Untersuchungen und Ausgrabungen auf der Kurischen Nehrung. *Sb. Prussia*, 19:146–161, 241–246.
- Hollack, E.** 1896. Bericht des Herrn Hollack über seine diesjährigen Ausgrabungen. *Sb. Prussia*, 20:111–123.
- Hollack, E.** 1898. Bericht über seine Untersuchungen auf der Kurischen Nehrung. *Sb. Prussia*, 21:307–311.
- Hollack, E.** 1900. Bericht des Herrn Lehrer Stellver. Rektor Hollack über seine Untersuchungen auf der kurischen Nehrung. *Sb. Prussia*, 21:307–311.
- Hollack, E.** 1908. *Erläuterungen zur vorgeschichtlichen Übersichtskarte von Ostpreußen*. Berlin.
- Indreko, R.** 1948. Die mittlere Steinzeit - Estlands. *Handlingar Kgl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens*: 66. Stockholm.
- Indreko, R.** 1957. Die Idolanhänger-Amulette. *SMYA*, 58:61–79.
- Iršėnas, M.** 2000. Elk Figurines in the Stone Age Art of the Baltic Area. *PABR*: 93–105.
- Iršėnas, M.** 2001. Stone Age Amber Figurines from the Baltic Area. *Baltic Amber. Vilniaus Dailės akademijos darbai*, 22:77–85.
- Iršėnas, M., Butrimas, A.** 2000. Daktariškės 5-osios gyvenvietės keramikos su oraninės kilmės priemaisomis ornamentika. *LA*, 19:125–138.
- Itersen Scholten van F. R.** 1977. Rope and fishing tackle. *Ex Horreo*: 135–143. Amsterdam.
- Jaanits, L.** 1961. Joone kiviaja uskumustest. *Religiooni ja ateismi ajaloo Eestis*. II:5–70. Tallin.
- Jaanits, L.** 1965a. Über die Ergebnisse der Steinzeitforschung in Sowjetestland. *FM*, 22:5–46.
- Jaanits, L.** 1965b. Die frühneolithische Kultur in Estland. *Congressus secundus internationalis Fenno-Ugristarum*. II:12–25. Helsinki.
- Jaanits, L.** 1974. Über die gemeinsame archäologische Kultur der ostseefinnischen Stämme. *Soujetische finnisch-ugrische Sprachwissenschaft* XI/4:225–237.
- Jaanits, L.** 1985. Hat Estland im Neolithikum Verbindungen zu Schweden gehabt? *Acta Universitatis Stockholmiensis-Studia Baltica Stockholmiensia*. 1:17–38. Stockholm.
- Jaanits, L., Jaanits, K.** 1975. Frühmesolithische Siedlung Pulli. *Teaduste Akadeemia Toimetised*. 1:64–70. Tallinn.
- Jacobeit, W., Kramařík, J.** (ed.) 1969. Zápřah skotu. *Národopisný vestník československý*, III–IV:7–246.
- Janik, L.** 1998. The Appearance of Food Procuring Societies in the Southeastern Baltic Sea Region. *HSFF*: 237–243.
- Jankowska, D.** 1980. *Kultura pucharów lejkowatych na Pomorzu Środkowym. Grupa Lupauska*. Poznań.
- Janzon, G. O.** 1974. Gotlands mellan-neolithiska gravar. *Acta Universitatis Stockholmiensis*, 6. Stockholm.
- Jazdzewski, K.** 1938. Cmentarzyska kultury ceramiki wstęgowej i związane z nimi ślady osadnictwa w Brześciu Kujawskim. *WA*, 15:1–105.
- Jahrbuch des Bernschen historischen Museum**, 15, 1935 (Prof W. Rytz tyrinėtas jungas p. 47).
- Jelinek, J.** 1975. *The Pictorial Encyclopedia of the Evolution of Man*. London, New York, Sydney, Toronto.
- Jennbert, K.** 1984. Den produktiva gävan. Tradition och innovation in Sydskandinavien för omkring 5300 år sedan. *AAL*: ser in 4°, 16.
- Jennbert, K.** 1998. "From the Inside": A Contribution to the Debate about the Introduction of Agriculture in Southern Scandinavia. *HSFF*: 31–35.
- Jennbert, K.** 1987. Neolithisation processes in the Nordic Area. *Swedish Archaeology* 1980–1985:21–35. Uddevalla.
- Jennbert, K.** 1988. Fångstfolk börjar odla i Skåne. *Länkar till vår forntid*, 58–61. Stockholm.
- Jennbert, K.** 1991. Kvinnor och introduktion av odling. *Kvinnor i Norge*, 12:86–92. Transo.
- Jensen, J.** 1982. *The prehistory of Denmark*. USA.
- Jirlow, R.** 1949. Plogar på Bohusläns hållristningar. *Göteborgs och Bohusläns Fornminneförenings Tidskrift* 1948:80–85. Göteborg.
- Jucevičius, A.** 1956 (1846). *Raštai*. Vilnius.
- Juodagalvis, V.** 1988. Akmens amžiaus paminklų tyrinėjimai Šešupės baseine. *ATL* 1986/87:18–20.
- Juodagalvis, V.** 1992. Kubilėlių vėlyvojo neolito gyvenvietė. *LA*, 8:34–56.
- Juodagalvis, V.** 1999. Senovės gyvenvietė prie Dusios ežero. *LA*, 16:239–279.
- Juodagalvis, V., Simpson, D. N.** 2000. Šventoji Revisitied – the joint Lithuanian-Norwegian Project. *LA*, 19:139–152.
- Kabailienė, M.** 1959. Augalijos raida vėlyvajame ledynmetyje ir poledynmetyje Lietuvos ir Pietinės Latvijos pajūrio zonoje. *Geografinis metraštis*, II:477–505.
- Kadrow, S., Szmyt, M.** 1996. Absolute Chronology of the Eastern Group of Globular Amphora Culture. *BPS*, 4:103–111.
- Karsten, P.** 1994. Att kasta yxan i sjön. En studie över rituell tradition och förändring utifrån skånska neolitiska offerfynd. *AAL*, ser 8°, 23. Stockholm.
- Katinas, V.** 1983. *Baltijos gintaras*. Vilnius.
- Kempisty, A.** 1978. *Schylek neolitu i poczātki epoki brązu na Wyzynie Malopolskiej w swietle badań nad kopcami*. Warszawa.
- Kempisty, E.** 1969. Kultura o pietnastu nazwach. *Z Otchłani Wieków*, 35:102–106.
- Kempisty, E.** 1971. Kultura amfor kulistych na Mazowszu i Podlasiu. *Materiały Starożytnie i wczesnośredniowieczne*. 1:7–34.
- Kilian, L.** 1939. Das Siedlungsgebiet der Balten in der älteren Bronzezeit. *Altpreußen* 3/4: 107–114.
- Kilian, L.** 1955. *Haffküstenkultur und Ursprung der Balten*. Bonn.
- Kilian, L.** 1983. *Zum Ursprung der Indogermanen*. I. Habelt Sachbuch, 3. Bonn.
- Kivikoski, E.** 1967. *Finland*. London.
- Klebs, R.** 1882. *Der Bernsteinschmuck der Steinzeit*. Königsberg.
- Kmiecicki, J.** (ed.) 1989. *Pradzieje ziem Polskich*. Warszawa, Łódź.
- Kobusiewicz, M., Kabacziński, J.** 1998. Some Aspects of the Mesolithic-Neolithic Transition in the Western Part of the Polish Lowlands. *HSFF*, 95–102.
- Kolb, M.** 1987. Die Ufersiedlung der Horgener Kultur bei Sipplingen. *Archäologische Nachrichten aus Baden*, 38/39:67–74.
- Kopisto, A.** 1959. Die Schieferringe der kammkeramischen Kultur Finnlands. *SM*, 66:5–17.

- Koško, A.** 1997. *Chronological-genetic framework of the feature of "horizonta" in the development of the Kuivian TRB / FBC / FSK*. 125–134.
- Kostrzewski, J.** 1930. Wykopaliska w Rzućce na Pomorzu i kultura rzucewska. *Sprawozdania Polskiej Akademii Umiejętności*, 35/6. Kraków.
- Kostrzewski, J.** 1931 a. *Zabytki przedhistoryczne Pruss Wschodnich*. Poznań.
- Kostrzewski, J.** 1931 b. Motyki kamienne typu Litewskiego z Pomorza: Północnej Wielkopolski. *Zapiski towarzystwa naukowego w Toruniu*, 8/11–12:297.
- Kostrzewski, J.** 1939–1948. *Od mezolitu do okresu wędrówek ludów. Prehistoria ziem Polskich*. Encyklopedia Polska, IV/IV. Kraków.
- Kostrzewski, J., Chmielewski, W., Jazdzewski K.** 1965. *Pradzieje Polski*, wyd. II. Wrocław, Warszawa, Kraków.
- Kowalczyk, J.** 1969. Początki neolitu na ziemiach Polskich. *WA*, 34/1:3–69.
- Kozłowski, L.** 1924. *Młodsza epoka kamienna w Polsce (neolit)*. Lwów.
- Kriiska, A.** 2000. Settlements of Coastal Estonia and Maritime Hunter-Gatherer Economy. *LA*, 19:153–166.
- Król, D.** 1991. Absolute Chronologie of the Settlements of the Rzućce Culture in Poland. *Chronologia*: 75–82. Freiburg.
- Król, D.** 1992. The Elements of Settlements in Rzućce Culture. *Præhistorica*, XIX:291–299. Praha.
- Kruk, J.** 1973a. *Studia osadnicze nad neolitem wyżyn lessowych*. Wrocław, Warszawa, Kraków.
- Kruk, J.** 1973b. Grób kultury ceramiki sznurowej Koniuszy, pow. Proszowice. *Sprawozdania Archeologiczne*, 25:61–69.
- Kruk, J., Milisauskas, S.** 1985. *Bronocice. Osiedle obronne ludności kultury lubelsko-wołyńskiej (2800–2700 lat p. n. e.)*. Wrocław.
- Kruk, J., Milisauskas, S.** 1999. *Rozkwit i upadek społeczeństw rolniczych neolitu*. Kraków.
- Krzak, Z.** 1961. *Materiały do znajomości kultury złockiej*. Wrocław.
- Krzak, Z.** 1970. The Złota Culture. *NiP*: 333–355.
- Kulczycka-Leciejewiczowa, A.** 1979. Pierwsze społeczeństwa rolnicze na ziemiach Polskich. Kultury kręgu Naddunajskiego. *PZP*, II:19–164.
- Kuskas, R.** 1978. Marių raida holocene. *Kuršių marios*: 21–31. Vilnius.
- Kuskas, R.** 1995. Pamario ir Nemuno deltos kraštovaizdžių raida. *Lietuvinių kraštų*: 9–44. Klaipėda.
- Kuskas, R., Butrimas, A., Česnys, G., Balčiūnienė, I., Jankauskas, R.** 1985. Duonkalnis: vėlyvojo neolito gyvenvietė, alkas ir kapinynas (Janapolės apyl., Telsių raj.). *LA*, 4:25–66.
- La Baume, W.** 1923. Die ältesten Bewohner der baltischen Länder. *Ostdeutsche Monatschrift*, 4/3.
- La Baume, W.** 1933. Der vorgeschichtliche Pflug. Ein prähistorisch-ethnographischer Vergleich. *Mannus*, 25:73–75. Leipzig.
- La Baume, W.** 1937. Die vorgeschichtlichen Pflüge. *Blätter für deutsche Vorgeschichte*, 11. Leipzig.
- La Baume, W.** 1939. Ein steinzeitlicher Wohnplatz der Nordeurasischen Kultur bei Petricken, Staatsforst Nemonien, Memeldelta. *Zeitschrift der Altertumsgeellschaft Insterburg*, 22:11–16. Insterburg.
- La Baume, W.** 1941. Zum vorgeschichtlichen Ackerbau im Gebiet der Danziger Höhe. *Gotiskandza*, 2:3–8. Danzig.
- La Baume, W.** 1943. Die jungsteinzeitliche Kugelamphoren-Kultur in Ost- und Westpreußen. *Prussia*, 35:13–80.
- Larsen, H.** 1929. Bronsälternplogen från Svarvarbo. *Fornvännen*, 24:177–180.
- Larsen, H.** 1931. Plogen från Svarvarbo. *Upplands fornminneförenings tidskrift*, 43:81tt.
- Larsson, L.** 1990. The Mesolithic of Southern Scandinavia. *JWP*, 4/3:257–309.
- Larsson, L.** 2000. Expression of Art in the Mesolithic Society of Scandinavia. *PABR*: 31–61.
- Larsson, L.** 2001. The Sun from the Sea: Amber in the Mesolithic and Neolithic of Southern Scandinavia. *Baltic Amber. Vilniaus Dailės akademijos darbai*, 22:65–75.
- Lødoen, T. K.** 1997. Sventoji. Et yngre stenalderens bosetningsområde ved den baltiske kyst. *Arkeo*, 2:13–19. Bergen.
- Loewe, G.** 1959. *Kataloge zur mitteldeutschen Schnurkeramik*, 1. Halle (Saale).
- Loze, I.** 1970. Seno ticėjumu un tradiciju atspoguļojums akmens laikmeta mākslā Austrumbaltijā. *AuE*, 9:9–30.
- Loze, I.** 1974. Akmens laikmeta dzintara rotas Lubānas ziemeņi. *AuE*, 11:53–62.
- Loze, I.** 1975. Neolithic amber ornaments in the eastern part of Latvia. *Przegląd Archeologiczny*, 23:49–82.
- Loze, I.** 1978. Neolita celtnu vietas Austrumbaltijā. *AuE*, 12:7–23.
- Loze, I.** 1983. *Akmens laikmeta mākslas Austrumbaltijā*. Rīga.
- Loze, I.** 1992. Corded Pottery Culture in Latvia. *Præhistorica*, XIX:313–320.
- Loze, I.** 1993. The Early Neolithic in Latvia. *AA*, 63:119–140.
- Loze, I.** 1995. Clay Figural Art in the Forest Belt of Neolithic Eastern Europe. *Archæologia Baltica*, 1:20–32. Vilnius.
- Loze, I.** 2000a. The Early Neolithic at the Iča Settlement Site (Lake Lubāna Depression). *LA*, 19:203–220.
- Loze, I.** 2000b. Late Neolithic Amber from the Lubana Wetland. *PABR*, 63–78.
- Loze, I.** 2001. Some Aspects of Research on Middle Neolithic Amber in the Lake Lubāns Depression. *Baltic Amber. Vilniaus Dailės akademijos darbai*, 22:125–133.
- Lozowski, V. M.** 1996. *Zamosťe 2. Les derniers chasseurs-pêcheurs préhistoriques de la plaine Russe*. Treignes.
- Lubicz-Niezabytowski, E.** 1929. Szczątki zwierzęce z osady neolitycznej w Rzućce na Polskim wybrzeżu Baltiku. *Przegląd Archeologiczny*, 4:64–81. Poznań, Wrocław.
- Lübke, H.** 2003. New Investigations in Submarine Stone Age Settlements in the Wismar Bay Area. *Mesolithic on the Move*. Papers presented at the Sixth International Conference on the Mesolithic in Europe, Stockholm 2000: 633–642. Oxford.
- Luhov, V.** 1961. Kokemäen Pispän Kivikautinen asuinpaikka. *SM*, 68:5–34.
- Luhov, V.** 1967. Arkeologisk fälverksamhet i Finland 1963–1966. *Flit i Fält. Specialupplage av Finskt Museum*.
- Machnik, J.** 1966. *Studia nad kulturą ceramiki sznurowej w Małopolsce*. Wrocław, Warszawa, Kraków.
- Machnik, J.** 1970. The Corded Ware Culture and Cultures from the Turn of the Neolithic Age and the Bronze Age. *NiP*: 383–430.
- Machnik, J.** 1979. Krąg kulturowy ceramiki sznurowej. *PZP*, II:337–411.
- Maciukewicz-Czarnecka, B.** 1978. Sprawozdanie z badań wykopaliskowych prowadzonych na stan. I w Marcinkowie, pow. Inowrocław, w 1972 r. *Komunikaty Archeologiczne*, 1:27–33.
- Madsen, B.** 1977. Nye Undersøgelser ved Dyrholmen. *Lokalhistorisk Forening for Sønderhald kommune*: 10–18.
- Madsen, T.** 1986. Where did all the Hunters go? An Assessment of an Epoch-Making Episode in Danish Prehistory. *JDA*, 5:229–239.
- Makarowicz, P.** 2001. The Second Half of the Third and Second Millennium BC in Kujawy, Northern Poland, in the Light of ¹⁴C Determinations. *ACHM*: 209–270.
- Malmer, M. P.** 1962. *Jungneolithische Studien*. AAL, 8° Nr. 2. Bonn, Lund.
- Malmer, M. P.** 1975. *Stridsyxekulturen I Sverige och Norge*. Lund.
- Malmer, M. P.** 1982. *Die neolithische Pfahlbau Alvastra – Chronologie. Deutung und Kulturbeziehungen*. Die Verbindungen zwischen Skandinavien und Ostbaltikum aufgrund der archäologischen Quellenmaterialien. Stockholm.
- Malmer, P. M.** 1986. Aspects of Neolithic Ritual Sites. *Words and Objects. Towards a Dialog between Archaeology and History of Religion*: 91–110. Oslo.
- Malmer, P. M.** 1992. The Battle-Axe and Beaker cultures from an ethno-archeological point of view. *Præhistorica*, XIX:241–245.
- Malmer, P. M.** 2003. *The Neolithic of South Sweden*. TRB, GRK, and STR. Stockholm.
- Manninen, I.** 1931. Überreste der Sammlerstufe und die Notnahrung aus dem Pflanzenreich bei den nordeurasischen, vorzugsweise den finnischen, Völkern. *ESA*, 6:30–48.
- Manninen, I.** 1931, 1933. *Die Sachkultur Estlands*. I–1931, II–1933. Tartu.
- Marangou, Chr.** 1991. Maquettes d'embarcation: les débuts. *Aegaeum. Thalassa l'Égée préhistorique et la mer*: 21–50. Liege.
- Marangou, Chr.** 1996. From Middle Neolithic to Early Bronze Age Consideration of Early Boat Models. *Tropis IV. 4th International Symposium on ship construction in antiquity*. 1991:277–293. Athens.
- Mark, K.** 1970. *Zur Herkunft der finnisch-ugrischen Völker vom Standpunkt der Anthropologie*. Tallinn.
- Marstrand, S.** 1970. Et magisk fangstlokkemiddelen. *KUML*: 213–220. Aarhus.
- Mathias, W.** 1969. Die Schnurkeramik im westlichen Mitteldeutschland. *Die neolithischen Becherkulturen im Gebiet der DDR und ihre europäischen Bezüge*: 9–28. Berlin.
- Mathias, W.** 1968–1987. *Kataloge zur mitteleuropäischen Schnurkeramik* 3(1968), 4(1974), 5(1982), 6(1987). Berlin.
- Mathiassen, Th.** 1935. Blubler Lamp in Ertebølle Culture? *AA*, 6/1–2:139–152.
- Mathiassen, Th.** 1948. *Danske Oldsager. I. Aeldre Stenalder*. København.
- Mathiassen, Th.** 1952. An amber elk head from Zealand. *AA*, 23:167–169.
- Mathiassen, Th., Degerbol, M., Troels-Smith, J.** 1942. *Dyrholmen. En Stenalderboplads paa Djursland*. Det Kgl. Danske Vidensk. Selskabs Ark.-Kunsthistoriska Skrifte. 1:1. København.
- Matiskainen H.** 1990. The Chronology of the Finish Mesolithic. *The Mesolithic in Europe*: 379–390. Edinburgh.
- Mazurowski, R. F.** 1983. Bursztyn w epoce kamienia na ziemiach Polskich. *Materiały starożytne i wczesnośredniowieczne*. V:7–134. Warszawa.
- Mazurowski, R. F.** 1984. Amber Treatment Workshops of the Rzućce Culture in Żuławy. *PA*, 32:5–60.
- Mazurowski, R. F.** 1987. Nowe badania nad osadnictwem ludności kultury rzucewskiej w Suchaczcu, woj. elbląskie w latach 1980–1983. *Badania archeologiczne w woj. elbląskim w latach 1980–1983*: 141–164.
- Meinander, C. F.** 1954. Die Kiukaiskultur. *SMYA*, 53.
- Messikomer, H.** 1913. *Die Pfahlbauten von Robenhausen*. Zürich.
- Meurers-Balke, J.** 1981. Steinzeitliche Aalstecher. Zur funktionellen Deutung einer Holzgeräteform. *Offa*, 38:131–151.
- Milisauskas, S., Kruk, J.** 1989. Neolithic Economy in Central Europe. *JWP*, 3/4:403–446.
- Milisauskas, S., Kruk, J.** 1991. Utilization of cattle for traction during the Later Neolithic in southeastern Poland. *Antiquity* 65(248):562–566.
- Moszyński, K.** 1929. *Kultura ludowa słowian. I. Kultura materialna*. Kraków.
- Müller-Beck, H.** 1965. Seeberg. Burgäschisee-süd. Holzgeräte und Holzbearbeitung. *Acta Bernensia*. II/5. Bern.
- Müller-Karpe, H.** 1968. *Handbuch der Vorgeschichte*, 2. München.
- Müller, S.** 1900. Oldtidens Plov. *Aarbøger II RK*, 15:203–222.
- Murniece, S., Kalniņa, L., Bērziņš, V., Grašis, N.** 1999. Environmental Change and Prehistoric Human Activity in Western Kurzeme, Latvia. *PACT*, 57:35–69. Rixensart.
- Nagel, W.** 1984/85. Zwei Kupfermodelle eines Kultwagens mit Rinderzweigespann. *Acta Praehistorica et Archaeologica*, 16/17:143–151.
- Neugebauer, W.** 1936. Vorgeschichtliche Siedlungen in Lärchwalde, Kreis Elbing. *Ejhrs*, 2(13):99.
- Neustupný, E.** 1966. Kugelamphorenkultur. *FE*, 1:651–655.
- Neustupný, E.** 1967. K počátkům patriarchátu ve střední Evropě *Rozpravy ČSAV*, 77/III. Praha.
- Nielsen, P. O.** 1977. Die Flintbeile der frühen Trichterbecherkultur in Dänemark. *AA*, 48:61–138.
- Nielsen, P. O.** 1979. De tyknakkede flintøkserns kronologi. *Aarbøger* 1977:5–71.
- Nielsen, V.** 1970. Iron Age Plough-Marks in Store Vildmose, North Jutland. *Tools and Tillage* 1/3:151–165.
- Nordman, C. A.** 1937. Die steinzeitlichen Tierskulpturen Finnlands. *Jahrbuch für prähistorische und ethnographische Kunst*. 1936–37:3–49. Berlin, Leipzig.
- Nosek, S.** 1967. *Kultura amfor kulistych w Polsce*. Wrocław, Warszawa, Kraków.
- Okulicz, J.** 1973. *Pradzieje ziem Pruskich od późnego paleolitu do VII w. n. e.* Osoli-neum.
- Orrling, C.** (ed.) 1991. *Sten- och bronsålderns ABC*. Stockholm.
- Oshibkina, S. V.** 2001. Amber in the Neolithic and Aeneolithic of European Russian. *Baltic Amber. Vilniaus Dailės akademijos darbai*, 22:135–139.
- Pälsi, S.** 1920. Ein Steinzeitlicher Moorfund bei Korpilahi im Kirchspiel Anträä, Län Wiborg. *SMYA*, 28/2:3–19.
- Pape, W.** 1978. Bemerkungen zur relativen Chronologie des Endneolithikums am Beispiel Südwestdeutschlands und der Schweiz. *Tübinger Monographien zur Urgeschichte*, 3. Tübingen.
- Paprečienė, I.** 1982. Akmens amžiaus kaukoli odontologiniai duomenys. *ATL* 1980/81:20–23.
- Paret, O.** 1930. Die Einbäume im Federseeried und übrigen Europa. *PZ*, 21:76–116.
- Peredolski, W. W.** 1905. Eine bildliche Darstellung des Menschen auf einem neolithischen Tongefäß. *Archiv für Anthropologie*, III/4. Braunschweig.
- Perini, R.** 1983. Der frühbronzezeitliche Pflug von Lavagnon. *Archäologisches Korrespondenz-Blatt*, 13:187–195. Main.
- Perret, G.** 1943. Jungsteinzeitliche und frühbronzezeitliche Skelettreste Alt-Preußens. *Zeitschrift für Morphologie und Anthropologie, Erb- und Rassenbiologie*, 2/3:334–366.
- Persson, P.** 1999. *Neolithikums början. Undersökningar kring jordbrukets introduktion i Nordeuropa*. Göteborg, Uppsala.
- Pesonen, P.** 2000. Zomorphic Clay Figurines from two Stone Age Sites in Rääkkylä, North Karelia. *TALJ*: 181–191.
- Peške, L.** 1985. Osteologické nálezy kultury zvoncovitých pohárůz Holubic a ponámky k zápražu skotu v eneolitu. *AR*, 37:428–440.
- Piškinaitė-Kazlauskienė, L.** 1998. *Žvejybos istorijos apybraižos*. Vilnius.
- Popelka, R.** 1992. Chipped Stone Industrie of the Bohemian Corded Ware Culture. *Præhistorica*, XIX:89–94.
- Preidel, H.** 1953. *Die vor- und frühgeschichtlichen Siedlungsräume in Böhmen und Mären*. München.
- Preuß, J.** 1966. *Die Baalberger Gruppe in Mitteleutschland*. Berlin.
- Price, T. D., Jacobs, K.** 1990. Olenii Ostrov: first radiocarbon dates from major Mesolithic cemetery in Karelia USSR. *Antiquity*, 64:849–853.
- Puzinas, J.** 1938. *Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys (1918–1938 metų Lietuvos proistorinių tyrinėjimų apžvalga)*. Senovė, 4. Kaunas.
- Radig, W.** 1929. Nordischer und donauländischer Hausbau im jungsteinzeitlichen Mitteleuropa. *Mannus*, 8. Ergänzungsband: 91–95.

- Randomanskis, A.** 1924. *Mažosios Lietuvos žvejyba*. Kaunas.
- Rasche, G.** 1938. Mattenabdrücke auf jungsteinzeitlichen Tongeräten von Succae, Kr. Elbing. *Ejbr.* 15:39–44.
- Rasmussen, M.** 1953. Hasselø-egen. Et bidrag till danske stamdebäder historie. *KUML.* 15–46. Aarhus.
- Rassmann, K.** 2001. Zur absoluten Chronologie des ausgehenden Neolithikums im nördlichen Mitteleuropa und Südsandinavien. *ACHM.* 271–286.
- Ränk, G.** 1934. Peipsi klastusest. *Õpetatud Eesti Seltsi kirjad.* II. Tartu.
- Reinert, H.** 1926. *Die jüngere Steinzeit der Schweiz.* Leipzig.
- Reinert, H.** 1936. *Das Federseemoor als Siedlungsland des Vorzeitmenschen.* Leipzig.
- Renfrew, C.** 1987. *Archaeology and Language.* London.
- Rimantienė (Jablonskytė), R.** 1960. Pirmykščiai būstai Samantonyse. *LTSR architekūros klausimai*, 1:56–65. Kaunas.
- Rimantienė (Jablonskytė), R.** 1965. Radikių akmens amžiaus stovykla. *MADA*, 1(18):33–45.
- Rimantienė, R.** 1974. Akmens amžiaus paminklai. *Lietuvos TSR Archeologijos atlasas.* 1:5–83. Vilnius.
- Rimantienė, R.** 1979. *Šventoji. 1. Narvos kultūros gyvenvietės.* Vilnius.
- Rimantienė, R.** 1980a. *Šventoji. 2. Pamiarių kultūros gyvenvietės.* Vilnius.
- Rimantienė, R.** 1980b. The East Baltic Area in the fourth and the third Millenia B. C. *JIES.* 8:314:407–417.
- Rimantienė, R.** 1984. *Akmens amžiaus Lietuvoje.* Vilnius.
- Rimantienė, R.** 1985a. Mergežerio 13 – ankstyvojo žalvario amžiaus gyvenvietė. *LA.* 4:111–118.
- Rimantienė, R.** 1985b. Lynupio akmens amžiaus stovykla ir gyvenvietė. *LA.* 4:98–111.
- Rimantienė, R.** 1985c. Nemuno žemupio (tarp Kauno ir Veliuonos) vėlyvojo neolito paminklai. *LA.* 4:80–98.
- Rimantienė, R.** 1989. *Nida. Senujų baltų gyvenvietė.* Vilnius.
- Rimantienė, R.** 1992a. Die Hafkküstenkultur in Litauen. *Praehistorica*, XIX:301–305. Praha.
- Rimantienė, R.** 1992b. Neolithic Hunter-Gathers at Šventoji in Lithuania. *Antiquity*, 66(251):367–376.
- Rimantienė, R.** 1992c. Žemės ūkio pradžia Lietuvoje. *LA.* 9:120–126.
- Rimantienė, R.** 1992d. Šakės – neolito gyvenvietė. *LA.* 8:16–34.
- Rimantienė, R.** 1992e. The Neolithic of the Eastern Baltic. *JWP.* 6/1:97–144.
- Rimantienė, R.** 1995. *Lietuva iki Kristaus.* Vilnius.
- Rimantienė, R.** 1995a. Der Aalstecher von Šventoji 4B in Litauen. *Archaeologia Baltica*, 1:8–11.
- Rimantienė, R.** 1995b. Substantial Remains of Incipient Neolithic Agriculture at Šventoji 6, a Narva Culture Settlement in Lithuania. *Tools and Tillage*, 1993–1994, VII/2–3:92–102. Copenhagen.
- Rimantienė, R.** 1996a. *Akmens amžiaus Lietuvoje (2-as papildytas leidimas).* Vilnius.
- Rimantienė, R.** 1996b. Šventosios 4-oji radimvietė. *LA.* 14:5–72.
- Rimantienė, R.** 1996c. Šventosios 6-oji gyvenvietė. *LA.* 14:83–173.
- Rimantienė, R.** 1996d. Šventosios 5-oji radimvietė. *LA.* 14:80–82.
- Rimantienė, R.** 1997. The First Narva Culture Farmers in Lithuania. *HSFF.* 213–218.
- Rimantienė, R.** 1998. Investigations at the Šventoji Find Site 4. 1986–1995. *Archaeologia Baltica*, 3:215–222. Vilnius.
- Rimantienė, R.** 1999a. Pelėsos paežerių akmens amžiaus stovyklos ir gyvenvietės. *LA.* 16:77–105.
- Rimantienė, R.** 1999b. Margių 1-oji gyvenvietė. *LA.* 16:107–166.
- Rimantienė, R.** 1999c. Barzdžio miško gyvenvietė. *LA.* 16:171–208.
- Rimantienė, R.** 1999d. Traces of Agricultural Activity in the Stone Age Settlements of Lithuania. *PACT. Environmental and Cultural History of the Eastern Baltic Region*, 57:275–290.
- Rimantienė, R.** 2001. Die Bernsteinzeugnisse von Šventoji. *Baltic Amber. Vilniaus Dailės akademijos darbai*, 22:87–98. Vilnius.
- Rimantienė, R., Butrimas, A.** 1991. Die Chronologie der Hafkküstenkultur (HKK) in Litauen. *Chronologie*: 70–71. Freiburg.
- Rimantienė, R., Česnys, G.** 1990. The Late Globular Amphora Culture and its Creators in the East Baltic Area from Archaeological and Anthropological Point of view. *JIES.* 18/3–4:339–358.
- Rimantienė, R., Dvareckas, V., Kudauba, Č.** 1971. Apie Pajūrio pelkės archeologinių radinių slūgsojimo sąlygas. *LTSR AMD Geografija ir geologija*, 8:131–139.
- Rowley-Conwy, P.** 1985. The Origin of Agriculture in Denmark: A Review of Some Theories. *JDA.* 4:188–195.
- Rust, A.** 1943. *Die alt- und mittelsteinzeitlichen Funde von Stellmoor.* Neumünster.
- Rust, A.** 1958. *Die jungpaläolithischen Zeltanlagen von Ahrensburg.* Neumünster.
- Sabaliauskas, A.** 1966. Lietuvių kalbos leksikos raida. *Lietuvių kalbotyros klausimai*, 8:5–141. Vilnius.
- Salatkienė, B.** 1998. Lieporių 1-osios gyvenvietės tyrinėjimai. *ATL 1996 ir 1997 m.*: 90–99.
- Sangmeister, E.** 1981. Schnurkeramik in Südwestdeutschland. *JMV.* 64:117–141.
- Schuldt, E.** 1961. *Hohen Viecheln, ein mittelsteinzeitlicher Wohnplatz in Mecklenburg.* Schriften der Sektion für Ur- und Frühgeschichte der Deutschen Akademie der Wissenschaften, 10. Berlin.
- Schwabedissen, H.** 1957. Ausgrabungen mesolithisch neolithischer Wohnplätze im Satruper Moor, Kr. Schleswig. *Germania*, 35:371–373.
- Schwabedissen, H.** 1957/58. Die Ausgrabungen in Satruper Moor. *Offa.* 16:5–28.
- Schwabedissen, H.** 1981. Ertebölle/Elerbek – Mesolithikum oder Neolithikum?. *Mesolithikum in Europa.* VMP. 14/15:129–142.
- Schwantes, G.** 1934. Vorgeschichte. *Geschichte Schleswig-Holsteins.* I. Neumünster i Holst.
- Serra-Ráfols, I. de C.** 1925. Cueva de los Murciélagos. *Ebert (ed.) Reallexicon der Vorgeschichte*, 2:338. Berlin.
- Shramko, B. A.** 1992. Tilling implements of South Eastern Europe in the Bronze Age and Early Iron Age. *Tools and Tillage*, 7/1:48–64. Copenhagen.
- Siirriäinen, A.** 1973. Studies relating to Shore Displacement and Stone Age Chronology in Finland. *FM.*
- Siirriäinen, A.** 1969. Über die Chronologie der steinzeitlichen Küstenwohnplätze Finnlands im Lichte der Uferverschiebung. *SM.*
- Sirelius, U. T.** 1906. *Über die Sperrfischerer bei den Finnisch-Ugrischen Völkern.* Helsingfors.
- Sirelius, U. T.** 1934. *Die Volkskultur Finnlands. I. Jagd und Fischerei.* Berlin, Leipzig.
- Skaarup, J.** 1982. Skjolnaes Aero Submerged Settlement Site. *JDA.* 1:166. Odense.
- Skaarup, J.** 1993. Submerged settlements. *Digging in to the Past*: 70–75. Aarhus.
- Słaški, J.** 1950. Łużyckie wyroby drewniane z Biskupina. *III sprawozdanie z prac wykopaliskowych w grodzie kultury Łużyckiej w Biskupinie w powiecie Żnińskim za lata 1938–1939 i 1946–1948*: 160–171. Poznań.
- Sloten, R.** 1965. The Master of Animals: A Study in the Symbolism of Ultimacy in Primitive Religion. *The Journal of Bible and Religion*, 33:293–302.
- Spekke, A.** 1956. *Senie džintara ceļi un Austrum-Baltijas ģeogrāfiskā atklāšana.* Stockholm.
- Stadie, K.** 1921. Die Steinzeitdörfer der Zedmar. *Festschrift Adalbert Bezzenberger zum 14 April 1921 dargebracht von seinen Freunden und Schülern*: 148–160. Göttingen.
- Stjernquist, B., Nilsen, T., Nybelin, O.** 1953. Some Stone Age Fishing Takle from Scania. *Meddelanden från Lunds Universitets Historiska Museum*: 123–148.
- Stokar, W. von.** 1935. Zur Urgeschichte des Flachses. *Mannus*, 27:138–143. Leipzig.
- Strahm, Ch.** 1971. Die Gliederung der schnurkeramischen Kultur in der Schweiz. *Acta Bernensia*, VI. Bern.
- Struve, K.** 1955. *Die Einzelgrabkultur in Schleswig-Holstein und ihre kontinentalen Beziehungen.* Neumünster.
- Sulimirski, T.** 1959. *Polska przedhistoryczna.* II. Londyn.
- Szymańska, A.** 1968. Osada neolityczna w Lichnowym, powiat Malbork. *Pomorania Antiqua*, 2:177–188.
- Szymt, M.** 1996a. *Spoleczności kultury Amfor Kulistych na Kujawach.* Poznań.
- Szymt, M.** 1996b. Globular Amphora Culture in Eastern Europe. Present State of Research and Possibilities for Future Studies. Eastern Exodus of the Globular Amphora People: 2950–2350 BC. *BPS.* 4:3–27.
- Szymt, M.** 1999. Between West and East People of the Globular Amphora Culture in Eastern Europe 2950–2350 BC. *BPS.* 8.
- Szymt, M.** 2000. The Absolute (Radiocarbon) Chronology of the Central and Eastern Group of the Globular Amphora Culture. 3. *Millenium BC. The radiocarbon Chronology in Region of Central and Eastern Europe.* Poznań, Bamberg.
- Szymt, M.** 2001. The Absolute (Radiocarbon) Chronology of the Central and Eastern Groups of the Globular Amphora Culture. *ACHM.* 25–80.
- Szwed, J.** 1968. Sprawozdanie z badań osady kultury ceramiki sznurowej w Osłonie, pow. Puck, w latach 1964 i 1965. *Sprawozdanie Archeologiczne*, 19:17–22.
- Šturms, E.** 1931. Ein steinzeitlicher Wohnplatz am Zebrus-See in Kurzeme. *CSAB.* 411–420.
- Šturms, E.** 1936. Akmens laikmeta atradumi Rīgā. *SuM.* 3:65–71.
- Šturms, E.** 1937a. Neolita apmetne Dundagas Purciemā. *SuM.* 1:46–54.
- Šturms, E.** 1937b. Senākie cilvēka tēli Latvijā. *SuM.* 4:83–91.
- Šturms, E.** 1940. Sarnates purva mitnes. *SuM.* 4:41–64.
- Šturms, E.** 1946. Die erte schnurkeramische Siedlung in Lettland. *Contributions of Baltic University*, 17:1–14. Hamburg.
- Šturms, E.** 1948. Moorsiedlungen im Ostbaltikum und Westsibirien. *Fornvännen*, 43:362–364.
- Šturms, E.** 1953. Der ostbaltische Bernsteinhandel in der vorgeschichtlichen Zeit. *Commentationes Balticae*, 1:167–205. Bonn.
- Šturms, E.** 1956. Der Bernsteinschmuck der Östlichen Amphorenkultur. *Rheinische Forschungen zur Vorgeschichte*: 13–20.
- Šturms, E.** 1957. Betrachtungen zum Ursprung und Herkunftsproblem der Becherkultur. *SMYA.* 58:268–296.
- Šturms, E.** 1970. *Die steinzeitlichen Kulturen des Baltikums.* Bonn.
- Šulcs, A.** 1961. Jūras zvejniecības darba rīki Ziemeļkurzemē 19. gs. otrajā pusē. *AuE.* 3:157–168.
- Šumberová, R.** 1992. Typology des Kupferschmucks und der Kupfergeräte in der schnurkeramischen Kultur Böhmens und Mährens. *Praehistorica*, XIX:117–125.
- Tabaczyński, S.** 1970. *Neolit srodkowoeuropejski – podstawy gospodarcze.* Wrocław, Warszawa, Kraków.
- Tackenberg, K.** 1960. Die Geröllkeulen Nordwestdeutschlands. *Steinzeitfragen der Alten und Neuen Welt. Festschrift für L.Zotz*: 507t.
- Tackenberg, K.** 1970. Neue Geröllkeulen in Nordwestdeutschland. *Quartär*, 21:81–92.
- Tarvydas, B.** 1937. Senovės gintarinų papuošalų rinkinys. *GK.* 1:46–56.
- Telegin, D. Ja.** 1986. *Derevka. A Settlement and Cemetery of Copper Age Horse Keepers on the Middle Dnieper.* Oxford.
- Telegin, D.** 1991. Gräberfelder des Mariupoler Typs und der Srednij Stog-kultur in der Ukraine. *Die Kupferzeit als historische Epoche* (Lichardus (ed.)), 1:55–83. Bonn.
- Telegin, D. Ja.** 1992. Zum Ursprung der Schnurverzierung. *Praehistorica*, XIX:333–339.
- Tetzlaff, W.** 1970. The Rzucewo-Culture. *NiP.* 356–365.
- Thomsen, T., Jessen, A.** 1906. Brabrand-Fundet fra den aeldre Stenaldern, arkaelogisk og geologisk behandlet. *Aarboger*: 1–74.
- Timofeev, V. I.** 1988. On the Problem of the Early Neolithic of East Baltic Area. *AA.* 58–1987:207–212.
- Timofeev, V. I.** 1998a. The Beginning of the Neolithic in the Eastern Baltic. *HSFF.* 225–236.
- Timofeev, V. I.** 1998b. The East–West Relations in the Late Mesolithic and Neolithic in the Baltic Region. *BPS.* 5:44–58.
- Timofeev, V. I.** 2000. On the Problem of the Scandinavian Pitted Ware Origin and the Definition of the Eastern Component in this Process. *TALJ.* 209–222.
- Tischler, O.** 1874. Bericht über die Wanderungen auf der Kurischen Nehrung. *SPÖG.* 15:25–27.
- Tischler, O.** 1875. Bericht über die Untersuchungen auf der Kurischen Nehrung. *SPÖG.* 16:39.
- Tischler, O.** 1877. Bericht über die prae-historisch-anthropologischen Arbeit der Physikalisch-Ökonomischen Gesellschaft. *SPÖG.* 18:258–278.
- Tischler, O.** 1882. Beitrag zur Kenntnis der Steinzeit in Ostpreußen und den angrenzenden Gebieten. *SPÖG.* 23:17–40.
- Tischler, O.** 1891. Bericht über die Archäologisch-Anthropologische Abteilung des Provinzial-Museum der Physikalisch-Ökonomischen Gesellschaft bei Gelegenheit der Feier des 100-jährigen Bestehens der Gesellschaft 1890. *SPÖG.* 31:85–104.
- Troels-Smith, J.** 1946. Stammebaade fra Aamosen. *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark*: 15–23.
- Troels-Smith, J.** 1960a. En Elmtraes-Bue fra Aamosen og andre Traesager fra Tidlig-Neolitisk Tid. *Aarboger*. 1959:91–145.
- Troels-Smith, J.** 1960b. Ertebølletidens fangstfolk og bønder. *Fra Nationalmuseets arbejdsmark*: 95–119.
- Tromau, G.** 1993. Der Poggenwisch-Stab – ein Hinweis auf Schamanismus während des Jungpaläolithikums. *Ethnographisch-Archäologische Zeitschrift*, 34:213–222. Heidelberg.
- Tschumi, O.** 1949. *Urgeschichte der Schweiz.* Frauenfeld.
- Tschumi, O.** 1953. *Urgeschichte des Kantons Bern.* Bern.
- Utkin, A.** 1993. Graves of the Volosovo Culture at the Vashutino site in Central Russia. *Fennoskandia Archeologica*, 10:51–57. Helsinki.
- Vaitiekūnas, V.** 1938. Arimas jaučiais. *GK.* 17–18:206–207.
- Vanagas, A.** 1981. Lietuvių hidronimų semantika. *Lietuvos onomastikos tyrinėjimai*: 4–153. Vilnius.
- Van Diest, H.** 1981. Zur Frage der “Lampen” nach den Ausgrabungsfunden von Rosenhof (Ostholstein). *Archäologisches Korrespondenzblatt*, 11:301–314.
- Vankina, L.** 1974. Sarnates tipa atradumi Latvijas neolita apmetnēs. *AuE.* 11:39–52. Rīga.
- Vankina, L.** 1999. *The Collection of Stone Age Bone and Antler Artefacts from Lake Lubāna.* Riga.
- Vencl, S.** 1970. Das Silxergerät. *Praehistorica*, III:236–252.
- Vilkuna, K.** 1975. *Unternehmen Lachsfang. Studia Fennica*, 19. Helsinki.
- Virchow, R.** 1879. Bemerkung zu von Erckerts Mittheilungen über Gräberfunde in Cujavien. *Verhandlungen Berliner Gesellschaft für Anthropologie*: 431–436.
- Vitauskas, A.** 1939. Žvejyba Padubysio valsčiuje. *GK.* 1(20):462–471.
- Vitauskas, A.** 1940. Statybinės miško medžiagos apdirbimas. *GK.* 1(24), 2(25),

- Раушенбах, В. М.** 1959. Новые находки на Шигирском торфянике. *КСНИМК*, 75:123–131.
- Римантене (Яблонските), Р. К.** 1959. Стоянка каменного века Эйгулай. *Труды Прибалтийской объединенной кол. лексной экспедиции*, 1:11–31. Москва.
- Римантене, Р. К.** 1960. Стоянка каменного и бронзового веков Самантонис. *СА*, 2:115–127.
- Римантене, Р. К.** 1970. Древнейшая пряжа в Литве. *Studia archaeologica in memoriae Hanni Moora*: 142–146. Tallinn.
- Римантене, Р. К.** 1971. *Палеолит и мезолит Литвы*. Вильнюс.
- Римантене, Р. К.** 1983. Рыболовные сооружения на берегу Балтийского моря. *Исследования по мезолиту и неолиту СССР*: 73–78. Ленинград.
- Римантене, Р. К.** 1986. Взаимоотношения между финно-угорскими племенами и населением Литвы в каменном веке. *Новое в археологии Прибалтики и соседних территорий*: 99–107. Таллин.
- Римантене, Р. К.** 1991. Озерное рыболовство и морская охота в каменном веке Литвы. *РМИ*: 65–86.
- Римантене, Р. К., Кунскас, Р.** 1984. Швянтойи – комплекс неолитических поселений на приморской лагуне Балтийского побережья Литовской ССР. *Археология и палеогеография мезолита и неолита Русской равнины*. Путеводитель полевого семинара: 30–40. Москва.
- Рыбаков, В. А.** 1981. *Язычество древних славян*. Москва.
- Савватеев, Ю. А.** 1970. *Залавруга*. Ленинград.
- Савватеев, Ю. А.** 1973. Изображения людей в петроглифах Карелии. *Проблемы археологии Урала и Сибири*. Москва.
- Свешников, И. К.** 1971. Культура кулястых амфор. *Археология Украинской РСР*: 240–250. Київ.
- Свешников, И. К.** 1973. Новые похоронения культуры кулястых амфор у Ровенской области. *Археология*, 11. Київ.
- Свешников, И. К.** 1983. Культура шаровидных амфор. *Археология СССР. Свод археологических источников*, В 1–27. Москва.
- Семенов, С. А.** 1957. Первобытная техника. *МИА*, 54.
- Семенов, С. А.** 1968. *Развитие техники в каменном веке*. Ленинград.
- Симченко, Ю. Б.** 1976. *Культура охотников на оленей Северной Евразии*. Москва.
- Скакуп, Н. М.** 1986. Нови дані про розвиток виробництва в епоху неоліту на території Болгарії. *Археологія*, 52:33–41. Київ.
- Смирнов, В. Н.** 1941. Орнаментальный фриз на сосуде из стоянки Кубенино. *КСНИМК*, X:137–138.
- Смирнов, К. А.** 1971. К вопросу о систематизации грузиков "дыякова типа" с Троицкого городища. *Древнее поселение в Подпосковье*, 2.
- Столяр, А. Д.** 1983. "Жезлы" Онежских петроглифов и их материальные прототипы. *Исследования по мезолиту и неолиту СССР*: 145–158. Москва.
- Столяр, А. Д.** 1994. Древнейший пласт петроглифов Онежского озера (к постановке проблемы). *ПАВ*: 85–95.
- Студзицкая, С. В.** 1980. Фигурные налеты на сосудах со стоянок Волосовской культуры. *История и культура Евразии по археологическим данным*: 25–31. Москва.
- Студзицкая, С. В.** 1987. Изображение человека в искусстве древнего населения Урало-Западносибирского региона (эпоха бронзы). *Первобытное искусство. Антропоморфные изображения*: 73–88. Новосибирск.
- Телегин, Д. Я.** 1968. *Днепро-донецкая культура*. Київ.
- Телегин, Д. Я., Титова, Е. Н.** 1998. *Поселения днепро-донецкой этнокультурной области эпохи неолита*. Киев.
- Тимофеев, В. И.** 1979. Памятники каменного века восточной части Калининградской области. *КСИА*, 157:61–72.
- Тимофеев, В. И.** 1980. *Неолитические памятники Калининградской области и их место в неолите Прибалтики*. Автореферат дис. канд ист. наук. Ленинград.
- Тимофеев, В. И.** 1983. Керамика неолитического поселения Утинное болото. *КСИА*, 173:103–108.
- Тимофеев, В. И.** 1993. Памятники мезолита и неолита региона Петербурга и их место в системе культур каменного века Прибалтийского региона. *Древности Северо-Запада*: 8–34. Санкт-Петербург.
- Тимофеев, В. И.** 1995. Проблемы генезиса раннеолитических культур в Балтийском регионе. *ПАВ*: 71–76.
- Третьяков, В. П.** 1972. *Культура ялочно-гребенчатой керамики в лесной полосе Европейской части СССР*. Ленинград.
- Федоров, В. В.** 1953. Плехановская неолитическая стоянка. *МИА*, 39:293–331.
- Формозов, А. А.** 1966. *Памятники первобытного искусства на территории СССР*. Москва.
- Фосс, М. Е.** 1941. Раскопки стоянок на реке Осколе. *Труды гос. исторического музея*, XII:71–84. Москва.
- Фосс, М. Е.** 1952. Древнейшая история севера европейской части СССР. *МИА*, 29.
- Цветкова, И. К.** 1973. Скульптура лоса из неолитической стоянки Володары. *Slovenska archeologia*, 21/2:423–428.
- Чернявский, М. М.** 1967. Новое неолитическое поселение на Кривинском торфянике. *Доклады к XI конференции молодых ученых Белорусской ССР*: 372–385. Минск.
- Чернявский, М. М.** 1969. Исследование неолитических поселений Кривинского торфяника. *Древности Белоруссии*: 71–87. Минск.
- Чарняўскі, М. М.** 1973. Вобраз чапавека і найстаражытнім мастацтве. *Політыкі гісторыі і культуры Беларусі*, 4:24–26.
- Чарняўскі, М. М.** 1979. *Неоліт Беларускага Паўвостраўя*. Минск.
- Чарняўскі, М. М.** 1997а. Культура шарападобных амфор. *Археологія Беларусі*: 211–219. Минск.
- Чарняўскі, М. М.** 1997б. Нарвенская культура. *Археологія Беларусі*, 1: 190–206. Минск.
- Чарняўскі, М. М.** 1997. Паіночнабеларуская культура. *Археологія Беларусі*, 1: 311–330. Минск.
- Шмидт, Е. Н.** 1992. Могильник кулястых амфор поблизу Смоленска у верхівях Дніпра. *Археологія*, 2:12–124. Київ.
- Шрамко, Б. А.** 1964. Древний деревянный плуг из Сергеевского торфяника. *СА*, 4:84–100.
- Эдинг, Д. Н.** 1937. Идолы Горбуновского торфяника. *СА*, 4:133–146.
- Эдинг, Д. Н.** 1940. Новые находки на Горбуновском торфянике. *МИА*, 1:41–57.
- Энговатова, А. В.** (ред.) 1997. *Древние охотники и рыболовы Подпосковья по материалам многослойного поселения эпохи камня и бронзы Войнежное*. I. Москва.
- Янитс, К.** 1973. Кремневые наконечники стрел мезолита в Эстонии. *Известия АН ЭССР. Общественные науки*, 3.
- Янитс, К. Л.** 1991. Рыболовство и морской промысел на территории Эстонской ССР. *РМИ*: 25–38.
- Янитс, Л. Ю.** 1954. Новые данные по неолиту Прибалтики. *СА*, XIX: 159–204.
- Янитс, Л. Ю.** 1956. К вопросу об этнической принадлежности неолитического населения территории Эстонской ССР. *Вопросы этнической истории эстонского народа*: 142–171. Таллинн.
- Янитс, Л. Ю.** 1959. *Поселения эпохи неолита и раннего металла в приустьях р. Эмайыги*. Таллинн.
- Янитс, Л. Ю.** 1984. Раннеолитические культурные группы в Эстонии. *Новые в археологии СССР и Финляндии*: 16–21. Ленинград.
- Achmetov J. R. (*Ахметов И. Р.*) 149, 498
Ailio J. E. 66, 120, 155, 205, 490
Äyräpää A. (Europaeus) 66, 67, 85, 112, 115, 155, 156, 159–162, 490
Almagren O. 139, 490
Ambroz A. K. (*Амброз А. К.*) 148, 498
Andersen A. B. 194, 490
Andersen K. 80, 490
Andersen N. H. 121, 166, 168, 490
Andersen S. H. 56, 75, 80, 84, 490
André E. F. 215
Antanaitis I. 40, 490
Antoniewicz Wl. 125, 490
Apanavičius R. 118, 490
Arnal J. P. L. 149, 490
Artiomenko I. I. (*Артемченко И. И.*) 178, 185, 201, 498
Bąbel J. 153, 490
Bachtjev F. Ch. (*Бактев Ф. Х.*) 136, 137, 498
Bagušienė O. 15, 16, 19, 158, 164, 187, 189, 190, 490
Balcer B. H. 134, 135, 490
Balčiūnienė I. (Papreckienė) 121, 491, 494, 495
Balčiūsis M. 13–15, 19, 220
Basalykas A. 23, 490
Becker C. J. 98, 120, 177, 194, 490
Beerbohm W. 164, 490
Behrens H. 149, 168, 183, 185, 197, 490
Benecke B. 66, 68, 70, 71, 490
Beran J. 172, 490
Beranová M. 196, 490
Beregovaja N. A. (*Береговая Н. А.*) 62, 498
Berziņš V. 51, 84, 85, 96, 490, 495
Bezzenberger A. 38, 199, 202, 490
Bielenstein A. 66, 69–71, 99, 197, 490
Bieliukienė S. 63, 491
Bielskienė R. 55, 491
Birket-Smith K. 63, 491
Blaževičiūtė N. 16
Bohne-Fischer H. 164, 491
Brade Ch. 117, 491
Bradley R. 118, 205, 491
Braižys B. 76, 491
Brinkhuisen D. 67, 72, 75, 491
Briusov A. J. (*Брюсов А. Я.*) 84, 97, 98, 498
Broabent N. 73, 491
Brøndsted J. 53, 56, 60, 80, 81, 88, 107, 109, 111, 119, 143, 153, 172, 197, 201, 206, 491
Browall H. 168, 206, 491
Buchvaldek M. 163, 165, 170–172, 177, 179, 180, 189, 203, 491
Budrys S. 13
Burov G. M. (*Буров Г. М.*) 56, 57, 66, 70, 74, 82, 84, 85, 492, 498
Butrimas A. 15, 19, 38, 40, 42, 59, 83, 97, 100, 102, 106, 107, 152, 164, 170, 171, 174, 179, 184, 191, 192, 195, 203, 206, 491, 493, 496
Carpelan Ch. 101, 491
Cepkin A. 17, 65, 191, 224, 252
Chachlikowski P. 134, 491
Childe V. 125, 491
Chmielewski W. 125, 491
Chotynskij N. A. (*Хотинский Н. А.*) 499
Cimermanis S. 75, 491
Clarc J. G. D. (*Кларк Дж. Г. Д.*) 55, 56, 80, 84, 85, 491, 499
Cofta-Broniewska A. 124, 172, 491
Coles Br. 81, 491
Coles J. M. 140, 491
Crowfoot G. M. 99, 491
Cvetkova I. K. (*Цветкова И. К.*) 101, 114, 500
Czerbreszuk J. 126, 128, 173, 491
Czerniak L. 124, 129, 132, 134, 136, 491
Čarniauskis M. M. (Charniauskis; Černjavskij; *Чернявский; Чарняўскі М. М.*) 38, 47, 51, 66, 70, 90, 114, 125, 128, 130, 132, 147, 180, 184, 185, 196, 491, 499, 500
Čebokсарov N. M. (*Чебоксаров Н. М.*) 498, 500
Černecov V. 113
Česnys G. 121, 154, 206, 491, 494, 496
Dąbrowski M. 143, 491
Danilčenko V. 17, 54, 147, 190, 224, 251, 422
Daugnora L. 16, 17, 54, 55, 61, 65, 147, 190, 196, 351, 491, 492
Davidsen K. 177, 206, 492
Degerbøl M. 495
Denisova R. J. (*Денисова Р. Я.*) 17, 121, 162, 499
Dennel R. 145, 492
Dmitrijev P. A. (*Дмитриев П. А.*) 68, 70, 80, 84, 101, 103, 499
Domańska L. 135, 492
Dolukhanov P. 38, 146, 147, 492, 498
Dundulienė P. 142, 492
Du Gardin C. 199, 492
Duoba D. 17, 54, 351, 492
Dvareckas V. 16, 169, 223, 224, 251, 270, 489, 496
Ebbesen K. 118, 125, 492
Eberhards G. J. (*Эберхардс Г. Я.*) 84, 493, 499
Edgren T. E. H. 85, 156, 158, 160, 162, 164, 176, 178, 179, 180, 492
Eding D. (*Эдинг Д. Н.*) 57, 71, 75, 84, 101, 103, 500
Egg M. 57, 92, 98, 492
Ehrlich B. 163, 174, 176, 198, 199, 202, 492
Engel C. 38, 125, 154, 192, 492
Engovatova A. V. (*Энговатова А. В.*) 156, 500
Erä-Esko A. 101, 492
Fedorov V. V. (*Федоров В. В.*) 74, 80, 500
Fettich N. 106, 116, 152, 492
Fischer U. 170, 183, 185, 492
Fraenkel E. 141, 492
Formozov A. A. (*Формозов А. А.*) 114, 500
Foss M. E. (*Фосс М. Е.*) 59, 93, 156, 500
Frödin O. 101, 168, 492
Gaerte W. 134, 158, 163, 164, 171, 178, 195, 492
Gaigalas V. 17
Gay N. A. 492
Gandert O. F. 105, 141–143, 492
Gimbutas M. 125, 492
Girininkas A. (*Гириникас А.*) 15, 38, 40, 43, 46, 47, 53–55, 59, 60, 69, 70, 78, 89, 95, 109, 114, 133, 147, 157, 158–161, 165, 166, 190, 192, 196, 490, 492, 499
Giulaine J. 143, 493
Glob P. V. 111, 139, 140, 172, 174, 199, 201, 492
Goedecker-Ciolek R. 492
Götze A. 98, 123, 492
Gramsch B. 159, 492
Grasis N. 495
Gravere R. 17, 121
Griciuvienė E. 16
Grigalavičienė E. 95, 105, 106, 492
Grigat F. 194, 492
Grigelis A. 492
Grinevičiūtė G. 165, 492

- Grižas G. 16
 Gross E. 492
 Guyan W. U. 56, 141, 492
 Gurina N. N. (*Гурина Н. Н.*) 38, 46–49, 51, 59, 61, 63, 88, 94, 96, 101, 105–107, 114, 115, 155, 156, 160, 188, 498, 499
 Hagberg U. E. 76, 493
 Hansen K. M. 117, 493
 Häusler A. 125, 493
 Heydeck J. 195, 493
 Höckmann O. 168, 493
 Hollack E. 164, 195, 196, 493
 Indreko R. 59, 60, 67, 69, 78, 82, 105, 150, 493
 Inostrancev A. A. (*Иностранцев А. А.*) 38, 80, 499
 Iršėnas M. 42, 100, 493
 Isaenko V. F. (*Исаенко В. Ф.*) 114, 125, 149, 180, 499
 Itrerson-Scholten F. von 67, 493
 Ivancev A. M. (*Иванцев А. М.*) 112, 499
 Jaanits K. (*Яанитс К. А.*) 78, 494, 500
 Jaanits L. (*Яанитс Л. Ю.*) 38, 46, 51, 78, 85, 89, 101, 110, 115, 156–161, 164, 176, 178, 179, 183, 188, 494, 500
 Jacobeit W. 141, 142, 493
 Jacobs K. 38, 101, 495
 Jacomet Ä. 492
 Janik L. 146, 493
 Jankauskas R. 17, 121, 491, 494
 Jankowska D. 129, 143, 493
 Jakubovskaja I. J. (*Якубовская И. Я.*) 499
 Janzon G. 106, 493
 Jażdżewski K. 163, 198, 493, 494
 Jelinek J. 105, 111, 493
 Jennbert K. 145, 493
 Jensen J. 43, 77, 493
 Jessen A. 60, 77, 497
 Jirłow R. 139, 493
 Jørgensen S. 490
 Jucevičius A. (Jucewicz A.) 142, 493
 Juodagalvis V. 16, 95, 164, 489, 493
 Kabailienė M. 26, 493
 Kabacziński J. 146, 493
 Kadūnas K. 24
 Kadrow S. 128, 493
 Kalniņa L. 495
 Karsten P. 118, 119, 205, 206, 493
 Katinas V. (*Катинус В.*) 107, 494, 499
 Kazakevičius V. 491
 Kempisty A. 197, 493
 Kempisty E. 124, 163, 493
 Kėvalaitytė V. 16, 19
 Kilian L. 111, 126, 163–165, 171, 173–175, 177, 178, 182, 186, 188, 189, 195, 196, 198, 199, 202, 203, 206, 493
 Kisieliėnė D. 271
 Kivikovski E. 156, 493
 Klebs R. 107, 110, 111, 150, 151, 200–202, 493
 Kleimionova G. M. (*Клейменов Г. М.*) 17, 27, 29, 30, 270, 499
 Kloss K. 159, 492
 Kmieciński J. 139, 493
 Kobusiewicz M. 146, 493
 Kolb M. 119
 Kolcov L. V. (*Колцов Л. В.*) 78, 499
 Kopisto A. 112, 161, 202, 493
 Koško A. 129, 172, 203, 491, 494
 Kostrzewski J. 117, 125, 134, 163, 182, 195, 198, 201, 494
 Koutecký D. 170, 491
 Kowalczyk J. 129, 494
 Kozłowski L. 37, 125, 494
 Krajnov D. A. (*Крайнов Д. А.*) 68, 101, 114, 171, 185, 201, 499
 Kramařík J. 141, 142, 493
 Kriška A. 191, 494
 Kryvalcevič M. M. (*Кривальевич М. М.*) 180, 499
 Król D. 164, 494
 Kruk J. 126, 142–144, 168, 172, 197, 494, 495
 Krzak Z. 183, 185, 199, 202, 203, 494
 Kudaba Č. 16, 270, 496
 Kulczycka-Leciejewiczowa A. 198, 494
 Kuncėvičius A. 19
 Kundrotienė O. 16, 270, 279
 Kunskas R. (*Кункас Р.*) 19, 21, 24, 28, 31, 34, 43, 193, 460, 494, 500
 Kunkulienė B. 16
 La Baume W. 124, 125, 130–132, 140, 151, 180, 188, 199, 494
 Larsen H. 139, 494
 Larsson L. 145, 494
 Liiva A. (*Лийва А.*) 499
 Lodøen T.K. 494
 Loewe G. 174, 183, 494
 Lōugas L. 106, 498
 Loze I. (*Лозе И. А.*) 58, 40, 46, 53, 56, 75, 88–90, 92, 95, 96, 100, 101, 103, 110, 112, 114–116, 147, 148, 150, 159–161, 164, 171, 176, 180, 183, 185, 194, 196, 199, 200, 202, 203, 494, 498, 499
 Lozowski V. 68, 84, 106, 494
 Lubicz-Nezabytowski E. 196, 494
 Lübke H. 77, 494
 Luho V. 45, 156, 160, 162, 495
 Machnik J. 128, 164, 177, 182, 183, 185, 188, 196, 494
 Maciukiewicz-Czarnecka B. 164, 494
 Madsen B. 77, 494
 Madsen T. 144–146, 494
 Malmer M. P. 106, 111, 118, 121, 168, 169, 185, 188, 196, 197, 205, 206, 494, 495
 Manninen I. 62, 63, 66, 69, 70, 71, 72, 75, 194, 495
 Marangou Chr. 119, 495
 Mark K. (*Марк К.*) 122, 162, 495, 498, 499
 Marstrander S. 116, 495
 Mathiassen Th. 53, 67, 77, 107, 109, 495
 Matiskainen H. 160, 495
 Matthias W. 174, 175, 178, 180, 183, 185, 495
 Mazurkiewicz A. (*Мазуркевич А. И.*) 38, 492, 499
 Mazurowski R. F. 149, 151, 152, 163, 199–201, 495
 Meinander C. F. 102, 158, 160, 495
 Merkevičius A. 15
 Merpert N. A. (*Мерперт Н. А.*) 149, 499
 Messikomer H. 67, 495
 Meurers-Balke J. 77, 193, 495
 Mickevičius J. 13, 215
 Mikliajev A. M. (*Микляев А. М.*) 38, 46, 47, 51, 59, 64, 84, 90, 147, 499
 Milisaukas S. 126, 142–144, 168, 494, 495
 Moora H. (*Моора Х.*) 163, 165, 499
 Moszyński K. 137, 142, 495
 Mošinskaja V. A. (*Мошинская В. А.*) 101, 103, 113, 115, 499
 Müller J. 165, 492
 Müller S. 140, 495
 Müller-Beck H. 91, 97, 139, 495
 Müller-Karpe H. 168, 495
 Murniece S. 84, 495
 Nagel W. 141, 495
 Neišadt M. I. (*Нейштадт М. И.*) 156, 499
 Neprina V. I. (*Неприна В. И.*) 156, 499
 Neugebauer W. 164, 496
 Neustupný E. 143, 152, 495
 Nielsen P. O. 118, 205, 495
 Nielsen V. 143, 495
 Nybelin O. 497
 Niklaev A. M. 492
 Nilsen T. 497
 Nordman C. 120, 495
 Nosek S. 123, 128, 495
 Okladnikov A. P. (*Окладников А. И.*) 56, 499
 Okulicz J. 124, 134, 191, 195, 495
 Orrling C. 80, 496
 Ošibkina S. V. (*Ошибкина С. В.*) 56, 57, 61, 78, 82, 90, 101, 106, 155, 199, 201, 495, 499
 Paaver K. (*Паавер К.*) 55, 61, 146, 196, 499
 Pālsis S. 66, 68–70, 495
 Panavaitė D. 16
 Pankrušev G. A. (*Панкрушев Г. А.*) 160, 162, 202, 499
 Pape W. 200, 204, 495
 Papreckienė (Balčiūnienė) I. 495
 Paret O. 80, 495
 Peleckis P. 19
 Peredolski W. 114, 495
 Perini R. 141, 495
 Perret G. 154, 206, 495
 Persson P. 73, 145, 495
 Pesonen P. 161, 495
 Peške L. 141, 142, 495
 Pinkevičiūtė B. 16, 19
 Piškinaité-Kazlauskienė L. 73, 81, 83, 495
 Popelka M. 183, 185, 188, 495
 Preidel H. 168, 495
 Preuß J. 172, 495
 Price T. 38, 101, 495
 Pukienė R. 17
 Puzinas J. 59, 215, 495
 Radig W. 88, 495
 Radzvilovaitė E. 15
 Randomanskis A. 66, 495
 Ränk G. 194, 496
 Raschke G. 198, 496
 Rasmussen H. 82, 496
 Rassmann K. 165, 496
 Raußenbach V. M. (*Раушенбах В. М.*) 56, 68, 70, 71, 84, 104, 499
 Ravdonikas V. I. (*Равдоникис В. И.*) 100, 499
 Reimer P. 17
 Reinert H. 67, 88, 496
 Renfrew C. 144, 496
 Rybakov B. A. (*Рыбаков Б. А.*) 102, 500
 Richter J. 490
 Rimantienė R. (*Римантиене Р.*) 16, 490, 496, 499, 500
 Rytz W. 141
 Rowley-Conwy P. 144, 146, 496, 498
 Rust A. 100, 103, 496
 Sabaliauskas A. 141, 496
 Salatkienė B. 93, 496
 Sangmeister E. 189, 496
 Savukynienė N. 16, 136, 422, 424
 Savvatejev J. A. (*Савватеев Ю. А.*) 63, 81, 114, 500
 Schuldt E. 116, 496
 Schwabedissen H. 67, 77, 496
 Schwantes G. 64, 84, 496
 Semionov S. A. (*Семёнов С. А.*) 38, 80, 90, 93, 500
 Semionov V. A. (*Семёнов В. А.*) 499, 500
 Serra-Ráfols I. 98, 99, 496
 Schibler J. 492
 Schröter E. 149, 168, 490
 Siiriäinen A. 156, 496
 Simpson D. N. 16, 493
 Sirelius U. 66, 68, 70, 71, 75, 76, 194, 496
 Skaarup J. 77, 80, 496
 Skakun N. M. (*Скакун Н. М.*) 139, 500
 Slaški J. 139, 496
 Sloka J. 17, 65, 422
 Slotten R. 100, 496
 Smirnov K. A. (*Смирнов К. А.*) 149, 500
 Smirnov V. I. (*Смирнов В. И.*) 114, 500
 Spekke A. 162, 496
 Spindler K. 492
 Stadie K. 194, 496
 Stjernquist B. 67, 496
 Stokar W. von 66, 137, 497
 Steponaitis V. 16
 Stelle V. J. (*Стелле В. Я.*) 499
 Strahm Chr. 165, 174, 175, 183, 196, 491, 497
 Stoliar A. D. (*Столяр А. Д.*) 102, 500
 Struve K. 153, 165, 168, 170, 172, 173, 178–180, 184, 185, 189, 497
 Studzickaja S. V. (*Студзицкая С. В.*) 103, 115, 500
 Sulimirski T. 125, 497
 Stancevičiūtė E. 16, 489
 Stančikaitė M. 16, 17, 136, 270, 273, 353
 Stravinskas A. 15
 Stuiver M. 17
 Svetikienė D. 19
 Svešnikov I. K. (*Сवेशников И. К.*) 123, 130, 132, 152, 500
 Szymańska A. 164, 497
 Szymr M. 124–126, 128–134, 151, 152, 173–175, 491, 493, 497
 Szwed J. 164, 497
 Šalčius A. 16
 Šimkūnaitė E. 17, 19, 136, 137
 Šmidt E. N. (*Шмидт Е. Н.*) 125, 500
 Šramko B. A. (*Шрамко В. А., Шрамко Б. А.*) 140, 496, 500
 Šulcs A. 62, 71, 497
 Šumberová R. 209, 497
 Šturms E. 38, 80, 115, 125, 126, 131, 149, 151, 152, 154, 161, 164, 165, 179, 183, 199, 201, 202, 497
 Tabaczyński S. 141, 497
 Tackenberg K. 159, 497
 Tarvydas B. 215, 218, 497
 Telegin D. J. (*Телегин Д. Я., Телегин Д. Я.*) 44, 147, 176, 177, 497, 500
 Tetzlaff W. 164, 196, 198, 203, 497
 Tiškevičius F. 215, 216, 217, 219, 220
 Thomsen T. 60, 77, 497
 Timofejev V. J. (*Тимофеев В. И.*) 38, 39, 42, 46, 51, 146, 164, 497, 500
 Tischler O. 164, 191, 497
 Titova E. N. (*Титова Е. Н.*) 44, 500
 Tretjakov V. P. (*Третяков В. И.*) 155, 501
 Troels-Smith J. 80, 82, 90, 119, 495, 497
 Tromnau G. 102, 497
 Tschumi O. 141, 497
 Urkin A. 199, 497
 Vaitiekūnas V. 142, 497
 Vanagas A. 162, 498
 Van Diest H. 53, 498
 Vankina L. (*Ванкина Л. В.*) 38, 42, 46, 47, 51, 53, 56–60, 64, 67–69, 71, 78, 80, 82, 84, 85, 88, 90, 92, 96, 101, 103, 104, 107, 109–112, 115, 119, 147, 148, 157–162, 164, 171, 173, 174, 176, 179, 182, 183, 197, 199, 203, 497, 498
 Venc S. 183, 185, 497
 Vilkuna K. 70, 103, 193, 497
 Virchow R. 154, 498
 Višnevskaja E. M. (*Вишневецкая Е. М.*) 27, 499
 Vitauskas A. 194, 197, 497
 Vitov M. V. (*Витов М. В.*) 154, 498
 Vogt E. 67, 98, 99, 139, 198, 498
 Watteringe W. von 492
 Wesselkamp G. 70, 90, 139, 498
 Winiger J. 90, 138, 165, 172, 177, 180, 189, 498
 Wislański T. 123–125, 128–132, 134–137, 140, 141, 143, 147, 149, 150–152, 177, 187, 196, 202, 498
 Wyss R. 88, 498
 Wittich W. 154, 498
 Włodarczak P. 165, 498
 Wojciechowski W. 123, 498
 Wolf C. 171, 174, 175, 180, 203, 498
 Zagorska I. (*Загорская И. А.*) 61, 67, 78, 106, 156, 162, 192, 498, 499
 Zagorskis F. (*Загорские Ф. А.*) 38, 46, 51, 53, 68, 69, 106, 110–112, 117, 157, 162, 183, 203, 498, 499
 Zalcman E.B. (*Залцман Е. Б.*) 164, 499
 Zavelskij R.S. (*Завельский Р. С.*) 499
 Zeuner F. 137, 498
 Zimina M.P. (*Зимица М. И.*) 112, 162, 499
 Znamierowska-Prüfferowa M. 78, 81, 498
 Zvelebil M. 136, 144, 146, 498
 Žuravlev A. P. (*Журавлев А. И.*) 160, 499
 Žurek J. 163, 171, 173, 174, 176, 178–180, 184, 186–188, 191, 196, 198, 201, 203, 498

Vietovardžių rodyklė

- Aamosen (Dan.) 80, 81
 Abora (Lat.) 53, 67, 75, 150, 160, 166, 182, 184, 196, 200, 203
 Aizkraukle (Lat.) 173
 Akali (Est.) 38, 39, 46, 51
 Alksnynė (Liet.) 199
 Alvastra (Šved.) 168, 169, 206
 Anatolija (Turk.) 141
 Ardu (Est.) 166, 196
 Asavec (*Асавен*) (Baltr.) 38, 39, 90, 196, 200
 Balčiai (Liet.) 29, 34
 Barzdžio miškas (Liet.) 139
 Bielsk (*Бельск*) (Ukr.) 140
 Biskupin (Lenk.) 139
 Bytyh (Lenk.) 141
 Bohemija (Čech.) 172, 183, 203
 Bohuslän (Šved.) 140
 Botnija jl. (Suom.) 85, 103, 160
 Branbrand (Dan.) 60, 77
 Bronocice (Lenk.) 142, 144, 168
 Brześć Kujawski (Lenk.) 152, 198
 Cueva de los Murciélagos (Isp.) 98, 99
 Čiornaja Gora (*Черная Гора*) (Rus.) 114
 Danija 177, 197, 199, 201, 206
 Dakтариškė (Liet.) 38, 39, 40, 42, 152, 164, 166, 171, 176, 179, 190, 196
 Dyrholmen (Dan.) 77

- Dniepropetrovsk (*Днепропетровск*) 62
 Dniepro baseinas 39, 171, 176
 Döblauer Heide (Vok.) 168
 Dobryj Bor (*Добрый Бор*) (Balt.) 148
 Donja Dalina (Rum.) 62
 Donneruplund (Dan.) 140
 Døstrup (Dan.) 140
 Dubičiai (Liet.) 43, 44, 165
 Duonkalnis (Liet.) 102, 105–107, 184, 190, 196
 Dusia (Liet.) 164
 Duvensee (Vok.) 84
 Dviete (Lat.) 171
 Eiguliai (Liet.) 164, 166, 195, 196
 Eini (Lat.) 196
 Egołzwil (Šveic.) 139
 Estija 37, 38, 40, 46, 55, 62, 63, 157, 159–162, 164, 178, 179, 183, 188, 190, 196, 199
 Feddersee (Vok.) 80
 Feldmeier Vorderfeld (Šveic.) 137
 Finmarken (Norv.) 62, 102
 Fontanka (*Фонтанка*) (Kaliningr. sr.) 180
 Förstermoor (Vok.) 77
 Friesack (Vok.) 159
 Garbina (Lenk.) 164
 Gardino sr. (Baltr.) 128, 130
 Gedupis (Liet.) 164
 Gorbunovo (*Горбуново*) (Rus.) 56–58, 71, 75, 80, 103, 104, 115
 Gotland (Šved.) 63, 85
 Granlund (Šved.) 101
 Grobšto ragas (Kalindr. sr.) 166, 196
 Großlehna (Vok.) 175
 Guhrau (Vok.) 142, 143
 Hohen Viecheln (Vok.) 116
 Holubice (Slov.) 142
 Hopfenbach (Vok.) 103
 Ivanje (*Іванів*) (Ukr.) 152
 Jakšiškis (Liet.) 124, 127
 Jara up. (Liet.) 38, 39, 40, 124, 127, 157
 Jericho (Palest.) 99
 Juodkrantė (Liet.) 27, 39, 107, 110, 111, 150–152, 166, 171, 174, 199, 200–202
 Jutlandija 41, 171, 172, 174, 178, 179, 183, 188, 189
 Kääpa (Est.) 39, 51, 53
 Kaliningrado sr. (Rus.) 41, 158, 164, 201
 Kalniškiai (Liet.) 164, 176
 Kalotė ež. (Liet.) 23, 84
 Kareckij–Nos (*Кареккий–Нос*) (Karel.) 102
 Karklė (Liet.) 23
 Karelėja 114, 156, 159–161, 163, 188, 202, 205
 Katra up. (Liet.) 124, 127, 131, 147
 Kinema (*Кинема*) (Rus.) 98
 Klampsmėlis (Liet.) 38
 Končanskoje (*Кончанское*) (Rus.) 201
 Korpilachti (*Корпилачки*) (Karel.) 66–70
 Korshavn (Dan.) 80
 Krasnoselski (*Красное Село*) (Baltr.) 125, 147, 166, 188
 Kreiči (Latv.) 111, 117, 166, 203
 Krężnica Jara (Lenk.) 140
 Kretuonas ež. (Liet.) 38, 40, 43, 59, 60, 95, 114, 121, 124, 127, 147, 157, 161, 165, 166, 190, 192
 Krivina (Baltr.) 39
 Krusza Zankowa (Lenk.) 172
 Krzemionki Opatowskie (Lenk.) 134
 Kubenino (*Кубенино*) (Rus.) 59, 106
 Kujavija (Lenk.) 125, 126, 132, 147, 150
 Kulamägi (Est.) 38, 46, 166
 Kunila (Est.) 166, 196
 Kuršių nerija (Liet.) 189, 192, 195, 201
 Kvarpani (Latv.) 88, 166
 Kunda (Est.) 57, 59, 78, 146
 Laczyńska Huta (Lenk.) 198
 Ladoga ež. (Karel.) 38, 39, 93, 121, 159, 162
 Lagaža (Latv.) 166, 196
 Laibach (Austr.) 62
 Lammasmägi (Est.) 69
 Latvija 37, 46, 62, 63, 157, 161, 162, 164, 171, 176, 179, 180, 182, 190, 192, 202
 Laukaa (Suom.) 120, 205
 Lavagnon (Ital.) 141
 Lazdininkai (Liet.) 24
 Leimaniški (Latv.) 166
 Lejasciskas (Latv.) 39, 55
 Leningrado sr. (Rus.) 38, 40, 188
 Lenkija 177, 182, 185
 Lettin (Vok.) 175
 Ličagals (Latv.) 159
 Liepāja (Latv.) 23, 24, 27
 Lieporiai (Liet.) 93
 Liguria (Ital.) 140
 Lynupis (Liet.) 164, 166, 184, 185
 Lisie Jamy (Lenk.) 139
 Litvin (*Литвин*) (Baltr.) 114
 Lubans ež. (Latv.) 38–40, 55, 57, 59, 95, 101, 116, 182, 199–201
 Lundfors (Šved.) 73
 Lundgårdshede (Dan.) 141
 Lupava (Lenk.) 143
 Mały Jodkoviči (*Малы Яодковичи*) (Baltr.) 125, 130
 Malmuta up. (Latv.) 101, 108
 Mančiai (Liet.) 24, 29, 34
 Margiai (Liet.) 165
 Mårtsbo (Šved.) 47
 Mejlo (Dan.) 80
 Mergežeris (Liet.) 165, 184
 Meškadaubis (Liet.) 196, 202
 Mitrauka (Liet.) 124, 127
 Mochovoje (Kaup) (*Моховое*) 166, 206
 Modlona (*Модлона*) (Rus.) 97, 98, 101
 Modrzewina (Lenk.) 164, 188
 Mozūrija (Lenk.) 128, 130–132, 137, 149, 151, 154, 183
 Mragovo (Lenk.) 124
 Murzynowo (Lenk.) 152, 203
 Nainiekste (Latv.) 150, 183
 Nairušiai (Liet.) 194
 Narocz (Baltr.) 125
 Narva (Est.) 38, 39, 46, 48, 55, 105, 156
 Naumovo (*Наумово*) (Rus.) 39, 90
 Nebbe Mose (Dan.) 67
 Nida (Liet.) 27, 38, 39, 138, 164, 166, 170, 174–180, 183, 185–189, 192, 195, 202, 204
 Nižneje Veretje (*Нижнее Веретие*) (Rus.) 56, 57, 59, 78, 82, 90, 93, 106
 Nødkong (Dan.) 73
 Noebbet Aero (Dan.) 77
 Olenijostrov (*Оленийостров*) (Karel.) 38, 59, 94, 101, 102, 106, 121
 Olsztyn (Lenk.) 124
 Olonec (*Олонец*) (Karel.) 159
 Ordrup (Dan.) 67
 Ōzdal (Austr.) 92, 98
 Onega ež. (Onera) (Karel.) 39, 81, 102, 158, 160, 162
 Osa (Latv.) 39, 40, 46, 51, 53, 85
 Ostroda (Lenk.) 124, 134
 Pakretuonė (Liet.) 43
 Palanga (Liet.) 23, 24, 32, 33, 39, 41, 107, 110, 112, 151, 152, 162, 202, 203
 Panfilovo (*Панфилово*) (Rus.) 98
 Papė ež. (Latv.) 26, 27, 29, 84
 Papiškės (Liet.) 166
 Pasuojis (Liet.) 157
 Pašvitinys (Liet.) 157
 Patiltis (Liet.) 59
 Perini (Kolomcy) (*Перини; Колыцины*) 39, 114
 Peri-Nos (*Пери-Нос*) (Karel.) 102
 Pernava up. (Latv.) 116
 Pesse (Oland.) 80
 Petersfehn (Vok.) 141
 Piestiņa (Latv.) 42, 46, 51, 68
 Plaze ež. (Latv.) 23
 Plechanovo (*Плеханово*) (Rus.) 74
 Plinkaigalis (Liet.) 166, 184
 Podzorovo (*Подзорово*) (Rus.) 74
 Pribrežnoje (*Прибрежное*) (Kaliningr. sr.) 166
 Priekulė (Liet.) 150
 Pskovo sr. (Rus.) 38, 40
 Pulli (Est.) 78
 Purciems (Latv.) 39, 161
 Radikiai (Liet.) 166, 195
 Rąžė up. (Liet.) 24, 32
 Riņņukalns (Latv.) 61, 160, 166
 Rogaland (Norv.) 194
 Roos Carr (Britn.) 81
 Rosenhof (Vok.) 77
 Rūdaičiai (Liet.) 32
 Rūde-Förstermoor (Vok.) 67
 Rumšiškės (Liet.) 195
 Rumunija 62, 198
 Rutenieki (Latv.) 166
 Rzucewo (Lenk.) 117, 163, 166, 171, 174, 176, 178–180, 182, 184, 186–188, 196, 198, 199, 203
 Saaremaa sala (Est.) 39, 51
 Sachtyš (*Сачтыш*) (Rus.) 114, 199, 201
 Samantonyš (Liet.) 88
 Sárnate (Latv.) 38, 39, 41, 42, 46–48, 50, 51, 53, 56, 58, 60, 61, 64, 67–71, 78, 80, 82, 84, 85, 88, 90, 92, 101, 103, 104, 107, 109, 111, 115, 118, 147, 157, 159–161, 182, 183, 197, 203
 Sarnowo (Lenk.) 143
 Sarup (Dan.) 166, 168, 169
 Satrup (Rūde) (Dan.) 77
 Schleswig-Holstein (Vok.) 165, 178, 179
 Semba ež. (Latv.) 80, 81, 84
 Serteja (*Сертея*) (Rus.) 42
 Siivertsi (Est.) 67, 69
 Siggenneben-Süd (Vok.) 77
 Sijūupe (Latv.) 39, 61
 Siplingen (Šveic.) 119
 Sjeborgen ež. (Šved.) 71
 Skandinavija 160, 196, 199, 206
 Skāne puss. (Šved.) 63, 64
 Skeddemosse (Šved.) 76
 Slovākija 185
 Sopė (Est.) 196
 Suchacz (Lenk.) 163, 166, 171, 174, 176–178, 196, 198, 199, 202
 Sulka (Latv.) 159
 Suomija 37, 63, 68, 156, 158, 160, 162, 164, 167, 176, 178, 180, 188, 199, 202, 205
 Suomusjärvi (Karel.) 120
 Star Carr (Brit.) 84
 Stegna (Lenk.) 111, 199, 203
 Strelka (*Стрелка*) (Rus.) 114
 Stellmoor (Vok.) 100
 Svarvarbo (Šved.) 139
 Svinging Veile (Oland.) 194
 Świąty Kamień Przylesie (Lenk.) 163, 166, 174, 196
 Šakių lanka (Liet.) 165
 Šarnelė (Liet.) 38, 39, 59, 97, 164, 166, 170, 171, 176, 190, 192, 195, 196, 203
 Šigir (*Шигирь*) (Rus.) 56, 59, 68, 70, 80, 101, 103, 115
 Širmės kalnas (Liet.) 176
 Šveicarija 56, 88, 91, 97, 98, 138, 165, 168, 171, 172, 175, 177, 180, 183, 189, 194, 196, 198, 203, 204
 Švedija 51, 171, 177
 Švendubrė (Liet.) 73, 75
 Tamula (Est.) 166, 183
 Tybrind Vig (Dan.) 75, 80, 84
 Tojati (Latv.) 166, 171
 Tollmicko (Lenk.) 163, 166, 178, 188, 195, 196, 198
 Törvala (Est.) 82
 Tuzozzer (*Тузозер*) (Rus.) 112
 Tušino (*Тущино*) (Kaliningr. sr.) 164, 166
 Twann (Šveic.) 139
 Ulkestrup (Dan.) 82
 Ust-Ribežna (*Усть-Рыбейна*) (Rus.) 156
 Usviaty (*Усвяты*) (Baltr.) 39, 42, 47, 51, 59, 64, 84, 90, 147
 Utinoje boloto (*Утинное болото*) (Kaliningr. sr.) 164
 Val Camonica (Ital.) 143
 Varduva up. (Liet.) 38
 Varnas-Krogs (Latv.) 166, 183
 Vengrija 198, 199
 Verup (Dan.) 80
 Vilkiija (Liet.) 185
 Villa (Est.) 39
 Vinelz (Šveic.) 141
 Viss (*Buce*) (Kom.) 56, 66, 67, 70, 82, 115
 Vlaardingen (Oland.) 67
 Vokietija 41, 171, 172, 174, 177, 180, 185, 188
 Volodary (*Володары*) (Rus.) 101
 Wąbrzeźno (Lenk.) 152, 154
 Wallendorf (Vok.) 168
 Willa Nowe (Lenk.) 154
 Wismar jł. (Vok.) 77
 Zalavruja (*Залавружа*) (Karel.) 63
 Zamoszje (*Замосжье*) (Rus.) 68, 106
 Zedmar (*Зедмар*) (Kaliningr. sr.) 139, 164, 166, 194
 Zlota (Lenk.) 203
 Zvejnieki (Latv.) 38, 39, 78, 105, 106, 112, 117, 121, 156, 162, 166, 183
 Zvejsala (Latv.) 88
 Zvidze (Latv.) 39, 40, 46, 53, 55, 90, 92, 95, 147, 160, 183, 194
 Žeimenis ež. (Liet.) 40, 43
 Žemaitiškė (Liet.) 39, 40, 54, 70, 95, 133, 157, 161, 166
 – vijokliniai pelėžirniai (*Fallopia convolvulus*) 143
 Gintariniai dirbiniai
 – figūrėlės 107, 217, 219, 443, 467, 474
 – kabučiai 107–109, 150, 200, 201, 217, 218, 241, 243, 260, 281, 307, 387, 405, 415, 417–421, 441, 455, 465, 474, 477, 478, 486, 487
 – laivelio pavidalo sagės 109, 110, 203, 216, 219, 241, 387, 463, 471
 – sagutės 109, 110, 149, 199, 200, 216, 218, 241, 243, 260, 307, 343, 387, 405, 417–421, 441, 456, 463, 468, 474, 476–478, 486
 – skridiniai ir grandys 109, 112, 151–153, 161, 162, 202, 203, 216, 218, 219, 243, 281, 342, 343, 387, 420, 443, 456, 467, 477, 487
 – skirstikliai 203, 476
 – vamzdeliniai karoliai 109, 110, 150, 151, 201, 217, 218, 241, 243, 260, 281, 307, 387, 405, 417, 419–421, 448, 455, 456, 467, 468, 474, 476, 478
 Gyvuliai
 – avys (*Ovis aries*) 147, 196
 – jaučiai (*Bos bovis*) 141–143, 147, 196
 – kiaulės (*Sus suis*) 147, 196, 197
 – ožkos (*Capraircus*) 147, 196
 – šunys (*Canis familiaris*) 146, 147, 195, 196, 203, 252, 351
 – žirgai (arkliai) (*Eguus caballus*) 55, 195, 196, 422
 Kirveliai, skobteliai ir jų įtvaros
 – akmeniniai 89, 126, 127, 134, 135, 153, 160, 169, 188–190, 205, 220, 234, 238, 244, 280, 338, 377, 378, 433, 456, 469, 478, 480, 482, 483
 – titnaginiai 89, 186–188, 258, 411, 418, 419, 479, 486, 487
 – skalūno buožės 157, 159, 160, 299
 – kirvių kotai mediniai 90, 260, 298, 321, 322, 345, 346, 398, 449
 – kirvių ar kaltų medinės įtvaros 89, 90, 127, 244, 257, 260, 288, 298, 322, 400, 414, 449
 Medžioklės priemonės
 – bumerangai (?) 60, 388
 – durklai 60, 304, 339, 384
 – ietys ir antgaliai 58–60, 160, 258, 281, 282, 304, 339, 349, 380, 384, 388, 416, 417, 433, 462, 467, 470, 476, 482
 – lankai šaudomieji 56, 260, 282, 308, 446
 – strėlės ir antgaliai 56–58, 135, 158–160, 182–184, 239, 262, 308, 380, 381, 415, 419, 420, 433, 456, 462, 470, 476, 479, 482, 483
 – svaidyklės 58, 282
 – žeberklai 61, 62, 85, 258, 288, 304, 339, 384, 427
 – šerytės (*Setaria italica*) 136, 137

- Namų ūkio reikmenys
- audiniai, dembliai 97-99, 198, 250, 252, 403
 - bruktuvės 97
 - geldos ir dubenys (medin.) 91, 248, 250, 251, 322, 401, 402, 414, 449
 - gludintuvai 91, 300, 417, 433
 - grandikliai kailiams 93, 258, 304, 385, 424, 436
 - ylos, adikliai 93-95, 258, 304, 384
 - kibireliai 120, 324
 - kultuvės 64, 346, 398, 449
 - kūlės 197, 244
 - lygintuvai 95, 384
 - mentelės 263, 454
 - odos dirbiniai 92, 454
 - peiliukai kauliniai ar mediniai 99, 263, 385, 424
 - pjūkleliai 91, 378, 379
 - pintinė 324
 - plaktukai 197, 244
 - siūlai 97
 - šaukštai, samčiai 92, 205, 250, 346, 402, 414
 - trinkelės 454
 - verpstė ir verpstukas 97, 98
- Paukščiai
- antis didžioji (*Anas platyrhynchos*) 55, 56, 115
 - antis smailiauodegė (*Anas acuta*) 55
 - antis šaukštasnapė (*Anas clypeata*) 55
 - erelis jūrinis (*Haliaeetus albicilla*) 55
 - garnys pilkasis (*Ardea cinerea*) 55
 - kėkštas (*Garrulus glandarius*) 55
 - kiras poliarinis (*Larus hyperboreus*) 55
 - kryklė rudagalvė (*Anas crecca*) 55
 - kurtinys (*Tetrao urogallus*) 55
 - laukys (*Fulica*) 55, 115
 - nuodėgulė (*Melanitta fusca*) 55
 - tetervinas (*Lyrurus tetrix*) 55
 - vapsvaėdis (*Pernis apivorus*) 55
 - vištvanagis (*Acciper gentilis*) 55
- Titnaginiai įnagai
- grąžteliai 96, 186, 240, 281, 339, 381, 436, 462, 471, 482
 - grandukai 185, 382, 479, 482
 - gremžtukai 95, 96, 185, 239, 258, 308, 381, 416, 417, 462, 471, 478, 479, 482, 485
 - kaltelių ašmenėliai 303, 339, 405, 418, 439, 462, 482, 485
 - peiliai 96, 184, 239, 303, 381, 418, 462, 471, 478, 480, 485
 - rėžtukai 96, 381, 433, 462, 478, 485
 - tribriauniai 239
 - skaldytiniai 471, 479, 480, 486
- Žemdirbystės priemonės
- arklai 126-128, 138-140, 143-145, 154, 286, 395
 - grūstuvai 143, 263, 346
 - jaučių jungai 126, 140, 141, 146, 269, 285, 286
 - kapliai akmeniniai 138, 195, 239, 378
 - kasamosios (vagojamosios) lazdos 137, 143, 284, 285, 398
 - kastuvėliai 64, 65, 339, 384
 - kauptukai mediniai 263, 346, 395, 449
 - kulstai 143, 398
 - pjautuvai 143
 - žemdirbystės simboliai 148, 149, 362
- Žuvis
- ešeris (*Perca fluviatilis*) 191, 224
 - karšis (*Abramis brama*) 65, 191, 224, 253
 - lašiša (*Salmo salar*) 253
 - lydeka (*Esox lucius*) 65, 191, 224, 252, 422, 457
 - lynas (*Tinca tinca*) 253
 - menkė (*Gadus morhua callarias*) 65, 253
 - menkė Ledjūrio (*Poleachius virens*) 65
 - šamas (*Silurus glanis*) 65, 253, 422
 - otas (*Scophthalmus rhombus*) 65, 422
 - perpelė (*Alosa fallax*) 65
 - plekšnės (*Pleuronectidae*) 191, 224, 259
 - storkis (*Stizostadion lucioperca*) 65, 191, 224, 252, 422, 457
 - tunas (*Thunnus thynnus*) 65
- Žvejybos priemonės
- branktai (tinklo) 70, 71, 244, 262, 308, 392, 446
 - bučiai 71, 72, 113, 192, 244, 283, 310, 392, 411
 - butiniai 73-75, 192, 248, 262, 310, 311, 392, 393
 - dvišakiai (ungurių šakės) 76-78, 193, 248, 311, 316, 343, 345, 393, 448
 - irklai 15, 83, 84, 248, 262, 269, 285, 320, 345, 393, 395, 427, 446
 - lazdos su skridiniu 71, 82, 83, 248, 262, 320, 448
 - luotai 79-81, 84, 85, 248, 262, 284, 316, 411, 413
 - meškerės kabliukai 78
 - pasvarėliai (tinklo) 69, 70, 192, 262, 280, 300-301, 310, 329, 343, 348, 379, 411, 415, 433, 469
 - patrankavimas 78, 321
 - peikenos 78, 384, 393
 - plūdės 68, 69, 191, 192, 244, 288, 308, 329, 343, 390, 411, 446
 - samtukai 81, 316
 - tinklai 65-67, 71, 97, 191, 308
 - užtvankos 72, 73-76, 193, 194, 288-292
 - venteriai 73-76, 192
- Žvėrys ir gyvuliai
- bebras (*Castor fiber*) 54, 190, 252, 351, 422, 458
 - briedis (*Alces alces*) 54, 55, 144, 190, 224, 252, 422
 - elnias kilnūsis (*Cervus elaphus*) 54, 55, 144, 190, 331, 351, 422
 - kiškis (*Lepus europaeus*) 54
 - kiškis baltasis (*Lepus timidus*) 351
 - lokys (*Ursus acetos*) 54, 190, 351, 422
 - opšrus (barsukas) (*Meles meles*) 54, 351
 - ruoniniai (*Phocidae: Phoca vitulina; Phoca hispida; Haliodorverus grypus; Pagophylus groenlandicus; Phocoena phocoena*) 54, 55, 61-63, 190, 224, 252, 351, 458
 - stirna (*Capreolus capreolus*) 54, 144, 351, 422
 - stumbras I tauras (*Bos primigenius I Bison bonasus*) 54, 55, 144, 190, 224, 252, 331, 351, 422, 458
 - šernas (*Sus scrofa*) 54, 55, 144, 190, 224, 252, 351, 422, 458
 - ūdra (*Lutra lutra*) 54, 351, 422
 - vilkas (*Canis lupus*) 54, 351
 - Žmonių kaulai 121, 122, 154, 162, 206, 454

STONE-AGE FISHERMEN AT THE SEASIDE LAGOON

INTRODUCTION

Rimutė Rimantiene

The explored stone-age camps and settlements were discovered on the Baltic seacoast (Fig. 1) at the lagoon that has become overgrown by now and turned into the Baltic coastal marsh. On the northern side of the marsh stood fishermen villages of Šventoji and Būtingė that have recently grown into resort towns. The draining of the eastern side of the marsh was started as early as in late 19th century. Yet it was only in 1966 that major draining work was begun. During the melioration of the marsh, a local schoolboy Mikelis Balčius noticed archaeological findings in the digging; he collected and recorded them and informed museums, which passed the information on to the Institute of History of the Lithuanian Academy of Sciences. The Institute immediately started excavations headed by Rimutė Rimantiene, senior research fellow. This was rescue work (Fig. 2-5). It was done in two stages: from 1966 to 1972 and from 1982 to 1998. During 24 exploration seasons the area of 10300 m² was uncovered, excluding trial holes, and 42 sites were identified. Numerous people of various professions contributed to the exploration, mostly working on a voluntary basis. We therefore express our sincere gratitude to all explorers and diggers.

The aim of the present work is to make a comprehensive presentation of the retrieved data illustrated mostly with the drawings and photographs of the findings made during the preliminary digs.

The volume consists of three major parts:

- the first part mostly deals with the natural environment where stone-age people settled at the lagoon (R. Kuskas)
- the second, main part analyses the available research data by cultures in order to discover the course of the settlement, major trades, phenomena of spiritual life and relations between cultures
- the third part characterises individual studied sites, their nature, the course of study, cultural layers and the findings by materials.

ECOSYSTEM OF THE LAGOONAL LAKE OF ŠVENTOJI AND PALANGA DURING THE NEOLITHIC PERIOD

Rimvydas Kunskas

The surface of the Lithuanian seaside plain rises in terraces. 12 kilometres to the east of Palanga fragments of the moraine ridge can be observed, extending in the north-south direction. The ridge is related to the retreating stage of the glacier from North Lithuania (Basalykas, 1965), however, at present data has become available allowing to treat the ridge that rims Lithuania from the west and north as a new stage in the advance of the glacier. To the west of the ridge is a waving stretch of the main moraine plain interspersed with flat hills. This chain of elevations in the relief may be also related to the accumulation of dead ice; it is rather abundant in gravel, and sand in some places, and rises to 25–35 metres above sea level.

The western part of the Baltic coast plain was even more flattened by the Baltic ice-age lake and is covered with the sandy and clay loam of the ice-age lagoon. In general, the variation and diversity in the plain is evident in the soil and plants. During the Holocene there was a mosaic of plant formations here, with ample broad-leafed tree groves, fir woods with pine trees and pure pine forests, and swampy valleys. The conditions of the ecosystems were favourable for a varied fauna. All this greatly contributed to the rise of Neolithic cultures in Lithuania.

Recent studies of Baltic coast lagoonal lakes Kalotė and Plazė and the chain of shallow coastal marshes between Karklė and Palanga provide evidence of a chain of lagoonal lakes and marshes during the Merkinė inter-glacial period more than 120,000 years ago. At that time the coastal stretch between Klaipėda and Liepaja was occupied by a chain of lagoonal lakes of varying width, separated from the sea by the dunes.

Geological borings at Šventoji have shown that during the first half of the Quaternary there was a valley that was later filled with sand and clay loam (Fig. 6). We could assume that during the glacial period there could have been a river here that was no smaller than the Šventoji at present. However, in this location, signs of at least four latitudinal faults in the Earth's crystalline base and two diagonal, longitudinal, faults. Thus the present bends of the River Šventoji, as well as the inherited old valley, were determined by the structure of the depth.

Rather shallow oblong hollows appeared as a result of melted thin ice sheets. It is believed that they may have been formed by the North Lithuanian stage. They were later smoothed by the Baltic glacial lake whose shore nearly coincides with the western roadside of Liepaja. It is possible that the coastal formations of the glacial lagoon dating back to the Middle Dryas phase (12,500 years ago) have survived quite well near Lazdininkai, Rudaičiai and to the south of Palanga. The coast of the glacial lagoon rises in places to 15–20 metres above sea level, 3–5 metres above the ground. The late glacial lagoon stage, called Younger Dryas (10,000–11,000 years ago) left an even clearer bank rising to 8–12 metres and terraces of 7–10 metres. The author is unable to confirm that these terraces date back to Late Pleistocene. These accumulated forms are not homogeneous.

In the deeper hollows, e.g. the terrace sink of Palanga–Liepaja that gradually widens towards the north, marsh formation started as early as in Early Holocene, during the pre-littoral period. During the Littorina Sea transgressions lagoonal lakes appeared as well. A closed lagoonal lake formed at the end of optimum climate, during the last stages of the Littorina Sea, at the end of the Atlantic climate period. This created the best conditions for the settlement of fishermen. During the Late Holocene, the Subatlantic period, the lake turned into a marsh. From then the swampy Baltic Coast marsh replaced the lagoon (Fig. 7). An important role during that period was played by the differentiated tectonic rise. Its speed increased greatly during the limnologic transgression (Kunskas, 1978, 1995).

At Šventoji the Littorina Sea coast, also heterogeneous, rises to 6–8 metres. Four Littorina transgressions nearly smoothed out the flat seaside hills. The seaside lagoon that formed during the period of the Littorina Sea became an accumulation zone, while during regression stages it shallowed fast and the coast became marshy. During transgression stages the lake widened, the straits of Šventoji, Mančiai, Ošupis and Ražė opened up or widened.

In the middle of the Littorina Sea period, a sand spit formed between Palanga and Šventoji; it separated the lagoonal lake of Palanga and Šventoji from the sea. The deep bay in the mouth of the Šventoji soon became a closed lake because of rather large alluvial deposits. The closing up of the open Papė lagoon (or a half-open sea bay, more precisely) to the north of Šventoji lasted somewhat longer and seems to have been completed only during the second limnologic transgression. It is possible that during the Neolithic period this lagoon was visited by the Baltic seals. The under-water terrace at Būtingė hindered the flow of silt from the south, which is why a narrow and low spit formed at the Lake of Papė.

The research on diatom of the strata of Lake Šventoji carried out by E. M. Vishnevskaya, a researcher from Saint Petersburg, also shows a gradual closing up of the lagoon (Клейменова et al., 1992). She distinguished the stages of the start of the lagoon, the lagoon, and a lagoonal lake on the basis of the increasing abundance of diatom species (Fig. 11).

The composition of the layers of Lake Šventoji and the marsh is shown in Figures 8 and 9. They show that the northern and middle parts of the lake had marshy shores as early as in Middle Holocene, and only during transgressions the lake partially regenerated. The western leeward shore underwent the most intense marsh formation. At present a layer of turf ranging from 0.1 to 1.5 metres deep is buried under the sand and is often discovered on the western shore of the former lagoon, on the edge of the now drained Baltic Coast marsh. Pollen analysis has shown that the lower level of the layer formed after the transgression of Lake Ancylius, at the beginning of Middle Holocene, at the time of a wide spread of broad-leafed trees (Fig. 7–10).

While exploring the layers of Šventoji and Palanga lake, the development of its shores and strata, more attention was focused on the periods of late Littorina and Limnologic Sea, when Narva and Baltic Coast cultures began to flourish near the coastal region (Rimantienė, 1979, 1980).

The period of the Limnologic Sea that lasted for the larger part of the sub-boreal period was approximately 4700–2500 years ago. The ecosystems of Palanga,

Šventoji, Papė, Liepaja, Nida and Juodkrantė formed the seaside landscape. Two Limnologic Sea transgressions can be distinguished (Kessel, 1965) on the Baltic Sea to the north of Palanga separated by the regression of 4150–4000 years ago. The post-littorina regression of 4700–4400 years ago had special significance to Neolithic fishermen.

Based on the composition of the layers of littorina and limnologic terraces and of the organogenetic strata of the lagoon, an attempt was made to reconstruct the ecosystem of the lagoon and to understand its regime. Camps and settlements extended along the coasts and on the islands. The period is characterised by the reconstructed plant communities corresponding to stage IV palynologic area with the culmination of the Middle Holocene fir and the spread of the oak (Fig. 10–12).

The interim Littorina and Limnologic regression lagoon extended along the seacoast between the mouths of Papė and Šventoji for approximately 10 kilometres. The water yield of these rivers was rather high then, higher than today (Šventoji at 5.38 m³/s, Papė 0.6 m³/s) and ensured a sufficient water circulation in the lake, oxygen content and the decomposition of organic waste. The bays of the western shore underwent the most intense marsh formation. Meanwhile, biogenic elements brought from a lithologically complex basin encouraged fertility, the variety of eutrophic lake fauna and flora, good mixing of water due to southern and northern winds. The lagoonal lake had a rather winding shore. There were islands at the mouth of the Šventoji, and further south water depth reached 2.5–3 metres. At Balčiai the lake was 800–1,400 metres wide, at Mančiai (Mančiškė) 600–700 metres, and only its southern part was as narrow as 150–300 metres (Fig. 13–16). Gytija accumulated in abundance in the oxygen-depleted western bays; it is there that we find the oldest and thickest deposit of peat. That was probably the reason why there were few Neolithic settlements here. As early as during the Neolithic period, fish-weirs were made at the straits of Mančiai for the fish coming from the sea, possibly schools of smelt. The northern part of the lake was settled densely, especially the chain of islands at the mouth and the eastern shore with tiny bays and horns of sand pointing northwards. These formed convenient berths for dugouts. The homesteads standing near the lake must have been protected from the wind by black alder and osier-beds. Some settlements stood at least 50–100 metres from the eastern shore 1.5–3 metres above the top regression water level. This could have been the main part of the settlement. It did not survive after the Limnologic and Baltic transgressions. The fishermen probably moved to the terrace or dike of the Littorina Sea, at least 5–7 metres above the risen lake.

The strategic attribution of the layers of the Limnologic Sea is rather complicated. The lagoonal sediments show cyclic sedimentation: 1. peat-gyttja-sand, clay-sand and clay rich gyttja-peat. 2. gyttja-peat, gyttja-sand and clay rich gyttja, alder peat-wood and sedge peat-reed and sedge green moss peat-wood peat. 3. sand-sandy gyttja-sand, sandy gyttja-clay gyttja-sandy gyttja (Римантене, Кунскас, 1984).

The changing of layers of sand and sandy gyttja is characteristic of the changes in the level of the Littorina Sea. The climax of transgression is reflected by the

aleurone facies. Stratigraphic analysis has shown that Neolithic settlements either moved or were destroyed by floods during large transgressions. The Limnologic transgression that took place around 4500 years ago could be mentioned as an example. It was then that Narva culture fishermen and hunter settlements disappeared. Only 200–300 years later people returned to the coast during the regression of the Limnologic Sea and settled down, but their way of life, buildings, household articles and food differed greatly. They formed a more advanced and more social Baltic Coast culture.

It should be noted that the lagoons (deeper than 2.5 metres) underwent a slight change of facies. The cultural layers with findings of the Narva and Pomeranian cultures there are separated by a thicker or thinner layer of mineralised gyttja. The pre-limnologic layers of Narva Culture are usually formed of detritus gyttja (4 sites), peaty gyttja (3 sites), sandy coastline peat (7 sites), shoal sand (7 sites), slimy sand (2 sites), aleurone sand (1 site). Later findings and fishing implements are sometimes found in peaty gyttja (1 site), but mostly they are discovered in sandy peat and turf (3 sites).

The complexity of the Baltic Coast plain ecosystem, its mosaic-like nature as mentioned above determined a more labile development of its forests, faster changes in its vegetation on the ridges and terraces, especially at the edges. By the end of the Atlantic period large mixed forest formations with widely spread broad-leafed trees (up to 20%) had settled. The larger part or even more consisted of oaks, with 5% of lime trees, elms, some ashes and hornbeams. Even beeches, trees of European forests, were far from rare. Pine and alder groves, rather contrasting communities, were there all the time. They survived also during the changeable period of late middle Holocene, the sub-boreal, the time of the Limnologic Sea. Even birch forests, frequently marking a catastrophic change in vegetation – fires and deforestation – had no chance to spread in the environs of Šventoji. Fir tree forests, on the other hand, changed at the slight increase in the wetness of the climate: the share of fir trees increases in the spectra up to 25%. The number of broad-leafed trees declined significantly in the sub-boreal phase. Lime forests could have suffered owing to their magnificent fibre that was widely used by fishermen. Oaks, on the other hand, survived throughout the Neolithic, the Copper Age, and even with the onset of wetter and colder climate in late Holocene next to the fir trees.

The forest and field grasses were characteristic of Šventoji vegetation. They point to the possible existence of clearances, perhaps even pastures some time later. The representatives of the genera *Filipendula*, *Dianthus*, *Galium*, *Humulus* were widely spread there. Representatives of *Rosaceae*, *Primulaceae*, *Caryophyllaceae*, *Fabaceae*, *Apiaceae* and *Pyrolaceae* families were abundant (Fig. 11, 12). Forests with plenty of nut-trees and viburnum trees also served as a source of food. The shores of the lake shimmered with a wide variety of water plants. Over the recent decades, shells of water nuts (*Trapa natans*) dating back to the sub-boreal period have been found in numerous Lithuanian lakes. With lakes becoming marshy and the climate turning colder, they became more rare in the sediments of Subatlantic gyttja. It was only in the lake of Šventoji that they stayed on for a very long time.

IN THE FOOTSTEPS OF CULTURES HERITAGE OF THE NARVA CULTURE

Hunters, fishermen, gatherers

The name of Narva culture (NaC) entered archaeological literature as late as in the 1960s, although individual findings had been known before. Yet it was only when wide exploration of marshy settlements in the three Baltic countries and North Byelorussia started did it become possible to distinguish this culture of the Early and Middle Neolithic. NaC was spread from the middle of the Nemunas River to the lakes of Onega and Ladoga in the North. The main artefacts of this culture were made from organic materials, and ceramics also contained abundant organic temper. At the beginning of Early Neolithic the seacoast was under the water, which is why the earliest findings were discovered at some distance from the sea. The earliest dates go back to 5000 BC, while the main period of the spread of NaC is 4000–3000 BC.

The NaC sites of Šventoji are of tree kinds: these are fishing sites on the coast of the lagoon (Site 1B, 2/4b, 3), settlements on dry parts of the coast (Sites 6., 23., 26., 28., etc.) and deposits of amber artefacts (Sites 24 and 30). Radiocarbon dating includes the period from the very end of the fifth millennium BC (Site 2/4B), lasting throughout the fourth millennium to the start of the third millennium BC.

The most important for the ceramic technology of the Early Neolithic is organic temper in the clay. In the Middle Neolithic mineral temper appears. The pots were moulded from bands of clay. There were two prevailing forms: a wide-mouthed pot with a pointed base and an elongated, later round, bowl. Pot necks had characteristic shapes, named after letters I, C, CD, S (Fig. 20). They had thick bases, mostly with a right angle. The earliest pottery had I and C necks. The characteristic feature is chamfering towards the inside. The pottery is mostly the size of the diameter of the mouth. Only the part right under the brim is ornamented. The main shapes are the following (Fig. 24): twisted, upturned drop, and pit indentations. The latest artefacts display elements added from other cultures. The ornamentation of the earliest pottery displays little regulation, becoming more evident later on. The decoration of bowls is more individualised.

Hunting was one of the major trades. The main game was wild pigs, elks, and seals. During the Middle Neolithic, when the forests became less dense, aurochs/bison, red deer, roe, etc. appeared. Various fowl were hunted. Hunting bows (Fig. 29) were very long. Flint arrowheads appeared only in the latter half of the Middle Neolithic with the start of communication with neighbours of other cultures (Site 6, 23, etc.) – these were triangular, almond and leaf-shaped heads with wide mounts (Fig. 28). Spears and spear throwers were used (Fig. 29). Boomerang was more rare (Fig. 280:1). Daggers were made from bone.

Seal hunting was one of the major seaside trades, as is witnessed by the abundance of seal bones and amulets made from fangs and fur. Seals were hunted with bone harpoons that separated from the handle (Fig. 30).

Gathering is illustrated by numerous shells of hazelnuts and water nuts found at the sites. To crack them, wooden flails were made (Fig. 31). Horn scoops and hoes are also attributable to gathering.

Exploration of Šventoji yielded most material for the study of fishing. The lagoon was flowing, but its shores were overgrown with reed, while the climate was favourable for the accumulation of plankton, which is why fish was abundant and large. Mostly freshwater predator fish were fished. The main fishing instrument was the linden bast net (Fig. 32) tied in Scottish knots. Floats were made from twisted birch bark or cut from pine bark (Fig. 33). The earliest sites yielded more large trapezoid floats with a hole in one end, later finds included oval, elongated or diamond-shaped floats with cuts at the ends. Small quadrangular floats were probably used with rods. Three types of weights were used: cleft stones tied with bast, seaside pebbles with 2–4 incisions, and small pebbles wrapped in bark, sometimes with a hoop. Net frames indicate that they were approx. 70 cm wide. Weirs were mostly made from pine splinters, only the latest sites contained weirs made from twigs. There were also weirs and wicker traps covered with nets. An attempt has been made to reconstruct the wicker trap of Šventoji (Fig. 36) from Site 4B (Fig. 34) using ethnographic parallels (Fig. 35). This is a net sack with its opening supported by two supports with nooses. Two short nut-tree poles are attached along the sides. This is a portable wicker trap. Supports were found in many NaC sites of Šventoji. Individual fishing instruments were various wooden leisters ranging from primitive bifurcate sticks to a complex instrument with a bone spike in the middle.

Dugouts were used for transport, of which only pieces have been discovered, yet their overall shape can be reconstructed from the models of such dugouts from Site 2B (Fig. 38). They were made from firm wood. The scoops found at Sites 4B and 23 also belong to the dugouts. A jetty for dugouts was found at Site 4B and studied. Dugouts were driven by pushing the poles with disks at the ends, and with oars (Fig. 39). 65 items of oars and their fragments have been collected. Nearly all of them were made from ash, one from pinewood. They were of two kinds: pointed and long ones rowed by one holding it with both hands, and short sculls. Interconnected coastal lagoons made long travel on such dugouts possible.

Remains of buildings (Fig. 4) have only been discovered at Sites 23, 6 and 26. The buildings were quadrangular, approx. 6 metres long and 5 metres wide, constructed with poles to support the roof. Fireplaces were made inside in simple pits. The entrance was probable at the eastern end. The dirt floor was frequently covered with pine bark.

Different wood and bone working instruments were used in households. Hafted axes made from barely worked local stones and chisels were hafted on a bent wooden handle (Fig. 41). 34 haft halves and one tied haft have been collected at Site 1B in Šventoji. They were made from oak, ash or elm. There were rare cases of hafts with a mace head that were used without sockets. Kitchen utensils were made from wood, including troughs, bowls, spoons, spatulas, and pestles. Seal bone scrapers, awls, and smoothers (Fig. 42) were used for working furs and hides. Beginning with the Middle Neolithic, more tools were made from low-quality local flint: scrapers, burins, and borers. After communication with neighbouring people started, good-quality flint used for knives appeared.

The main fibre was linden bast that was teased and spun by tying it to the spinning frame (Fig. 43), threads were twisted from two fibres, and it was also

twined and woven. Strings were tied with Scottish knots to make nets; sometimes nets were made without knots. Birch bark and linden bast were used to make baskets and buckets.

There are numerous finds from Šventoji sites speaking about the cult, symbols, jewellery, and rituals of the population of the time. Ritual staffs from elk horn and bone discovered at Sites 3 and 4B point to the prevailing cult of the Lord of the Beasts (Fig. 44). The elk was not the mostly hunted animal, and its cult was mostly determined by the emotional attitude towards tradition. This cult was widespread in all North European cultures and could be traced back to the cult of the caribou of the Late Palaeolithic. Such staffs, attached to a long pole, as can be seen from cave drawings (Fig. 45), were supposed to turn the performer of the ritual into the Elk of elks. The concept of man lord (Fig. 46) was known from the Middle Neolithic, as can be seen from the post with a human head from Site 2B. The cult came from the south and became established in parallel with the cult of the Beast of Beasts. The earliest amulets and jewellery were perforated animal teeth and fangs (Fig. 47) of elks and deer, wild pigs, more rarely aurochs, often fangs, and sometimes bones of seals. Amulet figures are rare finds. These are mostly amber animal heads and pendants resembling the human shape (Fig. 48). Other types of amber pendants were doubtlessly also amulets.

Amber ornaments (Fig. 49) can be put into 5 groups. Most frequent were pendants (Fig. 49A) whose shape was similar to natural resin inclusions in amber-rich pine trees, which is why their variation is wide. They were usually given a trapezoid shape. The second group (Fig. 49B) consist of lens-shaped beads with a V-shaped hole, while at the end of Middle Neolithic isolated triangular cross-section beads appeared. The third group (Fig. 49C) consists of elaborate boat-shaped brooches with a V-shaped hole, drilled through at the end of Middle Neolithic. The fourth group (Fig. 49D) is represented by tubular and spherical beads, first disk-shaped, later with a medial bulge. The fifth group (Fig. 49E) includes disks and chains, sometimes decorated with dots. There are some untypical articles, mostly remade from broken ones.

Drawings – views of weirs with dams and figures of animals – doubtlessly also served the ritual function, pitted on pot walls (Fig. 50). Some rare finds include moulded figures (Fig. 51). Wooden scoops with bird heads were also articles of ritual. Artefacts have been discovered that could be interpreted as parts of musical instruments.

The main ritual of the cult was the offering, which is witnessed by deposits. The most outstanding are three amber deposits. One of them (Site 5) is a collection of completely unprocessed pieces of amber, the second (Site 24) is a set of selected and slightly processed amber, the third (Site 30) is a collection of completely chipped yet unpolished pendants (Fig. 53). Pots (with food) were also offered at the lagoon.

Anthropological remains show that the people were Europids.

HERITAGE OF THE GLOBULAR AMPHORA CULTURE

The start of farming and husbandry

The Globular Amphora Culture (GAC) was the culture of farmers and stockbreeders of scarcely forested Central Europe. It was spread in the basins of the Oder, Elbe and Vistula, extending to the basin of the Bug and the middle of the Dnieper. Only some isolated sites have been discovered in Lithuania. Apart from Šventoji, finds have been discovered in the of north eastern lake area of Lithuania (Fig. 54), dated between 3700 and 2000 BC (cal). Three stages and five stylistic phases are distinguished (Szmyt, 1996b; 1999; 2001).

The finds of Šventoji revealed the existence of the GAC in Lithuania for the first time. Two main sites – 2/4A and 6 – were explored. Site 2/4A was on the coast of the former lagoon. This represents the heritage of a fishing and offering site. The bringers of the GAC came from more distant places temporarily. Some pottery, hunting and fishing implements, axes, and tilling tools have been discovered. Site 6 has a different nature: it is a settlement where the GAC merged with the heritage of the local Narva culture (NaC). The merger is reflected in the formation of hybrid ceramic form. The first links with the GAC can be observed at the end of the 4th millennium and the start of the 3rd millennium at the Sites 3 and 23, where imported diabase chisels, seeds of cultivated plants have been discovered and imitations of GAC artefact types can be observed. GAC settlers (Sites 2/4A, 6) appeared between (cal) 2880 and 2500 BC. This corresponds to the dates of the stages IIb–IIIa. of the spread of the GAC.

The ceramic technology is characteristic of the GAC, with large admixtures of ground stones in the clay mass, thin pottery walls and engobe surface. The shapes of pots and bowls are quite varied (Fig. 55–57): globular amphorae, vases or funnel beakers, vase-shaped low pots, barrel-shaped pots and bowls. The ornamentation consists of only three elements: ribs, pearl bands and cord indentations. The first hybrid signs in ceramics were flat bottoms (Sites 3, 6 and 23). Hybrid pots and bowls from Site 6 display both GAC and NaC features in technology, shape and ornamentation. Stone hafted axes were made from imported materials, such as aleurolite, basalt and local boulders. Flint artefacts are represented by triangular, almond, and leaf-shaped arrowheads with a short wide mount (Fig. 58).

Agriculture was the main contribution of the GAC to the Baltic Neolithic culture. It was taken over by the local population through trade and exogamous relations. Judging from ceramics and other finds, the people of Site 6 must have married GAC women, while the GAC population of Site 2/4A married local women. With the GAC, the first cultivated plants appeared (Sites 3, 6, 23, 26): cannabis, millet, Italian bristle-grass and wheat-type grain. The first tilling tools were wooden digging and furrow sticks (Fig. 62: 1) (Sites 2/1A and 6) and wooden and stone hoes (Fig. 59). The best evidence is ashen hand ploughs from Site 6 (Fig. 60), women's working tools. Dating back to nearly the same period are an ox horn and a plough pulled by the ox and the yoke from Site 2/4A, men's working tools (Fig. 61). Such ploughs were used to plough across and along the fields, which is represented in symbolic images on the walls of pots (Site 6) (Fig. 63). The

grain was probably pulled by hand and thrashed with wooden paddles (Fig. 62: 2). The climate did not influence the spread of agriculture, as the conditions remained relatively unchanged, the main were social factors. Hunting and fishing flourished alongside, which is especially characteristic of peripheral areas. Husbandry was probably little spread as there are very few bones of domestic animals compared to wild ones, only sheep/goat, ox, but there were many dogs.

GAC symbols and jewellery had started penetrating the NaC earlier, before the settlement of the GAC population. The symbolism was much more abstract than that of the NaC population. These were diamond and swastika shaped signs on the ceramics related to the fertility of the land. Amber artefacts display the expression of the model of the world (Fig. 64): a horizontal model of the world consists of a pebble with a cross, and the vertical model of a trapezoid pendant divided by dots into three parts. Pebbles without a cross and chains also had a symbolic role. Other amber decorations were mostly inherited from the local NaC population: buttons with a V-shaped hole, various pendants and tubular beads. Axes were also symbolic, especially ones made from expensive imported materials. Such completely unused artefacts were placed as offerings at Site 2/4A. Offering was one of the major rituals of the cult. Pots found at Site 1/4A were probably also made for offering from very fragile clay mass, while 6 other identical household pots were much firmer.

HERITAGE OF THE COMBED PIT WARE CULTURE

Link with the East

The Combed Pit Ware Culture (CPWC) is a unity of related East European hunting cultures spread from the Baltic coast to West Siberia. The branch that reached Lithuania is called (following A. Äyräpää) typical CPWC. It emerged after the merger of several cultures in the area of Ladoga and Ilmen lakes. It probably spread to the Baltic coast pushed by large climatic changes, mostly in the 3rd millennium BC, although there are isolated finds in Latvia dating back to the turn between the 5th and the 4th millennia. This culture is alien in the Baltic lands. It became fixed in Estonia and partially in Latvia, while in Lithuania only trade links and traces of cultural influence can be observed (Fig. 65).

Isolated finds have been discovered in Šventoji (a diamond-shaped schist mace from Site 2/4A), brought here as far back as in the 4th millennium BC, probably through intermediaries. More stable trade in schist artefacts emerged at the end of the 4th millennium BC and the start of the 3rd millennium (Sites 23, 6). This influence is reflected in flint diamond-shaped spearheads found in various sites, and long spearheads (Fig. 67). The only ceramic finds with decorations similar to combed pits come from Site 26 (Fig. 66). Amber decorations show little difference from the local NaC items. CPWC is characterised by clay figurines, one of which was found at Site 26 (Fig. 68).

HERITAGE OF THE BALTIC COAST CORDED WARE CULTURE.

Interaction of cultures

Baltic Coast Culture (BCC) is a branch of Corded Ware Culture, mostly spread near the Curonian and Vistula lagoons. It is characterised by the key components of the general Corded Ware Culture horizon mixed with the local substratum.

In Lithuania it is best known from the seaside sites, although individual BCC settlements have been identified all over Lithuania (Fig. 69). Even more spread are the boat-shaped axes and flint artefacts. Two well-preserved sites were found in the explored area, on the western coast the former lagoon – Šventoji 1A and 9, other less well-preserved sites were on the eastern coast of the lagoon, near the River Šventoji and in Būtingė.

The site at Šventoji 1A was unique, containing a palisade with a gate (Fig. 70), next to which a squashy southern side contained a litter of a range of artefacts and fragments. It is believed that that must have been an offering site. The area to the north of the palisade was dry with a single large pole (Fig. 92). Pollen analysis dating (Fig. 88) put it at the late subboreal period, with radiocarbon dating (cal) of 2900–2500 BC. Šventoji 9 was a dam for catching fish, dated somewhat later. On the basis of this and other Šventoji and Būtingė BCC sites, the following picture of this culture emerged.

The BCC ceramic clay mass was thinned with crushed granite and feldspar. Vessel shapes (Fig. 71, 72) were characteristic of the early Corded Ware Culture period. Such are an amphora decorated with strands of incisions (Fig. 71:3), various beakers (Fig. 71:1, 4, 6, 7, 9; 72: 1, 3, 4), barrel-shaped cups (Fig. 72:2, 9), vases (Fig. 71:8, 72: 6, 7), large profiled or beaker-shaped pots (Fig. 71:5, 9). Cord impressions, more rarely notches, bands and fishbone-shaped incisions, pits and marks prevail in the decorations (Fig. 73, 74). A “barbwire” incision was only discovered at Site 9. The shapes of some pots are close to GAC pot shapes. Elongated bowls and some elements of decorations were inherited from the local NaC. The quantity of flint artefacts is much greater compared to previous cultures, with an especially increased quantity of imported flint. Šventoji 1A contains numerous artefacts made from local material, while in Būtingė 1 nearly all artefacts are locally produced from imported Panemunė flint. Arrowheads (Fig. 75) are quite varied: triangular and heart-shaped, almond-shaped, pointed oval, leaf-shaped with a wide socket, trapezoid, sharpened blades and edges. They were inherited from older cultures. Other notable artefacts include knives, scrapers, spokeshaves, burins, awls and borers, oval axes, chisels and blades. Flint axes and gouges were found in various sites, representing two types – of quadrangular and oval section. They are also all characteristic of other BCC sites. Boat-shaped A-type axes were found in four sites (Fig. 76): Šventoji 1A, 25, 40 and Būtingė 2. Other finds include fragments of several more axes with a haft hole (Šventoji 38a, 4) and hafted axes of oval section made from random cobbles (Šventoji 4A, 35, 40, Būtingė 1). Chisels and gouges were hafted on a wooden handle with a gouge at one end (Fig. 72:2); while working, they were hit with a wooden stick (Fig. 77:1).

Judgments about trades can be based on bones and implements. Hunting is witnessed by a very small number of bones of wild pigs, elks, aurochs, seals and beavers. Material on fishing and communication is more abundant. These include all components of fishing nets – floats, sinkers and threads. The existence of wicker traps is indicated by fragments of supports, weirs – by strands of pine spills or twigs. Eel leisters are similar to the earlier ones dating back to the NaC. Dam remains are best preserved at Site Šventoji 9. Fragments of dugout boats and broken oars were used to build the enclosure of Šventoji 1A. Fishing implements were inherited from the NaC population. Elements of agriculture and stockbreeding were introduced by the people of the Middle Neolithic. The finds of BCC include cannabis and malvaceae seeds, wheat pollen has been discovered during pollen dating in different layers. Stock finds include only fragments of cattle and wild pig bones.

Discovered household implements include wooden troughs, bowls, spoons and a large piece of a mat woven from linden bast (Fig. 78). The types of amber ornaments were inherited from the local people of earlier cultures: button-shaped and quadrangular beads with V-shaper perforation, pendants (Fig. 79) that are sometimes decorated with lines of dots, tubular and globular beads, loops and disks with a cross. Among other decorations, a perforated dog fang and stone pendants from Šventoji 1A could be mentioned. The symbols – amber models of the world and axes from imported stone – were inherited from the GAC. The snake-headed hoe from Būtingė 1 should also be attributed to agricultural ritualistic implements.

Relations between cultures

The explorations of Šventoji and Būtingė not only provided important material for studying the material and spiritual culture of the people of the coastal area in the 4th and 3rd millennia BC but also revealed the interrelations between all four Neolithic cultures in Lithuania and provided an opportunity for putting the date from these sites in the context of neighbouring cultures.

According to radiocarbon dating, the sites of Šventoji span a period of 2000 years, from the end of Early Neolithic, throughout Middle Neolithic, into the early Late Neolithic. The review of the whole date series (Fig. 80) yields the following picture.

After the formation of the Seaside Lagoon, the earliest inhabitants appeared at the turn of the 5th and 4th millennia BC, at the end of Early Neolithic. The characteristic feature of this period is the purity of the NaC, showing no traces of communication with the neighbours. Pottery contains pure organic temper for reducing the clay, and the ornamentation is little regulated. The feature of early Middle Neolithic is the emergence of relations with the neighbours, such as the first imported artefacts through intermediaries and GAC and CPMC. The ceramic technology changes: mineral temper appears and becomes more abundant in the clay mass, ornamentation becomes more regulated. In early 3rd millennium BC, under the influence of the general Corded Ware Culture horizon, a local Baltic Coast culture formed from NaC, GAC and NemC. Around Šventoji

this culture adapted to the local traditions and took over the main fishing and hunting traditions.

When the lagoon overgrew in early 2nd millennium BC, the people retreated inland.

EXPLORATION OF SITES

The first finds from Šventoji got into the collections at the end of the 19th century together with the peat brought from the Baltic Coast marsh (Fig. 81) as a plant fertilizer for the Tiškevičius family mansion under construction in Palanga. The finds which were bought by F. Tiškevičius from peat traders are now held at the Amber Museum in Palanga. The collection included 153 finds, mostly from Stone Age (Fig. 82; 83): approx. 30 amber button-shaped beads with a V-shaped hole, approx. 40 pendants, 15 tubular beads, chains, etc. Exceptional finds are an oval lens with a cross (Fig. 82:6), boat-shaped brooch with diagonal strips (Fig. 82:7) and a human-shaped pendant (Fig. 83:6). The collection also included an axe and a gouge (Fig. 84). Part of the same collection was probably handed over to the Polish Society of the Friends of Science and is now held at the National Museum of Lithuania in Vilnius.

Site Šventoji 1 was discovered at the southern end of the town of Šventoji, on the western coast of the former lagoon (Fig. 85). It was explored from 1967 to 1969; the area of 1860 sq metres was uncovered. The monument consisted of 2 cultural layers separated with a medium layer (Fig. 86, 87).

The upper cultural layer (A) formed after the area adjacent to the lagoon coast became dry. Judging from the data of pollen analysis (Fig. 88), it is attributable to the beginning of the subboreal period, radiocarbon dating points to the second quarter of the third millennium BC (cal). The main fauna: wild pigs (*Sus Srofa*), elks (*Alces alces*), aurochs/bisons (*Bos primigenius/Bison bonasus*) and seals (*Plocidae*). Prevailing fishes were mostly fresh-water predators (*Esox lucius*, *Stizostadion lucio-perca*, *Abramis brama*, *Perca fluviatilis*, *Pleuronectidae* gens).

The whole exploration area included a 150-metre-long wooden enclosure, a palisade (Fig. 86, 89–91), consisting of two rows of upright columns with horizontal poles between them and a surviving gateway with a jamb. On the outer side, at the soggy place of a former riverbed, was a litter of various things that is considered to have been an offering site. The interior of the enclosure was empty, with the exception of one upright maple (?) pole (Fig. 92). All ceramic finds were collected in the litter (Fig. 93–100). The number of pots could have been at least 270, of which 70% were beakers, and of these 33% were with corded ornaments, 9% with bands and 8% with fishbone incisions. 8% consisted of bell-beaker pots, 6% of bowls, 15% of thick-walled pots (Fig. 99), 1 incision-ornamented amphora was discovered (Fig. 100:6). Among lithics, two large hafted axes and a gouge made from local stones (Fig. 101:4, 5, 8), gouges from foreign urolithic porphyry and diabase (Fig. 101:1, 2) and local stone hoes (Fig. 103:11, 3), and net sinkers (Fig. 104) should be mentioned. Both local and imported flints were used. Cores and blades, knives (Fig. 105:1, 7, 18), borers (Fig. 105:20, 22), arrowheads (Fig. 105:1 6) have been discovered. Scrapers are usually made from local flint

(Fig. 105:8–12), as are two oval axe roughouts (Fig. 105:27, 28) and cores (Fig. 105:26). Among bone artefacts only one canine tooth pendant should be mentioned (Fig. 103:2).

Wooden artefacts are of three kinds. Mostly oak sticks from the construction of the enclosure (Fig. 109:2–3, 5) have been discovered, one made from willow (Fig. 109:1), and ash chisel hafts (Fig. 109:5, 6). Fishing implements include remains of strings, pine bark floats (Fig. 110:7, 15–17), several pieces of weirs made from pine spills (Fig. 12), pieces of ash wicker traps (Fig. 110:1, 2), fragments of four eel leisters (Fig. 110:9–12), several fragments of dugout boats made from hardwood (Fig. 109:9; 111:2), 5 fragments of ash oars (Fig. 110:3, 8) and disks of oak pushing sticks (Fig. 110:13, 14; 113:2). Among household artefacts, a trough (Fig. 114), bowls (Fig. 109:8, 10; 113:1), spoons (Fig. 113:6) and fragments of various unidentified artefacts (Fig. 113:3, 7–9) should be mentioned. Next to the enclosure, a piece of cloth woven with three heddles from linden bast (Fig. 115) has been discovered.

The finds are attributable to Late Neolithic Baltic Coastal Culture.

The lower cultural layer (B) lay near the coast of the lagoon, in the detritus gyttja, 15–20 cm below the upper level. Judging from the data of pollen analysis (Fig. 88), it is attributable to the first half of the subboreal period, radiocarbon dating points to the middle of the 4th millennium BC (cal). The main fauna: *Alces alces*, *Sus Srofa*, *Castor fiber*, *Cervus elaphus*, *Canis familiaris*. The main fish: *Esox lucius*, *Stizostadion lucioperca*, *Abramis brama*, *Silurus glanis*, *Salmo salar*, etc.

With regard to buildings, only a jetty (Fig. 116) could be mentioned. The artefacts were scattered around. Ceramic articles (Fig. 117–122) were modelled from bands of clay with ample organic temper and included wide-mouth pots and elongated bowls with a pointed base. The sole decorations below the neck included mostly winding, especially stepping quills and pit impressions (Fig. 118:6, 7, 9), and figurative decorations on rare occasions (Fig. 119:3, 7, 9; 120:6, 7; 121). 50 simple local flint waste flakes and 3 small scrapers have been found. Other types of stone include only net-sinkers. Bone fragments indicate the existence of harpoons (Fig. 123:15, 16) and spearheads (Fig. 123:1–3). Awls were widely used (Fig. 123:11–14). Hide scrapers were made from seal bones (Fig. 123:4). A slice of fang with perforated holes (Fig. 123:11) is a peculiar artefact. Pendants were made from forest animal teeth and seal fangs (Fig. 123:6–10). Amber artefacts include only several blanks for tubular and button-shaped beads (Fig. 124). There are ample wooden artefacts. The use of axes is witnessed by hook-shaped shafts and hafts (Fig. 125:10, 12–14). The only wooden arrowhead (Fig. 125:7) is reminiscent of horn head types. Spears were made from segments of wood (ash). Fishing implements include pine bark net floats (Fig. 126:4, 6), net sinkers (Fig. 126:12), net frames (Fig. 128:5), wicker trap supports (Fig. 126:9; 127:3, 4), fragment of an ash (?) dugout boat (Fig. 116) and 12 fragments of ash oars (Fig. 116; 127:1, 2 5; 128:3, 4), and disks of pushing sticks (Fig. 126:5, 7). Household articles include ash hoes (Fig. 125:9, 11), troughs (Fig. 126:3; 128:1, 2), spoons (Fig. 125:2, 4), an alder pestle (Fig. 125:8), wooden knives used for weaving (Fig. 125:5, 6), spatulas (Fig. 125:1), etc.

The finds are attributable to the end of Early Neolithic Narva Culture.

Site Šventoji 2/4 was to the south of Sites 1 and 3 (Fig. 130), near the road to the water reservoirs. It was explored as two separate sites: the 2nd in 1967 and the 4th in 1986–1998. The total area of 1936 sq metres was uncovered. 2 cultural layers (A and B) were identified, both near the coast of the lagoon, in the layer of gyttja, with a 20–60 cm sterile seam. Both layers merged at the coast.

The upper level (A) lay 60 cm below the surface, and some finds were collected on the coast. Judging from the data of pollen analysis, the layer is attributable to the second half of the subboreal period, radiocarbon dating points to the second quarter of the 3rd millennium BC. The pottery was modelled from a heavy clay mass, with ample temper of crushed granite; the potsherds are thin, the temper often protrudes on the surface of the inner walls. Pot shapes: globular amphorae (Fig. 142:2, 144:1), wide-necked vases (Fig. 142:3), funnel beakers (Fig. 142:1), large beakers resembling pots (Fig. 143:2, 7, 8; 144:6), funnel bowls (Fig. 143:3, 4, 6). Some bowls have Narva-like features (Fig. 144:2–4). Stone implements include two hafted axes made from aleurolite (Fig. 145:1) and basalt (Fig. 145:2), 5 net sinkers, 1 pendant (Fig. 146). Flint artefacts are represented by a fragment of a long spearhead (Fig. 146:3), an almond-shaped spike (Fig. 146:2) and several borers. Amber decorations (Fig. 147) include flat pendants, quadrangular and lens-shaped beads, chains, and tubular beads. Collected wooden artefacts are a fragment of a hunting bow, a projectile with a thrower (Fig. 148:1, 2), fragments of fishing weirs (Fig. 149) and a fragment of a dugout boat (Fig. 150). Agricultural implements include digging sticks (Fig. 151:2, 3, 5), a model of an oxen yoke (Fig. 152:1) and a furrow stick (Fig. 152:2).

The finds are attributable to the Globular Amphora Culture.

The lower level (B) was close to the bottom of the gyttja layer together with the fish bones and fragments of wood. Judging from the data of pollen analysis (Fig. 88), the layer belonged to the end of the Atlantic period and the start of the subboreal period, radiocarbon dating points to the period from the end of the 5th millennium up to the very end of the 4th millennium BC (cal). The 4th exploration area contained 66 upright poles in 6 groups, probably the remains of coastal dams. In one location 22 poles were positioned in 3 rows and were probably the remains of a wharf (Fig. 136; 153–155). Pottery was scattered very unevenly (Fig. 156). It included wide-mouthed pointed base pots and elongated bowls (Fig. 157–165) made from clay with ample organic and mineral temper, decorated with pits, upturned drops, wedges and bands. The collected lithics include a fragment of a macehead of imported schist (Fig. 166) and net sinkers (Fig. 167; 168). The flint artefacts include only several chisel blades and knives (Fig. 169) of which only one is made from imported material (Fig. 169:1). Bone implements are represented by 3 harpoons (Fig. 170:22–24), 3 spearheads and 1 dagger (Fig. 170:20, 21), an eel leister spike (Fig. 170:18), fur scrapers (Fig. 191:9), women's implements – awls and darning-needles (Fig. 191:1–6). Amber finds include only several primitive decorations (Fig. 172). Wooden collections are 7 fragments of a bow (Fig. 173), parts of arrow bodies and spears. The most significant fishing implements are 6 fragments of a linden bast net (Fig. 174–176). Birch bark and pine bark floats (Fig. 167:1–6; 181:4) and stone

sinkers (Fig. 167:9) belong to the net. Weirs were made from pine spills (Fig. 177) and nets (Fig. 179:4, 9). Fragments of wicker traps and 6 hoops were found (Fig. 182–185). Leisters were used for individual fishing (Fig. 178:5; 186). Parts of two oak leisters were preserved (Fig. 186:5, 187:1). Fragments of dugout boats and two models were found (Fig. 188–191). 17 oars and their fragments were collected, all of them made from ash, one from pine (Fig. 180), as well as a disk of oak pushing sticks (Fig. 181:6). Threshing paddles (Fig. 181:1; 192:7) and hooked axe shafts (Fig. 178:4; 179:1, 3; 181:3; 193:1–4), basins and scoops (Fig. 192:8, 9) were used in everyday work. Bast processing implements include a part of a paddle board (Fig. 179:5), forks (Fig. 181:2, 7), a small piece of woven fabric and imprints in potsherds (Fig. 195; 196). Fibre artefacts include woven bast (Fig. 197; 198), a basket of birch bark (Fig. 199; 200), remains of a linden bark basket (Fig. 201), and fragments of other various artefacts (Fig. 178:7; 179:6; 192:1, 2). An alder ritual post, an idol with a human head (Fig. 202; 203) used to stand on the coast and was found at the very bottom of the gyttja.

The finds are attributable to the Narva Culture of the end of Early Neolithic and early Middle Neolithic.

Site Šventoji 3. Finds discovered between the 1st and 2nd sites were washed on the western coast of the former lagoon, in the gyttja layer (Fig. 205). It was explored in 1972; the area of 706 sq metres was uncovered. The cultural layer of detritus gyttja was 90–175 cm from the surface, declining towards the south-east. The cultural layer contained ample fish bones, animal bones, horns of deer and aurochs. Radiocarbon dating (cal) attributed it to the second half of the 4th millennium BC.

Pottery finds were not numerous (Fig. 206). The minimum number of pots is 567, 41 bowls. The pots had pointed bases (only one flat-bottomed pot), wide mouths (Fig. 207–214), decorated with pit, upturned drop and twisted impressions, etc. In some cases figures were formed from pits (Fig. 211), one potsherd contained a modelled human figure (Fig. 213). Stone artefacts included an imported diabase gouge (Fig. 216:5) and a whetstone of local sandstone (Fig. 216:6), in addition to net sinkers. Flint implements (Fig. 216:1–4) were represented by several scrapers and chisel blades. Bone implements included awls (Fig. 217:6, 12), heads, harpoons (Fig. 217:7–9), elk horn spades and two ritual sticks with elk heads (Fig. 218–220).

Pendants and plates were made from teeth and fangs (Fig. 217:10, 11). Hunting implements – spears and arrow bodies – were made from wood (Fig. 222:1). The preserved fishing implements are pine bark floats (Fig. 222:7), net sinkers tied with bast, fragments of eel leisters (Fig. 222:2, 3) and three ash oars (Fig. 222:4, 5, 8). Household utensils include axe shafts and hafts (Fig. 223), a hoe head (Fig. 223:8), a pestle (Fig. 223:5), 3 rather well preserved hardwood threshing paddles (Fig. 223:1, 2, 9), and fragments of two spoons (Fig. 223:6).

The finds are attributable to the Narva Culture of Middle Neolithic.

Site Šventoji 5 was discovered to the west of the water reservoir. There was no continuous cultural layer. Test excavations were made in 1980 (Fig. 225; 226). An area of 40 sq metres uncovered. Only in some places a thin cultural layer of sand with gyttja admixtures was preserved.

The finds were accumulated in small heaps. The pottery with organic temper included wide-mouthed pots with a pointed base and oval bowls (Fig. 27–229). Some flint artefacts (Fig. 230), an amber pendant (Fig. 231) and a small deposit of unprocessed amber (Fig. 232) were found.

The finds are attributable to the Narva Culture of Middle Neolithic.

Site Šventoji 6 is further to the south, on the western coast of the former lagoon (Fig. 233). It was explored from 1983 to 1988 and in 1997; the area of 2306 sq metres was uncovered. The cultural layer of muddy gyttja was 10–30 cm thick, 50–70 cm from the surface. Underneath were layers of sand and aleurite over the dried lagoon. Judging from the data of pollen analysis (Fig. 235), it is attributable to the subboreal period of noble leafy trees, pollen and grain of various cultural plants were discovered throughout the layer: *Cerelia*, *Secalia cerelia*, *Triticum* type, *Cannabis/Humulus*. Radiocarbon dating (cal) attributed it to the end of the 4th millennium and the beginning of the 3rd millennium BC. Wild animals were hunted (*Sus Crofa*, *Cervus elaphus*, *Capreolus capreolus*, *Alces alces*, *Bos primigenius*/*Bison bonasus*, *Ursus arctos*, *Castor fiber*, *Lepus timidus*, *Canis lupus*, *Vulpes vulpes*, *Meles meles*, *Lutra lutra*). Dogs (*Canis familiaris*) were frequent. There were few fish bones, mostly freshwater predator fish.

The cultural layer contained 66 upright poles (Fig. 236; 237). Their position points to the existence of several buildings destroyed by the flood of the lagoon with melting ice that washed all the rubble to a hollow (Fig. 238–243). The buildings were constructed from trees with the bark, such as birch, hazel and alder. 40,180 ceramic potsherds were collected, however, they were very small and the minimum number of pots cannot be established. Three types of pottery were identified: Narva, Globular Amphora and hybrid. The Narva Culture pots (Fig. 244–258) are wide-mouthed pots with a pointed base (with only two flat bottoms) and elongated bowls. The ornamentation mostly consists of pits, among which diamond and swastika-shaped compositions and pots with the entire ornamented surface stand out. Potsherds with relief ornamentation fragments were found. Globular Amphora Culture pots and bowls are characterised by a thick mass of clay, peculiar forms and ornaments (Fig. 259). Hybrid pottery is represented by pots and bowls with features of both cultures, including form, clay mass and ornamentation (Fig. 260). Stone artefacts are 11 hafted axes and gouges (Fig. 261, 262) from local cobbles and flint, and 8 barely processed hoes (Fig. 263). Saws were made from stone of crystal origin (Fig. 264), hones were made from sandstone (Fig. 215). A huge number of net sinkers with spills wrapped in birch bark (Fig. 266; 267) were found. 10 spearheads (Fig. 268) were made from imported schist. Flint artefacts (Fig. 269; 270) were mostly made from local material, including 8 heads, 19 scrapers, 6 burins, 8 borers, 7 knives, 11 spokeshaves, 47 chisel blades, etc. Of 1,063 collected pieces of amber only 196 were processed (Fig. 277–279): lens-shaped beads, boat-shaped brooches, trapezoid pendants, tubular beads and disks. Wood implements for hunting were fragments of spears (Fig. 280:5) and projectiles (Fig. 280:1). Wooden fishing implements were most abundant: 30 pine bark floats (Fig. 281), fragments of a net framework made from ash (Fig. 281:3), wicker trap supports (Fig. 282:1, 2, 6; 283), a maple ice-pick (Fig. 282:5), fragments of eel leisters from hardwood (Fig. 280:7–11), ash oars (Fig. 284–286), pine weir spills

and disks of oak pushing sticks (Fig. 281:1-3). Notable among land-tilling implements are 3 ash hoe heads (Fig. 288), 3 hand-held ards (Fig. 289, 290) and a furrow stick (Fig. 289:2). Ash threshing paddles were used for threshing (Fig. 292:10, 11), paddles were used for cracking nuts (Fig. 294-5, 6, 10). 10 axe shafts and 12 axe hafts were collected (Fig. 292:1-9; 293). Basins (Fig. 294:13-15) and spoons (Fig. 294:16) were also made from ash, as were scutchers for working fibre (Fig. 294:1-3) and unidentified sticks (Fig. 294:7-9, 11).

The finds are attributable to the Narva Culture of the end of Middle Neolithic that merged with the Globular Amphora Culture.

Sites Šventoji 7 (Fig. 295) and **Šventoji 8** (Fig. 296) have been destroyed by land work.

Site Šventoji 9 was at the southern end of the resort town, near the junction between the former lagoon and the sea. It was explored from 1970 to 1972. The area of 392 sq metres was uncovered (Fig. 297); test trenches were made towards the north in 1998 (Fig. 298). Remains of a dam for fishing emerged (Fig. 299, 300). Test pits showed several rows of them. There was a thin layer of gyttja at the bottom of the trenches, the poles were stuck into the sea sand beneath it. The dam was constructed from double rows of poles, and spaces between them were covered with sticks and pine bark. Radiocarbon dating (cal) attributed it to the third quarter of the 3rd millennium and the beginning of the 2nd millennium BC.

The findings were few. The pottery with ample granite temper is very fragile, the pots have a plain exterior, egg-shaped, one of them fully covered in "barbed wire" impressions (Fig. 301; 302). Lithics include only unprocessed net sinkers and a flint axe (Fig. 303:6), as well as several flint flakes. Wooden artefacts include the bottom part of a dugout boat (Fig. 305:2), weir fragments (Fig. 303:3, 4; 305:1), a float (Fig. 303:5), a spoon (Fig. 303:1), a tray (Fig. 303:2) and a chisel haft (Fig. 306).

The finds are attributable to the Trzciniec stage of Late Neolithic.

At the south-eastern edge of the former lagoon remains of 13 partially destroyed sites were discovered: **Šventoji 10** (Fig. 307), 11, 12 (Fig. 308), 13 (Fig. 309), 14, 15, (Fig. 310), 16, (Fig. 311), 17 (Fig. 312), 18, 19, 20, (Fig. 313), 21, 22 (Fig. 314).

Site Šventoji 23 was discovered on a former island on the south-eastern side of the former lagoon. It was explored from 1970 to 1971 (Fig. 315; 318); an area of 1500 sq metres was uncovered. The cultural layer of gyttja mixed with older soil was 40-60 cm below the surface. Judging from the data of pollen analysis (Fig. 317), it is attributable to the period of noble leafy trees, when numerous water plants and alder trees grew on the coast. Pollen of cultural plants - cannabis and millet (?) - showed up. Radiocarbon dating (cal) attributed it to the second quarter of the 3rd millennium BC. The fish that were mostly fished were pike, some pikeperch, catfish and halibut. Wild pigs, aurochs, some elks and deer were hunted, numerous dog bones were found.

Upright poles in the cultural layer on the eastern side of the explored area point to the existence of 4 (5?) buildings of pole construction with cooking pits (Fig. 318-320). The remains of the buildings had been washed by the floods to the western site of the explored area (Fig. 321).

Pottery collection (Fig. 322-326) includes 16,070 potsherds, the minimum number of pots being 593 and 114 bowls. The pots are wide-mouthed and round (Fig. 326). Axes and spearheads are all made of imported schist (Fig. 328:2-6; 329:1), only net sinkers (Fig. 327) and whetstones (Fig. 328:1) are made of local stones. The flints are mostly local (Fig. 329-331), including 20 arrowheads, 4 spearheads, 26 scrapers, 11 axes, etc. Bone and horn implements (Fig. 332-334) include spearheads, fragments of fishing hooks, harpoons, awls, tooth and fang pendants, etc. 5,170 items of amber artefacts and fragments were collected (Fig. 335-338) which shows that there was an amber station there where mostly lens-shaped beads and pendants were made as there are very few other artefacts. Notable wooden artefacts are a fragment of a bow (Fig. 334:1), 122 pine bark floats (Fig. 34), a net frame (Fig. 346:1), a crumbled wicker trap frame, 8 oars (Fig. 342), fragments of eel leisters (Fig. 344:13, 15), 3 scoops (Fig. 343:9, 347:1), spatulas (Fig. 346:2, 5), and yew woodblocks (Fig. 344:13, 15). Other notable organic finds include a piece of leather with holes, a hempen string (Fig. 339), and three human jawbones. The finds are attributable to the Narva Culture of the end of Middle Neolithic.

Site Šventoji 24. A deposit of 53 amber blanks and 110 unprocessed pieces of amber was discovered in the upper peat layer on the eastern coast of the former lagoon in 1967.

Site Šventoji 25. A settlement was destroyed on the eastern coast of the former lagoon, where amber decorations (Fig. 349) of Middle and Late Neolithic, a fragment of a boat-shaped stone axe (Fig. 350), small potsherds and flint flakes were collected.

Site Šventoji 26 was on the eastern coast of the former lagoon, the remains of the settlement were partially destroyed during the land improvement work. It was explored in 1966, 1970 and 1971 (Fig. 351, 352). An area of 400 sq metres was uncovered (Fig. 352). The cultural layer consisted of 10-15 cm of muddy black soil under a layer of peat. Pollen analysis (Fig. 353) shows clear marks of the climate becoming wetter and colder: the number of fir trees and birches increased, while the number of noble leafy trees declined. The hunted animals were mostly aurochs (bison), some wild pigs, beavers, and seals. Fish of prey were fished.

Only shallow cooking pits with coal point to the existence of buildings. Pottery finds include 650 potsherds (Fig. 354-356). The pots were wide-mouthed, with pointed and flat bases and were small. The ornamentation mostly includes tooth and pit impressions, with some relief decorations. Imported flint was mostly used for making arrowheads, knives, while local flint was used for scrapers, chisels, borers (Fig. 357; 358). Amber artefacts are highly abundant, especially broken ones, which shows that there was an amber station here (Fig. 359): 122 beads, 54 pendants, 20 tubular beads, boat-shaped brooches, chains, lenses, several figurines. Exceptional finds include the only clay duck head (Fig. 262:1), a dolomite bead (Fig. 262:2), and the point of a bone spearhead (Fig. 262:3)

The finds are attributable to the Narva Culture of the end of Middle Neolithic.

Site Šventoji 27 contains traces of a destroyed settlement on the eastern coast of the former lagoon.

Site Šventoji 28 was the first site to be explored in 1966. It was destroyed to a large extent because of peat excavation and land improvement work (Fig. 363). The excavations were done in trenches. The cultural layer consisted of muddy blackish sand with white insertions and traces of cooking pits. The pottery (Fig. 364) is varied, containing organic and mineral temper, decorated with twisted lines and cord impressions. Stone artefacts were mostly net sinkers and one gouge of imported diabase (Fig. 365). Flint artefacts of local and imported flint (Fig. 366) are better preserved: arrowheads, spearheads, scrapers, borers, blades, chisel blades, flakes of ground axes. A rather large number of ambers was collected (Fig. 367): 80 lens-shaped beads, 13 pendants, 13 tubular beads, 3 lenses and chains, 1 boat-shaped brooch, etc.

The finds are attributable to the Narva Culture and the Globular Amphora Culture of the end of Middle Neolithic.

Site Šventoji 30 was to the north of Site 28 where during land improvement work in 1967 a deposit of amber blanks was uncovered (Fig. 368): 23 blanks for trapezoid pendants and 1 blank for an elk head. Several other artefacts (Fig. 369) were discovered nearby.

ILIUSTRACIJŲ AUTORIAI

- N. Blaževičiūtė ir E. Zvicevičiūtė. 46, 109–111, 113, 114, 125–128, 177, 179–181, 222, 223, 340, 341, 343–345, 346, 347
 S. Butrimienė. 53, 82, 83, 108, 349, 361
 V. Dvareckas. 88, 133
 G. Grižas. 200, 201
 I. Jablonskis. 381
 V. Jankauskaitė. 141, 153, 156, 169–171, 230, 234, 236, 244, 264, 271, 272, 278, 279
 V. Juodagalvis. 56
 G. Kleimionova. 11, 12
 O. Kundrotienė. 140
 R. Kuskas. 6–10, 13–16, 357
 L. Kuzmienė. 87, 89, 116, 131, 132, 205, 297, 316, 318, 319, 351, 352, 363
 T. Ostrauskas. 80
 A. Rimantaitė. 36, 81, 85, 86, 134, 206, 298
 R. Rimantienė. 1–5, 17–20, 22–24, 27, 29, 37, 43, 47, 49, 50, 55, 57, 62–64, 66–69, 71, 73–76, 78, 79, 84, 91–93, 95, 96, 98–104, 112, 114, 117–120, 122, 129, 142–145, 148–151, 154, 155, 157–164, 166, 167, 173, 178, 182, 184, 186, 187, 189, 191–194, 203, 204, 207, 209, 210–212, 214, 215, 219, 224–226, 231, 233, 237, 245–254, 257, 259–263, 265, 266, 268–270, 273, 274, 277, 280–289, 291–294, 296, 300, 301, 302–306, 321–325, 327, 342, 350, 354–356, 362, 364, 373, 376, 378, 379, 382, 385, 386
 V. Rimantienė. 34, 40, 61, 65, 70, 130, 135–139, 152, 183, 238–243, 255, 275
 N. Savukynienė. 317
 D. Skromanienė. 28, 31, 39, 41–43, 48, 58, 77, 90, 105–107, 123, 124, 146, 147, 172, 216, 217, 221, 295, 299, 301, 303, 307–310, 312–314, 320, 328–334, 337, 338, 357–360, 365–367, 369–372, 374, 375, 377, 379, 380, 383, 384
 M. Stančikaitė. 235
 K. Stoškus. 44, 208, 214
 K. Vainoras. 21, 25, 26, 30, 32, 33, 38, 51, 52, 59, 60, 72, 94, 97, 115, 121, 165, 168, 174–176, 185, 195–199, 202, 213, 218, 220, 227–229, 232, 256–258, 267, 290, 326, 335, 336, 339, 348, 368

Viršelyje panaudotos S. Butrimienės,
G. Grižo ir K. Vainoro nuotraukos

SL 1231. Tir. 600. Užs. Nr. 1739
Išleido Lietuvos nacionalinis muziejus. Arsenalo g. 1, LT-01100, Vilnius
Spausdino UAB *Sapnų sala*. S. Moniuškos g. 21, LT-08121, Vilnius

Beveik 40 metų trukę Šventosios pelkių archeologiniai tyrinėjimai atskleidė mums spalvingą ir platų senųjų medžiotojų ir žvejų gyvenimo vaizdą. Tai ne tik prieš 6000 metų buvusioje jūros lagūnoje nuskendę kirveliai ir puodai, mediniai luotai ir irklai, liepos karnos tinklai su pasvarais ir plūdėmis, šaudomieji lankai ir strėlės. Tai ir apeiginiai

bei meno dirbiniai, pagal kuriuos atsekame to meto žmonių papročius ir tikėjimus. Mediniai arklai rodo, kada ir kaip žvejai pradėjo arti žemę. Sužinome, iš kur jie išmoko naujųjų verslų. Matome, kaip, tobulėjant ūkiui, keitėsi ir žvejų pasaulėžiūra.

Rimutė Rimantienė

